TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ARKEOLOJİ
(PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ)
ANABİLİM DALI

İZMİR İLİ ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİ

DOKTORA TEZİ

İRFAN TUĞCU

ANKARA - 2012

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ARKEOLOJİ
(PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ)
ANABİLİM DALI

İZMİR İLİ ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİ

DOKTORA TEZİ

İRFAN TUĞCU

ANKARA - 2012

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ARKEOLOJİ
(PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ)
ANABİLİM DALI

İZMİR İLİ ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİ

DOKTORA TEZİ

İRFAN TUĞCU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hayat ERKANAL

ANKARA - 2012

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ARKEOLOJİ
(PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ)
ANABİLİM DALI

İZMİR İLİ ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİ

Doktora Tezi
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hayat ERKANAL

Tez Jürisi Üyeleri

Adı Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Hayat ERKANAL	.....
Prof. Dr. Aliye ÖZTAN	.....
Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU	.....
Prof. Dr. Yücel ŞENYURT	.....
Doç. Dr. Yosif SAKOĞLU	.....

Sınav Tarihi: 11.12.2012

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. 30.11.2012

İrfan TUĞCU

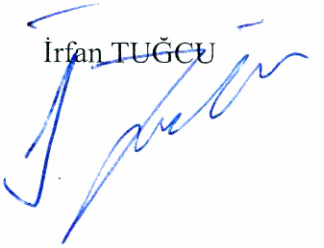

ÖNSÖZ…….....1

I. GİRİŞ…….....3

I.1. KONU, AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM.....3

I. 1. 1. KONU…… 3

I. 1. 2. AMAÇ…….....3

I. 1. 3. KAPSAM.....5

1. 1. 4. YÖNTEM.....6

I.2.BATI ANADOLU COĞRAFYASI, JEOMORFOLOJİSİ VE KLİMATOLOJİSİ.8

I.3. BATI ANADOLU ORTA TUNÇ ÇAĞI ARAŞTIRMA TARİHÇESİ VE KRONOLOJİSİ 10

II. İZMİR İLİ ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİ.....17

II.1. LİMAN TEPE 17

II. 1. 1. LİMAN TEPE III. KÜLTÜR TABAKASI.....22

II. 1 .1. A. 4. TABAKA MİMARİSİ 23

II. 1. 1. B. 3. TABAKA MİMARİSİ.....45

II. 1. 1. C. 2. TABAKA MİMARİSİ 55

II. 1. 1. D. 1. TABAKA MİMARİSİ 57

II. 1. 2. YAPI TİPLERİ - TİPLERİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ VE İNŞAAT TEKNİKLERİ.....59

II. 1. 2. 1. YAPI TİPLERİ - TİPLERİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ.....59

II. 1. 2. 2. İNŞAAT TEKNİKLERİ.....72

II. 2. ÇEŞMEBAĞLARARASI.....81

II. 2. 1. ÇEŞME-BAĞLARARASI 2. KÜLTÜR TABAKASI 86

II. 2. 1. A. 2b TABAKA MİMARİSİ 86

II. 2. 1. B. 2a TABAKA MİMARİSİ.....99

II. 2. 1. C. 1. MİMARİ TABAKASI 104

II. 2. 2. YAPI TİPLERİ – TİPLERİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ VE İNŞAAT TEKNİKLERİ.....105

II. 2. 2. 1. YAPI TİPLERİ – TİPLERİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ 105

II. 2. 2. 2. İNŞAAT TEKNİKLERİ.....118

II. 3. KOCABAŞ TEPE 123

II. 3. 1. ORTA TUNÇ ÇAĞI KÜLTÜR TABAKASI 124

II. 3. 1. A. 3. TABAKA MİMARİSİ 124

II. 3. 1. B. 2. TABAKA MİMARİSİ.....129

II. 3. 1. C. 1. TABAKA MİMARİSİ 130

II. 3.2. YAPI TİPLERİ- TİPLERİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ VE İNŞAAT TEKNİKLERİ.....131

II.3.2.1. YAPI TİPLERİ – TİPLERİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ 131

II. 3. 2.2. İNŞAAT TEKNİKLERİ.....133

II. 4. PANAZTEPE 134

II. 5. EFES / AYASULUK TEPESİ.....139

II. 6. BADEMGEDİĞİ.....139

II. 7. BAYRAKLI.....140

II. 8. LARİSA - BURUNCUK.....141

II. 9. ULUCAK… 142

II. 10. İZMİR İLİ ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ.....142

III. BATI ANADOLU'DA ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİ 147

IV. ORTA ANADOLU'DA ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİ.....162

V. EGE ADALARI VE KITA YUNANİSTAN'DA ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİ…….....174

VI. SONUÇ…….. 185

VII. KATALOG… 192

VIII. KAYNAKÇA.....209

IX. HARİTA ÇİZİM VE LEVHALAR LİSTESİ.....232

X. HARİTA, PLAN VE LEVHALAR.....240

ÖNSÖZ

İzmir İli Orta Tunç Çağı Mimarisi isimli bu çalışmanın çıkış noktasını İzmir Bölgesi Kazı ve Araştırmalar Projesi (İzmir Region Excavations and Research Projekt İRERP) kapsamında yürütülen kazılar oluşturmaktadır. Proje kapsamında halen yürütülmekte olan Liman Tepe, Çeşme Bağlararası ve Kocabaş Tepe başta olmak üzere İzmir il sınırları içerisinde yer alan diğer yerleşimler bu çalışma içinde değerlendirilmiştir. Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilen mimari tabakalar eskiden yeniye doğru bir bütünlük içerisinde ele alınmıştır. Bu sayede hem konut mimarisi hem de yerleşim modeli olarak merkezlerin gelişimleri mimari tabakalar bazında ortaya konmuştur. Bu sayede Orta Tunç Çağ'ında İzmir ilinin mimari yapılanması ve buna bağlı olarak yerleşim organizasyonunun çerçevesini çizmek hedeflenmiştir.

Batı Anadolu'da son yirmi yılda kazı ve araştırmaların sayısı önemli ölçüde artmıştır. Bu çalışmalar bölgenin tarih öncesi dönemleri için önemli ölçüde veri kaynağı oluşturmuştur. İRERP kapsamında yürütülen ve tezin ana konusunu oluşturan kazıların yanı sıra Ulucak, Ege – Gübre ve Yeşilova kazıları, bölgenin yerleşim tarihinin Neolitik Döneme kadar indiğini ortaya koymaktadır. Bulundukları bölgenin coğrafi şartlarına bağlı olarak faklı gelişim gösteren bu merkezler, tarihsel devamlılık açısından birbirini tamamlamaktadır

Çalışmada kullanılan her türlü bilgi ve belge İzmir Bölgesi Kazı ve Araştırmalar Projesi ile Prof. Dr. Hayat ERKANAL'ın özel arşivinde yer almaktadır. İRERP arşivinde ve yurt içindeki kütüphanelerde yürütülen çalışmaların yanı sıra sağlanan burslarla Freie Universitaet Berlin (Berlin Hür Üniversitesi)

kütüphanelerinde ve Deutsches Archaeologisches Institut Berlin kütüphanesinde çalışılmıştır.

İRERP ve kendi özel arşivinde bulunan her türlü bilgi - belgeyi kullanmama izin veren ve çalışmanın her evresinde en büyük paya sahip olan hocam Prof. Dr. Hayat ERKANAL'a sonsuz teşekkür ederim. Benden önce olduğu gibi benden sonra da birçok araştırmacıya önemli veriler sunacak olan İRERP arşivinin oluşmasında 1992 yılından bu güne kadar görev alan herkese minnettarım.

Tüm bilgi birikimini paylaşan ve olumlu eleştirileriyle beni yönlendiren Doç Dr. Vasıf ŞAHOĞLU bu çalışmanın tamamlanabilmesinde önemli paylardan birine sahiptir, kendisine içten teşekkürlerimi sunarım. Belli aralıklarla deneyimine ve önerilerine baş vurduğum Prof. Dr. Aliye ÖZTAN'a, desteklerini her an yanımda hissettiğim Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU, Prof. Dr. Tayfun YILDIRIM, Prof. Dr. S. Yücel ŞENYURT, Prof. Dr. Sevinç GÜNEL, Doç. Dr. Tunç SİPAHİ ve Yrd. Doç. Dr. Kazım Serdar GİRGİNER'e; çalışmanın her aşamasını birlikte değerlendirdiğimiz Dr. Levent KESKİN'e sonsuz teşekkür ederim. Desteklerinden ötürü Öğr. Gör. Kadir BÖYÜKULUSOY'a, Araş. Gör. Fadile Gülden ÖZKALALI-EKMEN, Araş. Gör. Hamza EKMEN ve Dilşad Sıla MANGALOĞLU-VOTRUBA'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışma sürem boyunca ve aldığım her kararda beni destekleyen eşim ve oğluma teşekkür ederim.

İrfan TUĞCU

I. GİRİŞ

I.1. KONU, AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

I. 1. 1. KONU

Batı Anadolu sahil şeridinin ortasında yer alan İzmir, tarihsel süreç boyunca önemli arkeolojik merkezlere ev sahipliği yapmıştır. İzmir'in farklı bölgelerinde yürütülen ve son yıllarda sayıca çoğalan araştırma projeleri ile ilin yerleşim tarihinin Neolitik Döneme kadar indiği anlaşılmaktadır. Bu projelerden biri olan, İzmir ve çevresinin kültürel envanterini oluşturabilmek amacıyla 1992 yılında başlayan "İzmir Bölgesi Kazı ve Araştırmalar Projesi" (IRERP) kapsamında kazısı yapılan Liman Tepe, Çeşme Bağlararası ve Kocabaş Tepe'nin[1] Orta Tunç Çağı mimari tabakaları başta olmak üzere İzmir il sınırları içerisinde yer alan diğer merkezlerdeki bu dönem mimari tabakalar incelenerek yerleşim anlayışı, bu anlayıştaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konması, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

I. 1. 2. AMAÇ

"İzmir İli Orta Tunç Çağı Mimarisi" isimli bu çalışma belirlenen konuya yönelik olarak üç çalışma paketine ayrılmış ve bu doğrultuda yürütülmüştür. Ulaşılması amaçlanan bu üç hedef aynı zamanda tezin kapsamının da belirleyicisi olmuştur.

[1] Bu üç merkezde yapılan çalışmalar tamamen orijinal malzeme ve tüm kazı envanteri üzerinden yürütülmüştür. Bundan ötürü bu üç merkez daha geniş ölçekte değerlendirilebilmiştir.

Çalışmanın ana çerçevesini, tüm kazı envanterinin incelenebilmesi ve Orta Tunç Çağı yerleşim mimarisi hakkında detaylı bilgilerin elde edilebilmiş olması nedeniyle Liman Tepe, Çeşme-Bağlararası ve Kocabaş Tepe oluşturmaktadır. Bundan ötürü bu üç merkezin Orta Tunç Çağı'ndaki yerleşim anlayışı ve mimari tabakalardaki değişimlerin tüm detaylarıyla ortaya konması, öncelikli amacı oluşturmaktadır. Üç merkezin dışında kalan diğer Orta Tunç Çağı yerleşimleri de bu ana çerçeve içerisine alınmış ve çalışma bu yönde şekillenmiştir[2].

Bölgede kazısı yapılan merkez sayısı çoğaldıkça başta mimari olmak üzere pek çok konuda genel bir değerlendirme yapabilme imkanı oluşmuştur. Ancak kazılara bağlı olarak veriler çoğalsa da belirli bir dönem mimarisi tüm detayları ile incelenmemiştir. Buradan hareketle çalışmanın ikincil hedefi, İzmir il sınırları içerisinde bulunan merkezlerin Orta Tunç Çağı'na tarihlenen mimari tabakalarının bir bütün halinde ele alınarak tek başlık altında toplanması olmuştur. Tezin, bu yönüyle genelde Batı Anadolu özelde ise İzmir ve çevresinin Orta Tunç Çağı mimari anlayışına yeni bir bakış açısı getirmesi hedeflenmiştir. Batı Anadolu sahil şeridi için yakın çevre bölge kültürleri olarak görülen; Orta Anadolu, Ege Adaları ve Kıta Yunanistan'daki Orta Tunç Çağı tabakalarına sahip yerleşimler genel başlıklar altında ele alınarak döneme ait bakış açısının daha da genişletilmesi amaçlanmıştır.

Merkezlerdeki yerleşim modeli ve mimari anlayışın tanımlanmasını sağlayan mekan/konutların işlevsel özelliklerinin ortaya konması üçüncü hedef olarak

[2] Çalışmanın ana çerçevesini oluşturan Liman Tepe, Çeşme-Bağlararası ve Kocabaş Tepe dışındaki yerleşimlerde Orta Tunç Çağı'na ait mimari veriler oldukça kısıtlıdır. Bundan ötürü bu yerleşimler tanımlanırken tabakalar bazında ayrıma gidilememiş, genel kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır.

belirlenmiştir. Bu sayede teknik açıdan tanımlanan yerleşimlerin kendi içerisindeki işlevsel çeşitlilikleri belirlenmiştir.

I. 1. 3. KAPSAM

Tezin genel kapsamını İzmir il sınırları içerisinde bulunan yerleşimlerin Orta Tunç Çağı mimari tabakalarının değerlendirmesi oluşturmaktadır. Çalışmanın tarihsel çerçevesi yaklaşık olarak M.Ö. 2000-1600 yılları arasındaki dört yüz yıllık süreci kapsamaktadır. Kapsam dahilinde yer alan ve çalışmanın ana eksenini oluşturan Liman Tepe, Çeşme-Bağlararası ve Kocabaş Tepe'de açığa çıkarılan dönem mimarisinin değerlendirme yapılabilir düzeyde olması bu tarih aralığının seçilmesindeki etkenlerdendir. Bölge için belirleyici konumda olan bu üç merkez başta olmak üzere kapsam dahilindeki yerleşimler bulundukları topografik yapıya ve arazi şartlarına bağlı olarak birbirinden farklı mimari çözümler geliştirmişlerdir. Yerleşimlerdeki bu farklı mimari çözümlemeleri bir arada görme imkanı da bu tarih aralığının seçilmesindeki nedenlerdendir.

Orijinal malzeme ve tüm kazı dokümantasyonu üzerinden değerlendirmeleri yapılan Liman Tepe, Çeşme- Bağlararası ve Kocabaş Tepe'de inceleme; özelden genele yani mekan-konut ve mimari tabaka sıralaması içerisinde yapılmıştır. Mekan-konutların iç donanımları ve çevrelerinde yer alan mimari ile bağlantılı olabilecek her türlü kalıntı değerlendirme kapsamında yer almıştır. Diğer yerleşimlerin kazı dokümantasyonuna ulaşma ve onlar üzerinde çalışma imkanı olmadığı için bu yerleşimler kendi yayınları üzerinden genel özellikleri ile incelenmiştir.

Çalışma kapsamında değerlendirilen merkezlerin Orta Tunç Çağı'ndaki mimari oluşumlarını daha iyi anlayabilmek için, çevre kültür bölgelerindeki aynı

döneme tarihlenen mimari anlayış belli bir düzen dâhilinde ele alınmıştır. Amaç kısmında da belirtilmiş olduğu gibi Orta Anadolu, Doğu Ege Adaları, Girt ve Kıta Yunanistan'daki belli yerleşimlerin Orta Tunç Çağı'ndaki mimari özellikleri çalışmanın kapsamı içerisinde yer almıştır.

Arkeolojik merkezlerde yürütülen kazılarla açığa çıkan kalıntılar mimari anlayışı ortaya koyarken, kalıntılarla ilişkili olarak ele geçen buluntular ise bu alanların işlevsel açıdan tanımlanmasını sağlamaktadır. Hem mimari hem de mimariye bağlı olarak açığa çıkarılan kontekstler birlikte değerlendirildiğinde yerleşimlerdeki sosyal ve ekonomik yapı belli oranda anlaşılabilmektedir. Mimari kalıntıların işlevsel açıdan tanımlanması Liman Tepe, Çeşme-Bağlararası ve Kocabaş Tepe yerleşimlerinde yapılmıştır.

1. 1. 4. YÖNTEM

Kapsamı belirtilen amaçlara ulaşabilmek için tez, kendi içinde birbirini tamamlar şekilde gruplara ayrılarak yürütülmüştür. İzmir il sınırları içerisinde bulunan Orta Tunç Çağı yerleşimlerinin mimari özelliklerinin ve evrelerinin tüm ayrıntıları ile incelenmesi tezin en kapsamlı çalışmasını oluşturmuştur. Bu kapsam içerisine giren yerleşimler iki gruba ayrılarak değerlendirilmiştir. Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi tüm kazı dokümantasyonlarının incelenebilmesi nedeniyle Liman Tepe, Çeşme-Bağlararası ve Kocabaş Tepe birinci grubunu, diğer yerleşimler ise çalışmanın ikinci grubunu oluşturmuştur. Birinci grup içerisindeki üç yerleşimin değerlendirilmesi dört etap halinde tamamlanmıştır.

Öncelikli olarak bu üç merkez hakkında bugüne kadar yapılmış olan yayınların tümü yeniden incelenmiştir. Bunun yanı sıra mimari kalıntıların

detaylarını görebilmek amacı ile yıllık kazı raporları sistematik olarak taranmıştır. Yayın ve yıllık kazı raporlarından elde edilen bilgiler doğrultusunda var olan mimari planlar incelenmiş ve gerekli olan eklemeler yapılmıştır. 1/20 ölçeğinde 0,50 m'lik paftalar halindeki planların tümü bilgisayar ortamında yeniden düzenlenmiş ve yine bilgisayar ortamında mimari tabakalara göre bir araya getirilmiştir. Son aşamada ise bu üç merkezin yerleşim anlayışı ve gelişim sürecini ortaya koyabilmek için, bu mimari tabakaların her biri öncelikli olarak kendi içinde değerlendirilmiş ve buna bağlı olarak her bir mimari tabakanın genel mimari planları hazırlanmıştır. Merkezlerin geçirmiş oldukları mimari gelişim veya değişimleri görebilmek amacıyla tabakalarının değerlendirmesi erkenden geçe doğru yapılmıştır. Hazırlanmış olan bu genel mimari planlarla merkezlerdeki yerleşim organizasyonları görsel hale getirilmeye çalışılmıştır. İzmir il sınırları içerisindeki diğer merkezler ise mevcut yayınları üzerinden incelenmiştir. Bu merkezlerle ilgili olarak kullanılan görsellerin de tümü mevcut yayınlarından alınmıştır.

Yerleşimlerin mimari özelliklerinin yanı sıra Liman Tepe, Çeşme Bağlararası ve Kocabaş Tepe'de açığa çıkarılmış olan ve plansal bütünlük içerisinde tanımlanabilen mekan-konutların işvsel özellikleri de bu kapsam dahilinde değerlendirilmiştir. Tezin genel kapsamını oluşturan bu bölüm "İzmir İli Orta Tunç Çağı Mimarisi" ismini taşımakta ve II. konu başlığı altında yer almaktadır.

Tezin III. konu başlığını Batı Anadolu'daki Orta Tunç Çağı yerleşimlerinin değerlendirilmesi oluşturmuştur. IV. konu başlığı Orta Anadolu'daki Orta Tunç Çağı yerleşimleri iken V. konu başlığı Ege Adaları ve Kıta Yunanistan'daki Orta Tunç Çağı yerleşimleri oluşturmaktadır. Toplam on bölümden oluşan tezin VI. bölümü

sonuç diğer bölümler ise sırasıyla Katalog, Kaynakça, Harita Çizim ve Levhalar Listesi ile Harita Çizim ve Levhalardır.

I. 2. BATI ANADOLU COĞRAFYASI, JEOMORFOLOJİSİ VE KLİMATOLOJİSİ

Batı Anadolu'yu da içine alan Ege Bölgesi, adını batıda kendisine komşu olan denizden almaktadır. Kuzeyinde Marmara Bölgesi ile güneyinde Akdeniz Bölgesi arasında doğu sınırını oluşturan İç Anadolu Bölgesi'ne doğru daralarak uzanmaktadır. Bölge doğu – batı doğrultusunda Emirdağ'dan Çeşme'ye kadar 450 km uzunluğunda, kuzey – güney doğrultusunda Bursa'nın güneyinden Marmaris'e kadar 400 km genişliğindedir[3]. Yaklaşık olarak 82.000 km^2 lik alanı ile Türkiye'nin genel yüzölçümünün %11'ini kaplamaktadır [4].

Ege Bölgesi doğal, sosyal ve ekonomik şartlar göz önüne alındığında iki ana bölümden oluşmaktadır. Kuzeyde Demirci dağları ve güneyde Honaz dağları arasına çekilecek olan bir sınır ile batıda kalan kısım asıl Ege'yi, doğuda kalan kısım ise İçbatı Ege'yi oluşturmaktadır. Ege Bölgesi İzmir, Aydın, Muğla, Denizli, Manisa, Kütahya, Uşak ve Afyon illerinden oluşmaktadır[5].

Jeolojik bakımdan Batı Anadolu'nun çekirdeğini bölgenin ortasında yer alan menderesler in eski kütlesi oluşturur. Bu kütleyi Mezozoik ve Tersiyere ait daha yeni kıvrımlı yapılar kuşatmıştır. Pliyosen sonlarında ve Kuaterner başlarında bölge gerilme hareketlerine uğrayarak bugünkü görünümünü almıştır. Tektonik

[3] Darkot-Tuncel 1978, s.1.
[4] Darkot-Tuncel 1978, s.3.
[5] Darkot-Tuncel 1978, s.3.

hareketlenmelere bağlı olarak Ege bölgesi oldukça parçalı bir yapı gösterir. Bölünmüşlük Batı Anadolu'da daha fazla dikkati çekmektedir. Bu genç oluşum içerisinde batı - doğu doğrultusunda uzanan İçbatı ile İç Anadolu'ya kolay ulaşım için doğal yollar oluşturan geniş çöküntü vadileri (Büyük Menderes, Küçük Menderes, Gediz ve Bakırçay) bulunmaktadır. Bunların arasında ise yükselen dağlar (Aydın dağları, Bozdağlar ve Manisa dağları) ve bazı volkanik kütleler (Yunt dağı ve Kozak dağı) Batı Anadolu'nun önemli yüzey şekillerini oluştur.

İklim doğal çevrenin dinamik bir unsurudur. Bu etkinlik insanoğlunun hareket alanlarının sınırlarını, yaşam şeklini ve kalitesini belirlemektedir. İnsanların barındığı konutlar, konutların mimari planları ve kullanılan malzeme, çevresel iklim şartlarına bağlı olarak şekillenmiştir. Oldukça hareketli yeryüzü şekillerine sahip olan Anadolu'da bölgelere göre faklılaşan iklimsel kuşaklar mevcuttur. Bu çok çeşitli iklimsel yapılaşma doğrultusunda insanoğlu da yaşadığı bölgenin özelliklerine uyum sağlayarak sosyal yaşantısını ve çevresel ilişkilerini düzenlemiştir. Doğaya bağlı olarak şekillenen bu yaşam şekli insanın çevresini tanıdığı günden bugüne kadar devam eden uzun bir serüvendir.

Son iklimsel yapısını Kuaterner döneminde kazanmış olan Ege bölgesi üç farklı iklim kuşağı içinde değerlendirilir[6]. Ege kıyıları ya da Batı Anadolu olarak adlandırılan kuşakta Akdeniz iklimi hüküm sürmektedir[7]. Ege bölgesinde yıl boyunca devam eden tek bir hava kütlesinin etkisi bulunmamaktadır. Bölge üzerinde hava akımları kış aylarında Karadeniz ve Doğu Akdeniz havzalarında gelişen cephe

[6] Mater 1982, s. 17.
[7] Mater 1982, s.17; Darkot-Tuncel 1978, s. 25; Koçman 1993, s. 3.

depresyonları tarafından kontrol edilmektedir[8]. Kuzey etkilerine açık olan bölgede bu nedene bağlı olarak bölgenin kuzey kesimlerinde kış daha ağır geçmektedir[9]. Bölgenin geri kalan kısımlarında ve dolayısıyla Batı Anadolu'da kışlar ılık ve yağışlı bir yapıdadır[10]. Batı Anadolu'da kış boyunca etkisini sürdürmüş olan hava hareketleri ve iklimsel şartlar ilkbaharda da etkin rol oynamaktadır. Ancak bu mevsimde hava daha açık ve sakindir[11]. Yaz aylarında cephe oluşumları daha kuzeye kayar. Bu aylarda Doğu Akdeniz havzası ve dolayısıyla Batı Anadolu tropikal hava kütlelerinin etkisi altında sıcak ve kurak bir mevsim yaşamaktadır[12].

I. 3. BATI ANADOLU ORTA TUNÇ ÇAĞI ARAŞTIRMA TARİHÇESİ VE KRONOLOJİSİ

Destansı şehri bulmak amacı ile 1870 yılında H. Schliemann yönetiminde başlayan Troia / Hisarlık Tepe kazısı, aynı zamanda Ege Arkeolojisinin temelini oluşturmuş ve uzun süre bölge için tekil örnek olarak kalmıştır. Anadolu kazı tarihi için büyük öneme sahip olan Troia / Hisarlık Tepe kazıları, belli aralıklarla beş dönem halinde gerçekleştirilmiştir. Kazılar Schliemann'dan sonra sırası ile W. Dörpfeld, C. W. Blegen, M. Korfmann ve günümüzde de Peter Jablonka / Ernst Pernicka tarafından yürütülmektedir. Çalışmalar sonucunda Troia / Hisarlık Tepe'de dokuz yerleşim tabakası açığa çıkarılmıştır[13]. IV. tabakanın sonu ve V. Tabaka ile

[8] Koçman 1993, s. 12
[9] Darkot-Tuncel 1978, s. 25.
[10] Darkot-Tuncel 1978, s 25.
[11] Koçman 1993, s. 13
[12] Mater 1982, s.17; Koçman 1993, s. 14.
[13] Troia / Hisarlık Tepe ile ilgili genel değerlendirme için Bkz. Dörpfeld 1902; Blegen vd. 1950.

VI. Tabaka erken evreleri Orta Tunç Çağı'na tarihlenmektedir[14]. Bölgenin kütürel envanteri içerisinde yer alan en önemli merkezlerden biri ise Beycesultan'dır. Özellikle seramik repertuarı ile Batı Anadolu kronolojik dizininin oluşmasında önemli rol oynamıştır. S. Lloyd ve J. Mellaart tarafından yürütülen ilk dönem çalışmaları 1954-1959 tarihleri arasında devam etmiştir[15]. Bu çalışmalar sonucunda Beycesultan'da IV.-V. Mimari tabakalar Orta Tunç Çağı'na tarihlenmektedir[16]. Uzun bir aradan sonra 2007 yılında Eşref Abay başkanlığında kazılara yeniden başlanmıştır[17]. Yirminci yüzyılın başlarında kazısı yapılan merkezlerden biri İzmir-Menemen ilçe sınırları içerisinde yer alan Buruncuk / Larissa'dır. Yürütülen çalışmalarda klasik dönem kalıntılarının yanı sıra, aralarında Orta Tunç Çağı'na tarihlenen buluntuların da olduğu protohistorik dönem malzeme grubu tanımlanmıştır[18]. İzmir ili sınırları içerisinde yer alan merkezlerden biri olan Bayraklı'da da Orta Tunç Çağı'na tarihlenen seramik örnekler ve mezarlar bulunmaktadır[19]. İzmir ve çevresinin tarihsel derinliğini ortaya koyan önemli merkezlerden bir diğer ise Ulucak Höyük'tür. Neolitik Dönemden itibaren yerleşim gören merkezde belli kesintilerle Geç Roma Denimine kadar tabakalanma açığa çıkarılmıştır.

[14] Blegen 1963, s. 175; Pavuk 2007.
[15] Lloyd-Mellaart 1962; Lloyd-Mellart 1965.
[16] Lloyd-Mellaart 1962, s. 264; Mellaart 1970.
[17] Bölgenin hem kültürel hem de kronolojik açıdan en önemli iki merkezi olan Troia ve Beycesultan dışında ağırlıklı olarak İzmir ili sınırları içerisinde yer alan ve Orta Tunç Çağı'nın tanımlanabildiği merkezler kısa bilgilerle tanıtılmıştır. Batı Anadolu'nun geneli IV. Başlık altında genel hatları ile tanıtılmaktadır. Orta Tunç Çağı kronolojisi tanımlanırken de başta çalışmaya konu olan yerleşimler olmak üzere Troia ve Beycesultan öne çıkmaktadır.
[18] Boehlau-Schefold 1940.
[19] Akurgal 1950; Akurgal 1997.

Batı Anadolu sahil şeridindeki önemli antik dönem kentlerinden biri olan Efes, klasik dönem kalıntıları ile tüm dünyanın ilgisini çekmiştir. 1990 yılında Efes – Ayasuluk Tepesinde, 1995 ve devamında 2006 yılında Çukuriçi Höyük'te[20] başlatılan çalışmalar sonucunda Efes'in yerleşim tarihinin Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı'na kadar indiği ortaya konmuştur. Ayasuluk Tepesi'nde Orta Tunç Çağı'na tarihlenen birkaç duvar kalıntısı ve sıvalı tabanlar dışında bütünlük veren mimari kalıntılar tespit edilememiş olsa da ağırlıklı olarak küçük buluntularla Orta Tunç Çağı'nın varlığı tanımlanmaktadır[21]. Bölgedeki klasik dönem kalıntıları ile dikkat çeken kentlerden bir diğeri ise Milet'tir. Milet'in erken dönem yerleşiminin M.Ö. 4. bin yıla kadar indiği ortaya konmuştur[22]. Milet stratigrafisinde, III. mimari tabaka Orta Tunç Çağı'na, IV. Mimari tabaka ise Orta Tunç Çağı sonu Geç Tunç Çağı başına tarihlenmektedir[23]. İzmir il sınırları içerisinde yer alan bir diğer klasik dönem yerleşimi Metropolis'tir. Metropolis'in yaklaşık 4 km kuzeydoğusunda yer alan Bademgediği, Orta Tunç Çağı'na ait örneklerin açığa çıkarıldığı merkezlerdendir[24].

Tezin çıkış noktasını oluşturan Liman Tepe, Çeşme-Bağlararası ve Kocabaş Tepe de Orta Tunç Çağına tarihlenen mimari kalıntıları ile Batı Anadolu sahil şeridinde öne çıkmaktadır[25]. İzmir-Menemen ilçesinde yer alan, bölge için önemli merkezlerden biri ise Panaztepe'dir. Panaztepe Gediz havzası etki alanındadır. İzmir

[20] Evren-İçten 1998, s. 112 vd.
[21] Büyükkolancı 1999; Büyükkolancı 2001; Büyükkolancı 2002; Büyükkolancı 2008; Erdemgil-Büyükkolancı 1992.
[22] Voigtlaender 1982; Parzinger 1989; von Graeve-Niemeier 2002.
[23] Niemeier-Niemeier 1997, s. 190; von Graeve-Niemeier 2002, s. 76.
[24] Meriç 2002; Meriç 2003; Meriç vd. 2007.
[25] Yerleşimler tezin II. bölümünde detaylı olarak ele alınmıştır.

körfezi içindeki önemli kıyı yerleşimlerinden bir olan Panaztepe'de Mısıra kadar uzanan kültürel ilişkileri ortaya koyan buluntular açığa çıkarılmıştır. Yerleşim Erken Tunç Çağı'ndan Bizans Dönemine kadar iskan görmüştür[26]. Akropol, atölyeler ve iki mezarlık alanı olmak üzere toplam dört farklı alanda yürütülen çalışmalarda Orta Tunç Çağı'na tarihlenen mimari kalıntılar tespit edilmiştir[27].

Yakın dönemde başlayan kazılardan biri olan Çine-Tepecik Höyük kazısı Aydın il sınırları içersindedir. 2004 yılında başlayan çalışmalarla höyükte Geç Neolitik Dönemden – Klasik Dönemlere kadar uzanan uzun bir stratigrafi açığa çıkarılmıştır[28]. Çine – Tepecik höyükte M.Ö. 2. binde sur sistemine dayalı şekilde gelişen bir yerleşim modelinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Yine Aydın il sınırları içerisinde yer alan, şu an için yoğun olmasa da Orta Tunç Çağı'nın tanımlandığı merkezlerden biri de Kadıkalesi'dir. Kadıkalesi'nde Orta Tunç Çağı mimari olarak saptanamamıştır. Ancak seramik örneklerle varlığı ortaya konmaktadır[29]. Bölgede önemli Neolitik Merkezlerden biri ise Ulucak'tır.

Kazıların yanı sıra bölgede birden çok yüzey araştırması da yürütülmüştür. D. French[30] tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırması ile Neolitik Dönemden itibaren bir çok yerleşim bu çalışmalarla kayıt altına alınmış ve Ege arkeolojisi için

[26] Aykurt 2010, s. 3.
[27] Panaztepe kazısı hakkında detaylı bilgi için bkz. Erkanal-Erkanal 1983; Erkanal-Erkanal 1986; Erkanal A. 1987; Erkanal A. 1990; Erkanal A. 1992; Erkanal A. 1993; Erkanal A. 1994; Erkanal A. 1996; Erkanal A. 2000; Erkanal A. 2002; Erkanal-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2005; Erkanal-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2010; Erkanal-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2011; Erkanal-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2012; Günel 1999b.
[28] Günel 2004a; Günel 2004b; Günel 2008a ve 2008b; Günel 2009.
[29] Mercangöz 2003; Mercangöz 2008.
[30] French 1969, s. 41-55.

oldukça güçlü bir veri tabanı oluşturulmuştur. Seksenli yıllarda Recep Meriç[31] ve Numan Tuna'nın[32] yürütmüş olduğu yüzey araştırmaları, oluşan kültür envanterine önemli katkılar sağlamıştır.

Bu dönem Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı 1-3 olarak tanımlanırken, Orta Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın tümü ile Eski Hitit'in erken dönemlerini kapsamaktadır. Kıta Yunanistan'da kabaca Orta Hellas I-III ile Geç Hellas'ın erken dönemlerine denk gelmekte, Girit Adası'nda Orta Minos I-III[33] ve Geç Minos I olarak tanımlanmaktadır. Bu dönem Eski ve Yeni Saraylar Dönemi olarak ta adlandırılmaktadır. Kiklad Adalarında ise Orta Kiklad olarak isimlendirilmektedir[34].

Orta Tunç Çağı'nda Orta Anadolu, Asurlu tüccarlar vasıtasıyla yazıyla tanışmış ve bu sayede tarihsel süreç içerisinde yerini almıştır. Yazılı belgeler ışığında tarihsel tanımlama yapmak daha kolay olmuştur. Ancak Batı Anadolu için durum daha farklıdır. Genel olarak Blegen tarafından oluşturulan Troia tabakalaşması referans alınmıştır. Troia'nın bu tabakalaşması belirli değişiklikler yaşasa da geçerliliğini hep korumuştur. Blegen'in Troia için yapmış olduğu kronolojik dizinde IV. tabakanın geç evresi ve V. Tabaka ile yaklaşık beş yüz yıllık bir zaman dilimini kapsayan VI. tabakanın erken dönemleri Orta Tunç Çağı içerisinde değerlendirilmektedir[35] Bu tabakalaşma Batı Anadolu için her zaman referans

[31] Meriç 1987; Meriç 1989; Meriç 1990.
[32] Tuna 1986.
[33] Her dönem A ve B olarak alt evrelere ayrılmıştır.
[34] Schachermeyr 1964, s. 38-47; Warren 1975, s. 67 vd.; Willetts 1977, s. 10; Demakopoulou 1988, s.22. vd.; Cadogan 1992, s. 33 vd.
[35] Blegen 1963, s. 174; Sazcı 2007, s. 75 vd.; Pavuk 2007, fig.1.; Stampolidis-Sotirakopoulou 2011, s.

olmuştur. Batı Anadolu için aynı tür özelliğe sahip yerleşimlerden bir diğeri Beycesultan'dır. Yerleşim stratigrafisinden V-IV. mimari tabakalar Orta Tunç Çağı'nı temsil etmektedir. Mimari unsurların yanı sıra küçük buluntu ve seramik repertuarıyla Orta Tunç Çağı için önemli veri kaynaklarından olmuştur. Metropolis-Bademgediği[36] ve Milet bölgenin kronolojisine destek veren merkezlerdendir. Bu merkezlerde kronolojik adlandırılmalar Kıta Yunanistan ve Girit'e göre yapılmıştır. Güçlü mimari kalıntıların yanı sıra seramik repartuarı ve küçük buluntuları ile Liman Tepe, Çeşme Bağlararası ve Panaztepe de Batı Anadolu'nun kronolojik dizinine destek veren merkezlerdir.

Assurlu tüccarlar sayesinde yazı ile tanışan Orta Anadolu'da şehir devletleri görülmektedir. Özellikle Kültepe, yazılı belgeler ışığında oluşturulan limu listeleri[37], Acemhöyhük'le birlikte merkezi otoritenin varlığını gösteren planlı kent yapısı ve küçük buluntuları ile bölge için referans olmaktadır. Bu merkezlerden elde edilen veriler doğrultusunda Orta Tunç Çağı için kabaca M.Ö. 2000-1600 tarihleri aralığındaki 400 yıllık süre önerilmektedir (Tablo 1)[38].

20 vd.

[36] Meriç-Mountjoy 2002; Meriç vd. 2007.

[37]; Veenhof 2003; Veenhof 2011.

[38] Stampolidis-Sotirakopoulou 2011, s. 20 vd; Rutter 1993, Tab. 1; Rutter 1983; Barber 1983; Kulakoğlu 2011; Veenhof 2000.

TARİH	BATI ANADOLU	KITA YUNANİSTAN	GİRİT	KİKLAD ADALARI	ORTA ANADOLU	LİMAN TEPE	KOCABAŞ TEPE	ÇEŞME-BAĞLARARASI	ACEM HÖYÜK	KÜLTEPE	ALİŞAR
1600			GM IB								
		GH I		Geç Kiklad		LMT III /1-2					
1650					Eski Hitit		I	I	I		
	OTÇ III	OH IIIB	GM IA							1a	10T
1700			OM IIIB					2a			
		OH IIIA		Orta Kiklad III					II		
1750			OM IIIA			LMT III/3		2b		1b	
	OTÇ II				Asur Ticaret Kolonileri Çağı Geç Dönemi		2				
1800		OH II	OM IIB						III		
				Orta Kiklad II							
1850										II	
	OTÇ I		OM IIA			LMT III/4	3				11T
1900											
		OH I	OM IB		Asur Ticaret Kolonileri Çağı Erken Dönemi					III	
1950				Orta Kiklad I							
			OM IA								12T
2000										IV	

TABLO 1. ORTA TUNÇ ÇAĞI KARŞILAŞTIRMALI KRONOLOJİ TABLOSU

II. İZMİR İLİ ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİ

II.1. LİMAN TEPE

İzmir Körfezi'nin güneybatısında, Urla ilçesi İskele mahallesinde bulunan Liman Tepe, aslında Klazomeai antik kentinin protohistorik dönemlerini temsil etmektedir. Günümüzde modern yapıların arasında kalan Liman Tepe, Çeşmealtı-İzmir karayolu tarafından ikiye ayrılmaktadır. Çalışmalarda ifade birliği oluşturabilmek amacıyla, Çeşmealtı-İzmir karayolu referans alınarak çalışma alanları kuzey ve güney kazı alanı olarak isimlendirilmiştir.

Liman Tepe'nin de içinde bulunduğu alanda ilk olarak G. P. Oikonomos 1920-1921 yıllarında kazı yapmıştır[39]. Ancak Oikonomos'un yapmış olduğu kazıyla ilgili bir yayın bulunmamaktadır[40]. Liman Tepe'de klasik çağ öncesi kültürlerin varlığından ilk olarak Ekrem Akurgal bahsetmiştir[41]. Klasik Çağ öncesi döneme ait mimari kalıntılar ise 1979 yılında Güven Bakır ve Çetin Anlağan yönetiminde başlayan kurtarma kazılarıyla açığa çıkmıştır[42]. 1980-1981 yılı kazılarının protohistorik dönem çalışmaları Hayat Erkanal ve Armağan Erkanal tarafından yürütülmüştür. Bu tarihten itibaren on yıl ara verildikten sonra 1992 yılında Hayat Erkanal başkanlığında yeniden başlayan Liman Tepe kazısı, 2000 yılından itibaren ise kara ve sualtı olmak üzere iki ayrı sektörde günümüzde de devam etmektedir.

[39] Oikonomos'un 1920-21 yıllarında yürüttüğü çalışmanın, Liman Tepe (Klazomenai)'nin üzerinde bulunduğu alanın neresinde yapıldığı belli değildir.
[40] Erkanal-Erkanal 1983, s. 164.
[41] Akurgal 1950, s.4.
[42] Bakır-Anlağan 1981, s. 87-90.

Bu güne kadar yürütülen kazılardan elde edilen sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, Liman Tepe'nin oldukça geniş bir tarihi yelpaze içerisinde kesintisiz yerleşim gördüğü belirlenmiştir. Geç Kalkolitik Çağ'ın erken evresinden[43] itibaren Roma Dönemine kadar[44] tabakalaşmanın açığa çıkarıldığı Liman Tepe'de ele geçen ve daha erken dönemlere tarihlenen seramik örnekleri yerleşim tarihinin Neolitik Çağ'a kadar geriye götürülebileceğini göstermektedir[45]. Liman Tepe'nin stratigrafisi açığa çıkarıldıkları sırayla yeniden eskiye doğru sekiz ana tabakaya ayrılmıştır[46]. Ana tabakalar da kendi içerisinde alt evrelerle temsil edilmektedir[47].

Liman Tepe I. kültür tabakası Klasik dönemleri temsil etmektedir. Protohistorik dönemlere ait tabakaların açığa çıkarıldığı kuzey ve güney kazı alanlarında[48], arazi elde etmek ve inşaatlarda kullanılmak üzere yapılan toprak alımları nedeniyle özellikle klasik dönemlere ait tabakalar yoğun şekilde tahribata uğramıştır. Bu tahribattan ötürü klasik dönemler Liman Tepe'de bazı kuyu, sarnıç ve mezarlarla temsil edilmektedir[49].

[43] Erkanal H. (baskıda), Tuncel (baskıda).
[44] Erkanal H. 2008, s. 92.
[45] Erkanal H. 1999, s. 326.
[46] Erkanal H. 2008, s. 92.
[47] Liman Tepe'nin arkeolojik tabakaları açığa çıkarıldıkları sırayla yeniden eskiye doğru Roma rakamıyla, tabakaların alt evreleri ise günümüz rakam ve harfleriyle belirtilmiştir. Bu kronolojik dizin ilk olarak 1997 yılında şekillendirilmiş, daha sonraki yayınlarla güçlendirilmiştir. (Detaylı bilgi için Bkz. Erkanal-Günel 1996, s. 310, Erkanal H. 1999, s. 326 vd., Günel 1999a, s. 43, Tab 1, Kouka 2002, Tab 1, Şahoğlu 2005, Fig 2, Şahoğlu-Kouka (baskıda), Erkanal H. (baskıda), Erkanal vd. 2009, s. 301).
[48] Liman Tepe kuzeyden güneye doğru alçalmaktadır. Protohistorik dönem tabakaları yoğun olarak kuzey kazı alanında açığa çıkarılmıştır. Protohistorik dönem tabakaları İzmir-Çeşmealtı yolunun güneyinde klasik dönemlere ait mimari tabakaların altında devam etmektedir.
[49] Erkanal vd. 2004, s. 168; Erkanal-Aykurt 2008, s. 224.

Liman Tepe'de II. Kültür tabakası Geç Tunç Çağı kalıntılarını içermektedir. Liman Tepe'de oluşan tahribattan Geç Tunç Çağı da etkilenmiştir. Bu döneme ait mimari kalıntılar oldukça dar bir alanda, kuzey kazı alanının güneydoğusunda üç alt evreli olarak açığa çıkarılmıştır[50]. Açığa çıkarılan dönem mimarisi cadde ve sokak ile bunların etrafında yer alan mimari ünitelerden oluşmaktadır. Özellikle Batı Anadolu sahil şeridinde Geç Tunç Çağı'na tarihlenen yerleşimler arasında bu kadar iyi korunmuş mimari tabakalar açığa çıkarılamamıştır. Liman Tepe Geç Tunç Çağı tabakasında ele geçen seramik ve diğer buluntular Batı Anadolu'nun kronolojik dizini açısından büyük önem taşımaktadır[51]. Bu kısımdaki mimari kalıntılar dışında Liman Tepe'nin geneline yayılmış vaziyette seramik örnekleri ve yine bu döneme tarihlenen bir kuyu mevcuttur[52]. Yoğun tahribattan ötürü geniş çaplı mimari örnekler açığa çıkarılamamış olsa da seramik envanterin çeşitliliği ve bölgelerarası ilişkileri gösterme yetisine sahip olması açısından oldukça önemlidir. Genel ölçekte bakıldığında Geç Tunç Çağı'nda Liman Tepe'de güçlü bir yerleşimin var olduğu söylenebilir [53].

Orta Tunç Çağı'nı temsil eden Liman Tepe III. Kültür tabakası[54] mimari kalıntıları höyüğün geneline yayılmış durumdadır. Yürütülen çalışmalarla bu dönem mimari tabakasının dört evreye sahip oluğu tespit edilmiştir[55]. Liman Tepe III. Kültür

[50] Erkanal-Aykurt 2008, s. 226.; Erkanal H. 2008, s. 99.
[51] Erkanal-Aykurt 2008, s. 236.
[52] Liman Tepe Geç Tunç Çağı yerleşimiyle ilgili detaylı bilgi için Bkz. Erkanal-Günel 1996, Erkanal-Günel 1997, Günel 1999a, Erkanal H. 2001, Erkanal H. 2008.
[53] Erkanal H. 2008, s. 99.
[54] Tezin ana bölümlerinden birini Liman Tepe III. Kültür tabakası mimarisi oluşturmaktadır. Bu dönem mimari organizasyonu takip eden alt başlıkta bütün detaylarıyla incelenecektir.
[55] Erkanal-Hüryılmaz 1994, s.362, Erkanal-Günel 1995, Erkanal-Günel 1996, Erkanal-Günel 1997, s. 234-237, Günel 1999a.

Tabakasının 1. ve 2. evreleri klasik dönem mimari kalıntıları ile aynı kaderi paylaşmış ve yoğun şekilde tahrip olmuşlardır. 3. Alt evreye tarihlenen kalıntılar Liman Tepe'nin Orta Tunç Çağı mimarisi hakkında kısıtlı da olsa bilgi vermektedir. 4. Alt evre ise Liman Tepe III. Kültür Tabakası ve aynı zamanda Batı Anadolu sahil şeridi Orta Tunç Çağı erken dönemleri yerleşim organizasyonu ve sosyo-kültürel yapı hakkında kapsamlı bilgiler sunmaktadır.

Liman Tepe IV. Kültür tabakası iki mimari alt evreye sahiptir. Belli alanlarda tespit edilebilen bu dönem Erken Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı'na geçiş özellikleri yansıtmaktadır[56].

Liman Tepe'de en detaylı araştırılan tabakalardan biri Erken Tunç Çağı II'dir. Bu dönem Liman Tepe stratigrafisinde Liman Tepe V. tabakası olarak adlandırılmaktadır. Liman Tepe Erken Tunç Çağı II, iç kale ve aşağı şehirden oluşmaktadır[57]. Güçlü bir savunma sisteminin yanı sıra dini ve merkezi otoriteyi gösteren mimari düzenlemeler dikkat çekmektedir. Anadolu'nun yanı sıra denizaşırı kültürlerle olan ilişkileri gösteren arkeolojik veriler, Liman Tepe'nin Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu sahil şeridindeki güçlü yerleşimlerden biri olduğunu göstermektedir.

Liman Tepe VI. Kültür tabakası Erken Tunç Çağı I'i temsil etmektedir[58]. Erken Tunç Çağı I'de de Liman Tepe'de güçlü bir savunma sistemi mevcuttur.

[56] Bazı yayınlarda Orta Tunç Çağı V olarak adlandırılan kalıntılar Liman Tepe stratigrafisinde Liman Liman Tepe IV. Kültür tabakası olarak tanımlanmaktadır.
[57] Erken Tunç Çağı II tabakası detaylı bilgi için Bkz. Erkanal-Hüryılmaz 1994, Erkanal-Günel 1995, Erkanal-Günel 1996, Erkanal H. 1998, Şahoğlu 2005, Erkanal vd. 2009.
[58] Erkanal-Günel 1996,Erkanal-Günel 1997, Erkanal H. 1998, Erkanal H. 2000, Erkanal vd. 2009.

Radyal planda yapılmış olan uzun evlerin dar kenarları savunma duvarına dayandırılmıştır. Yirmi metreye yakın uzunluğa sahip olan bu evlerin günlük yaşamın yanı sıra üretime yönelik işlevlerinin de var olduğu anlaşılmaktadır[59].

Liman Tepe VII. Kültür tabakası Geç Kalkolitik Çağ buluntu ve kalıntılarıyla temsil edilmektedir[60]. Geç Kalkolitik Çağ mimari kalıntıları kuzey kazı alanının kuzeyinde höyüğün en yüksek kesiminde, ana kayaya kadar yürütülen çalışmalar sonucunda dört alt evreli olarak tespit edilmiştir[61].

Liman Tepe stratigrafik dizinine Neolitik Dönem, Hayat Erkanal tarafından VIII. Kültür tabakası olarak eklenmiştir[62]. Kıyı yerleşimi olan Liman Tepe'de taban suyu seviyesi yüksektir. Bu olumsuzluktan ötürü Neolitik Dönem mimarisi henüz tespit edilememiştir. Liman Tepe'de Neolitik Dönem, tabakaya bağlı olmadan ele geçirilen seramik örneklerle temsil edilmektedir[63].

Geç Kalkolitik Çağın erken evresinden Roma Dönemine kadar geniş tarihi açıklık içinde kesintisiz devam eden stratigrafi Batı Anadolu için güçlü bir veri kaynağı olmuştur. Batı Anadolu'nun önemli liman kentlerinden olan Liman Tepe, özellikle Erken Tunç Çağı I ve II dönemleri boyunca güçlü savunma sistemleriyle korunaklı hale getirilmiştir. Liman Tepe Batı Anadolu sahil şeridinin bu dönemdeki sosyo-ekonomik yapısını, çevre kültür bölgeleriyle olan bağlantılarını, üretim ve buna bağlı olarak ticari ilişkilerin çeşitliliğini gösteren kalıntı ve buluntulara sahiptir.

[59] Erkanal vd. 2009, s.308.
[60] Erkanal-Günel 1996, s 314.
[61] Erkanal H. (baskıda), Tuncel (baskıda)
[62] Erkanal H. 2008, s. 91.
[63] Erkanal H. 1999, s. 326.

Kültür tabakalarının belirtilen kısa özelliklerinden yola çıkarak Liman Tepe stratigrafik dizini şu şekilde oluşmaktadır:

Liman Tepe I	Klasik Dönem kültür tabakaları
Liman Tepe II	Geç Tunç Çağı Kültür tabakası
Liman Tepe III / 1-4	Orta Tunç Çağı Kültür tabakası
Liman Tepe IV / 1-2	Erken Tunç Çağı III Mimari tabakası
Liman Tepe V / 1-3	Erken Tunç Çağı II. Mimari tabakası
Liman Tepe VI / 1-3	Erken Tunç Çağı I. Mimari tabakası
Liman Tepe VII / 1-4	Geç Kalkolitik Çağı Kültür tabakası
Liman Tepe VIII	Neolitik Dönem

II. 1. 1. LİMAN TEPE III. KÜLTÜR TABAKASI

Liman Tepe'nin III. Kültür tabakası Orta Tunç Çağı'nın tümünü kapsamaktadır. Kendi içinde dört alt evreye ayrılmıştır[64]. Genel stratigrafide olduğu gibi bu alt evreler de yeniden eskiye doğru açığa çıkarıldıkları sırayla numaralandırılmışlardır.

Liman Tepe, denizden karaya doğru, yani kuzeyden güneye kademeli olarak alçalmaktadır. 1950'li yıllara kadar[65] denize doğru yükselen bir tepe görünümünde

[64] Erkanal-Günel 1996, s. 310.

[65] Liman Tepe'de sadece modern dönemlerde değil aynı zamanda antik dönemlerde de tahribatın

olan höyük, bu tarihten sonra arazi elde etmek ve inşaatlarda kullanılmak üzere yapılan toprak alımlarından ötürü yoğun tahribata uğramıştır. Bu tahribat nedeniyle Liman Tepe III. Kültür Tabakası 1. ve 2. mimari evreleri daha çok kuzey kazı alanında bütünlük oluşturmayan mimari kalıntılarla temsil edilmektedir. 3. ve özellikle de 4. alt evre mimarisi kalıntıları ise tüm kazı alanında kendinden sonraki üç evreye oranla daha iyi korunmuş halde açığa çıkarılmıştır.

II. 1 .1. A. 4. TABAKA MİMARİSİ

Çeşmealtı-İzmir karayolunun hem kuzeyinde hem de güneyindeki kazı alanlarında bu dönem mimari örnekleri açığa çıkarılmıştır (Levha 1)[66]. Liman Tepe III. Kültür tabakası içerisinde mimari açıdan en detaylı biçimde incelenebilen alt evredir[67]. Kuzey ve güney kazı alanlarında açığa çıkarılan kalıntılar mimari plan ve işlevleri açısından yorumlanabilir nitelikte olup Liman Tepe Orta Tunç Çağı'nın en erken evresini temsil etmektedir.

Bu tabakaya ait iki mimari plan örneğinden biri oval plandır[68]. Bu plan kabaca uzun duvarların birbirlerine oval formlu kısa yan duvarlarla bağlanmasıyla oluşmaktadır. Bundan ötürü bu plana sahip kalıntılar "Oval Ev" olarak

varlığı görülmektedir.

[66] Erkanal-Hüryılmaz 1994, s. 64; Erkanal-Günel 1995, s. 267-269; Erkanal-Günel 1996, s. 307; Erkanal-Günel 1997, s. 237; Erkanal H. 1999, s. 328; Erkanal H. 2000, s. 325; Erkanal-Artzy 2002, s. 378, Günel 1999a, s. 43-44;Erkanal vd. 2009, s.305.

[67] Bu evre diğer alt tabakalara oranla, yaşanan tahribattan nispeten daha az etkilenmiştir.

[68] Liman Tepe'de bu alt tabakaya tarihlenen kalıntılar birlikte değerlendirildiğinde hem kullanılan malzeme ve duvar örgü teknikleri hem de iç donanımları nedeniyle iki farklı mimari planın varlığını ortaya koymaktadır

adlandırılmıştır[69]. Bu güne kadar devam eden çalışmalarla açığa çıkarılan, bu tabakaya ait mimari kalıntıların çoğunluğu Oval Ev formundadır. Çalışma kapsamında değerlendirilen evlerin tümü kuzey kazı alanında tespit edilmiştir[70]. Kuzey kazı alanında açığa çıkarılan Oval Evler taş döşeli bir meydanın etrafında sıralanmışlardır. Bu meydan, yerleşim dokusu içerisinde merkezi noktalardan biri olmalıdır[71].

Taş döşeli alanın güneyinde açığa çıkarılan ve doğu-batı istikametinde uzanan mimari kalıntı Oval Ev 1 olarak adlandırılmıştır[72] (Levha 2). Oval Ev 1'in hem tam bir mimari plan vermesi, hem de belli oranda da olsa iç donanımının tespit edilebilmiş olması, alanda açığa çıkarılan, ancak mimari plan olarak bütünlük göstermeyen diğer örneklerin yorumlanmasında büyük kolaylık sağlamıştır. Farklı kazı mevsimlerinde yürütülen çalışmalarla açığa çıkarılan[73] Oval Ev 1, 9,20 m uzunluğunda ve 4,70 m genişliğindedir (Levha 3a-b)[74]. 0,40-0,50 m arasında değişen kalınlığa sahip duvarlar çeşitli boyutlardaki toplama taşlar ile levha halindeki kireç taşların bir arada kullanılmasıyla yapılmıştır. Duvarların en iyi korunan kısımlarında yükseklik 0,35 m olup iki taş sırası olarak açığa çıkarılmıştır. Belli bir yapım tekniği göstermeyen duvarlar, bazı kısımlarda yan yana dizilen iki taş sırası, bazı kısımlarda ise tek taş sırasından ibarettir[75]. Tek mekanlı evin tabanında orta büyüklükteki

[69] Erkanal-Günel 1996, s. 308.
[70] Bütünlük veren mimari planların yanı sıra hem kuzey kazı alanında hem de güney kazı alanında küçük parçalar halinde mimari kalıntılar bulunmaktadır.
[71] Erkanal-Günel 1996, s .308.
[72] Erkanal-Günel 1997, s. 238, Resim 3.
[73] Oval Ev 1'ın batı yöndeki apsisi 1994 yılında, diğer kısımları ise tam bir mimari plan verecek şekilde 1995 yılında açığa çıkarılmıştır.
[74] Erkanal-Günel 1997, s. 238.
[75] Duvarların korunmuş olduğu kadarıyla açığa çıkarılan kısımları göz önünde alındığında, bu taş

toplama taşlarlardan oluşan taban döşemesi parçalar halinde tespit edilmiştir. Ev içinde doğu tarafta, duvarın önünde üst üste oval formlu iki ocak tabanı bulunmaktadır. Üstteki ocak tabanı 1,46 x 1,10 m ölçülerindedir. Açığa çıkarılan diğer örneklerde olduğu gibi bu ocak da birden fazla tabana sahiptir ve taban altı, sıcaklığı tutmak amacıyla kül ve seramik parçalarından oluşmaktadır. Doğu – batı yönünde uzanan Oval Ev 1'in batı taraftaki apsisi üzerinde 1,10 m genişliğinde bir açıklık tespit edilmiştir[76]. Tespit edilen bu açıklık tek mekanlı yapıya girişi sağlayan kapı olarak yorumlanmaktadır[77]. Hem mimari özellikleri hem de ev içi döşemler göz önüne alındığında Oval Ev 1, günlük aktivitelere paralel olarak üretime yönelik çalışmaların yürütüldüğü atölye-ev özelliğini yansıtmaktadır.

Oval Evin 1'in doğusunda bir atık çukuru bulunmaktadır. Kuzey - güney doğrultusunda yaklaşık 2,00 m uzunluğa, doğu –batı doğrultusunda 1,00 m genişliğe sahip çukur yaklaşık 0,90 m derinliğindedir. Çukurun güney kısmı kazılmayan alan içinde kalmaktadır (Levha 2). Çevresindeki mimari unsurlarla bağlantılı olan çukuru benzerlerinden farklı kılan, içinden çıkan malzeme grubudur. Çukurun içinde farklı kültür bölgelerinin karakteristik özelliklerini yansıtan seramik örnekler bir arada bulunmuştur[78]. Çukur içinde tespit edilen seramik örnekler mimari tabakanın

---

duvarlar kerpiç blokları taşıyabilecek düz bir zemin oluşturmamaktadır. Daha çok bir şeyi desteklemek ya da toprak zemine sıkıştırmak amacıyla bir araya getirilmiş olabilecekleri öngörülebilmektedir. Yan duvarların ahşap ve benzeri hafif malzemeden yapılmış olabileceğini düşünmek imkan dahilindedir.

[76] Batı apsis üzerinde tespit edilen açıklığa benzer bir açıklık ta evin doğu apsisi üzerinde bulunmaktadır (Bkz. Levha 4). Bu açıklıkların aynı anda kullanım görmediği tespit edilen mimari unsurlara dayanılarak söylenebilir.

[77] Erkanal-Günel 1997, s. 238.

[78] Erkanal-Günel 1997, s. 239.

kronolojik dizin içindeki yerini gösteriyor olmanın yanı sıra, Liman Tepe'nin farklı kültür bölgeleri ile olan ilişkilerini ortaya koyması açısından da önem taşımaktadır[79].

Oval Ev 1'in kuzeyinde aynı mimari tabakaya tarihlenen farklı bir düzenleme söz konusudur. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan duvarın kuzey ucu hafifçe batıya doğru dönmekte ve Erken Tunç Çağı sonuna tarihlenen dolgu ile bütünleşmektedir (Levha 3c) [80]. Erken Tunç Çağı'nın sonuna tarihlenen bu destek duvarının batısında doğu – batı doğrultusunda uzanan bir duvar ve buna bağlı orta boy düz taşlarla yapılmış bir taban döşemesi bulunmaktadır. Duvar ve döşeme ile bağlantı içerisinde, depolama kabı olarak değerlendirilebilecek bir küpün alt yarısı bulunmaktadır (Levha 4a). Küp, duvar ve taş döşeme tarafından sınırlanan oldukça dar bir alanda yer almaktadır. Hem bu küp, hem de küpü çevreleyen duvar bir önceki döneme tarihlenen destek duvarının çevrelediği taş dolgunun içine yerleştirilmiştir(Levha 4a). Bir tür depo alanı olarak değerlendirilebilecek bu mimari düzenlemeyle destek duvarı arasında herhangi bir bağlantı tespit edilememiştir(Levha 4b) [81]. Bundan ötürü bu alan Orta Tunç Çağı'nın başında yer alan büyük bir yapının depo alanı olarak kullanım görmüş olmalıdır.

Kuzey kazı alanında açığa çıkarılmış olan Orta Tunç Çağı erken evresine ait yerleşim dokusunun merkezini oluşturan taş döşeli alanın batısında, aynı dönem içerisinde kullanım görmüş ancak farklı zaman dilimlerine ait yan yana ve üst üste sıralanan bir oval ev dizisi bulunmaktadır. Bu kısımda açığa çıkarılan oval evler

[79] Çukur içinde Orta Anadolu Koloni Çağı kökenli seramik örneklerle Orta Hellas dönemini işaret eden mat boyalı seramik örnekleri bir arada açığa çıkarılmıştır.
[80]Erkanal-Günel 1997, s. 239.
[81] Erkanal-Günel 1997, s. 239.

kuzey – güney doğrultusunda sıralanmakta ve hepsi doğu – batı doğrultusunda uzanmaktadırlar.

Liman Tepe III / 4. mimari tabakanın erken evresine tarihlenen Oval Ev 2'nin yalnızca doğu apsisi ile kuzey uzun yan duvarı olarak yorumlanabilecek belli bir kısmı açığa çıkarılabilmiştir (Levha 5a-b). Oval Ev 2'ye ait olabilecek kuzey yan duvar, orta boy toplama taşlarla örülmüştür. Yalnızca iki sırası korunmuş olan duvar yaklaşık 0,40 m kalınlığındadır. Aralıksız devam eden yerleşimden ötürü yaşanan yoğun tahribat Oval Ev 2'de de izlenebilmektedir. Bu tahribattan ötürü Oval Ev 2'nin apsis ve kuzey yan duvarı arasında mimari bir bütünlük tespit edilememiştir. Ancak örgü teknikleri, kullanılan taş cinsi, kodları ve bunlara bağlı olarak ele geçirilen buluntular bu iki kalıntının birlikte değerlendirilmesini sağlamıştır.

Oval Ev 2'de apsis kısmı ana mekandan ayıran taş döşeme bulunmamaktadır[82]. Kuzey yan duvarının hemen güneyinde ocak parçaları ve bu ocakla ilişkilendirilebilecek küllü alanlar tespit edilmiştir. Bir kısmı korunmuş olan doğu apsisin içinde çok sayıda hayvan kemiği ve deniz kabuğu açığa çıkarılmıştır. Ayrıca bu dönemin tipik formuna sahip ağırşaklarla birlikte bronz iğneler ve yine dönemin özelliklerini yansıtan seramik örnekler bulunmaktadır. Bunların hepsi oldukça kalın kül tabakası içinde yoğun şekilde karbonlaşmış organik materyallerle birlikte açığa çıkarılmıştır. Yine aynı alanda çakmak taşından üretilmiş ok ucu ve kesiciler bulunmuştur (Levha 5c). Apsis kısımdaki küllü alan içinde tespit edilen bu kalıntılar, Oval Ev 1 örneğinde olduğu gibi Oval Ev 2'de üretim faaliyetlerinin yanı

[82] Oval Ev 2'de mekan içi ve apsis düzenlemesinin tespit edilememiş olması yoğun tahribata bağlı olmalıdır.

sıra günlük yaşama yönelik aktivitelerin de bir arada yürütüldüğü atölye – ev yorumunu güçlendirmektedir.

Oval Ev 2, kullanım avantajını kaybettikten sonra eve ait mimari kalıntılar alan dolgusu olarak kullanılmıştır. Tesviye edilen alan yeniden düzlenmiş ve Oval Ev 3 inşa edilmiştir. Yaklaşık olarak güneydoğu – kuzeybatı istikametinde uzanan Oval Ev 3'ün (Levha 6a)[83] tespit edilebilen uzunluğu 9,80 m, genişliği 4,80 m'dir. Yer yer 0,40 m yükseklikte korunmuş olan duvarlar orta boy toplama taşların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Duvar örgüsü belli bir sisteme bağlı kalmaksızın taşlar gelişi güzel yan yana dizilmiştir. Oval Ev 1 örneğinde olduğu gibi burada da duvarlar kerpiç blokları taşıyacak şekilde bir zemin oluşturmamaktadır. Bu durum Oval Ev 3'ün duvarlarının taş ya da kerpiç gibi ağır örgü malzemesi yerine ahşap ya da benzeri şekilde daha hafif malzemeden yapılmış olduğunu düşündürmektedir. Bu düşünceyi destekler mimari öğeler evin erken evresinde açığa çıkarılmıştır. Evin içinde güney duvarı önünde yığın halinde sıvama kerpiç parçaları ele geçmiştir. Hafif malzemeden oluşan yan duvar ve üst örtünün yalıtımı için kullanılmış olan bu sıvama kerpiç parçaları alanın bir çok yerinde tespit edilmiştir. Oval Ev 3'ün batı yöndeki apsis tabanı levha taş döşenerek ana mekanın tabanından yükseltilmiştir. Yaklaşık 0,14 m yüksekliğe sahip olan bu döşeme mekân içine doğru 1,50 m genişliğe sahiptir (Levha 6b). Bu döşemeyle apsis kısım bir platform görünümü kazanmış ve ana mekândan ayrılmıştır. Oval Ev 3'ün içinde tespit edilen mimari unsurlar, bu ve diğer mimari örneklerin kullanım özellikleri üzerine belli çıkarımlar yapabilme olanağı sağlamıştır. Oval evin güneydoğu kısmında oldukça

[83] Erkanal-Günel 1995, s. 268.

geniş yayılıma sahip küllü alanlar tespit edilmiştir. Bu küllü alanlarla bağlantılı olarak üç ocak tabanı açığa çıkarılmıştır. Orijinal görünümlerini yoğun tahribattan ötürü kaybetmiş olan ocaklar birden fazla tabana sahiptir (Levha 6c). Sürekli yenilenmeleri bu ocakların devamlı ve sık kullanılmış olduklarını göstermektedir. Ana mekânın ortalarına yakın kısımda bir dikme deliği tespit edilmiştir[84]. Tespit edilen bu dikme deliğiyle üst örtünün nasıl olabileceği üzerine yorum yapılabilmektedir. Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi temel seviyesinde açığa çıkarılan duvarlar orta boy toplama taşların yığma şeklinde bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu duvarlar güçlü üst örgüyü taşımaktan çok, daha hafif malzemeden oluşan örgüyü destekler niteliktedir. Bu saptamalardan yola çıkıldığında, Oval Ev 3'ün üst örtüsü en az bir dikme ile taşınan hafif bir örgü sisteminde yapılmış olmalıdır. Oval Ev 3'ün uzun süreli kullanım gördüğü açığa çıkarılan mimari örneklerden tespit edilebilmektedir. Evin güney duvarıyla paralel uzanan ve evin taban seviyesinin yaklaşık 0,20 m altında bir duvar kalıntısı daha mevcuttur. Yaklaşık 4,50 m uzunluğunda olan duvarın tek taş sırası korunmuştur. Küçük ve orta boy toplama taşlardan oluşturulan duvar yaklaşık 0,48 m kalınlığa sahiptir (Levha 7a). Duvarın hemen doğusunda açığa çıkarılan ocak tabanları yukarıda belirtilmiş olduğu gibi evin daha geç evresine ait mimari planla ilişkilendirilmiştir. Ancak bu ocakların hemen yanında açığa çıkarılan düz Urla taşlarından yapılmış çalışma tezgahı evin erken evresi ile yani bu duvarla aynı kullanım süresine ait olmalıdır[85]. Özellikle ocakların ve çalışma tezgahının bulunduğu bu alanda yoğun şekilde karbonlaşmış tahıl taneleri ele geçmiştir. Oval

[84] Erkanal H. 2000, s. 255.
[85] Erkanal H. 2000, s. 255.

Ev 3'ün tarihlendirilmesinde büyük öneme sahip seramik örnekleri de bir arada tespit edilmiştir. Oval Ev 1'de olduğu gibi Oval Ev 3'ün içinde ve etrafında bu evlerin ticari hareketlilik içindeki yerleri üzerine yorumlar yapmayı sağlayan kurşun halkalar ele geçmiştir[86]. Mimari özellikleri ve ele geçen küçük buluntular birlikte değerlendirildiğinde Oval Ev 3'ün de önceki örnekler gibi atölye – ev olarak kullanıldığı görülmektedir.

Oval Ev 3'ün güney yöndeki uzun duvarına paralel olarak uzanan duvar bir başka eve aittir. Bu mimari kalıntı Oval Ev 4 olarak adlandırılmıştır (Levha 7b)[87]. Birden fazla mimari evreye sahip olan ev[88] önceki örnekler gibi taş döşeli meydanın batısında yer alan ev dizisinden olup kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanmaktadır. Evin açığa çıkarılan kuzey yan duvarı diğer üç oval ev örneğine göre çok daha iyi durumdadır. Orta ve görece iri sayılabilecek toplama taşlar iki sıra halinde dizilerek duvar kalınlığı oluşturulmuştur. İki taş sırasının arası küçük taş parçalarıyla doldurulmuştur. Duvarın içe bakan yüzünde taşlar dik olarak yerleştirilerek güçlü bir temel yapısı elde etmenin yanı sıra alandaki seviye düzensizliğini de bu şekilde aşmak amaçlanmış olmalıdır. Bu duvarın yaklaşık dört metre güneyinde bu oval eve güney duvarı olabilecek şekilde, kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan bir başka duvar 1980 yılındaki çalışmalarda açığa çıkarılmıştır.

[86] Kuzey kazı alanının ortasında yer alan U/6- V/6 alanlarında Liman Tepe III /4 kültür tabakasının en erken evresinden başlayarak Liman Tepe III / 3. kültür tabakası boyunca da kullanım görmüş, birbirinin üzerine yeniden inşa edilen bir oval ev dizisi açığa çıkarılmıştır. Diğer örneklerin yanı sıra bu alanda açığa çıkarılan oval evlerde de kurşun halkalar daha fazla tespit edilmiştir. Bu mimari kalıntıların işlevsel özellikleri değerlendirilirken kurşun halkalar yeniden ele alınacaktır.

[87] Erkanal-Günel 1995, s. 268.

[88] Birden fazla mimari evreye sahip olan Oval Ev 4 1980, 1992, 1993, 1998, 2007 ve 2009 sezonlarında yürütülen kazı çalışmalarıyla açığa çıkarılmıştır. Bu çalışmalarda açığa çıkarılan mimari kalıntılar bir araya getirildiğinde Oval Ev 3'ün mimari planı bütünlük arz etmektedir.

3,40 m'lik kısmı tespit edilen duvar yaklaşık 0,40 m genişliğe sahiptir[89]. Bu duvarın da mekan içine bakan yüzündeki alt sıra taşları dik olarak yerleştirilmiştir. Bu duvar dikkate alınarak genel plan değerlendirildiğinde Oval Ev 4 9,50 m uzunluğa ve yaklaşık 4,00 m genişliğe sahiptir[90].

Birden fazla kullanım evresine sahip olan Oval Ev 4'ün batı yöndeki apsis kısmında (Levha 7c) iki taban saptanmıştır. Evin erken evresinde apsis kısım döşemesiz kullanım görmüştür. Erken evreye ait olan taban üzerinde bir ocak tespit edilmiştir (Levha 8a). Yoğun tahribattan ötürü ocağın formu tamamen kaybolmuştur. Apsis kısmındaki ikinci taban Oval Ev 3 örneğinden tanıdığımız levha halindeki Urla taşlarıyla döşenmiştir. Oval Ev 4'ün ana mekanı içinde de taş döşeli apsis evresiyle çağdaş iki adet ocak tabanı tespit edilmiştir. Yoğun tahribata maruz kaldıkları için ocakların formları belli değildir. Diğer ocak örneklerinde olduğu gibi bu ocakların da taban altı kül ve seramik parçalarıyla desteklenerek ısı yalıtımı sağlanmıştır (Levha 8b). Evin, taş döşeli meydan yönündeki güneydoğu kısmında olması gereken apsisi tespit edilememiştir. Önceki benzer örneklerden yola çıkarak Oval Ev 4 de atölye-ev olarak kullanılmış olmalıdır. Ev içine giriş bu apsis üzerinde bırakılmış olması gereken açıklıktan yapılmıştır.

Oval Ev 4'ün güneyinde açığa çıkarılan mimari kalıntılar genel yerleşim dokusu içerisinde ortak kullanım alanı olarak kullanılmış olmalıdır[91]. Ancak son dönemde yürütülen kazılarla açığa çıkarılanlar ile 1980 ve 1992 yıllarında yapılan çalışmalarla açığa çıkartılan kalıntılar birlikte değerlendirildiğinde, bu kısımda da bir

[89] Erkanal-Günel 1995, s. 268
[90] Erkanal-Günel 1995, s. 268.
[91] Erkanal-Günel 1995, s. 269.

oval ev olabileceği düşünülebilir. Son yıllarda yürütülen çalışmalarla açığa çıkan duvar parçası, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan bir oval evin kuzeybatı yöndeki apsis duvarına ait kalıntısı olarak değerlendirilmiştir (Levha 8c).[92] Bu kalıntıların bir oval eve ait olduğu düşünülerek tez kapsamında Oval Ev 5 olarak adlandırılmıştır[93]. Oval Ev 5 taş döşeli alanın batısında diğer örnekler gibi kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanmaktadır. Yaklaşık 4.00 m genişliğinde olması gereken ev, yine diğer örnekler gibi 9.00-10.00 m arasında bir uzunluğa sahip olmalıdır (Levha 9a). Ancak yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi kalıntılar hiçbir şekilde bir bütünlük oluşturmadığı için bu ölçüler diğer mimari kalıntılar göz önünde tutularak verilmiştir. Oval Ev 5'in kuzeybatı apsisi olarak yorumlanan kısımda muntazam bir taban açığa çıkarılmıştır. Bu taban üzerinde özellikle biri oldukça iyi korunmuş, iki adet ocak bulunmaktadır. Oval forma sahip olan bu ocaklardan batıda olanı 1,40 x 1,20 m boyutlarındadır. Görece daha kötü korunmuş olan ikinci ocak 1,70 x 0,85 m boyutlarındadır. Ayrıca alanda tespit edilen ve güney yönüne doğru genişleyen kül yığını bu ocaklarla bağlantılı olarak düşünülmüş, ocak atıklarının depolandığı alanlar olarak değerlendirilmiştir. Oval Ev 4'te olduğu gibi Oval Ev 5'in de taş döşeli meydan yönünde olması gereken apsis kısmı tespit edilememiştir. Oval Ev 4'ün ve 5'in güneydoğu yöndeki kısımlarının tespit edilememiş olması, tüm mimari evreler boyunca taş döşeli meydan sebebiyle oluşan tahribata bağlıdır.

Oval Ev 5'in yaklaşık 1 m güneyinde yer alan, 1980 ve 1992 yıllarında yürütülen kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarılan 7 m uzunluğundaki duvar aynı mimari

[92] Yoğun tahribattan ötürü alanda bulunan mimari kalıntılar birbirleriyle fiziki olarak bütünlük vermemektedir.

[93] Bu alan tamamen kapalı olmayıp yarı kapalı, ya da açık alan olarak kullanılmış olmalıdır.

tabaka içinde değerlendirilmelidir. Yaklaşık 0,40 m genişliğe sahip duvar orta boy toplama taşların bir araya getirilmesiyle inşa edilmiştir. Ayrıca bu duvarın güney yüzünde Oval Ev 3 ve Oval Ev 4 örneğinde olduğu gibi temel seviyesindeki taşlar dik yerleştirilmiştir. Bu yönüyle diğer oval ev duvarları ile aynı teknik özellikleri içermektedir. Kuzeybatı – güneydoğu yönünde uzanan duvar her iki ucundan güney yönde hafif kavis yapması nedeniyle başka bir oval evin kuzey uzun duvarı olarak düşünülmüştür[94]. 7,00 m uzunluğundaki duvar kalıntısı dışında bir mimari kalıntı tespit edilememiş olması nedeniyle bu kalıntıya ev numarası verilmemiştir.

Liman Tepe'de günlük yaşamın yorumlanmasında önemli rol oynayan mimari unsurlardan biri de silolardır. Bugüne kadar ikisi bağımsız olmak üzere altı adet silo tespit edilmiştir. Bu silolardan biri de bu alanda yer almaktadır. Liman Tepe V. Kültür tabakasına ait mimari unsurları tahrip eden silonun korunan yüksekliği 1,53 m'dir. Üst çapı yaklaşık 1,60 m iken tabanda hafifçe daralarak 1.40 m düşmektedir (Levha 9b)[95]. Silonun doğu tarafı yoğun tahribata uğramış ve tabanı küçük boy taşlar ve toprağın sıkıştırılmasıyla yapılmıştır. İri boy toplama taşların dik olarak yerleştirilmesiyle silo duvarının alt sırası oluşturulmuş, üst sıralar yatay olarak konan Urla taşlarıyla örülmüştür (Levha 9c). Doğu yönü tamamen tahrip olan silonun iç yüzünde herhangi bir şekilde sıva izine rastlanmamıştır. Tabanın ise küçük taşlarla yoğun bir sıkıştırma olmaksızın yapılmış olması silonun sıvıdan ziyade kuru depolamaya yönelik bir kullanıma sahip olduğunu göstermektedir.

[94] Erkanal-Günel 1995, s. 269.
[95] Erkanal-Günel 1995, s. 269.

Kuzey kazı alanındaki yerleşimin merkezini oluşturan taş döşeli meydanın kuzey ve batı yönlerinin dışında güney ve doğu taraflarında da Liman Tepe III / 4. tabaka mimarisi kalıntıları bulunmaktadır. Bu kısımlardaki kalıntılar bir mimari plan vermekten çok uzaktır.

Yoğun şekilde tahribata uğrayan bu kalıntılardan ilki taş döşeli alanın doğusunda bulunmaktadır. 1980 yılında açığa çıkarılmış olan örnek gibi sadece bir duvar parçası olarak tespit edilmiştir. Apsis kısmın uzun duvarla birleştiği nokta olan bu duvar, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanmaktadır. Diğer örneklerde olduğu gibi orta ve nispeten büyük boy toplama taşların bir araya getirilmesiyle oluşturulan duvar, kuzeydoğu yönde Geç Tunç Çağı kalıntılarının altına girmektedir. Duvarla bağlantılı olan taban Geç Tunç Çağı kalıntılarının bulunduğu kısımda oldukça dar bir alanda tespit edilebilmiştir. Taban üzerinde çeşitli boncuklar, ağırşaklar ve dilgilerin yanı sıra kronolojik dizin içerisinde mimari tabakaların tarih aralığının saptanmasında önemli yer tutan mat boyalı seramik örnekleri de tespit edilmiştir. Mimari bütünlükten uzak olarak açığa çıkarılan kalıntılar, küçük buluntular hem de duvarın plansal ve inşa özellikleri yardımıyla Liman Tepe III / 4. mimari tabakaya tarihlendirilmiştir.

Taş döşeli alanın kuzeybatısındaki mimari kalıntılar da bütünlük vermekten çok uzaktır. Alandaki bulunuş durumları, inşa teknikleri ve bu mimari kalıntılarla bağlantılı olarak ele geçen küçük buluntulardan yola çıkarak kalıntılar Liman Tepe III / 4. mimari tabaka yerleşim dokusu içinde değerlendirilmiştir. Bu mimari

kalıntılar Oval Ev 6 olarak adlandırılmıştır (Levha 10a)[96]. Kuzeydoğu – güneybatı istikametinde uzanan duvarın yaklaşık 7 m'lik kısmı korunmuştur. Daha çok iri boy toplama taşlarla yapılan duvarın tek sırası mevcuttur. Kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanan duvar, aynı yönde uzanan oval evin doğu yöndeki uzun duvarı olarak değerlendirilmiştir. Duvar güney tarafta batı yönünde hafif bir dönüş yapmaktadır. Ayrıca bu kısımda diğer oval evlerde gördüğümüz apsis döşeme parçaları yer yer korunmuştur. Oval Ev 6'nin güneydoğusunda yine aynı döneme tarihlenen iki tabanlı ocak ve yer yer korunmuş döşeme kalıntıları mevcuttur (Levha 10b). Ayrıca tahribattan ötürü net olarak tespit edilemese de ocağı ve döşemeyi batıdan sınırlayan bir duvarın varlığından bahsetmek mümkündür (Levha 10c). Bu duvarın Erken Tunç Çağı II döneminde yapıldığı ve Liman Tepe III / 4. mimari tabaka içerisinde tamir edilerek yeninden kullanılmaya başlandığı duvarın örgü tekniği ve buluntulardan yola çıkarak söylenebilir. Ancak burada da yaşanan yoğun tahribat bu durumun güçlü şekilde ortaya konmasına engel olmaktadır. Bu kalıntıların atölye-eve ait olduğu açık olsa da, ev planını sağlayacak olan mimari kalıntının yok denecek kadar az olmasından ötürü numara verilmemiştir. İki tabana sahip ocak ve çakıl taşlarından oluşan döşeme parçalarının bulunduğu bu alanda kalıntıların tarihlendirilmesini sağlayan seramik buluntuların yanı sıra, özellikle yoğun şekilde tekstil üretiminin varlığına işaret eden ağrılık ve ağırşakların ele geçmiş olması önemlidir[97]. Yine aynı evin daha erken evresinde kullanım görmüş küresel gövdeli, yuvarlak dipli ve ağız kenarı dışa çekik bir çömlek, taş döşeli

[96] Bu kısımda aynı mimari tabakaya ait, ancak farklı kullanım evresi olan mimari kalıntılar bir arada bulunmaktadır.

[97] Üretime yönelik aktivitelerin varlığını gösteren bu türdeki küçük buluntular diğer mimari kalıntılarla birlikte de açığa çıkarılmıştır.

tabanın içine gömülerek kullanılmıştır (Levha 11a). Çömleğin etrafındaki alan kireçtaşı levha taşlarla döşenmiştir. Bu çömleğin etrafında yoğun şekilde hayvan kemikleri, deniz kabukları ve karbonlaşmış organik kalıntıların yanı sıra, öğütme taşlarına ait parçalar ve besin tüketiminde kullanılmış olan seramik örneklerin bulunması bu alanda tüketime yönelik faaliyetlerin de yapıldığını göstermektedir. Bu türdeki buluntular benzer şekildeki mimari örneklerde üretim faaliyetlerinin yanı sıra günlük yaşamın tamamının ya da belli bir kısmının geçirildiğini düşündürmektedir. Bundan ötürü oval evler, atölye-ev olarak adlandırılabilmektedir.

Yine bu alanda ortak kullanıma yönelik olarak inşa edilmiş, Liman Tepe III / 4. Kültür tabakasının erken evresine tarihlenen bir silo ünitesi bulunmaktadır. Yoğun şekilde gerçekleşen mimari faaliyetlerden ötürü tahribata uğramış olsa da, alanda dört adet silo tespit edilmiştir (Levha 11b). Bu siloların korunan yükseklikleri 0,50-0,80 m arasında değişmektedir. Bu türdeki çoklu depolama sistemlerinin varlığı aynı zamanda ortak kullanım alanlarının da varlığını güçlendirmektedir.

Aynı döneme tarihlenen bir başka oval ev kalıntısı kuzey kazı alanının güneydoğu köşesinde İzmir – Çeşmealtı yoluna en yakın olan kısımda bulunmaktadır. Kuzeybatı – güneydoğu istikametinde uzanan bir oval evin batı yöndeki apsisinin belli bir kısmı korunmuştur. Batı apsisin kuzey yöndeki dönüşü ise Geç Tunç Çağı mimari kalıntılarının altına girmektedir (Levha 11c)[98]. Oval Ev 7 olarak adlandırılan yapının apsis kısmı diğer örneklerde olduğu gibi taş döşeli tabana sahiptir. Ancak yoğun tahribat burada da kendini göstermektedir. Evin doğu tarafında formları belli olmasa da üç adet ocak tabanı tespit edilmiştir. Aynı mimari

[98] Erkanal vd. 2009, s. 302

tabaka içerisinde değerlendirilen bu ocak tabanlarının konumları itibariyle, yalnızca apsis kısımları açığa çıkarılabilen oval evle bağlantılı olması gerekmektedir.

Taş döşeli alanın batısında yer alan oval ev dizisinin batı tarafında, onlara paralel uzanan oval evlere ait mimari kalıntılar, son yıllarda yürütülen kazılarla açığa çıkarılmıştır. Oval Ev 3'ün batısında, kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan kalıntılar Oval Ev 8 olarak adlandırılmıştır (Levha 12a). Kalıntılar oval evin apsis kısmına aittir. Diğer örneklerde olduğu gibi duvar örgüsü orta ve nispeten büyük sayılabilecek taşlardan oluşmaktadır. Temel seviyesinde tespit edilen duvarın içe bakan yüzü dik yerleştirilen taşlarla oluşturulmuştur. Daha önceki örneklerde de görülen bu örgü tekniği duvarların tanımlayıcı unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Önceki örneklerde ev içine girişler apsis üzerinde bırakılan açıklıkla sağlanmaktadır. Bu örnekte ise kapı açıklığı apsis dönüşünün bittiği yerde bırakılmıştır (Levha 12b). Kapı açıklığının iki sövesi dikine yerleştirilen taşlarla oluşturulmuştur. Eşik olarak kerpiç kullanılmıştır. Oval Ev 8'in apsisi oval ev 3'ün batı apsisi ile sınırdır. Yani iki apsis birbirine dayandırılmıştır. Bu nedenle Oval Ev 9'un kapı açıklığı apsis üzerinde değil apsis dönüşünün bittiği yerde bırakılmıştır. Bu düzenlemeler oldukça dar alandaki yoğun mimari faaliyetin varlığına işaret etmektedir. Apsisin içinde üç adet ocak tabanı bulunmaktadır. Ocaklardan apsis duvarına yakın olanı tam olarak korunmuştur. Yarım daire şeklindeki ocağın kenarları yaklaşık 0.10 m kalınlığında ve 0.05 m yüksekliğinde bir hatla sınırlandırılmıştır (Levha 12c). Bu ocağın kuzeyindeki ikinci ocak tama yakın olarak korunmuştur. Dairesel forma sahip bu ocağın da kenarları belli bir yüksekliğe sahip setle sınırlandırılmıştır (Levha 13a). Üçüncü ocak ise tahribattan ötürü tamamen

formunu kaybetmiştir (Levha 13b). Bu üç ocağın apsis kısmında yan yana tespit edilmiş olması, yoğun bir aktivitenin göstergesidir.

Oval Ev 8'in apsis kısmı belli bir süre sonra kapı açıklığının olduğu kısımdan başlayan başka bir apsis duvarıyla yeniden düzenlenmiştir. Bu kalıntılar Oval Ev 9 olarak adlandırılmıştır (Levha 13c). Oval Ev 9 da diğer örnekler gibi kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanmaktadır. Oval Ev 8 gibi doğu apsisi dışındaki diğer mimari unsurları kazılmayan alan içinde devam etmektedir. Oval Ev 9'un apsis duvarı, Oval Ev 8'in apsisi üzerinde bulunan kapı açıklığını kapatmaktadır. Oval Ev 8'in kazılmayan alan içinde devam eden mimari unsurları Oval Ev 9 tarafından kullanılarak alan yeniden düzenlenmiş olmalıdır.

Kuzey kazı alanının genelinde açığa çıkarılan ve Orta Tunç Çağı'nın başına tarihlenen bu tabaka, dönemin diğer mimari tabakalarına oranla daha iyi korunmuştur. Ortaya çıkarılan mimari unsurlar dönemin lokal ölçekte yerleşim anlayışına açıklık getirmektedir. Ayrıca Batı Anadolu sahil şeridinde bu dönem için yerleşim organizasyonunun belli oranda da olsa ortaya konabildiği örneklerdendirler.

Liman Tepe III. 4. mimari tabakada işlevselliklerine ve teknik özelliklerine bağlı olarak iki farklı mimari planın varlığından bahsetmek mümkündür. İzmir – Çeşmealtı yolunun güneyindeki alanda açığa çıkarılan mimari kuzeyden daha farklıdır. Güney kazı alanında kuzeye oranla daha güçlü inşaat tekniğine sahip dikdörtgen plan veren mimari kalıntılar mevcuttur[99].

[99] Kuzey kazı alanındaki mimari unsurların tümü oval ev planı vermektedir. Güney kazı alanında ise şu ana kadar yürütülen çalışmalarda bütünlük içerisinde değerlendirilebilecek mimari kalıntı tespit

Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi Liman Tepe karadan denize yani güneyden kuzeye doğru yükselen bir coğrafyaya sahiptir. Yerleşim dokusu da bu coğrafi yapıya uygun olarak şekillenmiştir. Coğrafyanın engebeli yapısına önceki dönem yerleşim kalıntıları da eklenince, alan arızalı bir hal almıştır. Bu dezavantajlı yapıyı elverişli hale dönüştürmek için Orta Tunç Çağ'ında alanın belli yerlerinde teras / destek duvarları yapılmıştır. Güney kazı alanında açığa çıkarılan teras duvarları oldukça güçlü yapıdadır[100].

Güney kazı alanında yer alan Erken Tunç Çağı II'ye tarihlenen iç kaleye ait bastiyon ve onunla bağlantılı mimari düzenlemeler ekonomik ömrünü tamamladıktan sonra, M.Ö. 2. binin başlarında özellikle bastiyonun doğu tarafı orta ve büyük boy taşlarla doldurulmuştur[101]. Dolgu ile sağlanan alanın güneye bakan yüzü oldukça güçlü bir duvarla teraslanmıştır. Farklı inşaat evreleri tespit edilen duvar yaklaşık 1,50 m kalınlığa ve yer yer 2,50 m'ye yaklaşan yüksekliğe sahiptir. Teras duvarının Erken Tunç Çağı II dönemine ait bastiyonu kapatan dolgunun üzerine çıktığı kısımlarda iki yüze sahip olduğu tespit edilmiştir. Yaklaşık 15,0 m uzunluğa sahip teras duvarı güneydoğu yönde kazılamayan alan içinde devam etmektedir. Aynı alanın kuzeyinde yola yakın olan kısımda da teras sistemi içinde kullanılmış olan bir başka duvar bulunmaktadır. Kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan duvarın yola bakan yüzü kör duvar şeklidedir. Yaklaşık 0,90 m yükseklikte korunmuş olan duvarın uzunluğu 7,00 m'dir. Orta-büyük boy taşlardan örülmüş olan duvar ana teras

edilememiştir. .

[100] Güney kazı alanındaki teras duvarları kadar güçlü olmasa da belli oranda alan düzlemek amacıyla yapılmış küçük çaplı teras duvarı düzenlemesi kuzey kazı alanında da karşımıza çıkmaktadır.

[101] Erkanal-Artzy 2002, s. 377, çizim 1.

duvarı gibi doğu yönde kazılmayan alan içinde devam etmektedir. Bu duvar, ana teras duvarıyla oluşturulan alanın kuzey sınırını oluşturmaktadır[102]. Ana teras duvarı ile düzenlenmiş alan üzerinde, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan ve yer yer kuzey yöndeki teras duvarına dayanan, dikdörtgen planlı büyük yapılar bulunmaktadır[103] (Levha 14).

Ana teras duvarının önünde, bastiyona yakın olan kısmında Orta Tunç Çağ'ının erken dönemine tarihlenen ve mimari kalıntılardan yola çıkarak iki katlı olarak değerlendirilen bir yapı kompleksi bulunmaktadır (Levha 15a). İki katlı olan yapının, depo ve benzeri kullanımlar için oluşturulmuş alt katına ait mekan kalıntıları korunmuştur. Kuzeybatı – güneydoğu istikametinde uzanan bu alt kat yapı ünitesinin kuzeydoğu duvarı kör duvar görünümündedir. Duvarın içe bakan yüzü oldukça muntazam inşa edilmiştir. Arka yüzü ise bir yığın şeklinde teras duvarına ve bastiyona dayandırılmıştır. Duvarın uzunluğu 5,0 m, korunan yüksekliği ise 1,98 m dir. Duvarın kuzeybatı ucu Klasik Dönem su kuyusu tarafından tahrip edilmiş olsa da, mekanın batı duvarı ile olan birleşmesi rahatlıkla izlenebilmektedir. Her iki yüzü de oldukça düzgün inşa edilen kuzeybatı duvarının genişliği 1,25 m uzunluğu ise 3,30 m'dir. Korunan yüksekliği 1,90 m olan duvarın güneybatı köşesi de bir başka Klasik Çağ kuyusu tarafından tahrip edilmiştir[104]. Alt kat yapı ünitesinin güneybatı duvarı kuzeydoğu duvarı gibi kör duvar şeklinde örülmüştür. Duvarın mekan içine bakan yüzü düz Urla taşlarıyla örülmüştür. Bu kaplama taşların arkası iri boy toplama taşlarla doldurulmuştur. 4,80 m uzunluğa sahip olan duvarın korunan

[102] Erkanal-Artzy 2002, s.377.
[103] Erkanal-Artzy 2002, s.378.
[104] Erkanal H.1999, s. 328

yüksekliği 1,25m'dir. 5,0 m uzunluğunda ve 4,20 m genişliğinde dikdörtgen bir mekan, ikisi kör olmak üzere kalınlıkları 1 metrenin üzerinde olan bu duvarlarla çevrelenmiştir[105]. Bu mekanın güneydoğu tarafı 0,80 m genişliğinde daha ince taş duvarla kapatılmıştır. Bu duvar üzerinde mekân içine girişi sağlayan 0,60 m gibi oldukça dar bir kapı açıklığı bulunmaktadır [106]. Mekân içinde farklı bir düzenleme söz konusudur. Mekan içi yaklaşık tam ortadan kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan taş temel üzerine oturan kerpiç duvarla ikiye bölünmüştür (Levha 15b). Kerpiç duvarın kuzey tarafındaki kısım kendi içinde kerpiç duvarlarla bölümlenerek hücreler oluşturulmuştur.

Oldukça güçlü duvarlarla çevrilerek oluşturulan mekan içinde yapılan hücre şeklindeki düzenlemeler ve buna ek olarak, bir insanın zorlukla geçebileceği tek bir açıklığın dışında hücreler arasında bağlantının bulunmaması, bu dar hücrelere yukarıdan giriş olduğunu düşündürmektedir. Bu bilgiler, mekanı, ana yapının zemin altındaki deposu olarak yorumlamamıza olanak vermektedir[107]. Bu alt kat ünitesi açığa çıkarılan kısımdan ibaret olmamalıdır. Klasik dönem kalıntılarının altında ve kazılmayan alan içinde bu üniteye ait mimari unsurların bulunması imkan dahilindedir.

Ana teras duvarı üzerinde ise birbirine paralel uzun yapılar bulunmaktadır. Açığa çıkarılan uzun evlerden batıda yer alanı, tez kapsamında Yapı 1 olarak adlandırılmıştır. Yaklaşık 10.80 m genişliğe sahip olan yapı 20.00 m uzunluğunda olup dikdörtgen plana sahiptir. Yapının kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanan

[105] Erkanal H. 1999, s. 328
[106] Erkanal H. 1999, s. 328
[107] Erkanal H. 1999, s. 328

batı duvarı 9.20 m uzunluğa ve 1.12 m genişliğe sahiptir. Korunan yüksekliği 0.80 m olan bu duvarın doğu yüzü büyük boyutlu taşlarla inşa edilmişken, batı yüzünde daha küçük taşlar kullanılmıştır (Levha 15c). Duvar kuzeyde teras duvarıyla birleşmektedir. Yapının kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan güney duvarının ancak 5.00 m'lik kısmı açığa çıkarılmıştır. 0.80 m genişliğinde ve 0.75 m yüksekliğindedir[108]. Bu duvar muhtemelen kazılmayan alan içinde de devam etmektedir. Duvarın alt sıralarında büyük boy toplama ve levha taşlar, üst sıralarında ise küçük ve orta boyutlu toplama taşlar kullanılmıştır. Yapının doğu duvarı 8.70 m uzunluğunda ve 1.06 m genişliğindedir. Duvarın korunan yüksekliği ise 1.44 m'dir. Bu duvarın güney kısmı Klasik Döneme ait bir çöp çukuru tarafından tahrip edilmiş, batı yüzü ise çok kötü korunmuştur. Kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanmakta olan duvarın kuzey ucu teras duvarına dayanmaktadır. Bu duvarın alt sıralarında büyük toplama taşlar, orta sıralarında orta ve büyük boyutta levha ve bazı toplama taşlar, üst sıralarında ise küçük ve orta boyutlu toplama taşlar kullanılmıştır (Levha 16a). İzmir – Çeşmealtı yoluna en yakın kısımda bulunan teras duvarı aynı zamanda Yapı 1'in kuzey duvarını oluşturmaktadır. Bu kadar büyük mimari ünite içinde sadece bir adet üç ayaklı kap in-situ durumda ele geçmiştir. Mekan içinde buluntu sayısının bu kadar az olması oldukça ilginçtir. Bu mekanlar, ekonomik ömürlerini tamamlamasıyla birlikte sistematik olarak boşaltılmış olabilir.

Yapı 1'in kuzeybatısında yanmış bir taban ve onunla birlikte dairesel forma sahip bir ocak tabanı açığa çıkartılmıştır. Yanık taban üzerinde ve çevresinde oldukça fazla sayıda çakmaktaşı parçaları ele geçmiştir. Çakmaktaşı parçalar

[108] Erkanal-Artzy 2002, s. 377.

arasında alet yapımı sırasında elde edilen büyük parçalar, üretim artıkları ve şekilsiz parçalar yer almaktadır. Buluntu gurubundan yola çıkarak Yapı 1'in kuzeybatısında bulunan bu alan üretime yönelik aktiviteler için kullanılmış olmalıdır. Aynı alanın güneyinde, tabanı ısıyı muhafaza etmesi için seramik parçalarıyla döşenmiş ve üzeri kille sıvanmış bir fırın tabanı daha mevcuttur. Bunun güneyinde ise yine yanık bir taban parçası açığa çıkartılmıştır. Bu taban üzerinde de çakmaktaşı parçaları ele geçmiştir. Bu kalıntıların etrafında Yapı 1'in batı duvarı haricinde kalıntılarla ilişkilendirilebilecek bir mimari özellik tespit edilememiştir[109]. Yapı 1'in batı duvarının yaklaşık 10,00 m batısında 1980 yılı çalışmalarında duvar parçaları açığa çıkarılmıştır. Ancak bu duvarların Yapı 1 ile ve bu alandaki diğer mimari unsurlarla bağlantısı saptanamamıştır. Ancak bu alan için yapılabilecek bir diğer yorum ise açık alan kullanımıdır. Kuzey kazı alanında örnekleri mevcut olan ortak kullanıma yönelik bir alan ya da Yapı 1'e ait bir avlu olarak düşünülmelidir.

Bu alanın yaklaşık 8,00 m kuzeybatısında yola yakın olan kısımda kuru malzeme silosu bulunmaktadır. Kuzey kazı alanındaki örneklere benzer olan bu silo kısmen Erken Tunç Çağı II savunma sistemi içine girmiştir. Etrafında bağlantılı olabileceği bir mimari unsur tespit edilememiştir.

Dikdörtgen plana sahip Yapı 1'in doğusunda ona paralel uzanan ikinci yapının varlığı oldukça dar bir alanda takip edilebilmektedir. Yapı 1'in doğu duvarı ikinci yapının batı duvarını oluşturmaktadır. Yapı 2'nin güney duvarı büyük oranda tahrip olmuştur. Doğu yönde kazılmayan alan içine giren duvarın büyük boy

[109] 1980 ile 1992 yılları arasında çalışmalara ara verilmiştir. Bu sürede kazı alanlarında doğal tahribat oluşmuştur. Bu tahribat önceki dönem kazıları ile yeni dönem kazılarında açığa çıkarılan mimari kalıntıları ilişkilendirmeyi bazen zorlaştırmıştır.

taşlardan oluşan tek sırası açığa çıkarılabilmiştir (Levha14). Duvar doğuda kazılmayan alan içerisine girmektedir. Yapı 2'nin içinde, güney tarafta ele geçen bir ok ucu ve yine bu alanda ele geçen kurşun halkalar önemlidir. Kuzey kazı alanında atölye-evler kısmında yoğun şekilde bulunan kurşun halkalar[110] takı ya da benzeri bir kullanım yerine olasılıkla para birimi olarak kullanılmış olmalıdırlar[111]. Güney çalışma alanının güneydoğu köşesinde Yapı 2 ile bağlantılı olabilecek iki duvar parçası mevcuttur. Kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanan birinci duvarın yaklaşık 4,00 m'lik kısmı açığa çıkarılmıştır. Bu duvarın her iki ucunda kazılmayan alan içinde kalmaktadır. Beş sırası korunmuş olan duvarın yüksekliği 0,75 m'dir. Duvarın doğu yüzü büyük oranda tahrip olmuşken batı yüzü nispeten daha iyi korunmuş durumdadır. Güneydoğu köşede ise yaklaşık 1,00 m'lik bir duvar kalıntısı daha bulunmaktadır. Bu duvarın da her iki ucu kazılmayan alan içerisinde kalmaktadır. Yapı 2 ile bütünlük içinde olmayan bu duvarların alandaki kodları göz önüne alındığında, her iki duvar da Yapı 2 ile bağlantı içine sokulabilmektedir. Yapı 1 ve Yapı 2'nin aynı mimari planın üniteleri olma ihtimali de bulunmaktadır.

Liman Tepe III / 4. mimari tabakada Kuzey ve Güney kazı alanı arasında mimari plan ve yerleşim organizasyonu açısından farklılık bulunmaktadır[112]. Kuzeyde ana meydan etrafında sıralanmış, girişleri büyük oranda bu meydana yönlendirilmiş oval evlerden oluşan bir mimari anlayış söz konusudur. Güneyde ise

[110] Erkanal-Günel 1995, s. 267.

[111] Benzer örnekler Kültepe ve Acemhöyük'ten bilinmektedir. (Detaylı bilgi için Bkz. Özgüç T. 1986, s. 9-10, Öztan 1997) Bu halkaların benzer örnekleri Anadolu dışında da bilinmektedir.

[112] Bu değerlendirme bu güne kadar kazısı yapılan alanlar için geçerlidir. 2011 ve 2012 yılında yapılan çalışmalarla kuzey kazı alanının ve oval ev sıralarının doğu yönünde dikdörtgen plana sahip mimari kalıntılar açığa çıkmaya başlamıştır.

kuzeye oranla daha güçlü mimari tekniğe sahip dikdörtgen planlı büyük evlerden oluşan bir yerleşim anlayışı görülmektedir. Kuzey kazı alanında açığa çıkarılan yapılar atölye-ev işlevine sahipken, güneydeki[113] yapılar muhtemelen günlük yaşamın sürdürüldüğü evler olarak kullanım görmüştür.

II. 1. 1. B. 3. TABAKA MİMARİSİ

Bu dönemde, özellikle kuzey kazı alanında Liman Tepe III / 4. tabakada açığa çıkarılan mimari anlayıştan farklı bir mimari yapılanma söz konusudur. Atölye ev işlevine sahip oval planlı yapılar bir örnek dışında tamamen kaybolmuştur. Kuzey kazı alanının orta kısımlarına denk gelen alanda açığa çıkarılan üçüncü tabaka mimari kalıntıları kendi içinde üç farklı kullanım evresine sahiptir [114] (Levha 17). Bu üç evreye ait mimari kalıntılar tamamen birbirinin içine girmiş durumdadır.

LMT III / 3-1 evresine ait mimari kalıntılar alanın geneline yayılmış şekilde duvar, ocak ve tandır olarak tanımlanan kalıntılardan oluşmaktadır[115]. Alanın doğusunda açığa çıkarılan ve kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan duvar 5.24 m uzunluğunda, 0,50 m genişliğindedir. Duvarın doğu yöndeki devamı kazılmayan alan içerisine girmektedir. Batı ucu ise köşe yaparak güneybatıya dönmektedir (Levha 16b). Ancak yaşanan tahribattan ötürü köşeden sonra güneybatı yöndeki uzantısı sadece 0.80 m takip edilebilmiştir. Duvarın örgüsünde iki farklı taş cinsi kullanılmıştır. Taban altı temel seviyesi orta – büyük boy taşların karşılıklı

[113] Güney kazı alaında da oval eve ait olabilecek mimari kalıntılar tespit edilmiştir. Ancak güney kazı alanı özellikle Klasik Döneme ait mimari tabakalar tarafından yoğun şekilde tahrip edildiği için biribirlerinden bağımısız olan bu kalıntılar bir bütünlük içinde değerlendirilememiştir.
[114] Erkanal-Günel 1997,s . 235
[115] Erkanal-Günel 1997, s.235

yerleştirilip aralarının doldurulmasıyla yapılmıştır. Temeli oluşturan bu yuvarlak taşların üzeri Urla taşı olarak adlandırılan düz taşlardan yapılmıştır. Düz taşlar da ya karşılıklı gelecek şekilde ya da kendi boyları duvar kalınlığını oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Etrafında mekan ya da konut anlamında bütünlük sağlayabileceği herhangi bir duvar kalıntısı açığa çıkarılamamıştır. Ancak duvarın güney yönünde tespit edilen ocak kalıntıları ve tandırla aynı dönemde kullanım görmüştür.

Liman Tepe'de tek örnek olarak karşımıza çıkan tandır, ocakların güneyindedir. Zemin içine açılan dairesel çukurun etrafı kör duvar tekniğiyle küçük toplama taşların bir araya getirilmesiyle inşa edilmiştir (Levha 16c)[116]. Ana gövdeyi oluşturan dairesel duvarın üzeri yaklaşık 0,3 m kalınlığında sıvanmıştır. Böylece kullanım için düz bir yüzey elde edilmiştir. İçte 0,90 m çapa sahip olan tandırın dış çapı yaklaşık olarak 1,80 m, korunan yüksekliği ise 0,90 m'dir. Tandırın batı kısmında bir açıklık tespit edilmiştir. Ancak bu açıklığın işlevi tahribattan ötürü tam olarak saptanamamıştır.

Bu alanda açığa çıkarılan ocaklar ve tandır kalıntısını mimari bütünlük içerisinde değerlendirmek oldukça güçtür[117]. Bu kadar dar bir alanda üç ocak ve bir tandırın açığa çıkarılması, alanda günlük yaşama yönelik yoğun bir faaliyetin varlığını göstermektedir.

Duvara en yakın olan ocağın etrafında Liman Tepe'de yoğun olarak ele geçen kurşun halkalar bulunmuştur. Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi burada ve alanın

[116] Erkanal-Günel 1997, s. 236
[117] Erkanal-Günel 1997, s. 236

farklı yerlerinde ele geçen kurşun halkalar ticari ilişki içerisinde taşıdıkları ekonomik değer açısından önemlidir[118].

Alanın batı tarafında yine aynı döneme tarihlenen ve birbirinin üzerinde gelişen iki duvar açığa çıkarılmıştır (Levha 18a). Her iki duvar da aynı yönde kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanmaktadır. Bu duvarlar kuzeybatı yönde kazılmayan alan içinde devam etmektedir. Üst üste gelişen bu iki duvardan üstteki güneybatı-kuzeydoğu aksında uzanırken alttaki duvar kuzeyde ana akstan batıya doğru kaymıştır. Aynı şekilde bu alttaki duvar güneyde de doğu yönde dışa doğru kaymaktadır. Her iki duvarın da tam ortasında tahribattan ötürü yaklaşık bir metrelik açıklık bulunmakta ve yine her iki duvarın doğu uçtaki mimari gelişimi tahribattan ötürü bozulmuştur. Aynı duvarın farklı safhaları görünümündeki[119] duvarlardan üstte olanının tahrip olan kısmı da dahil edilerek düşünüldüğünde uzunluğu 9,00 m'dir. Genişliği 0,50 m olan duvarın korunan yüksekliği 30 cm'dir[120]. Duvarın güneybatısında dik açıyla bu duvara bağlanan ikinci bir duvarın sadece 0,40 m'lik kısmı açığa çıkarılmıştır. Tespit edilen bu ikinci duvar kazılmayan alan içinde devam etmektedir[121]. Üsteki duvarın altında bulunan ve aynı duvarın farklı evresi olarak tanımladığımız duvar ise yaklaşık 6,30 m uzunluğunda, 0,45 m genişliğindedir. Ancak 0,20 m'lik yükseklikte korunabilmiştir Tüm bu mimari kalıntılar birlikte değerlendirildiğinde büyük bir kısmı batı yöndeki kazılmayan alan içinde kalan bir yapının varlığından söz edilebilir (Levha 18b).

[118] Erkanal-Günel 1995, s. 267.
[119] Erkanal-Günel 1997, s. 235
[120] Bu yükseklik duvarın doğu yönünde alttaki duvarın doğrultusundan dışa kaydığı kısımdan alınmış ölçüdür.
[121] Dik açı yaparak kazılmayan alan içine giren bu duvar mekan içindeki bir düzenlemeye ait olmalıdır.

Kuzey kazı alanının bu kısmında açığa çıkarılan LMT III / 3-1. evresine tarihlenen ocaklar, duvar kalıntıları ve Liman Tepe'de tekil örnek olan tandırın aynı dönem içerisinde kullanım görmüş oldukları kesindir. Bu mimari kalıntıların birbirleriyle olan bağlantıları tespit edilememiş olsa da, aktif kullanımda oldukları süre içerisinde, farklı yapılara ait üniteler halinde oldukları söylenebilir (Levha 19).

Liman Tepe III. Mimari tabakanın ikinci evresi alanda batı yönde bulunmaktadır (levha 20a). Bir yığın şeklinde görünen bu kalıntıyı apsis olarak yorumlamak ihtimal dahilindedir. Apsisin temel seviyesinde açığa çıkarılan kısmı bir duvardan çok orta ve küçük boy taşlardan oluşan bir yığın şeklindedir. Bundan ötürü bu yığın kerpiç duvarı taşımaktan ziyade hafif malzemeden yapılmış bir duvar örgüsünü destekler niteliktedir[122]. Bu yığının hemen güneyinde de aynı şekilde yığın görünümünde bir mimari kalıntı mevcuttur. Her iki kalıntı da uğramış oldukları yoğun tahribat nedeniyle bir mimari bütünlük vermekten uzaktır.

Liman Tepe III. mimari tabakanın üçüncü evresi diğer iki evre mimarisine oranla daha iyi korunmuş olup, nispeten bütünlük veren kalıntılarla temsil edilmektedir. Alanın ortasında açığa çıkarılan yapının (Levha 20b) kuzey duvarı (Levha 20c) kuzeybatı – güneydoğu istikametinde uzanmaktadır. 9,40 m uzunluğundaki duvar 0,70 m kalınlığa sahiptir ve 0,86 m yüksekliğinde korunmuştur. Levha halindeki Urla taşları ve orta büyüklükteki toplama taşların birlikte kullanılmasıyla inşa edilen duvar kuzeybatıda dik bir açı yaparak güneybatı yönünde devam etmektedir. Birinci ve ikinci mimari evre duvarları tarafından yoğun şekilde tahrip edilen yapının batı duvarı yaklaşık 5,60 m uzunluğunda korunmuştur (Levha

[122] Erkanal-Günel 1997, s.236.

21a). Yapının doğu duvarı ise diğer iki duvarla aynı teknik özelliklere sahip olarak inşa edilmiş ve yaklaşık 2,20 m uzunluğunda korunmuştur. Doğu duvarına paralel uzanan yapının içine doğru, doğu duvarından 1,70 m ve 2,80 m uzaklıkta iki duvar kalıntısı mevcuttur. Bu duvar kalıntıları sırasıyla 2,00 m ve 1,80 m uzunluğunda korunmuştur[123]. Bu ara duvarlarla yapının doğusunda 1,70 m ve 1,10 m genişliğe sahip iki dar mekân elde edilmiştir. Ancak bu duvarların güney yöndeki uzunlukları tahribattan ötürü net olarak belirlenememiştir. Bundan ötürü bu dar mekanların uzunlukları da belli değildir (Levha 21b). Bu dar mekanların tabanları moloz taşlarla döşenmiştir. Yapının mimari plan ölçüleri tahribattan ötürü tam olarak açığa çıkarılmamıştır. Açığa çıkarılan mimari kalıntılardan hareketle bir kısmı depo ya da benzeri işlevde kullanılmış bir yapının varlığından bahsetmek mümkündür. Ayrıca güçlü duvar örgüsü, ağır bir üst örtünün yanı sıra daha hafif mimari örgüye sahip ikinci katın taşıyıcısı olarak düşünülebilir.

Depolu yapının güneydoğusunda yer alan, birbirleriyle mimari bütünlük göstermeyen duvar ve ocak kalıntıları da LMT III/3 döneminde kullanım görmüştür. Depolu yapının güneyinde, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan iki duvar kalıntısının örgü teknikleri dikkate alındığında aynı duvara ait oldukları düşünülmektedir. Bu iki duvar kalıntısı ve aralarındaki boşluk göz önüne alındığında mevcut duvar 8,00 m'lik bir uzunluğa ulaşmaktadır. Duvar kuzeydoğuda dik bir açı yaparak doğuya dönmektedir. Ancak bu dönüşün sadece 0,80 m'lik kısmı korunmuştur (Levha 21c). 8,00 m'lik uzunluğa sahip duvarın güney-güneydoğusunda birbiriyle bütünlük göstermeyen, taban döşemesi olarak

[123] Erkanal-Günel 1997, s. 237.

yorumlanabilek düz taşlar bulunmaktadır. Yine bu duvarın güneydoğusunda Urla taşlarından yapılmış iki sırası korunmuş 1.20 m uzunluğunda bir duvar parçası bulunmaktadır. Bu duvar parçası da kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanan duvarla bağlantılı olarak düşünüldüğünde, kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan bir yapının batı tarafı bir araya getirilmiş olmaktadır. Duvarların çevrelediği alan bir mekan olarak değerlendirildiğinde, bu mekanla bağlantılı olabilecek iki ocak kalıntısı mevcuttur. Yapının batı yöndeki uzun duvarının doğu tarafında bulunan bu ocakların yoğun tahribattan ötürü tam formları ortaya konamamıştır (Levha 22a). Tam bir mimari plan oluşturmayan bu kalıntılar dikdörtgen plana sahip bir yapı /mekanın kuzeybatı köşesini oluşturabilir (Levha 22b).

Bu mimari kalıntıların güneyinde bir önceki tabakadan çok iyi bildiğimiz ve Liman Tepe'nin mimari karakterlerinden biri olan oval ev bulunmaktadır. Liman Tepe III/3. mimari tabakaya ait olan bu oval ev Liman Tepe III / 4. mimari tabakasında tespit edilen oval evin devamı niteliğindedir. Oval Ev 10 olarak adlandırılan mimari kalıntının apsis kısmı zeminden yükseltilmiştir. Apsis kısmına dayandırılmış şekilde oldukça uzun süreli kullanıma sahip bir ocak bulunmaktadır (Levha 23b). Sekiz tabana sahip ocak Liman Tepe'deki diğer örneklerle benzeşir. Kütle halindeki bu tabanların batı tarafı apsis döşemesiyle sınırlanmaktadır. Liman Tepe III / 4. mimari tabakaya ait örneklerden bildiğimiz apsis döşemesi burada da varlığını korumaktadır. Sekiz katmandan oluşan bu ocağı ve apsisi kuzeyde, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan 7,10 m uzunluğundaki duvar çevrelemektedir (Levha 23a). Mevcut kalıntılardan yola çıkarak, kuzeybatı – güneydoğu istikametinde uzanan bir oval evin varlığı ortaya konabilmektedir. Bu mimari kalıntılar ifade kolaylığı sağlaması amacıyla, çalışma kapsamında Oval Ev 10 olarak

adlandırılmıştır. Oval Ev 10'un doğu apsis döşemesi olarak yorumlanabilecek döşeme parçası ve doğal olarak evin doğu apsisi kazılmayan alana doğru uzanmaktadır (Levha 23b). Bu alanda görülen taban parçası doğu apsisin döşemesi olarak düşünülürse, oval evin hem doğu hem de batı apsisi ana mekandan belli oranda yükseltilmiş düz levha taşlarla oluşturulmuş döşeme ile ayrılmaktadır. Bu da bu güne kadar açığa çıkarılan oval ev planları arasında bir ilk olmaktadır. Ancak bu yorumun daha güçlü vurgulanabilmesi için daha fazla veriye ihtiyaç vardır.

Ayrıca Oval Ev 10'un içinde değerlendirilen ocak kalıntıları, diğer örneklere nazaran daha fazla süreyle kullanım gördüğünü gösterir şekilde çok tabanlı ve kütlevi görünümdedir.

Oval Ev 10'un batı apsisine dayandırılarak inşa edilmiş olan kütlevi ocağın etrafında maden kalıbı örnekleri ve ayrıca kalıp olarak kullanılmış olabileceği düşünülen kaba nitelikteki seramik parçaları bulunmuştur[124]. Bunların yanı sıra özellikle kuzey kazı alanında ocaklar etrafında bulunan kurşun halkalar burada yoğun şekilde açığa çıkarılmıştır. Yine aynı alanda bulunan ağırlık ve ağırşaklar da üretime yönelik faaliyetlerin birer parçası şeklinde düşünülmelidir.

Bu alanı diğer alanlardan farklı kılan önemli bir ayrıntı vardır. Alandaki oval planlı mimari düzenleme LMT III / 4. mimari tabakanın erken evresinden itibaren LMT III / 3'ün sonuna kadar süreklilik göstermektedir (Levha 24). Bir önceki mimari tabakada atölye-ev bölgesi içinde tanımlanan alan bu özelliğini uzun süre korumuş ve üretim aktivitelerini devam ettirmiştir. Uzun süre aynı işlevde kullanım

[124] Erkanal-Günel 1995, s.267.

görmüş olan bu alanda mimari açıdan da aynı planın devam etmesi alanın merkezi konumu ve kullanım yönündeki avantajına bağlı olmalıdır.

Oval Ev 10'un batısındaki alanda açığa çıkarılan mimari kalıntılar da buranın önemli bir faaliyet alanı olduğunu gösterir niteliktedir. Özelikle fırın ve ocaklar ile çevrelerindeki düzenlemeler, alanda belli bir işlemler dizisinin takip edildiğini göstermektedir. Bu alanda da birden fazla tabana sahip kütlevi ocak tabanı bulunmaktadır. Bu kütlevi ocağın etrafında aynı dönem içerisinde kullanım görmüş olabilecek birden çok ocak tabanları da mevcuttur. Alandaki ocak kalıntıları ile bağlantı içerisinde olabilecek mimari kalıntı tespit edilememiştir. Bundan ötürü ocakların herhangi bir mimariye bağlı olmaksızın kullanılmış oldukları düşünülmelidir.

Güney kazı alanında Erken Tunç Çağı II dönemine tarihlenen bastiyonun doğu kısmını teraslayan, Liman Tepe III/ 4 tabaka'dan itibaren kullanım gören teras duvarı yapılan eklemelerle bu dönemde de kullanılmıştır. Liman Tepe III / 4. mimari tabakaya ait kalıntıların üzeri kalın bir kül tabakası ile kapanmıştır. Kül katmanı güney kazı alanında açığa çıkarılan 4. mimari tabakaya ait yaşamın bir yangınla son bulduğunu göstermektedir[125]. 4. tabakaya ait kalıntılar yeni düzenlemelerle Liman Tepe III / 3. mimari tabakasında da kullanılmıştır.

Bu yapılardan ilki alanın en doğusunda yer almaktadır. Önceki ve çağdaşı yapı örnekleri ile yön birliği içinde kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanan duvarın korunan kısmının uzunluğu 5,30 m olup kuzeyde kazılmayan alan içerisine

[125] Erkanal-Artzy 2002, s. 378.

girmektedir (Levha 25a). Bu duvarın iri boy taşlardan örülen üç sırası korunmuştur. Duvar güneyde dik açı ile doğuya dönmekte, 0,60 m devam ettikten sonra muntazam bir şekilde sonlanmaktadır. Yapıya giriş kısmının batı kenarını oluşturan duvar 0,85 m yüksekliğinde korunmuştur[126]. Bu güçlü duvarlara sahip yapının geri kalan kısmı kazılmayan alan içerisinde devam etmektedir. Oldukça dar alanda açığa çıkarılan mimari kalıntılar klasik dönem tabakalar altında kazılmayan alanlar içerisinde devam etmektedir.

Bu yapının 0,80 m batısında yer alan duvar bu tabakaya ait ikinci yapının batı duvarını oluşturmaktadır (Levha 25b)[127]. Bir önceki mimari tabakaya ait Yapı 1'in tüm kalıntıları çok küçük değişikliklerle yeniden kullanılmıştır. Yaklaşık 16 m uzunluğa sahip Yapı 2'nin kuzey duvarı temel seviyesinde korunmuştur. Orta, hatta büyük sayılabilecek taşlardan oluşan duvarın güney kısmı Klasik Döneme ait düzenlemeler nedeniyle tahrip olmuştur. Yapının güney duvarı ise yine daha geç dönem tabakaları tarafından tamamen bozulmuştur. Bir önceki tabakada kullanım gören kuzey teras duvarı, Yapı 2'nin kuzey duvarı olarak yeniden kullanılmıştır[128]. Batı duvarı ise yine bir önceki dönemde kullanılmış olan duvardan belli oranda destek alınarak ve yeni eklemeler yapılarak yeniden kullanım görmüştür. Temel seviyesinde tespit edilebilen duvarlar, kalınlıkları ve kullanılan taş boyutlarına bakıldığında güçlü bir taşıyıcı özellik gösterir. Ancak bir önceki mimari tabakada olduğu gibi bu tabakada da mimari kalıntılarla bağlantılı olabilecek küçük buluntu

[126] Erkanal-Artzy 2002, s. 379.
[127] Bu duvar aynı zamanda bir önceki tabakaya ait olan Yapı 1'in batı duvarıdır. Önceki mimari üniteye ait olan diğer duvarlar da 3. mimari tabakada büyük oranda kullanılmaya devam etmiştir.
[128] Teras duvarı bir önceki tabakadaki Yapı 1'in de kuzey duvarını oluşturmaktadır.

sayısı yok denecek kadar azdır. Bu nedenle kullanım özellikleri hakkında kesin yorum yapılamamaktadır.

Alanın en batısında yer alan üçüncü yapının dört safhalı olduğu saptanabilmiştir. Diğer iki örnek gibi kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan Yapı 3'ün birinci evresinde dördüncü tabakaya ait Yapı 1'in batı duvarı kullanılmıştır. Yapıyı güneyden sınırlayan duvar kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanmaktadır. 4,70 m uzunluğundaki kısmı korunan duvar ile güneyden sınırlanan yapının tabanı dere taşları kullanılarak döşenmiştir. Yapının girişi güneydoğu köşeden olmalıdır (Levha 25c). İkinci evrede yapının döşemesinin üzeri kumla kaplanıp yeni döşeme yapılmıştır. Üçüncü evrede yapının doğusunu kapatan duvarda[129] bozulmanın olduğu saptanmıştır. Bu kısmı desteklemek için kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan yeni bir duvar inşa edilmiştir[130]. Bu evrede de yapının tabanı dere taşlarıyla döşelidir. Dördüncü evrede yapının güneydoğu köşesinde yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Yapının güney duvarını dik kesen kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan bir duvar inşa edilmiştir.. Bu duvar üçüncü evre doğu duvarının yaklaşık 0,70 m batısında bulunmaktadır. Bu açıklık plaka taşlarla döşenmiştir[131]. Bu türdeki düzenlemeden ötürü bu boşluk koridor ya da merdiven boşluğu şeklinde yorumlanabilir (Levha 26). Yapının kuzey ve batı duvarı tamamen tahrip olmuştur. Ancak taban döşemelerinin yayılımından yola çıkarak yapının en az on metre uzunluğa sahip olduğu söylenebilir.

[129] Bu duvar 4. tabakada Yapı 1'in batı duvarı ve yine bu duvarın bir kısmı ise bu tabakada Yapı 2'nin batı duvarı olarak kullanım görmüştür. Bu kısımda birbirini kesen ya da birbirinin devamı olan yoğun mimari faaliyet gözlemlenmektedir.
[130] Erkanal-Artzy 2002, s. 378.
[131] Erkanal-Artzy 2002, s. 379

Liman Tepe III / 3. tabakada mimari anlayış değişmiş gibi gözükmektedir[132]. Bir önceki tabakanın mimari anlayış için belirleyici unsur olan oval ev bu tabakada kuzey ve güney kazı alanında tekil örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hem kuzey hem de güney kazı alanında bu döneme tarihlenen ancak anlamlı bir mimari bütünlük vermeyen mimari kalıntılar mevcuttur. Mimari bir anlam içerisinde değerlendirilemediklerinden ötürü bu kalıntılar çalışma kapsamına alınmamıştır.

II. 1. 1. C. 2. TABAKA MİMARİSİ

Modern dönem tahribatının yoğun şekilde hissedildiği mimari tabakalardandır. Bu dönem, alanda birbirinden tamamen bağımsız duran birkaç duvar kalıntısı, ocak tabanları ve yer yer korunmuş döşeme parçaları ile temsil edilmektedir.

Liman Tepe'nin en yüksek noktası kuzey kazı alanının kuzeyindedir. Bu alanda Liman Tepe III/1. mimari tabakaya tarihlendirilen[133] kuyunun kuzeydoğusunda oldukça güçlü bir duvara ait kısa bir parça açığa çıkarılmıştır. Yaklaşık 3,50 m'lik kısmı açığa çıkarılan duvarın kalınlığı 1,00 m'nin üzerindedir (Levha 27a). Temel seviyesinde çok büyük taşlar kullanılmıştır. Bu taşların üzerinde duvar örgüsü büyük sayılabilecek levha taşlarla devam etmiştir. Taşların boyutları ve ona bağlı olarak duvarın ölçülerinden yola çıkarak bu alanda oldukça büyük bir yapının varlığından söz edilebilir. Ancak yoğun tahribat, önemli sayılabilecek bu

[132] Bu saptama kazı yapılmış olan alanlar için geçerlidir.
[133] Kuyu tabanına yönelik olarak yürütülecek çalışmalarla kuyunun kullanım tarihinin daha erkene gitme olasılığı yüksektir.

yapıyı[134] tamamen yok etmiştir. Bu tabakaya tarihlendirilen bir başka mimari unsur taban döşemesidir. Küçük toplama taşlarla sıkıştırma olarak yapılan döşeme kuzey kazı alanının orta kısmında açığa çıkarılmıştır. Bu döşeme de diğer mimari unsurlar gibi yoğun tahribata uğramıştır. Bundan ötürüdür ki ancak belli alanlarda, parçalı halde tespit edilebilmiştir (Levha 27b)[135]. Bu döşeme kalıntılarının etrafında bütünlük içinde değerlendirilebilecek aynı döneme ait herhangi bir mimari kalıntı bulunmamaktadır. Alanın bu kısmında yürütülen kazılarda, Klasik Dönemlerden başlayarak Orta Tunç Çağı'nın erken dönemlerine kadar ağırlıklı olarak tespit edilen mimari kalıntıların başında taban döşemesi gelmektedir. Tespit edilen bu döşeme kalıntıları mekan / konut'a ait mimari unsurdan çok genel kullanıma yönelik alanların taban döşemesi karakterindedir. Özellikle LMT III /3 ve 4. mimari tabakalarda açığa çıkartılan mimari kalıntılar bu küçük-orta boy taşlarla döşenmiş alanın etrafında yer almaktadır.

Kuzey kazı alanının güneyinde yine bu döneme tarihlenen bir ocak tabanı ve bir duvar parçası bulunmaktadır. Herhangi bir mimari bütünlük vermeyen duvar ve ocağın batısında oldukça iyi işlenmiş iki adet düz taş bulunmaktadır. Ocakla ilişki içerisinde olması gereken bu taşlar nedeniyle bir işliğin varlığından bahsedilebilir. Yine aynı alanın İzmir-Çeşmealtı yoluna yakın olan kısmında da benzer şekilde bir ocak ve ona bağlı olan bir çalışma tezgahı kalıntısı mevcuttur. Bu kalıntıların haricinde bu dönem içerisinde değerlendirilebilecek hem kuzey hem de güney kazı alanına dağılmış şekilde anlamlı bir mimari bütünlük vermekten uzak kalıntılar bulunmaktadır.

[134] Erkanal H. 2000, s. 256
[135] Erkanal-Günel 1995, s. 266.

II. 1. 1. D. 1. TABAKA MİMARİSİ

Liman Tepe'de özellikle 1950 ve sonrasında hızlanan toprak alımı daha yüksek kodda olan kuzey kazı alanının yoğun şekilde tahrip olmasına neden olmuştur. Bundan ötürü 2. mimari tabaka gibi 1. mimari tabaka örnekleri oldukça dağınık şekilde karşımıza çıkmaktadır[136]. Bu tabakanın en iyi korunan örneklerinden biri kuzey kazı alanının kuzeyinde yer alan kuyudur. Kuyu çemberinin üst seviyelerde doğu yarısı korunmuştur. Bu tahribat diğer mimari kalıntılarda olduğu gibi alanda yapılan toprak alımıyla bağlantılıdır. Kuyunun çemberi üst kodlarda oval görünümlüdür ve yaklaşık 1.55 m çapındadır[137] (Levha 27c). Derinleştikçe dairesel hal alan çember giderek daralmakta ve çapı 90 cm'ye kadar düşmektedir. Üst kodlarda kuyunun çemberi orta – büyük boyda düzgün levha taşlar örülmüşken aşağı kodlara inildikçe örgü tekniği basitleşmiş, düz taşların yanında düzensiz şekilde toplama taşlar da kullanılmıştır. Orta kodlardan itibaren özellikle kuyunun doğu yüzünde bu bozulma daha net görülebilmekte, yer yer taş örgü kaybolmaktadır (Levha 28a). Kuyunun içinden çıkarılan seramik şu an için Orta Tunç Çağı'nın sonuna tarihlendirilmektedir.

Kuyunun hemen doğusunda iki duvar ve bunlara bağlantılı ocak tabanları bulunmaktadır (Levha 28b). Duvarlarla oldukça yakın olarak konumlanmış ocaklar büyük oranda tahrip olmuştur. Mimari kalıntıların yanı sıra alanda sosyal yaşama yönelik küçük buluntular da ele geçmiştir. Özellikle tekstil uygulamalarında kullanılan makaralar, taraklar ile bol miktarda ağırlık ve ağırşak bunlara örnektir. Bu

[136] Batı Anadolu sahil şeridinde bu döneme ait en iyi mimari kalıntı veren yerleşim Çeşme-Bağlararası'dır.
[137] Erkanal-Günel 1997, s. 234.

kısımda açığa çıkarılan mimari kalıntılar genel olarak değerlendirildiğinde tahribatın yoğun olarak yaşanması nedeniyle mekan / konut anlamında bir bütünlük göstermese de tespit edilen küçük buluntular alanın kullanım özelliğini ortaya koymaktadır. Bu kısımdaki mekan / konut anlamında var olabilecek bir bağlantı, alanda kazılmayan bölümlerde yapılacak olan çalışmalarla ortaya konabilecektir.

Kuzey kazı alanının ortalarında yine bu döneme tarihlendirilen iki duvar kalıntısı birbirleriyle bağlantılı değildir. Ancak her iki duvarın örgü teknikleri ve kullanılan malzemeler aynı özelliktedir. Ayrıca duvarların birbirine olan uzaklıkları ideal bir mekan / konut için öngörülebilir niteliktedir. Duvarların korunan taşlarının üst kodları ve taban kodları birbirine yakındır. Ayrıca her iki duvar da LMT III / 2 dönemine ait mimari kalıntıların üzerindedir. Alandaki seviye inmelerinde ele geçen küçük buluntu ve seramik örnekleri, her iki duvarı da aynı döneme, LMT III / 1'e tarihlendirme olanağı vermiştir. Bu verilerden hareketle alanda kuzeydoğu – güneybatı hattında uzanan bir mekan / konut'un varlığını öngörmek mümkün olabilecektir (Levha 29a)[138]. Bu iki duvarın yaklaşık 4-5 metre güney-güneydoğusunda oldukça tahrip olmuş ve aynı döneme tarihlenen bir döşeme açığa çıkarılmıştır. İki parça halinde açığa çıkarılan döşeme küçük yuvarlak taşların yanı sıra taş parçalarını ve seramik parçalarını zemine sıkıştırma suretiyle yapılmıştır. Bu döşeme de diğer örnekler gibi hiçbir şekilde alandaki mevcut mimari kalıntılarla bütünlük göstermemektedir.

[138] Erkanal-Günel 1995, s. 266.

Liman Tepe III /2. mimari tabakada olduğu gibi, Liman Tepe III / 1. mimari tabakaya ait kalıntılar da alanın genelinde tespit edilmiştir. Ancak bu kalıntılar da mimari bütünlükten tamamen uzaktır.

II. 1. 2. YAPI TİPLERİ - TİPLERİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ VE İNŞAAT TEKNİKLERİ

II. 1. 2. 1. YAPI TİPLERİ - TİPLERİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ

Liman Tepe'nin stratigrafik dizininde üçüncü kültür evresini oluşturan Orta Tunç Çağı, yerleşimde dört mimari tabaka ile temsil edilmektedir. Orta Tunç Çağı'nın erken dönemlerini temsil eden 4. ve 3. tabakalara ait mimari kalıntılar daha iyi korunmuştur. Orta Tunç Çağı'nın geç dönemlerini temsil eden 2. ve 1. tabakalar ise plansal açıdan bütünlükten uzak kalıntılar içermektedir. Bundan ötürü yerleşimdeki plan tipleri üzerine olan ayrım 4. ve 3. mimari tabakadan elde edilen sonuçlar üzerinden yapılabilmektedir [139].

Bu iki tabakadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, Liman Tepe'de Orta Tunç Çağı'nda iki farklı plan tipinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu tiplerden ilki ve yoğun olarak karşımıza çıkanı oval plandır. Bu plan, uzun yan duvarın, kısa kenarda apsis yapan duvarlarla birbirlerine bağlanması ile oluşmuştur (Levha 2). Oval evler yoğun olarak kuzey kazı alanında karşımıza çıkmaktadır. Liman Tepe III /4. mimari tabakanın belirleyici unsuru olan oval evler kuzey kazı alanında belli bir plan

[139] 2011 yılı kazı çalışmalarında kuzey kazı alanının güneydoğusunda ana mekanı ızgaralarla yükseltilmiş bir oval ev kalıntısı tespit edilmiştir. Tez kapsamında 1980-2010 tarihleri arasındaki çalışmalar değerlendirildiği için bu örnek çalışmaya dahil edilmemiştir.

dahilinde inşa edilmiştir. Yerleşimin merkezini oluşturan taş döşeli meydana göre konumlandırılan (Plan 1) oval evlerden, belli oranda mimari bütünlük sağlayan on tane tespit edilmiştir.

Oval evler tek mekanlıdır. Mekan içi bölme duvarı ya da benzeri bir mekan ayrımı yoktur. Apsis kısımları ana mekandan ayrı olarak düşünülmemiştir. Ancak bazı örneklerde apsis kısmı taş döşenerek ana mekandan yüksek bir taban elde edilmişir (Levha 10a,12a,19a). Ana mekanda zemin bazen sertleştirilmiş, bazen de küçük veya orta boy görece düz taşlarla yapılmış olan örnekler de mevcuttur (Levha 2). Oval evlere girişi sağlayan açıklıklar üç örnekte apsis üzerinde tespit edilmiştir.

Oval evler hem plan tipleri, hem de inşa özelliklerine bağlı olarak gelişen işlevselliklerinden ötürü farklılık göstermektedir[140]. Oval planlı yapı örnekleri Anadolu'da şu an için yalnızca Batı Anadolu'da karşımıza çıkmaktadır. Liman Tepe'de açığa çıkarılan ve Anadolu'nun en erken örnekleri olan oval evlerden iki tanesi tam plan vermektedir. Diğerleri ise tama yakın ya da daha az korunmuşluk oranına sahiptirler. Tarihsel dizin içerisinde Liman Tepe örneklerinin ardından Phokaia'da açığa çıkarılanlar gelmektedir. Phokaia (Foça)'da açığa çıkmış üç oval planlı yapıdan bahsedilmektedir. Bunlardan en erkeni M.Ö. 2. binin içlerine, muhtemeldir ki Geç Tunç Çağı'nın başına tarihlenmektedir. Diğer iki örnek ise Protogeometrik dönemin erken safhalarına tarihlenmektedir. Aynı mimari işçiliğe sahip olan bu iki oval evin güney yönünde birer ocak bulunmaktadır. Evler taş temel üzerine kerpiç örgüyle inşa edilmişlerdir. Üst örtüleri ise diğer oval ve apsidal ev

[140] Oval evler yerleşim içerisinde tam plan vermeleri ve farklı plan tipleri nedeniyle öne çıkmaktadır. Bu sebepten tarihsel süreç içerisindeki görünümleri kısaca değerlendirilmiştir.

planlarında olduğu gibi semerdam şeklinde ve hafif malzemeden yapılmış olmalıdır[141]. Phokaia'daki bu iki örnek Protogeometrik dönemle bölgede yeniden görülmeye başlanan oval ev planlarının en erkenidir. Phokaia örneklerinden biraz daha geç olan ve Protogeometrik Döneme tarihlendirilen oval ev planlı yapılar Liman Tepe güney kazı alanında ve Bayraklı'da karşımıza çıkmaktadır[142]. Liman Tepe güney kazı alanında açığa çıkarılan örnek farklı gelişim evrelerine sahiptir. Belli oranda kazılmayan alan içerisinde kalan yapı kabaca doğu - batı istikametinde uzanmakta ve standart olarak kabul edilebilecek oval ev ölçülerine sahiptir. Bu oval ev Liman Tepe'deki diğer oval ev ve silo örneklerinde tespit etmiş olduğumuz inşa tekniğine sahiptir. Bu oval evin de kuzey yöndeki uzun duvarının içe bakan yüzünün temel seviyesi dik yerleştirilen levha taşlarla oluşturulmuştur. Bu durum daha önce de değinilmiş olduğu gibi alanın topografik yapısına bağlı olarak gelişen daha güçlü bir temel seviyesi oluşturma kaygısından kaynaklanıyor olmalıdır[143]. Bayraklı'da açığa çıkarılan oval ev tek mekanlı olarak tanımlanmakta ve 2,75 x 4,30 m gibi oldukça küçük ölçülerdedir. Evin duvarları belli bir yüksekliğe kadar, kalınlığı 0,30 m'yi geçmeyen ve yer yer taş temel üzerine yükselen kerpiç örgülüdür. 0,87 m'lik genişliğe sahip giriş ise Liman Tepe örneklerinden bildiğimiz şekliyle apsis üzerindendir. Bu haliyle güçlü bir üst örtüden çok hafif malzemeden oluşturulmuş üst örtüyü taşıyabilir olarak yorumlanmıştır. Çatısı ise bu tür mimari örnekler için önerilebilecek şekilde kırma çatı şeklinde ve içten ahşap direklerle desteklenmiş olarak yorumlanmıştır[144]. İç donanımı ve kullanım şekli ile ilgili bilgi verilmemiştir.

[141] Özyiğit 2004, s. 443, Resim 4; Özyiğit 2005, s. 44, Resim 2-3, Çizim 10-11-12.
[142] Akurgal 1997, s. 45.
[143] Detaylı bilgi için bkz. Erkanal H. 2000; Erkanal H. 2001; Bakır vd. 2001; Bakır vd. 2002.
[144] Akurgal 1997, s. 16.

Ancak bağımsız duran mimari özellikte olduğu vurgulanmıştır. Ölçülerine bakıldığında konaklamaya yönelik bir aktivite için oldukça küçük ve aynı zamanda oldukça basit mimari özelliktedir.

Çevre kültür bölgeleri olarak tanımlanan Orta Anadolu'da benzer mimari örnek bulunmazken, Ege Dünyasında benzer ve erken örnekler mevcuttur. En erken örnek Kıta Yunanistan'da Teselya bölgesindeki Rini'de açığa çıkarılmıştır[145]. Dikdörtgene yakın bir ana mekan ve iki küçük apsisten oluşan oval evin inşaat malzemesi olarak küçük ve görece orta boy sayılabilecek taşlar kullanılmıştır. Odaların iç donanımları ile ilgili bilgi bulunmamaktadır[146]. Thebes'te açığa çıkarılan örnek apsidal olarak tanımlanmış olsa da mimari plan açısından Liman Tepe örneklerine benzemektedir ve bu yüzden oval plana sahip bir yapı olarak tanımlanabilir. Thebes örneği Lefkandi seramik örnekleri ile karşılaştırılarak Erken Hellas II geç dönemine tarihlenmektedir[147]. Bir teras düzenlemesi üzerinde bulunan yapı doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. 12,00 m uzunluğunda olup 7,00 m genişliğe sahiptir[148]. Evin temelinde taş, üst kısımlarda ise kerpiç kullanılmıştır. İki apsisin yanı sıra evin merkez kısmı ikinci bir duvarla bölünerek iki küçük mekan elde edilmiştir. Batı yöndeki küçük oda ve apsis arasında geçişi sağlayan kapı açıklığı bulunmaktadır. Doğu yöndeki küçük odada iki adet ocak ve depolamaya yönelik küçük bir hazne bulunmaktadır. Evin içerisinde günlük kullanıma yönelik olarak kaba mutfak kapları, tabaklar, fincanlar, amphoraların yanı sıra askoslar ve tankartlar gibi özellikli kullanıma sahip seramik örnekler tespit edilmiştir. Ayrıca

[145] Wace-Thompson 1912, s. 132-133, Fig. 80-81; Sinos 1971, s. 21.
[146] Wace-Thompson 1912, s.133.
[147] Aravantinos 2004, s. 1256; Weiberg 2007, s. 157, fig. 36.
[148] Aravantionos 2004, 1257, P. 1a.

taştan yapılmış mühür ve hayvan kemikleri de evin içerisinde ele geçen küçük buluntulardandır. Kuzey yöndeki duvar yaklaşık 1,40 m yüksekliğe kadar korunmuştur. Batı yöndeki apsis ve orta odayı bölen duvar üzerinde sıva izleri bulunmaktadır[149]. İçinde ele geçen küçük buluntular ve mimari özellikleri ile bu yapı benzer diğer örneklere göre daha iyi planlanmış ve daha fazla oranda günlük yaşamın içindedir.

Kıta Yunanistan'daki bir diğer örnek ise Tiryns'te açığa çıkarılmıştır. Yaklaşık 6,00 m genişlik ve 12,00 m uzunluğa sahiptir. Daha çok tamamlamalarla varlığı ortaya konan oval evin inşasında taş ve kerpiç kullanılmıştır. iç donanımı ya da kullanım özelliği ile ilgili detaylı bilgi verilmemiştir[150]. Thermos'ta Apollon tapınağının kuzeyinde açığa çıkarılan iki yapı kompleksi oval ya da apsidal ev görünümündedir. Bu ev planlarının net olarak ortaya konamamasının sebebi kazı alanının tamamen açılmamış olmasıdır. Birinci örnekte A3 ve A4 olarak adlandırılan iki mekan birbirine bağlı olarak gelişim göstermiştir. A4 mekanı ovala yakın bir plan vermektedir. A3 ile A4 arasındaki geçiş dar duvar üzerinde bırakılan küçük kapı açıklığından sağlanmaktadır. Bu iki mekana geçişi sağlayan ana giriş ve A3 mekanının devamı kazılmayan alan içerisinde kaldığı için bu yapının plansal özelliği net olarak ortaya konamamaktadır[151]. Diğer yapı kompleksine ait mekanlar A5 ve A6 olarak adlandırılmıştır. A6 mekanı apsidal plana sahip yapının apsis kısmı gibi gözükmektedir. Bu apsis kısma batı yönünden bağlanan ovale benzer küçük bir mekan A5 olarak tanımlanmıştır. Bu yapı da diğer örnek gibi mimari açıdan bütünlük

[149] Aravantionos 2004, s. 1258 vd.
[150] Müller-Sulze 1976, s. 91-93. Taf. 6; Sinos 1971, s. 83, Abb. 199.
[151] Sinos 1971, s. 89, abb. 203.

vermemektedir[152]. Thermos'ta açığa çıkarılan ve oval ev olarak tanımlanan yapı aslında farklı formlara sahip mekanların bir araya gelmesi ile oluşmuş bir plan tipidir. Her iki apsidal kısım ile L forma sahip ana mekan arasında geçişler bulunmaktadır. Ancak ilginç olan nokta, yapının kuzey uzun yan duvarının doğu taraftaki apsis duvarı ile birleşmemesidir. Bu iki duvar arasında bir açıklık oluşmuştur. Bu açıklığın kullanım amacı tespit edilememiştir. Batı Anadolu sahil şeridinde olduğu gibi Kıta Yunanistan'da da M.Ö. 1. bin içerisinde oval plan örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerden biri Antissa'da tespit edilmiştir. Bu örnek tam bir mimari plan vermektedir. Oval ev yaklaşık 11,0 m uzunluğa ve 5,0 m genişliğe sahiptir. Liman Tepe örnekleri de dahil olmak üzere bu ölçüler belirleyici olmalıdır. Taş temel üzerine kerpiç kullanılmış olan evin içi bölmelerle dört mekana ayrılmıştır. Doğu yöndeki apsis ve batı yöndeki dar mekanda geçiş tespit edilmiştir. Ancak ikinci dikdörtgen mekan ve batı apsise geçişler tespit edilememiştir. Bu örneği farklı kılan özellik apsis kısımların taş duvarlarla ana mekandan ayrılmasıdır. Bu yönü ile Liman Tepe ile belli oranda benzerlik göstermektedir[153]. Bir diğer örnek ise Atina Agorasında açığa çıkarılmıştır. Geometrik ev olarak adlandırılan bu yapı yoğun şekilde yaşanan tahribata rağmen tamamlama şeklinde de olsa tanımlanabilmektedir[154]. Açığa çıkarılan kısımları kadarıyla taş temel gözlemlenmektedir. Doğu yöndeki apsis görece daha iyi korunmuştur. Çakıl taşlarıyla döşenmiş olan apsis tabanı deniz kumu serilerek çakıl taşlarının sıkıştırılmasıyla oluşturulmuştur. Kuzeydoğu tarafta tespit edilen taş platform günlük

[152] Sinos 1971, s. 89, abb. 203.
[153] Sinos 1971, s. 109, abb. 249.
[154] Burr 1933, s. 545, fig. 3.

yaşama yönelik olarak kullanım görmüş olmalıdır. Mekanın yaklaşık ortalarına denk gelen kısımda tespit edilen ocak ile bu platform arasında kullanım açısından bir bağ olması gerekir. Atina Agorasında açığa çıkarılan bu oval planlı yapı Geometrik döneme tarihlendirilmektedir[155]. Ege'nin her iki yakasında Neolitik Dönemden başlayarak M.Ö. 1. bin içlerine kadar devam eden süreçte oval planlı yapılar kullanım görmüştür[156]. Benzer mimari özelliklere sahip yapılar Doğu Akdeniz'de de karşımıza çıkmakta ve eğrisel mimari plan olarak adlandırılmaktadır[157]. İsrail'in yanı sıra Ürdün ve Lübnan'da eğrisel mimari /oval planlı örnekler bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'deki erken örneklerin M.Ö. 5. bin yıl içinde Byblos'ta ortaya çıktığı öne sürülmektedir[158].

Liman Tepe III. mimari tabakasının ikinci konut tipi ise dikdörtgen plandır. Güçlü temel duvarlarına sahip bu yapılar tek mekanlı olabildikleri gibi birden fazla mekanlı ve depolamaya yönelik kullanım alanlarının da olduğu en azından belli kısımları iki katlı olan yapı tipindedirler (Levha 20,26).

Liman Tepe Orta Tunç Çağı kültür tabakasında iki farklı plan tipinin varlığı ortaya konabilmektedir. Bu iki plan tipinden oval plana sahip örnekler işlevsel özelliklerini ortaya koyan küçük buluntular içermektedir.

Liman Tepe'de tespit edilen oval evler ağırlıklı olarak hafif malzeme ile inşa edilmiştir. Bu durum evlerin mekan içi donanım ve kullanımlarında dezavantaj oluşturabilmektedir. Bu nedenle oval evlerde yürütülen aktiviteler sadece kapalı

[155] Burr 1933, s. 547.
[156] Wace-Thompson 1912; Burr 1933; Müller-Sulze 1976; Sinos 1971; Mazarakis-Ainian 1989.
[157] Sebag 2005, s. 225 vd. Fig 3-4.
[158] Saidah 1979, s. 32 vd.; Sebag 2005, s. 227.

mekanlarda değil belli oranda açık alanda da yapılıyor olmalıdır. Oval evler önceden planlanmış bir alan etrafında birbirlerinden bağımsız şekilde sıralanmaktadırlar. Bu örneklerden korunmuşluk durumu en iyi olan Oval Ev 1 kuzey kazı alanının kuzeyinde höyüğün yüksek sayılabilecek bir noktasında yer almaktadır. Birkaç sezon süren çalışmalar sonucunda tam plan verir şekilde tespit edilen bu yapıyı önemli kılan etken mimari plan açısından diğer örnekleri de tanımlamamızı sağlamasıdır. Ayrıca hem mekan içi hem de çevresinde elde edilen veriler benzer yapıların işlevsel açıdan yorumlanmasında da önemli rol oynamıştır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan Oval Ev 1'in her iki apsisinde de kapı olarak değerlendirilebilecek açıklık bulunmaktadır (Levha 2). Oval Ev'in batısında tespit edilen iki ocak ve kül çukurları evde yürütülen aktivitelerle bağlantılı olmalıdır. Birden çok tabana sahip olmaları kullanım yoğunluklarını göstermektedir. Bu iki ocak etrafında ve evin batı apsis girişine yakın kısımda kullanım özelliklerini gösterir çoklukta kurşun halka, parça metaller, tezgah ağırlıkları ve ağırşaklar bulunmuştur. Çok yoğun olmamakla birlikte cüruf olarak tanımlanan malzeme de bu dar alanda tespit edilmiştir. Mekan içerisinde doğu apsisteki ocak dışında herhangi bir düzenleme bulunmaktadır[159]. Ocağın hemen önünde geniş kül yığını tespit edilmiştir. Ayrıca doğu apsisin hemen dışında bu yöndeki kapı açıklığının yaklaşık 1 m uzağında geniş bir kül çukuru bulunmaktadır. Ayrıca bu kül çukurundan ele geçen seramik örnekleri tabakanın kronolojik tanımlamasının yanı sıra Liman Tepe'nin çevre kültür bölgeleri ile olan ilişkilerini

[159] Bu şekildeki mekan içi düzenleme diğer oval evler için de geçerlidir. Bu durum günlük yaşamın tümünün bu mekanlarda geçirilmediğini ağırlıklı olarak üretime yönelik aktivitelerin yapıldığını göstermektedir.

göstermesi açısından önemlidir[160] Bölgeler arası kültürel etkileşimi gösteren seramik grupları Liman Tepe'de farklı alanlarda da tespit edilmiştir[161]. Oval Ev 1'in içinde ve etrafında yapının işlevselliği ile ilişkilendirilebilecek buluntu grupları arasında kurşun halkalar, ağırlıklar ve ağırşaklar önemli yer tutmaktadır (Katalog bilgileri için bkz Katalog No: 293-310,336-341)[162].

Oval Ev 1 diğer örneklerin de tanımlayıcısı konumdadır. Basit maden işçiliğinin yanı sıra ağırlıklı olarak tekstille bağlantılı faaliyetlerin yürütüldüğü bir mekan olarak kullanım görmüş olmalıdır. Oval Ev 1'in bulunduğu kısım ile hemen kuzeyinde kalan alanda Orta Tunç Çağı'nın geç evresinde tekstille ilgili faaliyetlerin yoğunlaşarak devam ettiğini söylemek mümkündür.

Oval evlerin bulunduğu kısımlarda yoğun olarak ele geçen kurşun halkalar Mezopotamya'da, Mısır'da ve Anadolu'da ödeme aracı olarak kullanım görmüşlerdir. Bu halkalar sistemli olarak gelişim göstermiş ticaret ve üretim yapısına sahip merkezlerde toplu ya da dağınık halde yoğun olarak görülmektedir[163]. M.Ö. 3. binden itibaren Anadolu'daki bir çok yerleşimden bilinen halkaların kullanım şekilleri ile ilgili birden çok yorum bulunmasına rağmen fiziksel nitelikleri ve işlenme şekilleri bunların süs eşyasından çok ticaretle bağlantılı faaliyetlerde kullanım gördüğünü ortaya koymaktadır. Alişar'da[164], Kültepe'de, Acemhöyük'te[165],

[160] Kül çukurunda Orta Anadolu ile ilişkileri gösteren seramik örneklerinin yanı sıra Kıta Yunanistan'la olan bağlantının varlığını istaptlayan mat boyalı seramik örnekleri bir arada ele geçmiştir.
[161] Günel 1999a, s. 51 vd.
[162] Oval Ev 1 ile bağlantılı olarak görülen kurşun halkalarda tipolojik olarak ayrıma gidilmemiş genel bilgileri ile katalog kısmında tanımlanmıştır.
[163] Öztan 1997, s. 238.
[164] Schmidt 1932.

Liman Tepe'de[166] ve Çeşme-Bağlararası'nda bulunan bu halkalar ödeme aracı olarak kullanım gördüğü şeklinde tanımlanmıştır.

Oval Ev 1'in dışında, çalışma kapsamında 2, 3 ve 10 olarak adlandırılan oval evler aynı alanda birbirinin üzerinde erkenden geçe doğru sıralanmaktadırlar. V-6 / U-6 plan karesinde, kuzey kazı alanının orta kısmında açığa çıkarılan oval evler sırasıyla; Oval Ev 2 LMT III / 4. mimari tabakanın erken dönemlerine, Oval Ev 3 LMT III / 4. mimari tabaka orta ve geç dönemlerine, Oval Ev 10 ise LMT III /3. mimari tabaka içerisine tarihlenmektedir (Levha 24). Bu evlerden Oval Ev 3 tam mimari plan vermektedir. Ancak diğer ikisi alanın kullanım özelliğini ve sürekliliğini ortaya koyması açısından önemlidir. Birden çok kullanım evresi olan Oval Ev 3'ün özellikle erken dönem evresi hem mimari hem de işlev açısından bilgi vermektedir. Kuzeybatı apsis tabanı taş döşeme şeklinde düzenlenerek yükseltilmiş ve ana mekandan ayrılmıştır. Apsisin bu şekilde yükseltilerek ana mekandan ayrılması işlev açısından farklı bir anlamının var olup olmadığının üzerinde durulmasını gerektirmiştir (Levha 7a-b). Taş taban üzerinde kurşun halka, ağırlık ve ağırşaklar ele geçmiştir. Ancak bu malzemenin yoğunluğu alana farklı bir işlev yükleyebilecek kadar değildir. Ayrıca apsis üzerinde kapı açıklığı bulunmamaktadır. Eve girişi sağlayan açıklık kazılmayan alan içerisinde kalan doğu apsis üzerinde olmalıdır. Bu yönüyle batı apsis evin arka kısmını oluşturmaktadır. Ev içerisindeki arka mekan olarak görülen taş döşeli apsise güçlü ve genelden ayrı bir anlam yüklemekten çok, bu alanı günlük aktivite içerisinde kullanım görmüş yükselti ya da platform olarak

[165] Öztan 1997, s. 245, Lev II.
[166] Erkanal-Günel 1995, s. 267.

görmek yanlış olmayacaktır. Evin güneydoğu köşesine yakın kısımda açığa çıkarılan ocak tabanı ve bu tabanların batısında yer alan işlik erken evre ile ilişkilendirilmiştir. Bu ocak tabanlarının etrafında kurşun halka / metal parçalar, ağırlık ve ağırşaklar ele geçmiştir. Orta Tunç Çağı'nın erken döneminden beri aynı işlevde kullanım gören bu alan ve çevresinde ele geçen kalıp parçaları özellikle madencilikle ilgili aktivitelerin varlığını göstermektedir. Ayrıca ocaklar ve işlik arasında kalan alanda yoğun şekilde karbonlaşmış buğday ve benzeri organik malzeme bulunmuştur. Organik malzeme bu yoğunlukta yalnızca Oval Ev 3'te karşımıza çıkmaktadır. Bu organik malzeme ile ilişkilendirilebilecek günlük kullanıma yönelik olan seramik yoğunluğu diğer oval evlere oranla daha fazladır. Ayrıca bu ev içinde öğütme taşları ve havanlar günlük yaşama yönelik aktivitelerin alandaki varlığını göstermektedir. Bu yönüyle Oval Ev 3 atölye-ev olarak yorumlanabilmektedir[167].

Alandaki kullanım devamlılığını gösteren ve Orta Tunç Çağı'nın erken dönemine tarihlenen Oval Ev 2 doğu apsisi ve parçalar halinde açığa çıkarılmış olan kuzey yan duvar ile tanımlanmaktadır. Mimari açıdan tam bir plan vermese de alandaki işlevsel devamlılığı göstermesinin yanı sıra özellikle apsis kısmında açığa çıkarılan buluntular açısından önemlidir. Yoğun tahribat nedeniyle belli bir kısmı açığa çıkarılmış olan apsisin ortasında ve tamamlanan plandan hareketle evin içine doğru olan kısımda yoğun küllü alanlar bulunmaktadır. Günlük yaşama yönelik

[167] Tam plan veren Oval Ev 3'ün güneyinde açığa çıkarılan, kazı envanterinde A2 bu çalışma kapsamında ise Oval Ev 4 olarak tanımlanan mimari kalıntı ve LMT III / 3'e tarihlenen Oval Ev 10 tam plan vermemektedir. Ancak aynı alan içerisinde yer almaları nedeniyle buradaki işlevselliğin tanımlanmasında bütünleyici rol oynamaktadırlar. İşlevsel özellikler oval evler bazında değerlendirilmiş olmanın yanı sıra özellikle alansal bazda işlev tanımlamasına gidilmiş bundan ötürü alanda yer alan Oval Ev 3, Oval Ev 4, Oval Ev 10 ve çevreleri ile bağlantılı olabilecek buluntular erkenden geçe doğru katalog kısmında verilmiştir.

olarak kullanım görmüş ev içi düzenleme diğer örneklerde olduğu gibi bu örnekte de oldukça zayıftır. Ancak doğu apsise yakın küllü alan içerisinde ve etrafında hayvan kemiklerinin yanı sıra işlenmiş kemik, ağırlık-ağırşak ve iğneler önemlidir (Katalog bilgileri için bkz Katalog No:1-8). Orta Tunç Çağı'nın erken dönemine tarihlenen Oval Ev 2 üretim alanları ile yaşam alanlarının birbirinden ayrılmaya başladığını gösteren atölye-ev örneklerindendir.

Oval evlerin üst üste sıralandığı bu alandaki bir diğer örnek ise Oval Ev 10'dur. LMT III/3. mimari tabaka içerisine tarihlenen bu oval ev ve çevresinde bir önceki döneme oranla açık alan kullanım özellikleri daha belirgin şekildedir. Özellikle evin batı apsisinin hemen dışında bulunan fırın ve etrafındaki düzenleme açık alan kullanımı için önemli bir örnektir. Fırının etrafında bulunan yoğun küllü alanların yanı sıra birbirine oldukça yakın, herhangi bir mimari düzenleme ile bağlantı içinde olmayan ve aynı dönem içerisinde kullanım görmüş olan beş adet ocak yeri bulunmaktadır. Bundan ötürü hem bu alan hem de Oval Ev 10 birbiriyle bağlantılı kullanım içerisinde olmalıdır. Oval Ev 10'un[168] içerisinde birbirinin devamı şeklinde kullanım görmüş olan fırın-ocaklar ve onların atıklarının depolandığı geniş kül çukurları mevcuttur. Uzun soluklu kullanım görmüş olan bu düzenleme belki de belli bir süreden sonra yarı kapalı ya da tamamen açık alan olarak varlığını devam ettirmiş olmalıdır. yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi bu kısmın hemen batısında yer alan düzenlemelerle birlikte düşünüldüğünde LMT III / 3. mimari tabakanın en hareketli noktalarından biri bu alan olmalıdır. Oval Ev 10'un ve çevresinin işlevsel özelliği yoğun şekilde tespit edilen kurşun halkalar, metal

[168] Oval Ev 10 hafif malzemeden inşa edilmiştir. Ev ekonomik ömrünü tamamladıktan sonra yeniden inşa edilmemiş belki de o haliyle yarı kapalı mekan olarak da kullanım görmeye devam etmiştir.

çubuklar, metal parçalar, tezgah ağırlıkları ve ağırşaklarla tanımlanabilmektedir. Alanın işlevsel özelliğini ortaya koyan önemli buluntu gruplarından biri de kalıplardır. Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi yerleşimin bu kısmında belli ihtiyaçlara yönelik olarak düşük düzeyde de olsa madencilik aktivitelerinin de var olduğu söylenebilmektedir (Katalog bilgileri için bkz. Katalog No: 259-278, 313-325)[169].

Liman Tepe'de Orta Tunç Çağı'nın geç dönemlerini temsil eden LMT III / 2.-1. mimari tabakalar tahribattan yoğun şekilde etkilenmişlerdir. Bundan ötürü bu tabakalara ait plansal açıdan bütünlük içerisinde olan kalıntı sayısı yok denecek kadar azdır. Ancak kuzey kazı alanının en yüksek kesiminde, mimari açıdan bütünlük içerisinde olmasa da alansal ölçekte işlevsel tanımlama yapabilme imkanı sunan bulgular vardır (Levha 28b). Oval Ev 1'in üzeri ve kuzeyinde yer alan LMT III/ 2.-1. mimari tabakalar boyunca kullanım görmüş olan bu alanda ele geçen buluntular daha çok tekstil aktivitelerinin varlığını düşündüren ağırlık, ağırşak ve makaralardan oluşmaktadır (Katalog bilgileri için bkz. Katalog No: 326-335). Mevcut buluntu grupları ile işlevi üzerine güçlü yorumlar yapılamasa da belli bir grup buluntunun yoğunluğu o yönde bir aktivitenin varlığını düşündürmektedir.

Bilindiği üzere Liman Tepe'nin topografik yapısı, tarihsel süreç boyunca yerleşimin güneyden kuzeye doğru yükselmesine neden olmuştur. Yerleşimin güneyindeki protohistorik dönemlere ait kalıntılar antik Klazomenai kentinin altında

[169] Değerlendirme mekansal ve açık alan kullanımı göz önünde bulundurularak çevresel ölçekte yapılmıştır. Bundan ötürü LMT III/4 –LMT III/3'ün (yaklaşık 200-250 yıllık) tarih aralığındaki küçük buluntuların katalog bilgileri bağlantı içerisinde oldukları mekanlar ve çevreleri ile ilişkilendirilerek erkenden geçe doğru verilmiştir.

kalmaktadır. Bundan ötürü dönemin yerleşimi ile ilgili detay bilgiler daha çok kuzey kazı alanından elde edilmiştir. Kuzey kazı alanında açığa çıkarılan mimari doku bilinçli olarak bırakılmış ve belli oranda taş döşeme ile desteklenmiş taban özelliğine sahip bir meydan ve bu meydan etrafında sıralanan atölye ev özelliğinde kullanım görmüş oval evlerden oluşmaktadır

. Gündelik yaşamın tümünün geçirildiği mekanlar tamamen farklı plan tipinde karşımıza çıkmaktadır. Güçlü duvar örgüsüne sahip bu yapılar dikdörtgen plan tipinde, depo ve günlük yaşam alanlarının bir arada düşünüldüğü, en azından belli kısımlarının iki katlı olarak inşa edildiği yapı gruplarıdır. Özellikle Batı Anadolu sahil şeridindeki yerleşimlerin genelinde olduğu gibi Liman Tepe de günümüz mimari unsurları tarafından yoğun şekilde tahrip edilmiş ve dar alanlara sıkıştırılmıştır. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen Orta Tunç Çağı'nda mimari anlayış açısından birbirinden tam olarak ayrılan, işlevsel özellikler bakımından da aynı ayrımın takip edilebildiği iki farklı mimari planın birlikte kullanıldığı bir yerleşim algısından söz edilebilmektedir.

II. 1. 2. 2. İNŞAAT TEKNİKLERİ

Liman Tepe III. mimari tabakası Batı Anadolu sahil şeridinin özellikle M.Ö. 2. binin ilk çeyreğindeki yerleşim anlayışı, günlük ve sosyal yaşama yönelik mimari gelişim üzerine bilgiler vermektedir. Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi Orta Tunç Çağı'nın sonuna tarihlendirilen, Liman Tepe III / 1.-2. mimari tabakalar alandaki modern yerleşim, tarımsal faaliyetler ve toprak alımı nedeniyle büyük oranda yok olmuştur. Bundan ötürü inşaat teknikleri Liman Tepe III / 3.-4. mimari tabakalarda elde edilen kalıntılar üzerinden yapılmışlardır.

Liman Tepe III / 4. tabaka mimarisinin belirleyici unsuru oval evlerdir.. Evler genel olarak 10,00 m uzunluğa ve yaklaşık 5,00 m genişliğe sahiptir. Açığa çıkarılmış oval evlerin uzunluk ve genişliklerinden hareketle bu ölçüler saptanmıştır. Saptanan bu ölçüler oval evler için belirleyicidir.

Tespit edilen oval evlerin tümü temel seviyesinde korunmuştur. Temel seviyesindeki duvarlar daha çok orta ve görece büyük boy toplama taşlarla yapılmıştır. Toplama taşlarla oluşturulan temel duvarları, kalın bir duvar örgüsü ve güçlü bir üst örtüyü taşıma kapasitesinden oldukça uzaktır. Tek taş sırası olduğu gibi iki taş sırasının yan yana konmasıyla duvar kalınlıkları oluşturulmuştur. Bazı örneklerde ise bu duvarlar bir yığın görünümündedirler (Levha 6a). Bu yığınlar bir duvar örgüsünü taşımaktan çok zemine sabitlenmiş olan mimari unsuru dik tutabilmek amacıyla yapılmış destekler olarak yorumlanabilmektedir. Bazı örneklerde ise görece daha düzgün ve daha güçlü temel örgüsü izlenebilmektedir. Bu örneklerde temel taş dizisinin ilk sırası ve özellikle içe bakan yüzlerdeki taşlar büyük boylu olup bazı örneklerde dikine yerleştirilmiştir. Bu örgü tekniği, tespit edilen siloların temel seviyesinde de izlenebilmektedir. Bu örneklerden hareketle oval evlerin yan duvarları hafif malzemeden yapılmış olmalıdır. Bu öneriyi destekler nitelikte olan Oval Ev 3'ün temel duvarları üzerinde dikme izlerine benzer izlerin varlığı net olmasa da gözlemlenmektedir. Ayrıca bu yapının etrafında pise parçalarının yanı sıra yığmalar halinde çamur-harç ve yer yer kerpiç parçaları tespit edilmiştir. Oval Ev 3'ün ana mekanı içerisinde üst örtüyü taşıma amacıyla kullanılmış bir dikmeye ait delik tespit edilmiştir (Levha 7b). Üst örtü en az bir dikme ile taşınan hafif bir malzemeden yapılmış olmalıdır. Yan duvarları ve üst örtüleri hafif malzemeden yapılmış olan oval evler atölye-ev özelliğine sahip,

üretime yönelik aktivitelerin gerçekleştirildiği güçlü olmayan mimari yapılardır. Oval evlerin içi tek mekanlı olarak düzenlenmiştir. Ancak apsisler dikkate alındığında ana mekan ve bazı örneklerde ana mekandan yükseltilmiş şekilde apsis kısımlarının varlığından söz edilebilmektedir. Oval Ev 3'e ait apsis oldukça iyi korunmuştur. Apsisin içi düz taşlar döşenerek sert bir taban oluşturulmuş, bu taban da ana mekandan ayrım sağlamıştır (Levha 7b). Evlerdeki iki apsisin tabanlarının taş döşemeye sahip olup olmadıkları çok net değildir. Oval Ev 1 örneğinde ise ana mekanın da apsisle birlikte taş tabana sahip olduğu görülmüştür (Levha 2).

Oval evlerin ana mekanlarında ocaklar bulunmaktadır. Bu ocakların tabanları sıralı şekilde kül ve seramik döşenerek yapılmışlardır. Bu şekilde ısının dengeli yayılması ve ısı yalıtımı sağlanmıştır. Ocaklarda birden çok taban ve onarım evreleri tespit edilmiştir. Ocaklar ana mekan içinde farklı noktalarda karşımıza çıkmaktadır.

Evlere giriş, konumlarına göre değişiklik gösterir. Özellikle yerleşimin merkezini oluşturan taş döşeli alanın etrafında bulunan evlerin girişleri bu alan ya da bu alanla bağlantılı boş alanlara yönlendirilmiştir . Kapı açıklıkları apsis üzerinde ya da apsis ile uzun yan duvarın kesiştiği noktada karşımıza çıkmaktadır. Mimari ünitelerin dışında kalan alanlarda ise genel kullanıma yönelik düzenlemelerin varlığından söz edilebilmektedir. Özellikle açık alanlarda tespit edilen ocaklar konut içlerindeki örneklere oranla oldukça büyük ve çok sayıda tabana sahiptirler. Üretime yönelik basit mimariye sahip oval evlerin yanı sıra özellikle güney kazı alanında güçlü mimari özelliklere ve inşaat tekniklerine sahip örnekler bulunmaktadır.

Liman Tepe'de denizden karaya doğru gidildikçe topografya ve ona bağlı olarak höyük alçalmaktadır. Bu kod düşüklüğü güney kazı alanında daha iyi

korunmuş mimarinin açığa çıkarılabilmesini sağlamıştır. Ancak bu durum başka bir olumsuzluğu da beraberinde getirmiştir. Alçalan topografyaya bağlı olarak, güney kazı alanında protohisorik tabakalar Klasik Dönem tabakalarının altına girmektedir. Bundan ötürü güney kazı alanındaki güçlü mimari örnekler dar alanlarda araştırılabilmiştir.

Güney kazı alanında tespit edilen önemli mimari unsurlardan biri teras duvarlarıdır (Levha 14). Erken Tunç Çağı II dönemine tarihlenen bastiyonu teraslayan duvar 15,00 m uzunluğunda açığa çıkarılmıştır[170]. Yer yer 2,50 m yüksekliğinde korunmuş olan teras duvarının taban seviyesinde oldukça büyük taşlar kullanılmıştır. Büyük taşlarla oluşturulan güçlü temel üzerinde her boyutta ve şekilde taş kullanılmıştır. Bu duvarlarda ana hedef alan güçlendirmesi olduğu için teras duvarının kalınlığı 1,50 m'ye kadar ulaşmaktadır. Duvarın dışa bakan yüzü oldukça düzgün bir örgüye sahipken, arka yüzü kör duvar şeklinde sonlanmakta ve arkasındaki dolgu alanlarla birleşmektedir. Güney kazı alanında açığa çıkarılan ikinci teras duvarı güney kazı alanının kuzeyinde yola en yakın olan kısımda yer almaktadır (Levha 14). Duvar ana teras duvarı olarak adlandırılan birinci duvara oranla daha küçük ölçülerdedir. Bu teras duvarında yoğun şekilde büyük boy toplama taşlar kullanılmıştır. Alanda yaklaşık 9,00 m'lik kısmı tespit edilebilmiştir. Kuzeybatı yönde düzgün bir şekilde sonlanan duvar güneydoğu yönde ana teras duvarı gibi, kazılmayan alan içine doğru devam etmektedir. Bu teras duvarı güçlendirme amaçlı yapılmış olmasının yanı sıra, Liman Tepe III / 4.-3. mimari yerleşim içerisinde bu alanda tespit edilen evlerin kuzey duvarı olarak da kullanılmıştır. Güney kazı

[170] Bu teras duvarı güneydoğu yönde, kazılmayan alan içine doğru devam etmektedir.

alanında tespit edilen üçüncü duvar çok geniş alanda açığa çıkarılamamıştır. Ancak örgü tekniği ve kullanılan taşların boyutları, bu duvarın da mimari bir üniteden çok bir alanı destekler nitelikte olduğunu göstermektedir[171]. Güney kazı alanında klasik döneme ait mimari tabakaların yoğun tahribatı, alandaki bir çok mimari kalıntıyı anlamsızlaştırmıştır.

Hem kuzey hem de güney kazı alanında tespit edilen silolar kendine özgü bir mimari anlayış hemfikirdir. Kuzey kazı alanında biri bağımsız duran beş, güney kazı alanında bir olmak üzere toplam altı adet silo bulunmaktadır (Levha 9b, 11b). Kuzey kazı alanının batısındaki silo ile güney kazı alanındaki silo benzer özelliklere sahiptir. Her iki silonun da direkt olarak mimari bağlantıları tespit edilememiştir. Her iki silo da zemin kısmen kazılarak inşa edilmiştir. Siloların tabanları sıkıştırılmış toprağın küçük taş parçaları ile desteklenmesiyle oluşturulmuştur. Silo duvarlarında orta ve yer yer büyük sayılabilecek boyutlardaki düz taşlar kullanılmıştır. Silo duvarlarının temel taşları ise çevre duvarlardan faklılık gösterir. Orta ve büyük boy toplama taşların dik olarak yerleştirilmesi ile güçlü bir temel seviyesi oluşturulmuştur. Özellikle kuzey kazı alanında bulunan siloda iyi takip edilebilen bu örgü tekniği bazı oval evlerin temellerinde de gözlemlenmiştir. Siloların tabanlarında ve çevre duvarlarında sıva izine rastlamamıştır. Bu da siloların kuru depolamaya yönelik kullanım gördüklerini göstermektedir. Kuzey kazı alanının doğusunda bulunan birbiriyle bağlantılı olan dört silo diğer iki örneğe göre daha küçük boyutlardadır. Bunların korunmuşluk oranları ise oldukça düşüktür. Sırt sırta inşa edilmiş olan siloların taban ve çevre duvarları üzerlerinde sıva izi bulunmamaktadır.

[171] Erkanal-Hüryılmaz 1994, s. 368.

Bu siloların da etraflarında mimari bir üniteyle bağlantıları gösteren kalıntılar tespit edilememiştir. Diğer iki örnek gibi Liman Tepe III / 4. mimari tabakaya tarihlendirilen bu silolar da muhtemelen toplu yaşama yönelik olarak inşa edilmiştir.

Liman Tepe III. mimari tabakası yerleşim dokusunun belirleyici unsurlarından olan dikdörtgen planlı uzun evler, oval evlerden tamamen farklı bir mimari anlayışla inşa edilmiştir. Orta Tunç Çağı'nın başlarında ve belki biraz daha öncesinde, alanda belli kısımlarda teraslama yapılmıştır. Bu teraslamanın ana hedefi, iskân açısından daha avantajlı alanlar oluşturmaktır[172].

Güney kazı alanında teras duvarları üzerinde yer alan dikdörtgen planlı evler genelde 15,0 m'nin üzerinde uzunluğa ve 10,0 m'ye yaklaşan genişlikte ölçülere sahiptir. Güney kazı alanında tespit edilen evlerde kendilerine ait duvarların yanı sıra ortak kullanılmış olan duvarlar bulunmaktadır. Kuzey kazı alanında açığa çıkarılan evlerde ortak duvar kullanımı tespit edilememiştir. Kalınlıkları 0,40 ile 0,80 m arasında değişen duvarlarda Urla taşı denilen levha taşlarla orta ve büyük boyda toplama taşlar birlikte kullanılmıştır. Taş duvarlarının ilk sırası ağırlıklı olarak büyük boy toplama taşlarla örülmüştür. Bu uygulamayı Liman Tepe III. mimari tabakasının her evresinde görmek mümkündür (Levha 29 / b-c, Levha 30). Orta ve büyük boy toplama taşlarla belli bir yüksekliğe kadar çıkarılan temel duvarlarının üzeri birkaç sıra düz Urla taşı ile yükseltilmiştir. Bu örgü tekniğinin yanı sıra orta boy toplama taşlarla Urla taşlarının sıralı şekilde kullanıldığı örnkeler bulunmaktaır. Bu örgü güney kazı alanında açığa çıkarılmış olan depo binasının duvarlarında çok iyi görülebilmektedir (Levha 31). Belli bir yükseklikten sonra taş örgünün üzerinde

[172] Bu evlerin genel mimari özelliklerine bakıldığında iki katlı olduğu söylenebilir.

kerpiç örgünün devam ettiği belli alanlarda yığınlar halinde tespit edilen kerpiç kalıntılarından anlaşılmaktadır. Ancak kerpiç yoğunluğunun fazla olmaması duvarlarda daha çok taş örgünün kullanılmış olduğunu düşündürmektedir.

Evlere girişi sağlayan kapı açıklıkları üç evde tespit edilebilmiştir. Bunlardan ilki Liman Tepe III / 4. mimari tabakanın erken evresine tarihlenen depo binasıdır. Alanı güneybatı yönde sınırlayan güneydoğu köşede kazılmayan alanın hemen önünde yaklaşık 0,60 m lik bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Kapı açıklığı duvarın her iki yönde oldukça muntazam şekilde sonlandırılmasıyla oluşturulmuştur (Levha 29b). Bu açıklıkta eşik benzeri bir düzenleme tespit edilememiştir. Oldukça dar olan bu açıklığın mekanı dışarı bağlıyor olmanın yanı sıra bir başka mekana geçişi sağlıyor olması da imkan dahilindedir. Kapı açıklığı tespit edilen diğer iki örnek Liman Tepe III / 3.mimari tabakaya tarihlenmektedir. Evlerin girişleri güney yöndeki duvar üzerindedir. Bu örneklerden biri olan Yapı 3'te farklı bir giriş düzenlemesi söz konusudur. Evin güneydoğu köşesinde doğu duvarına paralel uzanan, yaklaşık 0,50 m kalınlığa sahip bir ara bölme duvarı bulunmaktadır. Bölme duvarı orta boy toplama ve düz taşlarla yapılmıştır. Güçlü bir görünüm arz etmeyen bölme duvarının yaklaşık 3,00 m'lik bir kısmı tespit edilebilmiştir. Ana duvar ve bölme duvarı arasındaki alan plaka taşlarla döşenmiştir. Kapı açıklığının devamında izlenen bu mimari düzenleme koridor olarak kullanılmış olmasının yanı sıra üst kata erişimi sağlayan bir merdiven boşluğu olarak kullanılmış olmalıdır[173]. Liman Tepe III / 3. mimari tabakanın geç evresine tarihlenen bu yapının kuzey tarafı yoğun tahribat nedeniyle tam olarak tespit edilememiştir (Levha 25c). Güney duvarında kapı

[173] Erkanal-Artzy 2002, s. 379

açıklığı tespit edilen Yapı 1 de güney kazı alanındadır. Alanın güneydoğusunda yer alan yapıya giriş yaklaşık 0,90 m'lik bir açıklıkla sağlanmaktadır. Yapı 3'te olduğu gibi kapı açıklığı plaka taşlarla döşenerek düzgün bir giriş sağlanmıştır (Levha 25a) Bu iki örnekte kapı girişinin düzgün plaka taşlarla sağlanmış olması, girişleri tespit edilememiş olsa da diğer yapılarda da aynı tür uygulamanın olabileceğini göstermektedir.

Ev içi düzenlemeler yapılarda farklılık göstermektedir. Güney kazı alanındaki ana terasın önünde ve ona dayandırılmış şekilde inşa edilen, büyük olasılıkla iki katlı bir evin depo ünitesi olan yapının içi kerpiç duvarlarla bölünmüştür. Mekan, kuzeybatı-güneydoğu hattında uzanan ve mekanın doğu duvarıyla arada 1,00 m açıklık kalacak şekilde bir kerpiç duvarla ayrılmıştır. Mekanı ikiye ayıran kerpiç duvarın kuzeyinde kalan alan ise kendi içinde kerpiç bölmelerle iki küçük hücreye ayrılmıştır (Levha 15b). Bu hücreler arasında mekan içinden geçiş bulunmamaktadır[174]. Hem hücrelerin hem de ana mekanın zemini doğal haliyle bırakılmıştır. Hücre ve ana mekanda taş döşeme ya da sıvama taban tespit edilememiştir. İçinde depo amaçlı kullanılmış olması gereken hücreleri barındıran bir başka yapı kuzey kazı alanındadır. Alanda tespit edilen kalıntılar oldukça büyük bir yapının kuzey yarısıdır. Mekanın doğu duvarına paralel uzanan iki duvarla, yaklaşık 1,70 ve 1,10 m genişliğe sahip iki dar mekan elde edilmiştir. Dar mekanları oluşturan duvarların örgü teknikleri ve inşaat teknikleri yapıyı oluşturan ana duvarlarla paralellik göstermektedir (Levha 20a-b). Ara bölmelerle oluşturulan bu dar mekanların tabanları yumruk büyüklüğünde toplama taşlarla döşenmiştir. Yapının

[174] Hücreler arasında geçişin olmaması hücrelere üst kattan inildiğini göstermektedir. Güçlü duvar yapısı üst katın var olduğunu göstermektedir, bkz. Erkanal H. 1999.

güneydoğu kısmı tamamen tahrip olmuştur. Bundan ötürü ölçüleri hakkında net bir şey söylenemese de mevcut mimarinin inşaat teknikleri ve mekan içi depo düzenlemeleri bir arada değerlendirildiğinde, yerleşimin yüksek noktasında büyük bir yapının varlığından bahsedilebilmektedir[175]. Güney kazı alanında ana teras üzerinde inşa edilmiş olan, Liman Tepe III / 3. mimari tabakaya tarihlenen Yapı 3'ün iç düzenlemesi de dikkat çekicidir. Bu yapı içerisinde dört evreli taban döşemesi açığa çıkarılmıştır. Ağırlıklı olarak dere taşları ile yapılmış olan tabanlarda düz levha taşları ve bunların yanı sıra kireçle sertleştirilmiş alanlar görülmektedir. Kullanım avantajını kaybeden tabanın üzeri toprakla kapatılıp yeni taban inşa edilmiştir. Bu teknik birbirini takip eden üç taban döşemesi arasında tespit edilebilmiştir.

Liman Tepe III. mimari tabakanın önemli mimari unsurlardan biri de ocaklardır. Mekanlar içinde tespit edilmiş olanların yanı sıra[176] herhangi bir mimari unsurla bağlantılı olmayan çok sayıda ocak kalıntısı mevcuttur. Ayrıca Liman Tepe III / 3. mimari tabakaya tarihlenen tandır tekil örnektir. Açık alanda da olsa, kapalı alanda da olsa ocakların yapım teknikleri aynıdır. Külle oluşturulan bir tabaka üzerine birkaç kat seramik parçası döşenmekte, bu seramiklerin üzeri sıvanarak sert bir taban elde edilmektedir. tabanın kullanım süresi doldukça tabanlar yenilenmektedir. Liman Tepe'de tekil örnek olan tandır farklı bir inşa tekniğine sahiptir. Zemine açılan çukurun etrafı orta boy levha taşlarla örülerek tandırın gövdesi oluşturulmuştur. Bu örgünün üzeri yaklaşık 0,3 m kalınlığında sıvanmıştır. Ayrıca tandırın kullanımını kolaylaştırmak amacıyla batı yönünde bir ağız

[175] Erkanal-Günel 1997, s. 237.
[176] Mimari ile bağlantılı tespit edilen ocakların çoğu oval evlerin içindedir.

yapılmıştır (Levha 22a). Diğer bir çok ocak kalıntısında olduğu gibi tandırın da başka bir mimari kalıntıyla bağlantısı tespit edilememiştir.

Evlerin işlevsel özelliklerine bağlı olarak da inşa özellikleri değişkenlik göstermektedir. Bu değişkenlik erken dönemlerden beri gözlemlenebilmektedir. Kalkolitik Dönemden beri kesintisiz iskan gören Liman Tepe özellikle Erken Tunç Çağı boyunca bölgenin etkin gücüdür. Bu etkin güç mimari algıda da kendini göstermektedir. Savunma sistemine dayalı olarak gelişen uzun evler Erken Tunç Çağı'nın mimari anlayışını karakterize etmektedir. Bu uzun evler, hem günlük yaşamın hem de üretim aktivitelerinin bir arada yürütüldüğü yapılardır. Bu durum Erken Tunç Çağı boyunca devam etmiştir. Yani üretim ve yaşamsal faaliyetler aynı yapı / mekanlarda yürütülmüştür[177]. Ancak Orta Tunç Çağı'na gelindiğinde hem yerleşimin genel algısında hem de mimari anlayışta farklılaşma vardır. Üretim ve yaşam alanları birbirinden ayrılmış gibi gözükmektedir.

II. 2. ÇEŞME – BAĞLARARASI

İzmir ili, Çeşme ilçesi Musalla mahallesinde yer alan Bağlararası, bugün modern yapıların arasına sıkışmış bir durumdadır. Çeşme-Bağlararası'nın kültür tabakaları normal bir höyük yapılanması gibi üst üste değil, kıyı şeridinin ve çevresindeki coğrafi şartların değişimine bağlı olarak yatay düzlemde şekillenmiştir. Türkiye'nin, özellikle son dönemlerde oldukça önemli limanlarından biri haline gelen Çeşme limanına çok yakın mesafede yer alan Çeşme-Bağlararası; coğrafi konumu, oldukça iyi korunmuş mimari kalıntıları, uzak mesafe ticaret ve kültürel

[177] Bu tanımlama bugüne kadar yürütülen çalışmalar neticesinde açığa çıkarılmış mimari tabakalar üzerinden yapılmaktadır.

ilişkileri güçlü şekilde gösteren buluntularıyla protohistorik dönemlerden günümüze kadar uzanan süreçte Anadolu'nun önde gelen liman kentlerinden biri olarak öne çıkmaktadır[178].

2001 yılında bir inşaat temel kazısı sonucu tesadüf eseri tespit edilen kalıntılar aynı yıl Çeşme Arkeoloji Müzesi tarafından koruma altına alınmıştır. Bu gelişme üzerine bölgedeki boş alanlar İzmir 1 Numaralı Kurul tarafından sit alanı olarak ilan edilmiş ve 2002 yılında Çeşme-Bağlararası kazısına başlanmıştır. Bağlararası'ndaki ilk dönem kazılar 2002-2005 yılları arasında Çeşme Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün başkanlığında, Hayat ERKANAL'ın bilimsel sorumluluğunda 4 yıl devam etmiştir. 2009 yılından itibaren Çeşme-Bağlararası kazısı Bakanlar Kurulu Kararı ile Vasıf ŞAHOĞLU'nun başkanlığında yürütülmektedir.

Çeşme-Bağlararası'nda yürütülen çalışmalar, Çeşme'nin şu an için bilinen en erken dönemlerine ışık tutmaktadır[179]. Liman Tepe gibi bir kıyı yerleşimi olan Çeşme-Bağlararası, Anadolu'nun içlerinden Batı Anadolu sahil şeridine uzanan ticaret ağı içerisinde yer almaktadır. Özellikle Orta Tunç Çağı'nda Girit-Minos kültürünün etkinliğinde gerçekleştirilen deniz ticareti içerisindeki önemli bir liman kentidir[180]. Çeşme-Bağlararası'nı Batı Anadolu'daki çağdaşı yerleşimlerden farklı kılan en önemli unsurlardan biri çok iyi korunmuş olan mimarisidir[181]. Modern

[178] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 155.
[179] 2002-2005 yılları arasında yürütülen ve 2009 yılından itibaren yeniden başlayan çalışmalar sonucunda şu an için Erken Tunç Çağı'ndan başlayarak belirli dönemsel boşluklar olmak kaydıyla Geç Tunç Çağı sonuna kadar olan zaman dilimi temsil edilmektedir.
[180] Şahoğlu vd. 2012, s.490.
[181] Şahoğlu vd. 2011, s.463.

yerleşimler arasındaki boş alanlarda açığa çıkarılan mimari kalıntıların iyi korunmuş olmasının ana nedeni yerleşimdeki tabakalaşmadır. Erken Tunç ve Orta Tunç Çağı'nı temsil eden mimari tabakalar alışılagelmişin aksine üst üste değil birbirine çok yakın ve kazı dokümantasyonunda A ve B olarak adlandırılan iki ayrı alanda açığa çılarılmıştır. Bu durum mimari tabakaların korunmuşluk aranlarının artmasına neden olmuştur.

A ve B olarak adlandırılan kazı alanlarından B alanında, yoğun olarak Erken Tunç Çağı II dönemine ait mimari tabakalar açığa çıkarılırken, A alanında Orta Tunç Çağı'nın sonuna tarihlenen mimari tabakalar tespit edilmiştir[182]. Ayrıca A alanında Geç Tunç Çağı, çöp çukurları ve birkaç duvar parçası ile temsil edilmektedir. Bağlararası kronolojik dizininde ana tabakalar yukarıdan aşağıya, açığa çıkarıldıkları sırayla günümüz rakamlarıyla adlandırılmaktadır. Alt mimari tabakalar ise Latin harfleriyle tanımlanmışlardır. Devam eden çalışmalar sonucunda Çeşme-Bağlararasının tabakalaşması şu şekilde oluşmuştur[183].

Çeşme – Bağlararası 0	Geç Tunç Çağı
	BOŞLUK
Çeşme – Bağlararası 1	Geç Tunç Çağı
Çeşme – Bağlararası 2a	Orta Tunç Çağı Sonu
	DEPREM

[182] Bu çalışmanın konusunu A alanındaki mimari tabakalar oluşturmaktadır.
[183] Şahoğlu 2007, s. 310; Erkanal-Keskin 2009, s.99; Şahoğlu vd. 2011, s. 464.

Çeşme – Bağlararası 2b Orta Tunç Çağı Sonu

BOŞLUK

Çeşme – Bağlararası 3 Erken Tunç Çağı II[184]

Bugüne kadar yürütülen çalışmalarla Çeşme-Bağlararası stratigrafisine 0. tabaka eklenmiştir. Bu tabakaya ait mimari kalıntı tespit edilememiştir. Ancak tespit edilen iki çöp çukuru içinde Geç Tunç Çağı'nın geç evresine tarihlendirilen yerel ve ithal seramik örneklerinin yanı sıra masif bir mızrak ucu ele geçmiştir[185]. Muhtemelen bu döneme ait mimari unsurlar çalışması devam eden kazı alanlarının dışında ancak mevcut alanların yakınlarında aranmalıdır.

Çeşme-Bağlararası 1 Orta Tunç Çağı sonu/Geç Tunç Çağı'nı temsil etmektedir. Bu kültür tabakasına ait mimari kalıntılar birkaç duvar parçasından ibarettir. Bu dönemle ilgili bilgiler daha çok, yerleşimin tümüne yayılmış ve kendinden önceki mimari tabakaları belli oranda tahrip etmiş olan çöp çukurlarından elde edilmektedir. Bu çöp çukurlarının içinde yerel üretimin yanı sıra ithal seramik örnekleri bir arada bulunmaktadır. Bu kültür tabakasına ait mimari kalıntı açığa çıkarılamamış olsa da çöp çukurlarından elde edilen örnekler Çeşme- Bağlararası'nın bu dönemde Batı Ege kültürleriyle ilişkilerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Çeşme-Bağlararası'nın stratigrafik dizininde belli boşluklar bulunmaktadır[186]. Orta Tunç Çağı'nın sonuna tarihlenen Çeşme-Bağlararası 2. mimari tabakası kendi

[184] Bağlararası tabakalaşması Doç. Dr. Vasıf ŞAHOĞLU ve Prof. Dr. Hayat ERKANAL tarafından yukarıdaki tablo şeklinde oluşturulmuştur.
[185] Şahoğlu vd. 2012, s. 495, Resim 10.
[186] Şahoğlu 2007, s.310; Erkanal-Keskin 2009, s. 99; Şahoğlu vd. 2011, s. 464.

içinde iki alt evreye ayrılmaktadır[187]. Bu alt evreler 2a ve 2b olarak adlandırılmıştır. Bu iki tabaka arasında da depremden oluşan kısa süreli bir kesinti söz konusudur. 2a tabakası deprem sonrası asgari yaşam şartlarının oluşturulmaya çalışıldığı, mevcut mimari kalıntıların çeşitli düzenlemelerle yeniden kullanıldığı bir tabakadır. Çok sayıda ocak yerinin yanı sıra aynı yoğunlukta özellikle bir şeyleri depolamaya yönelik olarak yapılmış olan sıvalı hazneler bu dönem mimari kalıntıları arasındadır[188]. Ocak ve haznelerin bir kısmı mimari ile bağlantılı iken bir kısmı da mimariyle bağlantısız durumda ortak kullanıma yönelik olarak düzenlenmiş olmalıdır.

Orta Tunç Çağı'nın sonuna tarihlenen Çeşme-Bağlararası 2b evresi en detaylı incelenmiş mimari tabakadır[189]. Anadolu kronolojik dizininde Eski Hitit Çağı, Ege Kültür bölgesinde ise Orta Minos III Dönemi ile çağdaş olan bu tabakada oldukça düzenli bir yerleşim organizasyonu açığa çıkarılmıştır. Cadde ve sokak düzenlemesi[190] içerisinde yerleştirilmiş mimari unsurlar Batı Anadolu sahil şeridinin Orta Tunç Çağı mimari organizasyonunun anlaşılmasına önemli katkılar sunmaktadır. Konut ve atölye olarak tanımlanabilen mimari kalıntıların aynı zamanda iç düzenlemeleri ve sosyal yaşam içerisindeki rolleri ortaya konabilmektedir. Çeşme-Bağlararası 2b tabakası güçlü bir depremle son bulmuştur[191].

[187] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 153.
[188] Şahoğlu 2007, s.317.
[189] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 156.
[190] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 156; Şahoğlu 2007, s.310.
[191] Şahoğlu 2007, s.317.

En erken mimari tabaka Çeşme-Bağlararası 3 olarak adlandırılmakta ve Erken Tunç Çağı'nın ortalarına tarihlenmektedir. Sokaklarla birbirlerinden ayrılan, sıvalı duvarlara sahip konutlar açığa çıkarılmıştır. Belli bir düzen dahilinde gelişim göstermiş olan Erken Tunç Çağı tabakası Batı Anadolu sahil şeridinin kültürel gelişim sürecindeki belirli boşlukları doldurması açısından son derece önemlidir[192].

II. 2. 1. ÇEŞME-BAĞLARARASI 2. KÜLTÜR TABAKASI

Yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi bu dönem iki alt mimari evreyle temsil edilmektedir. Orta Tunç Çağı'nın sonunu temsil eden kültür tabakası A alanının tümünü kapsamaktadır.

II. 2. 1. A. 2b TABAKA MİMARİSİ

2b tabakası A alanındaki en erken evredir. Deprem öncesini temsil etmekte olup iyi korunmuş mimari özelliklere sahiptir (Levha 32)[193]. Cadde ve sokaklarla birbirinden ayrılan adalardan oluşan tabakanın önemli mimari kalıntılarından biri Ev 19'dur. (Levha 33a). Yerleşimi ikiye ayıran ana caddenin doğusunda yer alan ev dikdörtgen plana sahiptir ve yaklaşık 11.00 x 4.30 m boyutlarındadır. Yer yer 0,60 m'ye kadar korunmuş olan duvar temelleri levha taşlarla örülmüştür. Evin batı ve güney duvarı yol kenarında, kuzey ve doğu duvarları ise diğer evlerle sınır oluşturacak şekilde ikiz duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Çeşme-Bağlararası'nda açığa çıkarılan her evin kendine ait duvarı vardır. Yan yana inşa edilmiş olan evlerin duvarları ortak duvar tekniğinde değil de ikiz duvar şeklindedir. Bu durum da

[192] Şahoğlu vd. 2011, s. 468.

[193] Açığa çıkarılan mimari unsurlar Çeşme-Bağlararası dokümantasyonunda verilen isimleri ile tez kapsamında değerlendirilmeye alınmıştır.

Çeşme-Bağlararası'nda açığa çıkarılan mimari kalıntıların günümüze daha iyi korunmuş halde gelmesini sağlayan etkenlerden biridir.

Ev 19'un tabanı kısmen sıvanmış, kısmense levha taşlarla döşenmiştir. Evin en önemli özelliklerinden biri çok iyi korunmuş şekilde açığa çıkarılan beyaz sıvalı duvarlarıdır. Duvarların konut içine bakan yüzleri taş temel de dahil olmak üzere tamamen sıvanmıştır[194]. Evin doğu duvarının bir kısmı muhtemelen deprem esnasında evin içine, sıvalı taban üzerine yıkılmıştır(Levha 33b). Duvarın kerpiçleri ile iç yüz duvar sıvası neredeyse hiç bozulmamıştır. Evin kapı girişi güney yöndeki dar duvar üzerindedir. 2b evresini sonlandıran depremden sonra 2a evresinde Ev 19'un bir kısmı yeniden düzenlenerek kullanılmıştır. Bu kullanım esnasında kapı girişi dik yerleştirilen levha taşlarla kapatılmıştır (Levha 33b)[195].

2b evresinin sonunu getiren doğal afet konutların iç düzenlemelerinin günümüze fikir verir şekilde ulaşmasını sağlamıştır. Ev 19'un kuzeybatı köşesinde üstü kubbe şeklinde, oval görünüme sahip oldukça iyi korunmuş bir fırın açığa çıkarılmıştır. 2,0 x 1,3 m boyutlarında olup bazı kısımları 0,55 m yükseklikte korunmuştur. Fırının hemen yanında zemine gömülmüş şekilde iki adet çömlek açığa çıkarılmıştır[196]. Bu çömlekler ve fırın birlikte kullanım görmüş olmalıdırlar (Levha 33c)[197]. Fırın ve bu çömleklerin hemen yanında ağırlıklar ve ağırşaklar guruplar halinde ele geçmiştir. Fırının yakınında taban üzerinde yoğun şekilde deniz kabukları tespit edilmiştir. Yine aynı yerde, tüm gövdesi delikli huni şeklinde bir kapak ele

[194] Çeşme-Bağlararası'nda konutların sıvanması önemli bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır.
[195] Çeşme-Bağlararası Kazısı 2003 yılı yayınlanmamış kazı raporu.
[196] Bu tür mimari düzenleme Çeşme-Bağlararası'nda bu dönem için belirleyici unsurlardan biridir.
[197] Çeşme-Bağlararası 2003 yılı yayınlanmamış kazı raporu.

geçmiştir. Bu buluntu 2002 yılı kazısında ele geçen tütsü kaplarının[198] üzerine konan kapaklar olmalıdır. Orta Tunç Çağı'nın sonlarına tarihlendirilen bu örneklerin (Orta Minos III-Geç Minos I)[199] benzerleri Batı Ege kültürlerinde duvar boyaları üzerinde görülebilmektedir[200].

Ev 19, 2b evresinde açığa çıkarılan diğer evlere nazaran daha büyük boyutlu olması ve sıvalı duvarlarıyla dikkat çekmektedir. Ayrıca konutun iç döşemleri ve ele geçen buluntular Ev 19'un günlük yaşam faaliyetlerin yürütüldüğü bir yapı olduğunu göstermektedir.

Ev 19'un doğu duvarına bitişik şekilde inşa edilmiş üç küçük mekan bulumaktadır. 10, 11 ve 12 olarak adlandırılan mekanların büyük bir kısmı kazılmayan alan içinde kalmaktadır (Levha 33a)[201]. Kazı alanının darlığı nedeniyle Ev 10'un yalnızca 2,62 x 1,02 m'lik kısmı açığa çıkarılmıştır. Bu küçük mekan Ev 19'dan ve batısındaki bir başka mekandan ikiz duvarla ayrılmaktadır. Batı yöndeki taş temel üzerine kerpiç duvar buradaki diğer örnekler gibi sıvalıdır. Ev 19'dan ve batı yöndeki mimari unsurdan ikiz duvarla ayrılıyor olması bu mekanın güneyinden ve batısından bağımsız bir mimari olduğunu düşündürmektedir. İlerleyen yıllarda alan genişletilince bu mimari kalıntı daha iyi incelenmiş olacaktır.

Ev 11 ile Ev 12 aynı yapıya ait iki farklı mekan gibi görünmektedir. 11 No.lu mekan, kuzeyinde kalan Ev 10'dan ikiz duvarla ayrılmaktayken, 12 No.lu mekanla

[198] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 155, Resim 6.
[199] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 155.
[200] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 155; Doumas 1984, s. 30, Res. 13; Marinatos 1972, s.43, Lev. J, K; Popham vd. 1974, Fig. 4-5.
[201] Şu anda açığa çıkarılmış oldukları boyutları itibariyle ev olarak değerlendirme imkanı olmasa da ifade birliği açısıdan ev olarak adlandırılmıştır.

ortak duvar kullanımı söz konusudur. Mekanın batı yöndeki Ev 19 ile ayrımı ise yine ikiz duvar şeklindedir. Bu yöndeki duvarın üzerinde bir kapı açıklığı tespit edilmiştir. Bu duvar üzerinde tespit edilen açıklık Ev 19'un inşa edilmesiyle işlevsizleşmiştir. Aynı şekilde Ev 10 yönündeki ikiz duvar üzerinde de bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Oldukça dar alanda incelenebilmiş olan bu üç mekan mevcut kalıntılar üzerinden değerlendirildiğinde 11 ve 12 numaralı makanlar aynı evin farklı üniteleri olarak değerlendirilebilirken 10 No.lu mekan ise farklı bir eve ait olmalıdır (Levha 34a).

Ev 19'un kuzeyinde açığa çıkarılan mimari kalıntılar Ev 13 ve 14 olarak adlandırılmıştır (Levha 34b). 13 numaralı ev, Ev 19'dan ikiz duvarla ayrılmaktadır. 3,60 x 2,60 m. boyutlara sahip olan evin tabanının bir kısmı düz levha taşlarla döşenmiştir. Bir kısmında ise yer yer sıvalı taban kalıntıları tespit edilmiştir. Ev 19'un içinde de tespit edilmiş olduğu gibi büyük ihtimalle sıva yapmak için kullanılan malzeme topaklar halinde Ev 13'te de tespit edilmiştir. Trapez plana sahip evin güneybatı köşesinde ana caddeye açılan bir kapı açıklığı bulunmaktadır (Levha 34c). Ev 13 de Ev 19 gibi 2b evresini sonlandıran doğal afet sonrası yeniden düzenlenerek 2a evresinde belirli bir süre kullanılmaya devam etmiştir. Ev 13 gibi trapez plana sahip olan Ev 14 ise kuzeybatı köşesinde tespit edilen kapı açıklığı ile ana caddeye bağlanmaktadır (Levha 34c). Ev 13'ten ince bir bölme duvarıyla ayrılan evin sol köşesinde Çeşme-Bağlararası'nın belirleyici mimari unsurlarından olan fırın tespit edilmiştir. 0,80 x 1,40 m ölçülerine sahip olan fırının çevresinde yangın izlerine rastlanmıştır. Tespit edilen bu yangın izleri fırının deprem esnasında aktif

halde olduğunu göstermektedir[202]. Ev 14 de, Ev 19 ve Ev 13 gibi 2b evresinin sonrasında 2a evresinde yeniden kullanılmıştır.

A alanının tümünü kaplayan 2b yerleşimi güneydoğu – kuzeybatı istikametinde uzanan ana caddeyle ikiye ayrılmaktadır (Levha 35). Ana cadde her iki yönde de kazılmayan alan içinde devam etmektedir. Yaklaşık olarak 25 m uzunluğundaki cadde, yer yer değişmekle birlikte 1.80 m genişliğe sahiptir. Ana cadde üzerinde birden fazla taban tespit edilmiştir. Caddenin tabanında küçük çakıl taşlarının yanı sıra orta boy levha taşlar da kullanılmıştır (Levha 36a-b). Ana caddeye güney yönde Şarap Evi ve Ev 1'in arasından dik olarak bağlanan, yaklaşık 1 m genişlikte ve 14 m uzunluğunda bir de dar sokak açığa çıkarılmıştır (Levha 36c)[203]. Ara sokak da güneybatı yönde kazılmayan alan içinde devam etmektedir (Levha 37a).

Ana cadde ile dar sokağın kesiştiği köşede şarap üretim mekanı (Şarap Evi) açığa çıkarılmıştır. Şarap Evi Anadolu'da bugüne kadar açığa çıkarılan en eski örnektir [204]. Çeşme-Bağlararası'nda açığa çıkarılan şarap imalathanesi (Şarap Evi)'nin benzer işleve sahip örnekleri Ege Dünyası'nda Girit Adasında tespit edilmiştir[205].

Trapez plana sahip Şarap Evi yaklaşık 7 m uzunluğundadır. Güney yönde 5,00 m'den başlayan, kuzey yönde yaklaşık 2,50 m'ye kadar düşen genişliğe sahiptir. Zeminden belli oranda yükseltilmiş olan Şarap Evi 'nde iki mimari evre tespit

[202] Çeşme – Bağlararası 2003 yılı yayınlanmamış kazı raporu.
[203] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 156.
[204] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 161.
[205] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 157; Hamilakis 1999, 45.

edilmiştir (Levha 37b). Erken evreye ait olan yapının ortasında iki hazne açığa çıkarılmıştır. 0,87 m çapında olan birinci hazne 0,09 m derinliğe sahiptir. Birinci haznenin hemen yanında 0,38 m çapında ve 0,33 m derinliğinde ikinci bir hazne bulunmaktadır[206]. Her iki hazne birbirine yaklaşık 0,05 m çapa sahip bir kanalla bağlanmaktadır (Levha 37c). Birbirleriyle bağlantılı bu hazneler muhtemelen üzümlerin ilk işlemlerinin yapıldığı, öz ve posanın birbirinden ayrıldığı alandır. Trapez plana sahip bu küçük mekanın batısında bu ana yapıyla bağlantılı yan yana sıralanmış üç mekan bulunmaktadır (Levha38a). Taş duvara sahip bu üç mekan belli oranda taban altına inmektedir. 2b evresini sonlandıran depremin izleri bu üç mekanda ve ana mekanda görülebilmektedir[207]. Bu üç mekan içerisinde depremden en çok etkilenen kuzeydeki mekandır. 0,75x1,16x2,28 m boyutlara sahip mekanın tabanı taş döşelidir. Deprem esnasında mekanın duvarları kuzeybatıya doğru yıkılmıştır. Bu mekandan şarap testileri ve yarım küresel formlu şarap kaseleri ele geçmiştir. Ortada yer alan mekan, ana mekan gibi trapez plana sahiptir. Tabanı ve duvarları tamamen sıvalı olan mekan 1,20x1,40x1,95 m ölçülere sahiptir. Bu mekan şarap evi düzenlemesi ile bağlantılı bir işleve sahip olmalıdır. Ana mekanda yapılan ön çalışma sonrası elde edilen sıvının (şarap) depolandığı ya da bir çeşit fermantasyon işleminin yapıldığı alan olarak kullanılmış olmalıdır. Bu üç mekan içinde en iyi korunmuş olan güneydekidir. Yer yer 1,45 m yüksekliğe kadar korunmuş taş duvara sahip olan mekan 0,95 x 1,45 m ölçülerindedir[208]. Mekan içinde in-situ vaziyette yonca ağızlı testiler, kaseler, çift kulplu çömlek ve fincanlar ele

[206] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 157.
[207] Yaşan bu doğal afet yaşamın bir anda kesilmesine neden olmuştur. Bu da sosyal yaşam ve günlük aktivitelerle ilgili ipuçlarının daha iyi ve yerinde korunarak gelmesini sağlamıştır.
[208] Çeşme-Bağlararası 2003 yayınlanmamış kazı raporu.

geçmiştir. Bu mekan içerisinde yangın izleri tespit edilebilmiştir. Seramik örneklerin yanı sıra mekan içinde çok sayıda balık kemiği, buğday tanesi, zeytin çekirdeği ve üzüm çekirdeği ele geçmiştir. Seramik buluntularla birlikte bu botanik buluntular alanın işlevi hakkındaki ipuçlarını daha da güçlendirmektedir. Haznelerin bulunduğu ana mekan ve ana mekan ile bağlantılı olan bu üç küçük mekanın iç düzenlemeleri ve ele geçen buluntular bu alanın iskandan çok üretime yönelik olarak kullanıldığını göstermektedir. Trapez formlu ana mekandaki haznelerde üzümün suyu ve posası birbirinden ayrılmıştır. Bu işlemlerden geçirilmiş olan üzüm suyu üç mekanın ortasında bulunan mekanda dinlendirilmiştir. Ortadaki bu mekan tabanı da dahil tümden sıvalı olması nedeniyle bir çeşit dinlendirme ya da depolama havuzu olarak yorumlanmıştır (Levha 38a). Kuzeydeki tabanı taş döşeli mekan ise testi, kase, fincan ve benzeri seramik guruplarının konduğu depo olarak kullanılmış olmalıdır.[209] Güneydeki mekân ise daha çok yiyeceklerin depolandığı alan olarak yorumlanmıştır. Bu üç küçük mekânda kapı düzenlemesi yoktur. Kısmen yükseltilmiş taban altına yerleştirilmiş olan bu mekânlara giriş ana mekanın içinden yapılıyor olmalıdır. Geç evrede ise bu hazneler iptal edilmiş, aynı alana iki fırın inşa edilmiştir. Ortalama 1,20 x 1,30 m ölçülerine sahip olan fırınlar Bağlararası'nın geleneğine uygun olarak kubbelidir. Fırınlardan güneybatıdakinin ağzı güneyde, kuzeydoğudakinin ağzı ise kuzey yöndedir. Bu iki fırın arasında 0,95 m çapında ve 0,15 m derinliğinde bir hazne tespit edilmiştir. Bu haznenin hemen kuzeyinde ise 0,45 m çapında ikinci bir hazne tespit edilmiştir. Bu iki hazne arasında erken evre örneğinde olduğu gibi bir kanal bağlantısı bulunmamaktadır. Bu iki haznenin hemen batısında ise küçük çaplı,

[209] Çeşme-Bağlararası 2003 yayınlanmamış kazı raporu.

büyük oranda tahrip olmuş bir ocak tabanı ve yanında sıvalı küçük bir hazne açığa çıkarılmıştır. Erken evre ev içi donanımına nazaran daha basit olsa da, bu evrede de şarap üretimine yönelik bir aktivitenin yürütüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. 2b evresini sonlandıran depremin izleri tüm yerleşimde olduğu gibi Şarap Evi'nde de takip edilebilmektedir.

Şarap Evi'nin güneyinde ona bitişik düzende açığa çıkarılan iki mekan kazı dokümantasyonunda M-20 ve M-31 olarak adlandırılmaktadır. Bağlararası'nın belirleyici mimari unsurlarının tümü bu iki mekânda bilgi verir şekilde takip edilebilmektedir. Şarap Evi'nden ikiz duvarla ayrılan bu iki mekân 9.00 x 4.50 m. Ölçülerinde, kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanan bir yapıyı oluşturmaktadır. Yapıyı oluşturan mekanlardan özellikle M-20 iç donanımı ve mekan içi envanteri ile gündelik yaşam hakkında önemli bilgiler vermektedir. İç donanımı ile bu mekân, pişirmeye yönelik olarak mutfak vazifesi görmüş olarak tanımlanabilir (Levha 38b).[210] Giriş odası olan M-31'in kuzey ve güney duvarları ile M-20'nin her üç yöndeki duvarı taş temel üzerine kerpiç duvar olarak inşa edilmiştir. Giriş kapısının bulunduğu duvar ile M-31'i M-20'den ayıran duvar tamamen kerpiç örgüdür, M-31'e ve doğal olarak eve girişi sağlayan kapı yaklaşık 1,00 m genişliğe sahiptir ve kerpiç duvarın ortasında yer almaktadır. Ön mekan (M-31) ile arka mekan (M-20, Mutfak) yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi birbirinden kerpiç duvarla ayrılmışlardır. Arka mekana geçiş fırının tam karşısına denk gelecek şekilde bırakılan dar açıklıktan sağlanmaktadır. (Levha 38c).

[210] Şahoğlu 2007, s. 313, Fig. 1; Çeşme-Bağlararası 2004 yılı yayınlanmamış kazı raporu.

Depreme bağlı olarak bir anda gelişen yıkım evin çatısının ve yan duvarlarının önemli bir kısmının mekanların içine çökmesine neden olmuştur. Bir anda gelişen bu yıkım, mekan içi donanımların kullanım özelliklerini gösterir vaziyette yerinde korunarak günümüze kadar gelmesini sağlamıştır. Özellikle M-20'de (mutfak) açığa çıkarılan kubbeli fırın ve ona bağlı olarak etrafında konumlanmış diğer mimari unsurlar ev içi donanım açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Yaklaşık 1,20 m x 0,80 m ölçülere sahip olan fırın ön odadan arka odaya geçişi sağlayan açıklığın hemen önündedir ve ağız açıklığı güney yöndedir. Fırının hemen güneydoğu tarafında bir de ocak tespit edilmiştir Fırının sağ yanında, yere sabitlenmiş şekilde büyük bir öğütme taşı ve etrafında ezgi taşı tespit edilmiştir. Öğütme taşı ile fırın arasında kalan boşlukta ise kısmen zemine gömülmüş şekilde bir çömlek mevcuttur. Öğütme taşı ile bağlantı içinde kullanılmış olmalıdır (Levha 39a). Ayrıca mekan içinde in-situ durumda tespit edilen farklı formlara sahip kaplar mekanın işlevsel özelliğini göstermektedir.

Çeşme-Bağlararası yerleşimini ikiye bölen ana caddeden, Şarap Evi'nin yanından ayrılan sokak batı yönde kavis yaparak kazılmayan alan içerisinde devam etmektedir. Bu sokak üzerinde yer alan Ev 5 farklı mimari planıyla dikkat çekmektedir (Levha 39b). Yaklaşık 8 m uzunluğa sahip evin genişliği değişmekle birlikte 4,50 m olarak belirtilebilir. Ev 5'in duvarları Çeşme-Bağlararası'ndaki diğer örneklerle aynı teknik ve özelliklerdedir. İkiz duvar uygulaması burada da tespit edilmiştir. Evin güney ve doğu duvarı ikiz duvar şeklinde inşa edilmiştir. Özellikle açığa çıkarılan bir çok mimari kalıntıda tespit edilen duvar sıvası bu evde de takip edilebilmektedir. Eve sokaktan girişi sağlayan kapı 1,50 m genişliğindedir ve güney yöndeki kısa duvar üzerinde yer almaktadır. Sokaktan iki basamakla inilen mekanın

içinde birden fazla taban sıvası açığa çıkarılmıştır. Kapıdan içeri girildiğinde kuzey kısa duvar ve doğu uzun duvarının kuzeydoğuda kesiştiği köşede 1,90 x 1,70 x 0,45 m ölçülerinde üstü ve yanları sıvalı, tabandan yükseltilmiş bir kerpiç platform bulunmaktadır. Çeşme-Bağlararası iç mekan düzenlemesinin ayrılmaz parçası olan kubbeli bir fırın batı yöndeki uzun duvara yaslanmış şekilde açığa çıkarılmıştır. Fırın 1,35 x 0,82 m ölçülerine sahiptir. Evin doğu duvarı giriş kapısının bulunduğu kısa duvardan itibaren sokağa doğru ante olarak yorumlanabilecek şekilde uzanmaktadır (Levha 39c). Batı yöndeki uzun duvar ise 2a dönemi mimari kalıntılarının altında kaldığı için tam olarak açığa çıkarılamamıştır. Ev 5 megaron benzeri planıyla Çeşme-Bağlararası'nda açığa çıkarılan mimari kalıntılar arasında tekil örnektir.

Ana caddenin güneyinde bir kısmı kazılmayan alan içinde kalan Ev 25'intespit edilebilen duvarları tümüyle kerpiçtir (Levha 40). Kuzey-güney doğrultusundaki ev 3,40 x 5,44 m ölçülerindedir. Evin girişi muhtemelen kazılmayan alan içinde kalan kuzey yöndeki kısa duvar üzerinden olmalıdır. Tümüyle kerpiçle inşa edilen duvarlar Çeşme-Bağlararası mimari tekniğine uygun olarak sıvalıdır. Ortalama 0,40 m kalınlığa sahip olan kerpiç duvarlar 0,12-0,21 m ölçülerinde değişen yükseklikte korunmuştur. Evin güneydoğu köşesinde blok halinde yıkılmış kerpiç duvar kalıntıları açığa çıkarılmıştır. Ev 25'in içinde alışılagelmiş olduğu gibi fırın ya da benzeri ev içi donanım tespit edilmemiştir.

Ana caddenin kuzeybatı köşesinde açığa çıkarılan mimari kalıntı plansal özelliğinden ötürü A Evi olarak adlandırılmıştır. Çeşme-Bağlararası'nda yerleşim planı, gruplar halinde inşa edilen evlerin cadde ve sokaklarla birbirlerinden ayrılmasıyla oluşturulmuştur. Evler ya da mekanlar yerleşimdeki kullanılabilir boş

alanlara uygun plansal özelliklere göre inşa edilmişlerdir. A Evi de kullanılabilir boş alan göz önünde tutularak inşa edilmiştir. Bundan ötürü farklı bir mimari plana sahiptir.

Şarap Evi gibi trapez bir plana sahip A Evi kuzey-güney yönünde, yaklaşık 8,00 m uzunluğundadır. Mevcut boş alana göre inşa edilmiş olan evin güney yöndeki genişliği 4,80 m iken kuzey yöndeki genişliği 1,60 m'dir. Çeşme-Bağlararası'nda genel mimari özelliğin aksine A Evi güneyindeki ve batısındaki evlerin duvarları ortak kullanılarak inşa edilmiştir. Evin ana caddeye bakan doğu duvarı 8,00 m uzunluğunda olup orta ve büyük boy toplama taşlarla inşa edilmiştir. Ev 25 ile ortak kullanılan batı duvarı 5,06 m uzunluğunda ve 0,40 m genişliğindedir. 7 taş sırası korunan duvarın yüksekliği 1,05 m'dir. Kuzey taraftaki kısa duvarı doğu-batı doğrultusunda içe kavis yapar şekildedir. 0,13 m yükseklikte korunan duvar 1,60 m uzunluğa sahiptir. Güney duvarından yaklaşık 3,60 m uzakta açığa çıkarılan kerpiç duvar evi ikiye ayırmaktadır (Levha 41a). Evin içinde fırın ya da benzeri ev içi donanımlar tespit edilememiştir. A Evi ve Ev 25 günlük faaliyetlerin yürütüldüğü yaşam alanları olabilecekleri gibi aktif olarak kullanım gören evlerin ek üniteleri olarak kullanım görmüş olma ihtimalleri de bulunmaktadır.

Yerleşimde günlük yaşama yönelik kullanım görmüş mekanlardan bir diğeri ise Ev 1'dir. Ana cadde ve ara sokağın kesiştiği köşede yer alan Ev 1, doğu-batı doğrultusunda konumlandırılmıştır (Levha 41b). 8,80 m uzunluğundaki evin doğu yöndeki genişliği 4,80 m batı yöndeki genişliği 5,30 m'dir. Farklı ölçülerinden dolayı ev yamuk dikdörtgen planlıdır. Evin kuzey, doğu ve batı köşeleri dik açıya sahipken güney köşesi ise sokağın işlevselliğini artırmak/korumak amacıyla yuvarlatılmıştır.

Evin açığa çıkarılan duvarları Çeşme-Bağlararası duvar örgü tekniğini karakterize etmektedir.

Ana cadde üzerindeki doğu duvar Ev 3'ün doğu duvarı ile bütünleşmektedir. 4,30 m uzunluğa sahip olan duvar üzerinde ana caddeye açılan kapı açıklığı bulunmaktadır. Duvar levha ve orta boy toplama taşlarla inşa edilmiştir. Evin güney duvarı 8,70 m uzunluğunda ve 0,52 m kalınlığındadır. 23 taş sırası korunmuş olan duvar 1,40 m yüksekliğe sahiptir[211]. Kısmen güneye doğru yatmış olan duvarın inşaat malzemesi orta ve küçük boylardaki levha taşlardır. Levha taşların düzgün yüzleri dışa gelecek şekilde yan yana iki sıra halinde dizilmesiyle duvarın kalınlığı oluşturulmuştur. Evin iç kısmında güney duvarının önünde bloklar halinde kerpiç duvar kalıntıları açığa çıkarılmıştır. Bloklar halinde tespit edilen bu kerpiç duvar kalıntılarının iç yüzlerinde sıva tespit edilmiştir. Evin batı duvarı kısmen Ev 5'in doğu duvarıyla birlikte takip edilmektedir. Bu duvar diğer örneklerde olduğu gibi ikiz duvar şeklindedir. 3,65 m uzunluğunda ve 0,38 m genişliğindeki duvarın korunan yüksekliği 0,80 m'dir. Bu duvarın kuzeydeki belli bir kısmı kerpiç duvar şeklindedir. Evin kuzey duvarı ise Ev 3'ün güney duvarına bitişiktir. Bu duvarın da yarısı taş diğer yarısı ise kerpiçle inşa edilmiştir.[212] 7,50 m uzunluğa sahip duvar yaklaşık 1,30 m yükseklikte korunmuştur. Çeşme-Bağlararası 1. Tabaka mimarisine ait çöp çukurları tarafından güçlü şekilde tahrip olan duvarın batı yarısı kademeli olarak alçalmaktadır ve taş temel üzerine kerpiçle inşa edilmiştir. Duvarın kerpiç kısmı tamamen, taş bölümler ise kısmen sıvanmıştır[213]. Çeşme-Bağlararası'nda açığa

[211] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 157.
[212] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 158.
[213] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 158.

çıkarılan evlerin genelinde olduğu gibi Ev1'in içinde güney duvara yakın 1,20 x 0,96 m ölçülerinde bir fırın tespit edilmiştir (Levha 42). Fırının doğusunda plaka taşların döşenmesiyle oluşturulan ancak oldukça dağınık şekilde bir işlik açığa çıkarılmıştır. Bu iki mimari kalıntı günlük yaşamın birer unsurudur. Duvarlarda izlenen sıva kendini tabanda da göstermektedir. Tabanın büyük bir kısmı kireç sıvalıdır. Tabanın az da olsa belli bir kısmında ise plaka taşlar tespit edilmiştir. Ev 1 içinden elde edilen malzeme grubu yok denecek kadar azıdır. Ancak mekan içi donanımı evin günlük yaşam içerisinde kullanılmış olduğunu göstermektedir.

Ev 1'in kuzeyinde ona bitişik olarak inşa edilmiş olan Ev 3'te Çeşme-Bağlararası 2. mimari tabakasının her iki mimari evresine ait duvar kalıntıları çok iyi takip edilebilmektedir (Levha 41c). Evin 2b evresine ait kuzey duvarı Çeşme-Bağlararası 1. tabaka çöp çukurları tarafından tahrip edilmiştir. Bundan ötürü yaklaşık 5,10 m uzunluğundaki kısmı tespit edilebilmiştir. Yapıyı doğudan ve batıdan sınırlayan duvarlar ise 2a evresi duvar kalıntıları nedeniyle kısmen tespit edilebilmiştir. Evin 2b evresinde doğu, batı ve kuzey duvarı kerpiçle inşa edilmiştir. Güney duvarı ise diğer duvarlardan farklı olarak taş örgülüdür. Ev içinde güneybatı köşede bir platform ve onun hemen önünde bir fırın kalıntısı bulunmaktadır. 1,34 x 1.26 m boyutlarına sahip olan fırın doğu batı doğrultusundadır. Doğu yöndeki ağız kısmı 0.44 m genişliğe sahiptir. Fırın etrafı kireç sıvalıdır. Kireç sıvalı taban üzerinde gruplar halinde balık pulları ve kemiklerinin yanı sıra deniz kestanelerine ait organik kalıntılar ele geçmiştir. Ev 3 de Ev 1 gibi günlük faaliyetlerin yürütüldüğü yapılardan biri olmalıdır. 2b evresini sonlandıran depremin ardından, mevcut kalıntılardan da faydalanarak 2a evresinde Ev 3 yeniden kullanım görmüştür.

Depremle birlikte bu mimari tabaka son bulmuştur. Çok uzun süre geçmeden mevcut mimari belli oranda kullanılarak yeniden yapılaşmaya gidilmiş ve asgari yaşam şartları oluşturulmaya çalışılmıştır.

II. 2. 1. B. 2a TABAKA MİMARİSİ

2b evresinde ana caddenin doğusunda, Ev 19'un kuzeyinde yer alan Ev 13-14 belirli düzenlemeler yapılarak 2a evresinde yeniden kullanılmıştır (Levha 43a). Ev 13 ve 14'ü bölen ara duvar bu evrede iptal edilmiş böylece daha geniş bir kullanım alanı oluşturulmuştur. 2b evresinde evleri birbirinden ayıran bu duvarın tam üzerine 2a evresinde bir fırın inşa edilmiştir. Bir önceki evrede yer alan kapı açıklıkları, diğer mimari kalıntılarda da sıkça görüleceği gibi büyük boy levha taşların dik olarak yerleştirilmesiyle kapatılmıştır. Ara duvarın iptal edilmesiyle elde edilen yeni mekana ait duvarlar bir önceki evreye ait duvarların devamı şeklindedir. Yeni mekanı kuzey yönde sınırlayan duvarı belli oranda tahrip eder şekilde birbiriyle bağlantılı iki adet kil haznenin sadece alt kısımları tespit edilebilmiştir. Deprem sonrasında oluşturulan bu yeni mekan, tamamen günlük yaşama yönelik ihtiyaçların karşılanması amacıyla düzenlenmiştir.

2b evresine ait Ev 19 depremde tamamen tahrip olmuştur. 2a evresinde bu evin büyük bir kısmı tasfiye edilmiş yalnızca güneydoğu kısmında bir önceki döneme ait bazı duvarlar da kullanılarak yeniden yapılaşmaya gidilmiştir. Ev 19'un 2b evresinde bu kısımda bulunan kapı açıklığı dik yerleştirilen levha taşlarla kapatılmıştır Mevcut duvarlar ve yeni eklenenlerle iki adet dikdörtgen mekan elde edilmiştir (Levha 43b). Daha büyük olan doğu yöndeki mekanın doğu duvarı direkt bir önceki evre duvarının üzerine ve kısmen bu duvarı kullanarak inşa edilmiştir. Bu

mekan 2.55 x 3.45 m ölçülerindedir. Doğu duvarına bitişik şekilde kısmen zemin içine yerleştirilmiş sıvalı kil hazne ise 1,36 x 1,18 x 0,48 m ölçülerindedir. Sızdırmazlık sağlamak amacıyla tamamen kille sıvanmış olan bu hazne büyük ihtimalle sıvı muhafazasına yönelik olarak kullanılmış olmalıdır[214]. Kil haznenin yapılabilmesi için zemin kazılmış ve bu da 2b evresine ait olan Ev 19'un doğu duvarını kısmen tahrip etmiştir. Mekanın güney yöndeki duvarı hiç korunmamıştır[215]. Trapez forma sahip batıdaki mekan ise 1.44 x 1.15 x 3.36 m ölçülerindedir. Bu dar mekan içerisinde iç donanıma yönelik herhangi bir mimari kalıntı tespit edilmemiştir (Levha 43c). Mekanın kuzey duvarı üzerinde kapı olarak yorumlanabilecek bir açıklık mevcuttur.

2a evresinde kapalı mekanların yanı sıra ortak kullanıma yönelik olarak düzenlenmiş açık alanlar da bulunmaktadır. Yukarıda tanımlanan iki küçük mekanın kuzeyinde bulunan açık alan tam olarak Ev-19'un üzerindedir. Alanda üç adet silo tespit edilmiştir (Levha 44a). Zemin içine kazılarak inşa edilen siloların tabanı ve yan yüzeyleri ince levha taşlarla kaplanmıştır. Bu siloların yapılış tekniklerinden yola çıkarak kuru malzemenin depolanması için kullanılmıştır. Taş haznelerin yakınında yine levha taşlardan yapılmış olan işlik de açık alan kullanımı ile bağlantılı olmalıdır. Ayrıca bu iki küçük mekanın doğusunda, kazılmayan alana yakın olan kısımda da açık alan kullanımı ile ilgili düzenlemeler söz konusudur. Bu kısımda fırın kalıntılarının yanı sıra sıvalı kil hazneler tespit edilmiştir. Bu alan hem iki küçük mekanla hem de taş haznelerle bağlantılı olarak kullanım görmüş olmalıdır.

[214] Çeşme-Bağlararası 2003 yayınlanmamış kazı raporu

[215] Bu mekanın güney yönü bir duvarla kapatılmış olabileceği gibi bu yönde herhangi bir duvar düzenlemesine gidilmeden açık bırakılmış olma ihtimalide vardır. Bu ihtimal alanın güneyinde ve 2a evresinde sıkça rastlanan açık alan kullanımıyla daha da desteklenmektedir.

Açık alan ya da ortak kullanıma yönelik olan düzenleme yerleşimin farklı noktalarında da bulunmaktadır. Bu türdeki kullanım özelliğine sahip alanlarda kil ve taş haznelerin yanı sıra fırın ve ocak kalıntıları gözlemlenmektedir. Bu alanlar deprem sonrası oluşan yaşamsal ihtiyaçların giderilmesine yönelik olarak düzenlenmiş olmalıdır.

Bir önceki evreye ait Ev 5'in kalıntılarının deprem sonrasında belli oranda yapılan eklemelerle yeniden kullanılmış olduğu mimari, kazı dokümantasyonunda Ev 27 olarak tanımlanmıştır. Parçalar halinde tespit edilen duvarlar mimari plan içinde değerlendirildiğinde, trapez forma sahip bir ev kalıntısı ortaya çıkmaktadır (Levha 44b). Tek mekandan oluşan evin doğu yarısı neredeyse hiç korunmamıştır. Bir önceki evrede ana caddeye bağlanan sokağın da işlevini azaltan bu tek mekanlı evin korunan batı yarısında duvarlar temel seviyesindedir. Eve girişi sağlayan kapı açıklığı güneybatı yöndeki dar kenarda yer almaktadır. Kapı açıklığı, tespit edilmiş olan eşik taşı ile tanımlanabilmiştir (Levha 44c). Evin korunan batı yarısında taban ve bu tabanla bağlantılı dört adet sıvalı hazne bulunmaktadır. Ancak korunmuşluk oranlarının çok düşük olması nedeniyle haznelerin kullanım detayları ortaya konamamaktadır. Ev 27'yi deprem sonrası inşa edilen, çok donanımlı olmasa da günlük ihtiyaçların karşılandığı bir yapı görünümündedir.

2b mimari tabakasında Ev 23b olarak adlandırılan ve yalnızca iki duvarı tespit edilebilen trapez forma sahip tek mekan depremde tamamen yıkılmıştır. 2a evresinde ise bu alan düzeltilerek yeninden kullanılmıştır. Düzeltilmiş bu alana 2a evresinde Ev 23a inşa edilmiştir (Levha 45a). Ev 23a mimari bütünlükten tamamen uzaktır ve daha çok iç donanımıyla tanımlanmaktadır. Çeşme-Bağlararası'nın

belirgin planı olan tek mekan uygulaması burada da karşımıza çıkmaktadır. Yalnızca bir duvarının tespit edilebilmiş olması nedeniyle tam olarak planı anlaşılamamıştır. Ancak önceki örnekler ve evin bulunduğu alan göz önüne alındığında muhtemelen tek mekanlı trapez bir plana sahip olmalıdır. Tek duvarı tespit edilen mekan içinde oval görünümlü kubbeli fırın ve ocak açığa çıkarılmıştır. Atnalı forma sahip ocağın hemen önünde levha taşlarla döşenmiş tabana sahip küçük bir işlik tespit edilmiştir Ayrıca Ev 23a içinde üst örtüye ait mimari kalıntılar da tespit edilmiştir. Yüksek ısıya maruz kalan, üst örtüye ait sıva parçaları üzerinde negatif izleri takip edilebilmiştir. Bu da evin çatısının hafif malzemeyle (kamış ve benzeri malzeme) kapatıldıktan sonra üzerinin çamur harçla sıvandığını göstermektedir. Ayrıca az sayıda ele geçen seramik örneklerde de yüksek ısıya ait izler tespit edilebilmektedir. Bu da Ev 23a'da güçlü bir yangın varlığını göstermektedir. Bu yangından toprak zemin de etkilenmiştir. Bir önceki mimari tabakaya oranla oldukça basit ve mevcut sıkıntıları çözmeye yönelik olarak kısa zamanda inşa edildiği söylenebilmektedir.

Ev 23a'nın doğusunda da çeşitli mimari kalıntılar açığa çıkarılmıştır. Burada kuzeybatı – güneydoğu istikametinde uzanan dört duvarı da tespit edilmiş küçük bir mekan mevcuttur (Levha 45a) Kazı dokümantasyonunda Ev 28 olarak adlandırılmıştır. Ölçüleri göz önüne alındığında mekanı bir yaşama alanı olarak tanımlamak imkansızdır. 2b mimari tabakasının belirleyici unsurlarından olan sıvalı duvar örneği bu dar mekanda da görülmektedir. İçinde her hangi bir şekilde mekan içi düzenlemeye ait veri tespit edilemeyen bu küçük mekan Çeşme Bağlararası 1. mimari tabakasına ait çöp çukurları tarafından yoğun tahribata uğramıştır.

Alanın kuzeybatısında açığa çıkarılan ve M-34 olarak adlandırılan mekan da 2a mimari evresine tarihlenmektedir. Mekanın güneydoğu köşesi 1. tabakaya ait çöp çukurları tarafından tahrip edilmiştir. 1.75 x 5.75 m gibi oldukça küçük ölçülere sahip mekanın tabanı küçük ve orta boy taş parçaları ve çakıl taşları ile döşenmiştir (Levha 44b). Tabanın tamamen taş döşeli olması bugüne kadar açığa çıkarılan tekil örnektir. Mekan içerisinde Bağlararası'nın belirgin özelliği olan fırın ve onunla bağlantı düzenlemeler bulunmamaktadır. Mekan içinde taban üzerinde iki adet kap in-situ durumda tespit edilmiştir. Kaplardan biri kaba mutfak kabı özelliğindedir, diğeri ise yarım küresel formlu çanaktır. Bunların dışında mekan içinde seramik buluntu son derece azdır. Bundan ötürü bu mekan hakkında daha detaylı tanımlama yapılamamaktadır.

Alanın güneyinde Ev 20 (M 20-M 31) üzerinde 2a evresinde bir düzenlemeye gidilmiştir. Mimari açıdan mekansal bir bütünlük oluşturmayacak şekilde açığa çıkarılan duvarlar belli bir alanı sınırlar niteliktedir. Bu duvar parçalarının sınırladığı alan kazılmayan alan içerisinde devam ediyor olmalıdır (Levha 45a, b). Mekanı ya da mekanları sınırlayan duvarlar ve bu duvarların sınırladıkları alan 1. Tabaka çöp çukurları tarafından yoğun şekilde tahrip edilmiştir. Duvarlarla sınırlanan alan içerisinde Bağlararası'nda bilinen mekan içi düzenlemeden oldukça farklı özellikte düzenlemeler görülmektedir. Bu özellikler mimari bir bütünlük ortaya koymamaktadır.

Alanın güneydoğusunda açığa çıkarılan mimari kalıntı Ev 18 olarak tanımlanmıştır (Levha 43b-c). Kazılmayan alan içerisinde devam eden mimari kalıntılardan iki duvar parçası açığa çıkarılmıştır. Dikdörtgen plan özelliğinde olması

gereken mekana ait bu duvar kalıntıları tabanı oldukça kalın sıvaya sahip bir alanı sınırlandırmaktadır. Kalın sıvalı taban üzerinde başka alanlarda da örneklerini gördüğümüz sıvalı bir hazne bulunmaktadır. Açığa çıkarılan mekanın doğu kenarında ise yığın halinde orta boy topaklar şeklinde, sıva yapımında kullanılmış olan malzeme açığa çıkarılmıştır. Hem bütünsel bir mimari elde edilememiş olması hem de mekanın özelliğini ortaya koyacak bulutunun ele geçmemiş olması bu alanın işlevsel özelliğinin belirlenmesine engeldir.

II. 2. 1. C. 1. MİMARİ TABAKASI

Orta Tunç Çağı sonu ile Geç Tunç Çağı başına tarihlenen bu tabaka yüzey toprağının hemen altından gelmektedir. Yerleşimde bu dönem çöp çukurları, birbirinden tamamen bağımsız duran duvar kalıntıları ve bir çocuk mezarı ile temsil edilmektedir[216].

Birbirinden tamamen bağımsız duran duvar kalıntıları plansal bütünlükten tamamen uzaktır. Açığa çıkarılan çöp çukurları da herhangi bir mimari unsurla bağlantılı değildir. Yaklaşık kırk adet olan çöp çukurlarının çapları 0,60 ile 4 m arasında değişmektedir. Derinliklerinde standart bir ölçü yoktur. Kazı alanının tümüne yayılmış olan çöp çukurlarının içinde yoğun olarak seramik, çeşitli hayvan kemikleri ve deniz kabukları tespit edilmiştir. En büyük buluntu grubu olan seramikler hem ithal hem de yerli üretimdir. Çukurlar içerisinde açığa çıkarılan, farklı özellik ve karektere sahip olan seramik grupları özellikle kronolojik karşılaştırma yapılabilmesi için önemlidir.

[216] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 154; Şahoğlu 2007, s. 317; 2004 yılı yayınlanmamış kazı raporu.

Seramik buluntular arasında Orta Anadolu kökenli yerel üretim seramikler önemli yer tutmaktadırlar. Kırmızı ve tonlarında renklere sahip seramikler formları, pişme özellikleri ve nitelikleri ile Orta Anadolu seramik geleneğini yansıtmaktadırlar[217]. Çöp çukurlarında tespit edilen seramik örnekler içinde önemli sayıda ithal örnek bulunmaktadır. Bu ithal seramikler arasında en yoğun gruplardan biri Kiklad kökenli olanlarıdır. Tek kulplu fincanlar, küresel gövdeli dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı çömlekler Orta Minos III- Geç Minos IA dönemine tarihlendirilmektedir (Levha 45c)[218]. Kiklad ithallerinin yanı sıra Girit ve az sayıda da olsa Kıta Yunanistan kökenli seramik örnekleri de tespit edilmiştir[219]. Boyalı ve ince niteliki seramik örneklerinin yanı sıra günlük faaliyetlerde kullanılan kaba nitelikli seramikler de buluntular arasındadır.

II. 2. 2. YAPI TİPLERİ – TİPLERİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ VE İNŞAAT TEKNİKLERİ

II. 2. 2. 1. YAPI TİPLERİ – TİPLERİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ

Çeşme-Bağlararası Orta Tunç Çağı mimari değerlendirmesi ve yerleşim organizasyonunun tanımlanması 2b tabakasına ait kalıntılar üzerinden yapılabilmektedir. Yerleşim, cadde ve sokaklarla birbirinden ayrılan adalar ve bu adalar üzerinde blok halinde inşa edilen evler şeklinde tanımlanabilir. Bloklar

[217] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 154
[218] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 155
[219] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 155

halinde inşa edilen evlerin bazıları mevcut boş alanlara göre şekillendirilmiştir. Yerleşimde dört farklı plan tipi görülmektedir.

Bu tiplerden ilki trapez forma sahip konutlardır. 2b evresinde bu forma sahip iki mimari kalıntı tespit edilmiştir. Bunlar kazı dokümantasyonunda "Şarap Evi" ve plan benzerliğinden ötürü "A Evi" olarak adlandırılmıştır. Her iki yapı inşa edildikleri boş alanın özelliğine bağlı olarak bu plan tipinde gelişmiştir (Levha 40).

Ana cadde ve ara sokağın kesiştiği güney köşede yer alan Şarap Evi işlevi açısından önemli bir örnektir. Şarap Evi yerleşimin mimari dokusuna bağlı olarak planlanmış ve ara sokağın işlevselliğini bozmamak amacıyla trapez formda inşa edilmiştir (Levha 37c).

Ana cadde üzerinde yerleşimin kuzeybatısında yer alan A Evi de trapez formdadır. Ev 3 ve Ev 25'e bitişik yapılan A Evi buradaki boş alanı değerlendirmek amacıyla inşa edilmiş olmalıdır. A Evi inşa edilirken Ev 3'ün kuzey duvarından faydalanılmış doğu yöndeki taş duvarı Ev 25'in batı duvarına yaslandırılmıştır. Evin güneyindeki kısa duvarı ise alan kullanımına bağlı olarak doğu-batı aksında oval yaparak ana cadde üzerindeki duvara bağlanmaktadır. A Evi de Şarap Evi gibi mimari doku içinde ana cadde'nin uzantısına bağlı olarak trapez planda inşa edilmiştir (Levha 41a).

2b mimari tabakasında tespit edilen ikinci plan tipi tek mekandan oluşan evlerdir. Bu tipe en iyi örnek Ev 19 olarak gösterilebilir (Levha 33a-b). Ana caddenin kuzeyinde, kuzey-güney yönünde uzanmaktadır. İç donanımı ve mimari kalıntıları ile 2b evresinin mimari anlayışına açıklık getiren en iyi örneklerdendir. Ev 19 gibi tek mekanlı uzun ev örneklerinden bir diğeri ise Ev 1'dir (Levha41b). Ara sokağın

kuzeyinde ana cadde ile kesiştiği noktada yer alan ev yer yer 1,80 m yüksekliğinde korunmuş olan duvarları ile dikkat çekmektedir. Bu evin güneybatı köşesi ara sokağın formuna bağlı olarak, sokağın işlevselliğini bozmamak amacıyla yuvarlatılmıştır. Tek mekandan oluşan uzun ev formundaki diğer bir konut ise Ev 3'tür (Levha 41b). Ev 3 ana cadde üzerinde Ev 1'in kuzey yönde bitişiğindedir. Ev 3 de uzun ev formunda tek mekandan oluşmaktadır. Tek mekanlı diğer bir konut ise Ev 25'tir (Levha 41b). Bir kısmı kazılmayan alan içinde kalan Ev 25 açığa çıkarılmış kısmı itibariyle bu tip dahilindedir. Tek mekanlı konut tipine ait diğer örnekler ise Ev 13 ve Ev 14'tür (Levha 34b). Bu evler diğer tek mekanlı örneklere göre oldukça küçüktür.

Çeşme-Bağlararası'nda tespit edilen üçüncü tip birden fazla mekana sahip konutlardır. Kazı alanının güneydoğusunda yer alan ev iki ayrı mekandan oluşmaktadır. Şarap Evi'nin doğu yönde bitişiğinde yer alan ev kuzey – güney yönünde uzanmaktadır (Levha 38b-c). Kazı dokümantasyonunda M20 ve M31 olarak adlandırılan bu mekanların oluşturduğu ev; iç donanımı ve ele geçen buluntularıyla 2b evresinin günlük yaşamı üzerine son derece önemli bilgiler vermiştir. İki mekana sahip ev örneklerinden bir diğeri ise kazı alanının kuzeyinde yer almaktadır[220]. Kazı dokümantasyonunda Ev 12 ve Ev 11 olarak adlandırılan bu mekanların büyük bir kısmı kazılmayan alan içinde devam etmektedir (Levha 33b). Bundan ötürü açık bir tanımlama yapılamamaktadır. Ancak büyük ihtimalle bu mekanlar aynı evin küçük

[220] Büyük bir kısmı kazılmayan alan içinde yer alan bu mekanlar kazı envanterinde iki ayrı ev olarak tanımlanmıştır. Ancak Çeşme-Bağlararası mimari gelenğinde yer alan ikiz duvar tekniği ve mekanların açığa çıkarıldıkları kısımları dikkate alındığında genel ölçülerinin de çok büyük olmaması gerekmektedir. Bundan ötürü bu mimari kalıntıları aynı eve ait küçük mekanlar olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır.

odalarıdır. Önümüzdeki yıllarda kazı alanının genişletilmesiyle bu alan daha belirgin hale gelecektir.

Çeşme-Bağlararası'nda tespit edilen en önemli mimari plan, mimari geleneğin devamı şeklinde görülebilecek megaron plan tipidir[221]. Kazı alanının batısında tespit edilen bu mimari kalıntı Ev 5 olarak adlandırılmıştır (Levha 39b). Çeşme-Bağlararası'nda megaron planda bir konutun varlığı yerleşimin mimari açıdan da kültürlerarası ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Megaronun kökeni ve gelişimi açısından farklı görüşler olsa da ağırlıklı olarak megaron planın Ege Denizi kültürleri, Balkanlar ve Anadolu'ya özgü bir kullanımının var olduğu söylenmektedir[222]. Bilindiği üzere mimari daha çok yerel şartlar çerçevesinde şekillenmektedir. Aynı şekilde inşaat malzemesi olarak da en yakın ve en bol hammade kaynakları kullanılmaktadır. Ancak özel mimari planlar vardır. Bunlar aynı zamanda kültürel etkinin / etkileşimin göstergesidir. Bunlardan biri megaron plandır. Megaron; dikdörtgen planda, genelde bağımsız duran uzun yan duvarların kapı açıklığının bulunduğu kısa yan duvardan uzatılarak oluşturulmuş açık avlu ya da açık ön girişe sahip bir plan tipi olarak tanımlanmaktadır[223]. Batı Anadolu, Doğu Ege Adaları ve İç Batı Anadolu'da önemli bir mimari tip olan megaron özel planı ile kültürlerarası ilişkinin göstergesidir. Orta Tunç Çağı'nın sonlarında Çeşme-Bağlararası'nda bu plan tipinin tespit edilmiş olması yerleşimin bölgeler arası ilişki yoğunluğunu göstermesi açısından önemlidir.

[221] Bu ev tümüyle açığa çıkarılamamıştır. Ancak mevcut kalıntılardan yola çıkarak megaron ya da megaroid planlı bir yapının varlığı düşünülmektedir.
[222] Müller 1944, s. 342; Sinos 1971, s.25-28 ; Leiner 2011, s. 205.
[223] Warner 1979, s. 137; Naumann 1998, s. 350.

Dört farklı plan tipine sahip yerleşimde biri dışındaki mimari unsurların tümü günlük yaşama yöneliktir. Yaşamsal faaliyetlerin yürütüldüğü mekanlardaki iç donanım standart gibi gözükmektedir. Genelde kapı açıklığının aksına, uzun yan duvara bitişik ya da hemen yakınında konumlandırılmış kubbeli fırın, fırınla bağlantılı platform (seki), ocak ve belli oranda zemin altına gömülü depolama kapları ile taş kaplama ya da kil sıvama küçük hazneler iç donanımın karakterini ortaya koymaktadır. Bu donanımın en iyi izlendiği örneklerden biri Ev 19'dur. Eve girişi sağlayan kapı açıklığı güney yöndeki dar duvar üzerinde yer almaktadır. Fırın ise yaklaşık olarak kapı hattı üzerinde evin ana cadde hattındaki duvarına bitişik şekilde konumlandırılmıştır. Evin kuzey batı köşesinde açığa çıkarılmış olan kubbeli fırın yaklaşık 2 x 1,3 m ölçülerindedir ve 0,55 m yüksekliğe kadar kubbe kısmı korunmuştur. Fırının hemen doğusunda onun günlük faaliyetleri ile bağlantılı kullanım görmüş olması gereken iki adet büyük boy çömlek bulunmaktadır. Çömlekler, kullanım kolaylığı sağlamak amacıyla zemin içine belli oranda gömülmüşlerdir (Levha 33b-c). Bu fırınla bağlantılı olarak kullanım görmüş olması gereken bir diğer mimari unsur platformdur. Fırın ile evin batı duvarı arasında konumlandırılmış olan platform evdeki günlük faaliyetlerin bir unsuru olarak kullanılmıştır. Fırına yakın kısımlarda tespit edilmiş, beslenme özelliğini gösteren organik malzeme arasında hayvan kemiği sayısının az olmasına karşın deniz canlılarına ait kabuk ve kalıntılar oldukça yoğundur. Liman Tepe'de çok sayıda örnekle temsil edilen kurşun halkalar az da olsa burada da tespit edilen malzeme grupları arasındadır. Fırın ve çevresindeki düzenleme, küçük de olsa bunlarla bağlantılı olan işlik ve platform ile günlük yaşamın belirgin ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile kullanım görmüş kaplardan yola çıkarak mekanın işlevsel özelliği

tanımlanabilir. Günlük yaşamdaki her türlü ihtiyacın karşılanabileceği şekilde donatılmış bir ev olarak kullanılmıştır. (Katalog bilgileri için Bkz. Katalog No: 1-17, 137-160)[224].

Günlük yaşama yönelik detayların izlenebildiği önemli mimari kalıntılardan bir diğeri ise M 20 ve M 31'den oluşan yapıdır (Levha 40). Kazı alanının güneyinde bulunan evin belli bir kısmı kazılmayan alan içerisine girmektedir. Ön ve arka oda olmak üzere iki mekandan oluşan evin ana kullanım alanı arka odadır. Fırın ve çevre düzenlemesi mekanın kullanım özelliğini gösterirken, mekanların tabanından elde edilen sonuçlar yaşamsal aktivitelerin sonlanmasıyla ilgili de bilgiler vermektedir. Özellikle ana mekanın tabanında yanmış ahşap parçaları dikkat çekmektedir. Ayrıca yangının varlığını gösteren izler evin genelinde görülebilmektedir. Çeşme-Bağlararası 2b mimari tabakası doğal bir afet, olasılıkla depremle son bulmuştur. Evin içinde tespit edilen yangın izleri deprem anında evin aktif olduğunu ve fırın ya da ocağın kullanılır halde olduğunu düşündürmektedir. Deprem ve ardından gelen yangın evdeki yaşamı bir anda sonlandırmış gibi gözükmektedir. Bu ani sonlanma mekan içini kapalı bir kontekst haline getirmiştir.

Günümüze ulaşan mimari özelliklerden yola çıkarak evin erken evrede tek bir mekan olarak kullanım gördüğü söylenebilir. Zamanla ihtiyaç doğrultusunda kerpiç bir ara bölme ile bu tek mekan ikiye ayrılmış M-20 ve M-31 oluşmuştur. Evin ana mekanı olan M-20 içinde in-situ halde ele geçen buluntular ve iç donanım buranın mutfak işlevine sahip olduğunu göstermektedir.

[224] Ev içerisinde bulunan seramikler tümlenebilir özellikleri dikkate alınarak genel locus numarası altında farklı kasa numaraları ile torbalanmıştır. Katalog kısmında bu seramik gruplarının mekan içindeki buluntu yerleri baz alınarak verilmiştir.

M-20'nin kuzeybatı köşesindeki fırın diğer örnekler gibi kubbelidir. Yaklaşık 2,00 x 1,00 m ölçülerine sahip olan fırının etrafındaki düzenlemeler burayı kompleks bir hale getirmiştir. Fırının hemen güneydoğusunda yere sabitlenmiş şekilde öğütme taşı ve onu kullanılır hale getiren ezgi taşı bir aradadır. Öğütme taşı ve fırın arasında yine yere sabitlenmiş büyük sayılabilecek ölçülerde bir çömlek bulunmaktadır. Fırının hemen arkasında öğütme taşı ve gömülü çömleğin kuzeyinde kalan kısımda küçük bir çalışma tezgahı (işlik) yer almaktadır (Levha 46a). Fırın, çalışma tezgahı, öğütme taşı ve sabitlenmiş çömleklerin birbirleriyle bağlantılı halde tespit edilmiş olması mekanın kullanım özelliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca fırının güneyinde kerpiç bölme duvarına oldukça yakın kısımda ise küçük boyutlu bir ocak mevcuttur. Fırın ve ocak arasında kalan alanın tabanı sıkıştırılmıştır. Bu sıkıştırılmış taban alandaki aktivite yoğunluğunu göstermesi açısından önemlidir. Fırının önünde yumruk büyüklüğünde olmak üzere iki çakmak taşı ve bir doğal taştan oluşan buluntu grubu tespit edilmiştir. Ele geçen buluntu grubunu önemli kılan iki neden bulunmaktadır. Bunlardan birincisi taşların kullanım gördükleri yerde ikincisi ise kullanım özelliğini gösterir şekilde tespit edilmiş olmasıdır. Bu taşlar fırının ve ocağın yakılmasında kullanılmış çakmak görevi görmüştür. Aynı buluntu grubu evin ön odası olarak tanımlanan M-31 mekanında da aynı işlevsel özellikte tespit edilmiştir.

M-20 mekanının iç düzenlemesi kullanım özelliğini açıkça ortaya koymaktadır. Fırın, ocak ve çevrelerindeki düzenleme bu mekanda pişirmeye yönelik bir aktivitenin olduğunu göstermektedir. İç donanımın yanı sıra hem M-20'de hem

de M-31'de tespit edilen malzeme grupları mekanların bu özelliklerini destekler niteliktedir [225].

Mekanların ana buluntu grubunu çeşitli form, büyüklük ve kalitedeki kaplar oluşturmaktadır (Levha 46b). Bu kaplar arasında yedi adet yonca ağızlı testi, en az üç adet depolamaya yönelik orta ve büyük boyda çömlek, farklı boylarda ona yakın çanak, iki adet kapaklı vazo ve beşten fazla kaba nitelikte kaba mutfak kabı bulunmaktadır. Ayrıca tümlenemeyen ancak belli oranda bir araya gelebilen yukarıda belirtilen formlara ait çok sayıda kap bulunmaktadır. Mekanların işlevsel özelliklerini göstermede ilginç bir ayrıntı olan malzeme grubu ise çakmaktaşlarıdır. Kullanım gördükleri yerlerinde ve işlevlerini gösterir şekilde tespit edilmiş olan çakmaktaşları yumruk büyüklüğünde, üzerlerinde yongalama izi olmayan, fırın ve ocakların ateşlenmesinde kullanılan kibrit-çakmaklar olarak tanımlanmışlardır. Yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi mekanlar mutfak özelliğindedir (Katalog No: 161-167, 179-256).

Önemli yapı kalıntılarından biri ise Şarap Evi'dir. Cadde ve sokağın kesiştiği noktada ve her ikisine de cephesi olacak şekilde inşa edilmiş olan Şarap Evi içinde yalnızca üretim ve depolamaya yönelik aktivitenin yürütüldüğü yapıdır. Bulunduğu alan itibariyle trapez formda inşa edilmiş olan yapının kullanım özelliğini, ana mekan içerisinde bulunan düzenleme açıkça ortaya koymaktadır. Evin kullanım özelliğini destekler malzeme grupları ise ana mekanın arkasında ona bağlı olarak belli oranda taban altına inşa edilmiş üç küçük mekandan elde edilmektedir. Taş duvar örgüsüne sahip bu üç mekan kazı envanterinde güneyden kuzeye doğru M-

[225] Mekanlara ait envanter bilgileri katalog kısmında 127-212 sıra numaraları arasında verilmiştir.

21, M-22 ve M-24 olarak adlandırılmıştır (Levha 38a). Çeşme – Bağlararası yerleşiminin genelinde izlenen deprem ve yangın izleri hem ana mekanda hem de bu üç küçük mekanda oldukça net olarak izlenebilmektedir. Duvarlar genelde mekan içlerine ve kuzeybatı yönde yıkılmıştır. Bu durum mekan içlerindeki malzemenin birbirinin içine ve kuzey yöndeki sokağa doğru dağılmasına neden olmuştur. Özellikle en güneydeki M-21 mekanında seramik buluntuların yanı sıra yoğun şekilde organik malzeme tespit edilmiştir. Organik kalıntılar içerisinde yoğunluk üzüm ve zeytindedir. Ancak buğday ve hayvan kemikleri de düşük yoğunlukta da olsa bu grup içerisindedir. Organik malzemenin yoğunluğundan ötürü M-21 mekanı Şarap Evi'nin deposu şeklinde yorumlanmaktadır.

Bu üç mekanın ortasında yer alan M-22 sıvalı olan duvar ve tabanı ile dikkat çekmektedir. Bu mekandaki sıva, diğer ev duvarlarında gözlemlenen sıvaya göre farklılık göstermektedir. Taban ve yan duvarları kaplayan sıva daha sarı renktedir ve diğerlerine göre daha yoğun bir görünümdedir. Bağlantı içerisinde olduğu ana mekanın kullanım özelliği ve içinin komple sıvalı olması mekanın işlevsel özelliğini ortaya koymaktadır. Bu mekan sıvı malzemenin bekletildiği, üretilmiş olan şarabın fermantasyon sürecini geçirdiği depolama alanı olarak kullanım görmüş olmalıdır. Bu üçlünün en kuzeyinde yer alan M-24 mekanının kuzeybatı duvarı deprem nedeniyle tamamen ve sokak yönünde yıkılmıştır. Şarap Evi'nin seramik envanterinin yoğun kısmı bu mekandan ele geçmiştir. Seramiklerin formları yapının kullanım özelliğini destekler niteliktedir. Formlar özelikle sıvı malzemeyi depolama, taşıma ve tüketme için kullanılabilecek şekildedir. M-24 envanteri içerisinde taşıma ve depolamaya yönelik olarak çok sayıda tam ya da tümlenebilir nitelikte yonca ağızlı, gaga ağızlı ve yuvarlak ağızlı testi önemli yer tutmaktadır. Ayrıca yarım

küresel formlu fincanlar ise sıvı tüketimine yönelik olarak kullanılmıştır. Mekanların kullanım özelliklerini destekler envanterlerinin katalog bilgileri katalog listesinde 26-74 ve 104-122 numaraları arasında verilmiştir (Levha 46c).

Şarap Evi'nin kuzey köşesinde ana cadde ile batı yöne devam eden ara sokağın kesiştiği noktada oldukça ilginç bir buluntu grubu ele geçmiştir (Levha 47a). Kullanım gördükleri yerde in-situ durumda Şarap Evi'nin yıkılan kuzey duvarının altında bulunan yığın halindeki seramik grubu içerisinde iki adet insan yüzlü çömlek, bir adet yumurta gövdeli çömlek, bir adet pyxis, çeşitli boyutlarda çanak ve fincanın yanı sıra Çeşme-Bağlararası'nın kültürlerarası ilişkisini ortaya koyan dört kulplu ve yüksek kaideli Minos ithali bir kap bulunmaktadır. Bu buluntu grubunun Şarap Evi'nin kuzey yönde bitişiğinde, enkaz altında açığa çıkmış olması ve seramik formlarının büyük boy depolama kapları ile özellikle çanak ve fincanlardan oluşması bu grubun Şarap Evi ile bağlantılı bir kullanım özelliği olabileceğini düşündürmektedir (Levha 47b). Katalog bilgileri katalog listesinde 168-174 numaraları arasında verilmiştir.

Boş alanın kullanılabilir özelliğine göre inşa edilen bir diğer mekan 23a ve 23b dir. Her ikisi de aynı mekandır. Ancak deprem öncesi ve sonrası dönemlerde kullanım gördüğü için adandırılması bu şekilde yapılmıştır. Depremin öncesi ve sonrası dönemlerde mekan hem ölçülerini hem de kullanım özelliğini korumuştur. Kazı alanının güneyinde yer alan bu mekanın belli bir bölümü kazılmayan alan içerisine girmektedir ve erken evresi M-23 b olarak adlandırılmıştır. Oldukça dar alanda çalışılarak açığa çıkarılmış olan mekanın tabanı sıvalıdır. Mekanın ortasında ocak ve onunla bağlantılı olabilecek şekilde taş hazne mekan içi donanım olarak

görülmektedir. Ocak ve taş haznenin güneyinde taban üzerine yayılmış vaziyete in-situ durumda depolama amaçlı kullanım görmüş pithos bulunmaktadır. Kendinden sonraki M-23 a mekanı kadar envanteri güçlü değildir. Ancak bu mekan da günlük yaşama yönelik olarak kullanım görmüş olmalıdır. M-23 b katalog numaraları 22-25, 35-37, 77-85, 92-103, 108-113 ve 124-136 arasında verilmiştir.

Mekanın ÇB 2a evresine ait olan kalıntılar dikkat çekicidir. Üst örtüye ait kalıntılar M-23a mekanının içerisine çökmüştür. Bu çatı enkazı, evlerin üst örtüleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Çatı enkazını oluşturan piseler üzerlerindeki negatif izleri çok nettir. Bu çatı enkazının altında güçlü şekilde bir yanık tabakası izlenmektedir. 2a evresinde kullanım gören mekan, özellikle bir sonraki evreye ait çöp çukurları tarafından yoğun şekilde tahrip edilmiştir. Bundan ötürü mekanın kuzeydoğu duvarı tespit edilememiştir. Çöken çatı ile birlikte mekanın iç envanteri de yoğun şekilde tahrip olmuştur. Mekanın kuzeydoğusunda Çeşme-Bağlararası için bir gelenek olan iki adet kubbeli fırın tespit edilmiştir. En kuzeydeki örnek büyük boyutlardadır. Bu büyük fırının hemen kuzeybatı yönde bitişiğinde bulunan fırın daha küçük boyutlardadır. Fırınların yanında çömlek ve yonca ağızlı testiler in-situ durumda tespit edilmiştir. Mekanın tümüne yayılmış şekilde en az beş çömlek ve bir o kadar da testi mekanın envanteri arasındadır. Çanaklar ve beş öğütme taşı ile olasılıkla dibeğin alt haznesi olarak kullanım görmüş bir taş da mekan içerisinde açığa çıkarılmıştır.

2a evresini temsil eden bu mekan içerisinde tanımlanmış olan fırınlar ve bunlarla bağlantılı küllü alanların yanı sıra öğütme taşları ve diğer seramik örnekleri bu mekanda M-20-31'de olduğu gibi mutfağa yönelik bir kullanımın var olduğunu

göstermektedir. Mekan envanterinin katalog bilgileri katalog listesinde 290-330 numaraları arasında verilmiştir (Levha 45a).

Yerleşimi ikiye bölen ana caddenin batısında yer alan ada üzerinde iki ev bulunmaktadır. Bunlardan Ev 1 ana cadde ve ara sokağın kesişim noktasındadır ve Ev 3 gibi girişi caddeye açılmaktadır. Sokakla uyumlu olarak gelişen güney duvarı batı yönde kavis yaparak sokak hareketliliğini bozmadan inşa edilmiştir. Ev 3 ise Ev 1'in kuzeyinde yer almakta ve ondan ikiz duvarla ayrılmaktadır. Her ikisi de depremden sonra yapılan düzenlemelerle yeniden kullanım görmüştür. İç donanımları iskana yönelik olarak düzenlendiklerini ve kullanıldıklarını gösterir tarzdadır. Bağlararası'nın belirleyici unsuru olan kubbeli fırın ve onunla bağlantılı olarak işlev görmüş olan platform her ikisinde de mevcuttur. Erken evreleri Ev 19 ve M-20-M-31'e oranla daha dar alanlarda açığa çıkarılmıştır. Buluntu grupları diğer evlere oranla az olsa da iç donanımları ve konumlarından hareketle ve özellikle Ev 3, 2b evresine tarihlenen taban üzeri organik buluntularından yola çıkarak, bu iki mekanın kullanım özelliğinin iskana yönelik olduğu söylenebilmektedir (Levha 42).

Deprem sonrasını temsil eden 2a evresi plansal açıdan bütünlük içerisinde değerlendirilebilecek mimari kalıntı bakımından son derece zayıftır. 2b evresinde Ev 13 ve 14 olarak kullanılan mekanlar bu evrede kullanımlarını devam ettirmişlerdir. İki mekanı birbirinden ayıran duvar kaldırılmış ve elde edilen geniş alanın ortasına bir fırın inşa edilmiştir. Bir önceki evrede caddeye açılan kapı açıklığı kapatılmış ve mekana giriş güneydoğu yönden verilmiştir. Ayrıca mekan içerisinde tespit edilen iki adet kil hazne bu mekanın günlük yaşama yönelik olarak kullanım görmüş olduğunu göstermektedir (Levha 47c)

2b evresinde E 19 olarak adlandırılan mimari kalıntının güneydoğu yarısı bu dönemde yeniden kullanılmıştır. Dar ölçülerde olan mekanlardan doğuda olanının içinde kil sıvalı oldukça büyük hazne bulunmaktadır. Daha dar olan ikinci mekanın içinde ise işlevsel özelliğini ortaya koyabilecek şekilde bir buluntu ya da düzenleme tespit edilememiştir. Bu iki mekan da yine günlük yaşama yönelik kullanım görmüş olmalarının yanı sıra hemen kuzeylerinde yer alan taş örgülü, büyük boyutlu haznelerle bağlantı içinde olmalıdır (Levha 43a-b). 2a evresine tarihlenen bir diğer mekan ise M 34'dür. Kazı alanının kuzeybatısında yer alan mekan, Ev 27 ile bitişik düzendedir. Plansal özelliği yaşamsal bir aktivitenin yürütülebilmesine olanak vermemekedir. Ayrıca mekan içinde bir düzenleme de söz konusu değildir (Levha 44b). Bu mekanın tabanının tamamen taş döşeli olması, bu alanın mekansal bir kullanımının yanı sıra avlu ya da benzer şekilde bir kullanım özelliğinin var olabileceğini düşündürmektedir. M-34 ile bitişik düzende inşa edilmiş olan Ev 27'nin ise batı yarısı neredeyse hiç korunmamıştır. Bu denli yoğun tahribat 1. evre çöp çukurları tarafından yapılmıştır. Korunan kısmında tespit edilen kil sıvalı hazneler dışında mekan içi donanımla ilgili kalıntı mevcut değildir. Ancak evin bulunduğu konum ve açığa çıkarılmış olan mimari detayları bu evin de deprem sonrasında vakit kaybedilmeksizin inşa edilen ve günlük yaşama yönelik ihtiyaçların karşılandığı şeklinde bir işlevinin var olduğunu düşündürmektedir (Levha 44b). 2a evresinde iç donanımı ile dikkat çeken mimari kalıntı M - 30 olarak adlandırılmıştır. M-30'a ait mekan ya da mekanları sınırlayan duvarlar birbirlerini karşılar şekilde ama parçalar halinde tespit edilebilmiştir (Levha 45b-c). Duvarların çevrelediği mekanın ortasındaki alana taban özelliği kazandırılmıştır. Bu tabanın hemen batı kenarında oldukça derine inen bir kil çukuru bulunmaktadır. Mekanın orta kısmında dairesel

formda, ortası kare yapacak şekilde boşaltılmış, fırın tabanı karekterine sahip bir düzenek bulunmaktadır. İç donanımıyla ilgili başka detay tespit edilemeyen bu mekanın işlevsel özelliği tam olarak ortaya konamaktadır, büyük olasılıkla günlük yaşamın dışında bir aktivite yürütülüyor olmalıdır.

II. 2. 2. 2. İNŞAAT TEKNİKLERİ

Orta Tunç Çağı'nın sonuna tarihlenen 2b evresi bu dönem için en iyi araştırılmış mimari tabakadır. Şehircilik anlayışı, konutların mimari özellikleri ve günlük yaşama yönelik bilgilerimizin tümü bu tabakadan elde edilmiştir. Adalar halinde inşa edilen evler, ana cadde merkezli olarak sıralanmaktadır. Bu evlerin inşaatında taş, kerpiç, çamur-harç, hafif ahşap malzeme ve kireçten üretilmiş sıvaların kullanıldığı tespit edilmiştir. Güçlü taş temeller ve devamında taş duvarlar orta ve büyük boy levha taşlarla yapılmıştır. Duvar malzemesi olarak kullanılan taşlar yuvarlak dere taşının yanı sıra ağırlıklı olarak bölgede kolayca elde edilebilen levha taşlardır (Levha 48a). Bu taşlar çok kolay işlenebilmektedir. Ancak tahrip olma oranları diğer taş türüne göre daha yüksektir. Taş duvarların genişliği iki levha taşın yan yana konmasıyla sağlanmıştır. Levha taşların düz yüzleri duvarın iki dış cephesine gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Taş sıralarının araları küçük toplama taşlar ve küçük taş parçalarıyla doldurulmuştur (Levha 48b). Taş duvar örgü yüksekliği için standart bir ölçü söylemek mümkün değildir. Ancak tespit edilen mimari kalıntılar içinde yer yer 1.80 m korunmuş olarak açığa çıkarılan taş duvarlar mevcuttur (Levha 48d). Duvarlar belli bir yüksekliğe kadar taş örgü ile yapılmış ve üzerleri kerpiç duvar örgüsü ile tamamlanmıştır. Ancak bazı kalıntılarda kerpiç blok

yerine kerpiç yığınlarına rastlanmıştır[226]. Bu da Çeşme-Bağlararası'nda pise tekniğinin de kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Taş duvarların üst kısımlarında izlenen kerpiç örgü bazen aynı duvar üzerinde iki taş örgü arasında da izlenebilmektedir (Levha 48e).

Konutların duvarları üzerinde kapı açıklıkları dışında herhangi bir şekilde havalandırma ya da pencere açıklığı tespit edilememiştir (Levha 48c). Bitişik düzende inşa edilen evlerin üst örülerinde yan duvarları yormayacak bir uygulama söz konusudur. Üst örtü olarak dal örgü - çamur harç kullanılmış olduğuna dair örnekler mevcuttur. Şarap Evi'nde, Ev 19'da ve günlük yaşama yönelik önemli ip uçları veren Ev 20'de (kazı envanterinde M20 ve M31 olarak tanımlanan iki mekanlı ev) üzerlerinde negatif izleri bulunan sıvama kerpiç örneklerine rastlanmıştır. Yanarak sertleşmiş sıvama kerpiçlerin üzerinde ahşap örgüye[227] ait olması gereken izler tespit edilmiştir. "Watlle and daub" olarak adlandırılan bu inşaat tekniği dal-örgü, çamur-harç olarak Türkçeleştirilebilir. Her coğrafyada ve her kültür bölgesinde görülebilen ve kolay uygulanan önemli bir inşa tekniğidir. Ayrıca Ev 20'nin tabanında üst örtüyü taşımak amacıyla kullanılmış dikmenin izi tespit edilmiştir.

Bitişik düzende inşa edilen evlerin birçoğu bağımsız duvarlara sahiptir. Ortak duvar kullanımı birkaç tekil örnekten ibarettir. Evlerin duvarları birbirlerine yaslandırılmıştır. İkiz duvar olarak adlandırılan bu yöntemle konutların komşu evlerle olan duvarları daha kalın ve daha dayanıklı bir hal almıştır (Levha 49). Bu durum sadece taş duvarlar için geçerli değildir, aynı zamanda kerpiç duvarlar da bu

[226] Erkanal-Karaturgut 2004, s. 161.

[227] Üst örtünün daha hafif malzemeden yapılmış olması beklenmektedir. Görülen izler kamış ve ağaç dalları gibi ince cidarlı malzemeler aittir. Bu da üst örtü için ideal kapama malzemesidir.

şekilde kullanılmıştır. İkiz duvar tekniğiyle daha kalın ve daha güçlü bir yapıya kavuşan duvarların günümüze daha sağlam ulaşması sağlanmıştır. Genel uygulama bu şekilde olsa da ortak duvar kullanımıyla yapılmış ev örneği de mevcuttur.

Bitişik düzende inşa edilen evlere girişi sağlayan kapı açıklıkları konutların kısa duvarları üzerindedir (Levha 48 c)[228]. Kısa duvar üzerindeki kapı iki köşeden birine yakın olduğu gibi duvarın ortasında da bırakılmış olan örnek mevcuttur. (Ev 19, Ev 5, Ev 20). Kapı söveleri duvar kalınlığı boyunca yerleştirilen düz levha taşlarla yapılmıştır. Ayrıca eşik taşı olarak da yine büyük boyutlu levha taşlar kullanılmıştır.

Mekan içi donanım sosyal ve günlük yaşamın yorumlanabilmesinde önemli ip uçları vermektedir. Özellikle Şarap Evi, Ev 19 ve Ev 20 mekan içi donanımları günümüze oldukça iyi durumda korunarak gelmiştir.

Mekanların işlevsel özelliklerini gösteren önemli iç donanımlardan biri platformlardır (seki) (Levha 50a) Açığa çıkarılan sekilerin hepsi sıvalıdır. Ev 19'da ana cadde üzerindeki uzun duvara bitişik olarak tespit edilen seki oldukça iyi durumda korunmuş olan fırınla bağlantı içinde olmalıdır. Ana caddenin batısında yer alan Ev 3'ün güneybatı köşesinde açığa çıkarılan seki Ev 19'dakine oranla daha büyük çaplıdır ve daha iyi korunmuştur. Buradaki seki de hemen önündeki fırınla bağlantı içindedir. Tespit edilen bir diğer seki ise mimari plan açısından Çeşme-Bağlararası'nda tekil örnek olan megaron planlı Ev 5'tedir. Ev 5'in kuzeydoğu köşesinde tespit edilen seki diğer iki örnekte olduğu gibi hemen yakınındaki fırınla

[228] Kapı açıklıkları cadde ya da sokak yönündedir.

bağlantı içindedir. Açığa çıkarılan bu sekiler günlük aktivite içinde önemli yer alan fırınlarla ilişkili olarak kullanım görmüş olmalıdırlar. Taş, kerpiç ve dolgu malzemesi kullanılarak yapılan sekilerin hem yan yüzlerinin hem de tabanlarının sıvanmış olduğunu gösteren kalıntılar ele geçmiştir.

Mekan içi donanımların en önemlisi ise fırınlardır. Yerleşimde açığa çıkarılan evlerin genelinde tespit edilen fırınlar kubbelidirler (Levha 50b). Günlük yaşamın merkezinde yer alan fırınların inşası aynen ocaklarda olduğu gibidir. Öncelikli olarak fırın tabanına sıcağı tutması, ani biçimde soğumasını önlemek ve dengeli şekilde ısı dağılımını sağlamak amacıyla seramik parçaları yerleştirilmiştir. Seramiklerin üzeri sıvanarak fırın tabanı elde edilmiştir. Yarım daire şeklinde kerpiçten kubbeli olarak inşa edilen fırınların ağız açıklıkları kapı yönündedir. Kubbe yükseklikleri hakkında net olarak bir ölçü verilemese de Ev 19'un içindeki fırının korunan kubbe duvarı yüksekliği 0,55 m olarak tespit edilmiştir. Ortalama taban ölçüleri 2,00 x 1,30 m arasında değişen fırınlar etraflarındaki düzenlemelerle bir bütün olarak düşünülmelidir. Tespit edilen hemen her fırının yanında onun işleviyle bağlantılı, zemin içine gömülmüş büyük seramik kapların yanı sıra özellikle bir mimari gelenek olarak görülebilecek sıvalı hazneler dikkat çekmektedir. Ayrıca küçük ve orta boy taşlardan yapılmış işlikler, yine fırının yanına sabitlenmiş öğütme taşları konut içi donanımların önemli özelliklerindendir.

Yerleşimde dikkat çeken önemli bir inşa tekniği sıvadır. Açığa çıkarılan hemen tüm evlerin duvarları sıvalıdır. Duvarların kerpiç kısımları yanında taş örgü kısımları da sıvanmıştır. Bir çok duvarın üzerinde birden fazla sıva izine rastlanmıştır.

Sıvalı duvarlara en iyi örnek Ev 19'da tespit edilmiştir. Ev 19'un kuzeydoğu duvarı depremle evin içine çökmüştür ve içe bakan yüzdeki sıvalar kullanıldığı son gün itibariyle kapanmış ve günümüze kadar bir daha dokunulmadan gelmişlerdir. Üzerlerinde boya ve benzeri izlerin var olup olmadığını anlamak için laboratuar desteği alınmıştır. Ancak Çeşme-Bağlararası'nda tespit edilen sıvaların hiç birinde boya izine rastlanmamıştır. Ev içi donanımda fırınlar gibi sıvalı duvarlar da Çeşme-Bağlararası'nın belirleyici mimari özelliğidir. Bazı evlerde tabanlar üzerinde de sıva izine rastlanmıştır. Aynı zamanda sıvalı tabanlarla birlikte kullanım görmüş taş döşeli tabanlar da açığa çıkarılmıştır[229]. Tabanın döşemesinde kullanılan levha taşlar duvarlarda kullanılan levha taşlara oranla daha incedirler ve standart bir ölçüye sahip değillerdir. Sıvalı ve taş döşeli tabanlar, uygulandıkları mekanların kullanım özelliklerine göre yapılmışlardır. İşlevsel farklılıklardan ötürü sıvalı ve taş döşeli mekanların bir arada kullanıldığı en güzel örnekler Şarap Evi'nde tespit edilmiştir[230]. Mekan içi ve dışında tespit edilen bir diğer mimari donanım ise haznelerdir. Mekan içlerinde tespit edilen hazneler ağırlıklı olarak kil sıvalıdır. Fırın ve çevre düzenlemesi ile bağlantılı olan mekan içi hazneler küçük boyutludur. Zemin içine açılan çukurun her yanı kil sıvanarak belli oranda da sızdırmazlık özelliği sağlanarak, kullanılabilir birer mimari eleman haline dönüştürülmüştür. Mekan dışında bulunan silolar da mekan içi örnekler gibi zemin içine kazılarak oluşturulmuştur. Bu silolar daha büyük boyutludur ve genel ihtiyaçı karşılama amaçlı yapılmış olmalıdırlar.

[229] Ev 14 ve Ev 3'te kireç sıvalı tabanların yanında levha taş döşeli taban parçaları tespit edilmiştir.

[230] Şarap Evi'nin güneybatısında açığa çıkarılan, büyük oranda zemin altına inşa edilen küçük mekanlardan birinin tüm duvar ve tabanı, sızdırmazlığı daha da artırmak amacıyla kireçle desteklenmiş sıva ile kaplanmıştır. Ayrıca bu mekanlardan biri de tamamen plaka taşlarla döşenmiştir.

Zemin içerisine açılan çukurların her yönü büyük sayılabilecek levha taşlarla döşenmiştir.

II. 3. KOCABAŞ TEPE

İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü başkanlığında, Prof. Dr. Hayat Erkanal'ın bilimsel danışmanlığında yürütülen Tahtalı Barajı Kurtarma Kazıları Projesi, özellikle İzmir-Menderes ilçesinde yer alan Cumaovası'nın arkeolojik envanterinin oluşturulmasında önemli bir çalışma olmuştur. Kurtarma projesi kapsamında tespit edilen yerleşimlerden biri de Kocabaş Tepe'dir[231]. Deniz seviyesinden 140 m yüksekte olan Kocabaş Tepe, Cumaovası'nın tam ortasında yer alan Bakla Tepe'nin 2 km güneyinde, Kolophon antik kentinin ise 4 km kuzeyinde yer almaktadır. Kuzey-güney hattında uzanan tepe yaklaşık 1 km uzunluğundadır (Levha 50b). Cumaovası'na ve doğal yollara hakim bir noktada yer alan Kocabaş Tepe'nin bulunduğu yükseltinin doğu yamaçları oldukça diktir. Batı yöndeki yamaçları ise alçalarak Cumaovası ile bütünleşmektedir[232]. Tepenin üzerinde ve eteklerinde, özellikle güney yöndeki geniş düzlük alanda ve etrafında kurtarma projesi kapsamında 1996-1999 yılları arasında belirli sürelerde yüzey araştırmaları yapılmıştır. Bu çalışmalarla tepede ve eteklerinde M.Ö. 2. binin başlarından Protogeometrik döneme kadar uzanan zaman dilimine ait seramik örnekler ele geçmiştir. Tespit edilen seramiklerin yoğunluğunu Orta Tunç Çağı oluşturmaktadır[233]. Bu çalışmalar sonucunda Kocabaş Tepe'nin bulunduğu tepe noktasında kazı yapılmasına karar verilmiştir. 1997 ve 1999 yıllarında iki dönem

[231] Erkanal-Özkan 1998, s. 406.
[232] Erkanal-Özkan 1999, s. 42.
[233] Erkanal-Özkan 1998, s. 406; Erkanal-Özkan 1999, s. 42

yürütülen çalışmalar daha çok sondajlar şeklindedir. Tepenin tabakalaşmasını anlayabilmek amacıyla farklı alanlarda ve birbirinden farklı ölçülere sahip 15 sondaj açılmıştır. Bu sondajlarda elde edilen veriler doğrultusunda, Kocabaş Tepe Orta Tunç Çağı'na tarihlenen üç mimari tabakaya sahip kentsel ve planlı bir yerleşimden oldukça uzak, köy karekterine sahip bir tepe üstü yerleşim olarak tanımlanmıştır[234].

II. 3. 1. ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİ

Kocabaş Tepe'nin güney tarafındaki düz alanda yedi, doğu yöndeki düzlük ve eteklerinde sekiz olmak üzere toplam onbeş sondaj çukuru açılmıştır. Sondaj alanlarının ölçüleri 2 x 5 m ile 12 x 15 m arasında değişmektedir. Sondaj alanlarının yedisinde doğal ve doğal olmayan tahribatlardan ötürü arkeolojik veri yok denecek kadar azdır. Kocabaş Tepe hakkındaki bilgiler daha çok tepelik ve güney düzlükteki altı sondajdan elde edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda geçten erkene doğru 1., 2. ve 3. mimari tabaka olarak ayrıma gidilmiştir[235]. Kuzeydoğu – güneybatı istikametinde uzanan çalışma bölgeleri A, B, C ve D alanları olarak adlandırılmıştır

II. 3. 1. A. 3. MİMARİ TABAKASI

Orta Tunç Çağı I'e tarihlenen 3. mimari tabaka, yerleşimde detaylı araştırılan ve diğer tabakalara göre en iyi korunan mimari tabakadır. Tepenin güney kısmındaki düzlük kısımda A ve B alanlarında bulunan 4, 6, 7 ve 14 numaralı sondajlarda bu mimari tabakaya ait kalıntılar açığa çıkarılmıştır (Levha 50b).

[234] Erkanal-Özkan 1999, s. 42; Aykurt 2010, s. 4.
[235] Erkanal-Özkan 1999, s. 42; Aykurt 2010, s. 4.

6 ve 14 numaralı sondaj alanında yan yana sıralanmış ve kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan dört küçük ev / mekan kalıntısı tespit edilmiştir (Levha 51a). Bu evlerden üçü dikdörtgene yakın plana sahipken, biri apsidal planlı olarak tanımlanmıştır. Evlere giriş kuzey yönden verilmiştir. Korunmuşluk oranları oldukça düşük olan evlerin duvarlarının bir kısmı orta boy toplama taşlardan inşa edilmişken önemli bir kısmında ana kayadan alınmış parçalar kullanılmıştır. Apsidal planlı ev içerisinde ele geçen buluntular dikkat çekicidir. Çan biçimli forma sahip şist taşından yapılmış bir mühürün yanı sıra bir kalıp, maden cevherleri, cüruflar ve bronz parçalar tespit edilmiştir[236]. Diğer evlerde de belli yoğunlukta bronz parçaları tespit edilmiştir. Giriş kısımları kuzey - kuzeybatıda yer alan evlerin önünde iki ocak tabanı ve meydan olarak yorumlanabilecek bir açıklık mevcuttur. Ocakların formları yoğun tahribattan ötürü tespit edilememiştir. Korunmuş olan kısımları dikkate alındığında tabanlarında ve dik kenarlarında seramik parçaları kullanılmıştır. Ocakların dik kenarları seramik parçalarının dik biçimde sabitlenmesiyle oluşturulmuştur. Kenarlar içten ve dıştan sıvanmıştır. Bu ocakların güneyinde ise taş ve seramik parçalarından yapılmış bir döşeme parçası yer almaktadır (Levha51b). Apsidal ev ve diğer evlerin içinde tespit edilmiş olan bronz parçalar bu döşeme üzerinde de yoğun şekilde ele geçmiştir.

A alanında yer alan 4 numaralı sondajda da Kocabaş Tepe 3. mimari tabakaya ait kalıntılar mevcuttur. Kontrol sondajının kuzeybatısında, apsidal plan benzeri ev ile dikdörtgen planlı evin bir kısmı açığa çıkarılmıştır (Levha 51c). Bu iki ev de diğer örnekler gibi kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda konumlandırılmıştır. Apsidal

[236] Apsidal ev küçük ölçekte de olsa üretime yönelik faaliyetlerin yürütüldüğü bir atölye-ev olarak yorumlanabilir.

benzeri bir plana sahip evin uzunluğu 4.89 m, genişliği ise 1.70 m dir. Ortak kullanılmış duvar nedeniyle ikinci evin de uzunluğu apsidal benzeri plana sahip evle aynı iken, genişliği tahribattan ötürü tespit edilememiştir. Bu iki evin batısında tespit edilen mimari kalıntı alanda üçüncü bir evin varlığına işaret etmektedir. Her iki yönde de kazılmayan alan içinde kalan duvarın orta kısmı tahrip olmuştur. Üç taş sırası açığa çıkarılan duvarda belli bir inşa tekniği takip edilememiştir. Alandaki üçüncü eve ait olduğu düşünülen bu duvar ile alanın kuzeydoğusunda açığa çıkarılan evler arasında bir, sondaj çukurunun güneybatı köşesinde de bir olmak üzere iki adet silo tespit edilmiştir (Levha 52a). Ortalama çapları 1,00 m olan silolar orta ve küçük boyutlu toplama taşlarla örülmüştür. Siloların tabanları da yer yer küçük boyutlu toplama taşlarla sertleştirilmiştir. Her iki siloda da bol miktarda buğday taneleri tespit edilmiştir. Ayrıca alanda her iki silo ile bağlantılı olabilecek, depolamaya yönelik kullanım görmüş üç küp de tespit edilen mimariyle bağlantılı kalıntılar arasındadır. Bu küplerin içinde ve etrafında da bol miktarda buğday taneleri ele geçmiştir.

A alanı içerisindeki 7 No.'lu sondaj çukuru, tepenin güney eteğinde yer almaktadır (Levha 50b). Bu sondaj çukurunda ise bir evin / mekanın batı köşesi açığa çıkarılmıştır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan ve dikdörtgen plana sahip olması gereken evin batı duvarının 4,00 m, kuzey duvarının 3.75 m, doğu yöndeki duvarın ise yaklaşık 2,50 m'lik kısmı tespit edilmiştir. Tespit edilen duvarların örgüleri birbirinden farklılık göstermektedir (Levha 52b). Evin batı ve güney duvarı büyük ve orta boy toplama taşlarla örülmüşken, kuzey yöndeki duvarı küçük ve orta boyda yonga niteliğindeki taşlarla örülmüştür. Evin içinde güney kısmında, yığın halinde yanmış sıva parçaları ve yoğun şekilde buğday taneleri ele geçmiştir.

Kocabaş Tepe 3. mimari tabakaya ait mimari kalıntıların tespit edildiği bir diğer alan ise tepenin güneyinde yer alan 5 No.'lu sondaj çukurudur. Burada küçük boyuttaki toplama taşlardan yapılmış bir döşeme bulunmaktadır ve alanda başka bir mimari unsur korunmamıştır (Levha 53a).

C alanında bulunan 10 No.'lu sondajda açığa çıkarılan mimari kalıntılar da Kocabaş Tepe 3. mimari tabakaya tarihlendirilmiştir. Buradaki mimari kalıntılar mevcut örneklerden farklılık göstermektedir. Yaklaşık olarak çalışma alanının tümünü kapsar şekilde, 8 x 9 m ölçülerinde kerpiçten yapılmış bir blokaj ile bu blokajın güneyinde bir döşeme bulunmaktadır. Yüzeye çok yakın olan bu blokajı oluşturan kerpiç sıraları yer yer izlense de boyutları belirgin değildir. Kuzeyde, profile dayanan bu blokajın içine kısmen sabitlenmiş bir pithos bulunmaktadır. Kerpiç blokaj içine yerleştirilen pithosun içinde tahıl örneklerinin yanı sıra büyük baş hayvan kemikleri ve seramik parçaları bir arada bulunmuştur. Kerpiç blokajın güneyinde, ona dayandırılarak kullanım görmüş olan döşeme, küçük taş parçalarıyla yapılmış olup, yüzeye yakın olması nedeniyle büyük oranda tahrip olmuştur. Bu döşemenin doğusunda yaklaşık 2 m çapındaki alana yayılmış şekilde karbonlaşmış arpa kalıntıları dikkat çekicidir. Oldukça yoğun şekilde bir arada bulunan arpaların etrafında ve üzerlerindeki pithosa ait parçalar, alanın bu kısmında depo küpü / küpleri olduğunu göstermektedir.

3. mimari tabakaya ait kalıntıların açığa çıkarıldığı bir diğer derinleşme çukuru 15 numaralı sondajdır (Levha 53b). Tepenin en kuzeyinde yer alan sondajda anlamlı bir bütünlüğe sahip mimari kalıntı tespit edilememiştir. Ancak sondaj alanının neredeyse tümünü kapsar şekilde küçük boy taşlardan yapılmış bir döşeme

bulunmaktadır. Bu alan mevcut küçük buluntulardan yola çıkılarak tarihlendirilmiştir. Aynı döşeme üzerinde bulunan kurşun halkalar önem taşımaktadır. Orta Tunç Çağı'nda bir nevi para birimi olarak kullanıldığı düşünülen bu halkaların büyüklükleri farklılık göstermektedir. Bu tip halkaların benzerleri aynı döneme tarihlendirilen Liman Tepe III / 4.-3. mimari tabakalarından da bilinmektedir[237].

Bu alanda tespit edilen en önemli mimari kalıntı ise seramik fırınıdır (Levha 53c). Yaklaşık 1.55 m uzunluğunda ve 1.00 m genişliğinde ölçülere sahip olan fırının korunan yüksekliği 0,45 m'dir. Ağız kısmı kuzeydoğu yönde olan fırının tabanını çevreleyen duvar, orta büyüklükte taşlar ve kerpiç bloklarla örülmüştür. Fırının içinde iki adet ızgara yer almaktadır. İç kısım bu iki ızgara ile üç kanala ayrılmıştır. Fırını çevreleyen duvarlar da dahil olmak üzere çamur harçla sıvanmıştır[238]. Fırının üst yapısıyla ilgili bilgi edinilebilecek herhangi bir kalıntı ele geçmemiştir. Ayrıca bağlantılı olarak değerlendirilebilecek herhangi bir mimari kalıntı da tespit edilemiştir. Ancak bir bağ kurulamasa da fırının güneyinde seramik parçaları ile kaplanmış bir alan bulunmaktadır. Fırının içinde ve çevresinde bol miktarda seramik bulunmuştur. Orta nitelike kaliteye sahip olan seramikler genelde iyi fırınlanmıştır. Seramikler arasında en yoğun grubu dışa kalınlaştırılmış ağız kenarına sahip çanaklar oluşturmaktadır[239]. 3. Mimari tabakada açığa çıkarılan bu fırınla aynı dönem içerisine tarihlenen ve benzer nitelikte olan fırın örnekleri Liman Tepe, Panaz Tepe

[237] Erkanal-Günel 1995, s. 267.
[238] Aykurt 2006, s. 113, Res. 4.
[239] Aykurt 2006, s. 113.

ve Milet'den bilinmektedir[240]. Bu fırınlar içerisinde Milet örneği ile Kocabaş Tepe örneği birbiriyle benzerlik içerisindedir[241]. Bu türdeki fırınların farklı üretim özelliklerine sahip oldukları bilinmektedir. Kocabaş Tepe'de açığa çıkarılan ve Milet örneği ile dönemsel-kullanım açısından benzer özellikte olan bu fırın büyük çaplı bir üretimden çok basit düzeyli köy karekterine sahip bu yerleşimin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kullanım görmüştür.

II. 3. 1. B. 2. MİMARİ TABAKASI

Bu tabaka bölgede yoğun şekilde yapılan tarımsal faaliyetler ve erozyondan oldukça etkilenmiştir. Kocabaş Tepe 2. mimari tabakası tepenin en kuzeyinde yer alan 15 numaralı sondaj çukurunda tespit edilen bir döşeme kalıntısı ve mimari bütünlükten uzak bir duvar parçası ile temsil edilmektedir (Levha 53b). Yüzeye yakın olması nedeniyle yoğun tahribata uğrayan döşeme küçük boyutlu taşlarla yapılmıştır. Etrafında herhangi bir mimari ile bağlantı içerisinde olmayan bu döşemenin üzerinde yoğun sayılabilecek oranda metal parçalar tespit edilmiştir. Döşemenin güneyinde tespit edilen duvar parçası 4,50 m uzunluğa sahiptir. Dört sırası korunmuş olan duvarın yüksekliği 0,30 m, genişliği ise 0,40 m'dir. Duvarın batısında in-situ durumda farklı formlara sahip bir grup seramik tespit edilmiştir. İki çömlek, bir fincan ve bir kandilden oluşan bu grup içinde çömleklerin buluntu durumları dikkat çekicidir. Yan yana duran çömleklerin içinde ve etrafında hayvan kemikleri bulunmuştur. Yoğun tahribat bu grubun bulunduğu alanın mimari özelliği hakkında yorum yapılabilmesine engeldir.

[240] Raymond 2006, s. 614, Fig. 5.
[241] Aykurt 2006, s. 114.

II. 3. 1. C. 1. MİMARİ TABAKASI

Erozyon ve yoğun tarım faaliyetlerinden ötürü bu mimari tabakaya ait bütünlük veren mimari kalıntı açığa çıkarılamamıştır. Bir bebek mezarı ve bir çöp çukuru bu döneme ait kalıntılardır[242].

Tepenin güneyinde tespit edilen ve bir bebeğe ait olduğu anlaşılan çömlek mezar doğu – batı yönündedir. Çömlek mezarın ağız kısmı küçük boyutlu taşlarla kapatılmıştır. İçinde ya da etrafında bir mimari kalıntı ya da buluntu tespit edilememiştir. Yoğun tahribattan ötürü iskelet çok az korunmuştur. Bundan ötürü yatış pozisyonu ya da benzeri özellikleri ile ilgili bir saptama yapılamamıştır. Çömlek mezarın hemen yakınında bu döneme tarihlenen bir çöp çukuru bulunmaktadır. Kocabaş Tepe 2. ve 3. mimari tabakaları tahrip eden bu çöp çukuru içinde kapaklı vazolar, kulplu fincanlar ve insan yüzlü kaplara ait parçalar ele geçmiştir. Mimari anlamda belirgin özellikler tespit edilememiş olsa da, ele geçen seramik örnekleri Batı Anadolu sahil şeridinin seramik özellikleri içerisinde değerlendirilebilmektedir[243].

[242] Aykurt 2010, s. 45.
[243] Aykurt 2010, s. 56.

II. 3.2. YAPI TİPLERİ- TİPLERİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ VE İNŞAAT TEKNİKLERİ

II.3.2.1. YAPI TİPLERİ – TİPLERİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ

Yaklaşık 1 km uzunluğundaki tepe ve bu tepenin eteklerinde yerleşimin stratigrafisini anlamak amacı ile 15 adet sondaj çukuru açılmıştır. Bu sondaj çukurlarından B alanında yer alan 6. ve 14. sondajlarda mimari açıdan bütünlük verebilen 3. mimari tabakaya ait örnekler saptanmıştır. Yerleşimin plansal tipleri ve bu tiplerin işlevsel özellikleri ağırlıklı olarak bu iki sondajdaki kalıntılar üzerinden yapılmıştır. Yan yana sıralanmış olarak açığa çıkarılan mimari kalıntılar içinde iki konut tipi tespit edilmiştir. Bunlardan biri apsidal planlı yapı tipidir. Apsidal plan özellikle Kıta Yunanistan, Ege Adaları ve Batı Anadolu sahil şeridinde her dönem görülebilen bir mimari plan örneğidir[244]. Çok detaylı olmasa da apsidal plana sahip iki eve ait mimari kalıntılar Orta Tunç Çağı'nın erken evresinde açığa çıkarılmıştır.

Bir diğer plan tipi ise dikdörtgene yakın plana sahip evlerdir. Bu kalıntılar da görece bütünlük veren örnekleri B alanında açılmış olan 4 ve 16 nolu sondajlarda bulunmaktadır. Stratigrafiyi tespit amacıyla dar alanlarda yürütülmüş olan çalışmalar bu konut tipleri üzerine daha detaylı yorum yapmamıza engel olmaktadır. Ayrıca

[244] Özellikle Kıta Yunanisan, Ege adaları ve Batı Anadolu sahil şeridinde yoğun kulanım görmüş olan önemli mimari tiplerden biri olan apsidal ev plan tipi için Bkz. Leiner 2011; Televantou 2008; Sampson 2008; Kouka 2002; Erkanal H. 1997; Erkanal H. 1996; Renfrew vd. 1986; Sinos 1971; Renfrew 1970; Lamb 1936.

tarımsal faaliyetlerden ötürü yaşanmış olan yoğun tahribat mimarinin bütünlüğünün bozulmasındaki etkenlerdendir.

6 ve 14 No.'lu sondajlarda yürütülen çalışmalarla açığa çıkarılan dört ev, önlerinde meydan olarak değerlendirilebilecek bir alana yönlendirilmiş durumdadırlar. Yan yana sıralanan dört ev kalıntısından biri olan apsidal plana sahip ev, içinde bulunan küçük buluntularla dikkat çekmektedir. Evin içinde kalıp ve maden cevherleri ele geçmiştir. Apsidal evin işlevsel özelliğini güçlendiren bir diğer buluntu grubu parçalar halindeki bronzdur. Bu evde seramik örnek yok denecek kadar az ele geçmiştir ve mekan içi donanımla ilgili mimari kalıntı da yok denecek kadar azdır. Apsidal evin kuzey yönde bitişiğinde yer alan dikdörtgen plana sahip üç küçük ev / mekanın da korunmuşluk oranı oldukça düşüktür. Bu küçük mekanlarda da öne çıkan buluntu grubu maden ve madencilikle ilgilidir. Kalıp parçaları, pota olarak kullanılmış olabilecek kaba seramikler, cüruf ve bronz parçalar bu küçük mekanların buluntularını oluşturmaktadır. Bu dört küçük evin önünde meydan olarak yorumlanabilecek bir alan bulunmaktadır. Bu alanda evlerin hemen önünde iki adet ocak açığa çıkarılmıştır. Bu alanda da buluntu grubunun yoğunluğu maden ve madencilik üzerinedir. Bu meydan ve dört küçük ev birbiriyle ilişki içerisinde ve aynı işlevsel özellikte kullanım görmüşlerdir. Basit ölçekte kapalı mekanlar olarak tanımlanabilecek evler madencilik üzerine yürütülen çalışmalar kapsamında kullanım görmüşlerdir.

Kocabaş Tepe'deki düşük düzeyli korunmuşluk oranı ve basit mimari özellikler nedeniyle ev / mekanlar bulundukları alanlarla birlikte bakılarak işlevsel özellikleri tanımlanabilmektedir. A alanı 4. No'lu sondajda açığa çıkarılan, yan yana

inşa edilmiş apsidal benzeri ve dikdörtgen plana sahip evin kullanım özelliği bu şekilde anlaşılabilmektedir. İç donanımları belirgin değildir. Ancak hemen önlerinde iki adet silo ve üç adet, büyük boyutlu sayılabilecek küp açığa çıkarılmıştır. Evler ve bulundukları alanda yoğun şekilde buğday taneleri ele geçmiştir. Silo ve küpler depolamaya yönelik olarak kullanım görmüştür. Evler ise iskan amaçlı kullanılmıştır (Levha 52a). Aynı özelliklere sahip alan ve mimari kalıntı 7 No.'lu sondajda da mevcuttur. Evin içinde ve etrafında yoğun şekilde buğday taneleri ele geçmiştir. Mekan içi düzenleme tespit edilememiş olsa da Kocabaş Tepe'nin genel karekterine uygun olarak bu ev de iskan özelliklidir (Levha 52b).

II. 3. 2.2. İNŞAAT TEKNİKLERİ

Elimizde oldukça kısıtlı bilgiler olsa da en azından mevcut mimari kalıntıların inşaat teknikleri üzerine yorum yapılabilmektedir. Buradaki ana örgü malzemesi taştır. Çevrede kolayca ulaşılabilen toplama taşların yanı sıra ana kayadan kopartılmış parçalar da kullanılmıştır. Duvarların kalınlıkları orta ve nispeten küçük sayılabilecek taşların iki sıra halinde yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Yoğun olmamakla beraber belli alanlarda kerpiç kalıntıları mevcuttur. Buradan hareketle konut duvarları taş ve kerpiç örgü ile yapılmış olmalıdır. Duvarlarda ya da tabanda sıva örneğine rastlanmamıştır[245].

İnşaat tekniği olarak görülebilecek bir diğer uygulama ise dal örgü çamur harçtır. Belli oranda ve gruplar halinde tespit edilmiş olan pise parçaları bu tekniğin de kullanılmış olduğunu göstermektedir. Temel seviyesinde tespit edilen duvarların

[245] Liman Tepe ve Çeşme-Bağlararası'ında Erken Tunç Çağı mimari kalıntılarından başlamak üzere yoğun şekilde sıva uygulaması görülmektedir.

ölçüleri ve taşların ağırlıklı olarak düzensiz şekilde yığınlar halinde bir araya getirilmiş olması bu tekniğin varlığını gösteren bir diğer kanıttır. Tespit edilen mimari kalıntıların boyutları ve duvarlardaki düzensiz örgü üst yapının basit olacağını göstermektedir.

Sıralı vaziyette açığa çıkarılmış olan evlere aynı yöndeki kısa duvarları üzerinden giriş sağlanmıştır. Liman Tepe III. mimari tabakasının her safhasında karşımıza çıkan döşeli alanlar burada da bulunmaktadır. Bu alanlardaki taban döşemeleri küçük boy taşlarla sağlanmıştır. Bu alanlarla bağlantılı olabilecek şekilde tespit edilmiş olan iki adet ocağın yapım tekniği genel anlamda Liman Tepe'den bildiğimiz şekildedir. Ayrıca Liman Tepe'den bildiğimiz silo düzenlemesi Kocabaş Tepe'de de görülmektedir. Buradaki silolarda da taban ya da yan duvar sıvası mevcut değildir. Bu silolar Liman Tepe örneğine göre daha basit görünümdedir ancak açık alan kullanımı ve ortak yaşam alanlarının varlığını göstermeleri açısından önem taşırlar.

Konutların mekan sayısı ve mekan içi donanımları hakkında bilgi verecek yeterli oranda kalıntı mevcut değildir. Konutların mekan sayısı ya da işlevleri hakkında ayrıntı verilemese de, mimari kalıntıların ve buluntuların tümü birlikte değerlendirildiğinde, Kocabaş Tepe Liman Tepe ve Çeşme-Bağlararası yeleşim anlayışından tamamen uzak, kapalı bir köy karakterindedir.

II. 4. PANAZTEPE

İzmir – Menemen ilçesi Kesikköy sınırları içerisinde yer alan Panaztepe'nin varlığı, Manisa Arkeoloji Müzesi'nin 1982 yılında satın aldığı bir grup eser aracılığı ile mümkün olmuştur. Bunun üzerine bölgede 1983 yılında Panaztepe'nin de içinde

bulunduğu alanlarda yüzey araştırması yapılmış[246] ve 1985 yılında Armağan Erkanal başkanlığında, günümüzde de devam eden bilimsel kazılara başlanmıştır. Panaztepe günümüzde, Gediz nehrinin taşımış olduğu alüvyonlarla tamamen dolan Menemen Ovası'nın ortasında yer alan, farklı yükseklikliere sahip tepeler topluluğunun ucunda yer almaktadır[247]. Olasılıkla bir ada / yarımada üzerinde kurulmuş olan Panaztepe'de[248], kazılar dört farklı alanda yürütülmektedir (Levha 54a). Bu kazı alanlarından ilki Liman Kent olarak adlandırılmaktadır. Panaztepe'nin bulunduğu tepenin doğu tarafındaki eteklerde yer almaktadır. Bu kısımda özellikle Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilen mimari kalıntılar dikkat çekmektedir. İkinci kazı alanı tepenin güney eteklerinde bulunan mezarlıklardır. Üçüncü kazı alanı tepe noktasında bulunan akropoldür. Bu kısımda Klasik Dönem yapı katları ile M.Ö. 2. bine tarihlenen yapı katları bulunmaktadır. Dördüncü kazı alanı akropol alanının güney eteklerinde yer alan ve hafiri tarafından atölyeler mahallesi olarak adlandırılan kısımdır. Bu kısım da Orta Tunç Çağı boyunca kullanım görmüştür[249]. Panaztepe'de bugüne kadar yürütülen çalışmalarda M.Ö. 3. binden başlayarak [250] Bizans-Osmanlı dönemlerine kadar uzanan arkeolojik kalıntılar açığa çıkarılmıştır[251]. Panaztepe'de kazısı yapılan tüm alanlarda varlığı tespit edilen[252] Orta Tunç Çağı yerleşimleri 2 km'lik bir alana yayılmaktadır[253].

[246] Erkanal-Erkanal 1986, s. 67.
[247] Erkanal A. 1987, s. 254; Erkanal-Öktü -Çınardalı-Karaaslan 2008, s. 19.
[248] Erkanal A. 1987, s. 254; Erkanal A. 1988, s. 139; Erkanal A. 1990, s. 448; Günel 1999b, Resim 1.
[249] Erkanal A. 1997, s. 288, Resim 1 ; Erkanal-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2008, Plan 1; Erkanal-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2010, s. Plan 1.
[250] Erkanal A. 1992, s. 448.
[251] Bu sıralamaya mezarlık alanları da dahil edilerek verilmiştir.
[252] Erkanal-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2010, s. 110
[253] Erkanal A. 1997, s. 287.

Tepe'nin tümünde açığa çıkarılan Orta Tunç Çağı mimari kalıntıları arasında akropol alanındakiler dikkat çekicidir. Birbirleriyle bağlantılı dokuz mekana sahip bir yapı kompleksi güçlü mimari örgüsüyle öne çıkmaktadır. Dokuz mekâna sahip bu yapı kompleksi arazi yapısına bağlı olarak düzenlenmiştir (Levha 54b)[254]. Büyük yapı ünitesine ait mekanlar içerisinde in-situ durumda bir çok malzemenin ele geçmiş olması nedeniyle, açığa çıkarılmış olan bu dokuz mekan büyük bir yapının depoları olarak yorumlanmıştır. Tepe noktasında olduğu gibi tepenin her yöndeki eteklerinde de sürekli bir yerleşimin var olduğu görülmektedir. Panaztepe'de yerleşime en uygun kısım tepenin doğu yöndeki etek kısmıdır. Bu kısım kuzey yönden gelen hakim rüzgarlara kapalı ve daha korunaklı bir bölge konumundadır[255]. Burada açığa çıkarılan mimari kalıntılar akropol alanındaki mimari düzenleme kadar güçlü olmasa da, kendi içinde bölümlenmeleri olan uzun ev görünümündedir. Dönemler boyunca deniz ile doğrudan bağlantısı olan Panaztepe'nin doğu eteklerinde tespit edilen mimari üniteler, bir tür liman ve ona bağlı gelişen yerleşim ünitesi olarak şekillendirilmiştir[256]. Çeşme – Bağlararası'ndan çok iyi bildiğimiz, Liman Tepe'de ise şu anda bir meydan ile temsil edilen planlı alan kullanımı Panaztepe'de de tanımlanabilmektedir. Liman kent olarak adlandırılan kısımdaki yapılar yol/cadde ile bağlantı içinde konumlandırılmışlardır. Yol/caddenin yanı sıra yine liman - kentte bir meydan düzenlemesinin olduğu açığa çıkarılan mimari kalıntılarla öne sürülebilmektedir[257]. Cadde / sokak ile bağlantılı olarak gelişen ve arazinin yapısına

[254] Erkanal A. 1992, s. 451, Resim 3.
[255] Erkanal A. 1998, s. 286.
[256] Erkanal A. 1998, s. 287.
[257] Erkanal-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2011, s. 17.

göre konumlandırılan evler bir kompleks görünümündedirler[258] (Levha 54c). Özellikle Liman Tepe III/ 4.-3. mimari tabakalarının genel mimari özelliği olan, alanın daha özellikli olarak kullanılabilmesi için inşa edilen teraslar, Panaztepe'nin liman-kent olarak tanımlanan kısımında da karşımıza çıkmaktadır[259]. Orta Tunç Çağı'nda mimari anlayışın belli bir plan dahilinde geliştiğini gösteren bir diğer örnek kanal yapısıdır. Sokak olarak tanımlanan alan ile buna paralel uzanan kanalın yaklaşık 35 m'lik kısmı açığa çıkarılmıştır. Açığa çıkarılmış olan bu mimari yapılanma su kanalı olarak tanımlanmıştır[260].

Akropol alanının güney-güneybatı yönünde ise daha farklı bir yerleşim anlayışı mevcuttur. Bu kısımda açığa çıkarılan mimari, akropol ve limankent kısmındaki mimari yapılanmaya göre daha zayıf karakterlidir. İç donanımları ve etrafında ele geçen arkeolojik kalıntılardan yola çıkılarak yerleşimin bu kısmında atölyelerden oluşan bir çeşit mahallenin varlığından söz edilmektedir[261].

Panaztepe'nin kuzey ve batı yöndeki eteklerinde nekropol / mezarlık alanları bulunmaktadır. Bu alanlardan özellikle Batı Nekropol Alanı'nın M.Ö. 2. Binin ikinci yarısından başlayarak Osmanlı dönemine kadar aynı işlevde kullanıldığı görülmektedir. Bilinen mezar tiplerinin yanı sıra dromoslu tolos mezarlar ve mezarlık alanlarının parsellenerek kullanılmış olması dikkat çekicidir[262]. Bu haliyle

[258] Erkanal-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2012, s. 421. Plan 1.
[259] Erkanal-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2011, s. 17, Plan 2, Fig. 1-5.
[260] Erkanal-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2010, s. 109.
[261] Erkanal A. 1987, s. 255, Resim 3; Günel 1999b, s. 25.
[262] Erkanal-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2008, s. 19.

Panaztepe Nekropol alanının Anadolu Geç Tunç Çağı mezarlıkları arasındaki en büyük ve tekil örnek olduğu belirtilmektedir[263].

Panaztepe'deki mimari unsurlar bir arada değerlendirildiğinde, Orta Tunç Çağı'nda yaklaşık 2 km'lik bir alana yayılan, özellikle akropol alanında, içinde depo mekânlarının da bulunduğu büyük bir yapı ya da yapılar dizininin var olduğu görülmektedir. 2005 yılında yüzey buluntusu olarak ele geçen ve ihtimaldir ki bu yapı kalıntısı ile bağlantılı olan kurşun külçe bu yapının önemini daha da artırmıştır. Bu yapı kalıntısını idari sistem içerisinde ve ona yön veren özellikte olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır[264] Akropol alanı bu haliyle günlük yaşamın yanı sıra idari aktivitelerin de yürütüldüğü bir alan olarak değerlendirilebilmektedir. Akropol alanının güney-güneybatı eteklerinde sivil halkın yaşamsal faaliyetlerinin yanı sıra, üretime yönelik aktivitelerinin de yürütüldüğü ifade edilebilmektedir. Burada bir çeşit atölyeler semti ya da mahallesinden söz etmek mümkündür. Tepe'nin doğu yönünde ise geniş bir alana yayılan Limankent yerleşkesinden bahsedilmektedir[265].

1985 yılından başlayarak günümüze kadar devam eden çalışmalar sonucunda Panaztepe'nin önemli bir merkez – bir liman kenti – olduğu belirtilmektedir[266]. Özellikle Orta Tunç Çağı'nda tepenin tümüne yayılan yerleşim Liman Tepe'de bu dönemki yerleşim algısı ile benzerlik göstermektedir[267]

[263] Erkanal-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2008, s. 19.
[264] Erkanal-Öktü 2006, s. 1, 12.
[265] Erkanal A. 1998, s. 287; Erkanal-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2007, s. 392.
[266] Erkanala-Öktü-Çınardalı-Karaaslan 2011, s. 21.
[267] Liman Tepe III / 4-3. mimari tabakalardan net olarak izleyebildiğimiz şekliyle, üretime yönelik

II. 5. EFES / AYASULUK TEPESİ

İzmir-Selçuk'ta yer alan antik Efes kentinin erken dönem yerleşim alanı olarak görülen Ayasuluk tepesindeki çalışmalar son yıllarda yoğunlaşmıştır. St. Jean kilisesi ve Ayasuluk tepesinde yürütülen kazı ve onarım projesi 1990 yılı çalışmalarında, iç kaleye yakın bir kısımda yığınlar halinde kerpiç kalıntıları ve protohistorik dönem özellikleri gösteren seramik grupları tespit edilmiştir. Aynı yıl Ayasuluk tepesinde protohistorik tabakaların varlığını ortaya koymak amacıyla başlayan kazılar günümüzde de devam etmektedir. Yürütülen çalışmalar sonucunda tepedeki yerleşimin Erken Tunç Çağı'nın başına kadar indiği anlaşılmıştır[268]. Bizans dönemine tarihlendirilen sur duvarlarının yaklaşık 2 m altında şiddetli yangınla son bulmuş bir mimari tabaka tespit edilmiştir. Oldukça dar alanda yürütülen çalışmalar sonunda Ayasuluk Tepesinde Orta Tunç Çağı mimari açıdan sadece sıvalı bir duvar kalıntısı ile temsil edilmektedir (Levha 55b). Duvarın hemen altında ise ana kaya açığa çıkarılmıştır. Bu dönemin Efes – Ayasuluk'taki varlığı daha çok seramik örnekler ile kanıtlanmaktadır (Levha 55c) [269].

II. 6. BADEMGEDİĞİ

Bademgediği, İzmir Torbalı'da yer alan Metropolis antik kentinin yaklaşık 4 km uzağındadır. Hafiri tarafından Hitit metinlerinde adı geçen Arzawa kenti Puranda olarak önerilen Bademgediği M.Ö. 2. Binde etrafı surla çevrili bir kale

aktivitelerin sürdürüldüğü yapılar belli alanlarda toplanmıştır. Bu türdeki yerleşim anlayışının, Panaztepede de aynı dönemde var olduğunu söylemek mümkündür.

[268] Büyükkolancı 2008, s. 43.

[269] Büyükkolancı 2008, s. 44.

görünümündedir. Altı mimari tabakanın[270] varlığından bahsedilen Bademgediği'nde VI. Tabakada Orta Tunç Çağı'na ait seramik örnekler ele geçmiştir (Levha 55a). Bademgediği'nde en iyi tanımlanan tabakalar III-V. Mimari tabakalardır. Bu tabakalar Geç Hellas IIIC çağdaşı olarak görülmektedir. Liman Tepe ve Panaztepe'de olduğu gibi Bademgediği'inde de belli bir teraslama sisteminin varlığından bahsedilmektedir[271]. Geç Tunç Çağı'nda güçlü sur duvarları ile çevrili yerleşim özelliği gösteren Bademgediği'inde[272], Orta Tunç Çağı'ının varlığı Ayasuluk tepesinde olduğu gibi seramik örneklerle ortaya konmaktadır. Bütünlük içerisinde değerlendirilebilecek bir mimari tabaka açığa çıkarılamamıştır. Ancak bazı kerpiç yığınlar ve seramik kalıntılara dayanılarak Orta Tunç Çağı'nın varlığından söz edilmektedir.

II. 7. BAYRAKLI

Eski İzmir olarak da adlandırılan Bayraklı höyüğü, İzmir Körfezinin kuzeydoğu köşesinde bir adacık üzerinde yer almaktadır. 1948 yılında başlayan kazı çalışmaları belirli aralıklarla devam etmiştir[273]. Bayraklı höyüğünde M.Ö. 3. binden başlayarak Helenistik Döneme kadar olan süreçte kesintisiz bir yerleşimin var olduğundan söz edilmektedir[274]. Bayraklı höyüğü günümüzde düz bir alan üzerinde küçük bir tepe görünümündedir. Höyükteki protohistorik dönemler oldukça dar alanda tespit edilmiştir. Bayraklı I. ve II. Mimari tabakaları höyükte protohistorik dönemlere işaret etmektedir. I. mimari tabaka Troia ile eşleştirilerek Troia I. ve II.

[270] Meriç 2002, s.89; Meriç-Öz 2004, s. 296.
[271] Meriç 2003, s. 153; Meriç vd. 2007, s. 244 vd.
[272] Meriç 2002, s. 89.
[273] Akurgal 1950; Cook 1959; Akurgal 1997.
[274] Akurgal 1997, s. 12.

Mimari tabakalarının çağdaşı olarak yorumlanmıştır[275]. Bayraklı II. Mimari tabakası ise Orta Tunç Çağına işaret etmekte ve daha çok seramik örneklerle tarihlenmektedir. Özellikle Gri seramik bu tarihleme için önemli ip uçları sağlamaktadır[276]. Orta Tunç Çağı mimarisi ve bu dönemlere yönelik çalışma, Batı Anadolu sahil şeridinde klasik kent olgusu ile öne çıkan merkezlerde olduğu gibi Bayraklı Höyük'te de yok denecek kadar azdır.

Bayraklı yerleşimini bu çalışma açısından farklı kılan Protogemetrik Döneme tarihlenmiş olan Oval Ev'dir[277]. Oval ev, bölgedeki mimari geleneğin varlığını göstermesi açısından önem taşımaktadır[278].

II. 8. LARİSA - BURUNCUK

Larisa – Buruncuk, İzmir ili Menemen ilçesinin kuzeyinde Bakırçay'ın ise güneyindedir. Klasik dönem kalıntıları ile öne çıkan Buruncuk – Larisa'da 1902 yılında başlayan kazılar 1934 yılında sonlandırılmıştır. Kazı çalışmaları sırasında klasik tabakalar üzerine yoğunlaşıldığı için protohistorik tabakalar oldukça dar alanlarda açığa çıkarılmıştır. Orta Tunç Çağı'na tarihlenen bir yapının güneydoğu köşesi tespit edilmiştir[279]. Tespit edilebilen bu tek mimari örnekte duvarlar toplama taşlarla inşa edilmiştir. Hem plan hem de işlev açısından veri eksikliği nedeniyle detaylı tanımlama yapılamayan mimari kalıntı örneğinde batı yöndeki duvara yakın

[275] Cook 1959, s. 9; Akurgal 1950, s. 3 vd.
[276] Akurgal 1950, s. 8.
[277] Akurgal 1997, s. 16, Lev. 4-5.
[278] Bayraklı'da açığa çıkan oval ev bu çalışmanın II. bölümünde Liman Tepe konu başlığı altında değerlendirilmiştir.
[279] Boehlau-Schofeld 1940, 2-14; Akurgal 1950, s. 7.

kısımda yapı içini bölen bir duvar kalıntısından söz edilmektedir. Bu mimari kalıntı dışında Orta Tunç Çağı'nın varlığı ancak seramik örneklerle anlaşılabilmektedir.

II. 9. ULUCAK

Batı Anadolu sahil şeridindeki erken dönem yerleşimlerinin Neolitik Döneme kadar indiğini gösteren ve Batı Anadolu sahil şeridinin kronolojisi açısından büyük önem taşıyan Ulucak Höyük, İzmir ili Mustafa Kemalpaşa ilçesi Ulucak Beldesi sınırları içerisindedir[280]. Ulucak Höyük'te de Orta Tunç Çağı'na ait mimari tabaka şu an için açığa çıkarılamamıştır. Daha çok yüzey toprağının hemen altından gelen seramik örneklerinden tanınan Orta Tunç Çağı ayrıca pitos ve çömlek mezarlarla temsil edilmektedir[281]

İzmir il sınırları içerisinde kazısı yapılmış olan merkezlerin dördü dışındakiler[282] Orta Tunç Çağı'na ait belli bir mimari tabakalanma vermemektedir. Bu yerleşimlerde dönemin varlığı küçük buluntularla anlaşılmaktadır.

II. 10. İZMİR İLİ ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Mimari oluşum kültürel, politik ve ekonomik gücün bir göstergesidir. Bu oluşumun fiziki etkileyenleri coğrafya, iklim ve topografik yapıdır. Yerleşimler tarihsel süreç boyunca yaşamsal aktiviteler açısından en avantajlı olabilecek alanlarda kurulmuş ve bu alanlarda gelişim göstermişlerdir. Bu nedenle birçok

[280] Çilingiroğlu-Dedeoğlu 2007, s. 137.
[281] Derin vd. 2004, s. 240.
[282] Liman Tepe, Çeşme-Bağlararası, Kocabaştepe ve Panaztepe.

merkezde hem mimari hem de yerleşim anlayışındaki dönemsel bazdaki farklılaşma ve gelişim izlenebilmektedir. Yerleşimlerden elde edilen bu bilgiler benzeşen ve ayrışan örneklerle kıyaslanarak bölgesel ölçekte mimari anlayışın ortaya konabilmesi mümkün olmaktadır. Son yıllarda İzmir başta olmak üzere Batı Anadolu'da sayıca çoğalan arkeolojik kazılar bölge için belli oranda tanımlama yapabilme imkanı vermektedir [283].

Erken Tunç Çağı ile birlikte teknolojik yenilikler her anlamda bir önceki dönemden ayrışma sağlamıştır. Mimari anlayıştaki farklılaşma yerleşimlerin de şekillendiricisi olmuştur. Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'da belli oranda da olsa ortak bir mimari algıdan söz etmek mümkündür. Sur sistemine bağlı olarak gelişim gösteren yerleşimler dönemin belirleyici özelliği olarak görülebilmektedir[284]. Dikdörtgen plana sahip uzun evler sura dayandırılarak, yan yana ortak duvar ve üst örtü kullanılarak inşa edilmişlerdir. Yerleşimin içine yönelen evler ihtiyaca göre iç bölmelere ayrılmışlardır. Megaron ve özde megaron plandan gelişim gösteren plan tipi de görülmektedir. Ayrıca apsidal plan tipi mevcut planlar arasındadır[285]. Yaşamsal aktivitelerle birlikte küçük çaplı üretim faaliyetleri de bu evler içinde yapılıyor olmalıdır.

Orta Tunç Çağı'nda ise özellikle Ege adalarında ve Kıta Yunanistan'da yerleşim sayılarında azalma söz konusudur. Mevcut yerleşimlerde ise küçülmenin

[283] Yakın çevre kültür bölgesi olarak görülen Kıta Yunanistan ve Adalardaki çalışmalar Batı Anadolu ile kıyaslanamayacak kadar fazladır.

[284] Sur sistemine bağlı olarak gelişim gösteren başlıca merkezler arasında Troya olmak üzere Liman Tepe, Bakla Tepe, Beycesultan, Karataş-Semahöyük, Demirci Höyük, Küllüoba gelmektedir.

[285] Bölgedeki erken örnek Bakla Tepe'de Geç Kalkolitik Çağ'da görülmektedir. ayrıca Troya'da benzer plan örneği mevcuttur.

olduğu belirtilmektedir[286]. Batı Anadolu'da ise bu dönem için geneli kapsar biçimde bir tanımlama ancak dar çerçevede yapılabilmektedir. Troya'da bu dönemde kültürel anlamda farklılaşmanın olduğu, IV. Troya'dan itibaren Anadolulu özelliklerin öne çıktığı vurgulanmaktadır. Beycesultan kamu, dini ve sivil mimari örnekleri ile bu dönemde de bölgenin güçlü yerleşimlerindendir. Son dönemde Seyitömer'de yürütülen kazılarla açığa çıkarılan Orta Tunç Çağı mimari tabakaları bölge için önem kazanmaya başlamıştır.

Batı Anadolu sahil şeridinin ortasında yer alan İzmir'de ise son yirmi yılda yürütülen kazılar bu dönemin mimari anlayışının tanımlanması için büyük avantaj sağlamıştır. İzmir il sınırları içerisinde yer alan ve bu çalışmaya konu olan Liman Tepe, Çeşme-Bağlararası ve Kocabaş Tepe'nin dışında Orta Tunç Çağı mimarisinin tabakalar halinde açığa çıkarıldığı yerleşim Panaztepe'dir. Panaztepe güçlü mimari yapısı ve 2 km'yi aşan genişlikteki yayılım alanı ile bölgedeki önemli Orta Tunç Çağı merkezlerindendir. Panaztepe dışında Orta Tunç Çağı varlığı kanıtlanan diğer merkezler yukarıda genel özellikleri ile de ele alınan Efes-Ayasuluk Tepesi, Bademgediği, Ulucak, Bayraklı ve Larisa-Buruncuk'tur. Ancak bu yerleşimlerde Orta Tunç Çağı'nın varlığı seramik grupları ile tespit edilebilmektedir. Bundan ötürü İzmir ve çevresinin Orta Tunç Çağı'ndaki yerleşim algısı ve mimari özellikleri Liman Tepe, Çeşme Bağlararası, Panaz Tepe ve kısmen de olsa Kocabaş Tepe üzerinden yapılabilmektedir.

Kıyı yerleşimi olan Liman Tepe Orta Tunç Çağı'ında, hem bulunduğu alanın arızalı yapısını hem de kendinden önceki kültür tabakalarının oluşturduğu

[286] Voutsaki 2010, s. 102.

olumsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla belli oranda teraslar üzerinde yükselmektedir. Benzer uygulamayı Panaztepe'de ve Troya'da da görmek mümkümdür. Liman Tepe Erken Tunç Çağı'nda güçlü sur yapısı ve sura bağlı olarak gelişim gösteren yerleşim anlayışına sahiptir. Ancak Orta Tunç Çağı'nda bir önceki döneme göre daha açık bir yerleşimin var olduğu söylenebilir. Yerleşimi oluşturan mimari unsurlar bağımsız durmakta ve boş alanlar etrafında sıralanmaktadırlar. Geniş yayılım alanına sahip Panaztepe de benzer bir mimari oluşum içindedir. Liman Tepe'de Orta Tunç Çağı'nda dikdörtgen plana sahip uzun ev planının yanı sıra oval plana sahip ev tipinin varlığı, belli oranda da olsa üretim alanları ve yaşam alanlarının birbirinden ayrılmaya başladığını düşündürmektedir[287]. Plansal bazda olmasa da sektörel anlamda üretim ve yaşam alanlarının birbirinden ayrıldığı Panaztepe'de de görülebilmektedir[288].

Aynı kültür bölgesi içerisinde, kıyı yerleşimi özelliğinde olan Çeşme – Bağlararası ise bu iki merkezden farklı bir yerleşim anlayışına sahiptir. Orta Tunç Çağı'nın geç dönemlerinin güçlü şekilde temsil edildiği merkezde, cadde ve sokak organizasyonu içerisinde gelişim göstermiş sık bir yerleşim algısı söz konusudur. Yerleşimde boş alan bırakmaksızın birbirine yapışık düzende inşa edilmiş olan evlerin her birinin kendi duvarı vardır. Ortak duvar kullanımının olmayışı gelişen mülkiyet kavramı olarak görülmektedir. Çeşme-Bağlararası yerleşiminin tanımlayıcı özelliklerinden biri IV. Troya'dan örneklerini bildiğimiz kubbeli fırınlardır. Yerleşimde açığa çıkarılmış olan her evde fırın ve günlük yaşama yönelik ihtiyaçları

[287] Oval plana sahip yapılar hem Ege kültür bölgesinde hem de Batı Anadolu'da görüldüğü yerleşimlerde bağımsız duran yapı grupları içerisinde değerlendirilmekte ve basit mimari özellikleri ile günlük yaşama yönelik aktiviteleri sınırlar nitelike düşünülmelidir.
[288] Erkanal A. 1987, s. 254; Erkanal A. 1988, s. 60; Günel 1999b, s. 25.

karşılayabilecek düzenlemeler bütün halinde yer almaktadır. Çeşme-Bağlararası'ndaki sık mimari oluşumun en önemli nedeni yerleşimi çevreleyen sur duvarı olmalıdır. Batı Anadolu sahil şeridinde son dönemde yürütülen çalışmalarla açığa çıkmaya başlayan Çeşme-Bağlararası bu yapısıyla diğer örneklerden ayrışmaktadır[289].

Kocabaş Tepe ise tamamen farklı bir yerleşim anlayışı içerisindedir. Dikdörtgen ve apsidal ev planı basit inşa tekniği ile bir arada kullanılmıştır. Planlı bir gelişimden çok ihtiyaca göre şekillenen bir yerleşim olarak tanımlanabilmektedir. Tepe üstü yerleşim niteliğinde olan Kocabaş Tepe, bölgesel özellikleri içinde barındıran ve yerel kaynakları kullanan basit mimari anlayışı ile köy görünümündedir.

Aynı kültür bölgesi içerisinde olmasına rağmen mevcut yerleşimler birbirlerinden farklı özellikler sergilemektedir. Bu farklılık özelde İzmir genelde ise Batı Anadolu sahil şeridi için tek bir yerleşim planının tanımlanmasını zorlaştırmaktadır[290]. Ancak merkezler bazında belli bir tanımlama yapılabilmektedir. Yerleşimlerin, bulundukları bölgenin coğrafi şartları, topografik yapısı, kullanılabilir yayılım alanı ve belli orandaki üretim aktivitelerine bağlı olarak kendilerine özgü bir yerleşim modeli geliştirdiklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

[289] İç Batı Anadolu'da Kütahya'da bulunan Seyitömer sur sistemine bağlı olarak gelişen yerleşim anlayışı ile dikkat çekmektedir.

[290] Belirgin yerleşim anlayışının ortaya konamamasında araştırması yapılmış olan yerleşim sayısının az olması da etkendir.

III. BATI ANADOLU'DA ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİ

Batı Anadolu ifadesini coğrafi anlamda Türkiye'nin yedi bölgesinden biri olan Ege Bölgesi ile eşitlemek mümkündür. Batı Anadolu sahil şeridi ve İç Batı Anadolu olarak tanımlanan bölge kültürel olarak da bu tanımlamayla örtüşmektedir. Anadolu'nun ortasından itibaren uzanan dağ sıraları Ege Denizi'ne dik olarak inmekte ve bu dağ sıralarının arasında kalan nehir vadileri ve düzlükler doğal yollar oluşturmaktadır. Bu vadiler Batı Anadolu'yu İç Batı Anadolu üzerinden Anadolu'nun içlerine bağlanmaktadır. Vadiler üzerinde oluşan bu doğal yollar bölgelerin birbirleriyle ticari ve kültürel anlamda sürekli ilişki içerisinde olmalarını sağlamıştır[291]. Erken Tunç Çağı ile birlikte bölgede şekillenmeye başlayan kent olgusu savunma sistemlerine bağlı olarak gelişen yerleşim anlayışını beraberinde getirmiştir. Kuzeybatı Anadolu'da Troia, sahil şeridinde Liman Tepe, iç kesimde Beycesultan ve Elmalı- Karataş ile İçbatı Anadolu'nun kuzey kesiminde Küllüoba bu dönemde kentleşme olgusunun en iyi izlendiği ve bölgenin kültürel sınırlarının çizildiği merkezler görünümündedir.

Batı Anadolu'daki en önemli yerleşimlerden biri olan Beycesultan Denizli-Çivril'dedir. Yaklaşık 40 hektarlık alana yayılan Beycesultan'da V-IV. Mimari tabakalar Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir[292]. Orta Tunç Çağı'nda Beycesultan'da öne çıkan mimari özellik, merkezi avlu etrafında kompleksler halinde gelişen ve saray olarak tanımlanan yapılar bütünüdür (Levha 56a). Mimari plan açısından tam olarak saptanamamış olan, kazılmayan alanlar içerisinde de

[291] Erkanal vd. 2011, s. 116.
[292] Lloyd-Mellaart 1965, s. 69.

devam eden bu yapı 70 x 55 m ölçülerindedir. Bu yapı aynı zamanda Yanık Saray olarak da tanımlanmaktadır[293]. Avlu etrafında şekillenen saray, açığa çıkarıldığı kısımlar itibariyle üç ayrı kompleks / kanat şeklinde tanımlanmıştır. Saray kompleksinin güneydoğu kısmı depo mekanları ve idari faaliyetlerin yürütüldüğü kısım olarak yorumlanmaktadır[294]. Diğer kısımlara oranla daha fazla tahrip olmuş olan doğu kanadının büyük bir kısmı ise kazılmayan alan içerisinde kalmaktadır. Bu kanadın avlu yönüne açılan mekânlarının üzerleri açık olarak bırakılmıştır. Ayrıca bu kısımda açığa çıkarılan merdiven odası sarayın ikinci katının var olduğunu göstermesi açısından önemlidir[295]. Diğer kısımlara oranla daha küçük mekanlara sahip olan batı tarafa girişi sağlayan kapı sağlam olarak ele geçmiştir. Bu kısmı özel yaşam alanları olarak düşünmek yanlış olmayacaktır. Bir avlu etrafında dikdörtgen plan dâhilinde, belli işlevlere göre kanatlar halinde gelişim gösteren sarayın, idari ve özel mekanlar arasındaki geçişleri sağlayan ve merkezi görev üstlenmiş olan avlusunun belirli kısımları sütunlarla hareketlendirilmiştir. Bu haliyle Lloyd tarafından daha çok Girit'teki Mallia sarayı avlusu ile benzerlik kurulmuştur. Ancak saray ve avlu üzerinde yıllar içerisinde devam eden çalışmalar sonucunda bu benzerliğin vurgulanabilmesi için daha güçlü verilere ihtiyaç olduğu belirtilmiştir[296].

Beycesultan'da kamusal yapılar dışında sivil mimariye ait örnekler de açığa çıkarılmıştır. Batı Anadolu ve özellikle Ege bölgesinin belirgin mimari planı olan megaron ve temelde megaron plana yan eklemelerle gelişen megaron benzeri mimari burada da kendini göstermektedir (Levha 56c). Bu mimari planın gelişimi özellikle

[293] Lloyd-Mellaart 1965, s. 5, Fig. A3.
[294] Lloyd-Mellaart 1965, s. 8, Plate I-II.
[295] Lloyd-Mellaart 1965, s. 17-18.
[296] Lloyd-Mellaart 1965, s.62.

Erken Tunç Çağı'ndan itibaren izlenebilmektedir. Evler taş ve kerpiç malzeme ile inşa edilmişlerdir. Ahşap malzemenin kullanımı özellikle saray kompleksinde yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Megaron planlı evlerde ön oda ve ana mekan değişmez unsurlardır. Ana mekanların içerisinde bazı bölmeler yapılmıştır. Özellikle ana mekan içerisinde ocaklar tespit edilmiştir. Beycesultan'da açığa çıkarılan bu örnekler hem idari hem de günlük faaliyetlerin yürütüldüğü yapılar şeklindedirler[297].

Saray yapısının dışında kamusal özelliğe sahip olan bir diğer yapı grubu ise dini içerikli kullanımı olan mimari düzenlemelerdir (Levha 56b). Ağırlıklı olarak R alanında açığa çıkarılmışlardır. Bunlardan büyük plana sahip olan yapı hakkında çok bilgi verilememiştir. Ancak küçük plana sahip olan yapının[298] dini-ritüel içerikli kullanıma sahip olduğu belirtilmiştir[299].

Orta Tunç Çağı mimari tabakaları tüm yönleriyle açığa çıkarılamamıştır. Ancak saray ve dini kullanıma yönelik mimari düzenlemeleri, Ege ve Batı Anadolu'nun geleneksel mimari özelliği olan megarona bağlı olarak gelişmiş sivil mimarisi ve dışa karşı korunaklı görünümüyle Beycesultan, Orta Tunç Çağı için önemli merkezlerdendir [300].

İlyada destanında adı geçen mitolojik şehri bulmak amacıyla ve biraz da tahrip eder tarzda başlayan Troia / Hisarlık Tepe kazıları, Anadolu arkeolojisi için her açıdan öncüdür (Levha 57a)[301]. Yerleşimde Orta Tunç Çağı Troia IV'ün (4e

[297] Lloyd-Mellaart 1965, s. 39 vd.
[298] Lloyd-Mellaart 1965, s. 39, Pl.XXIIb.
[299] Lloyd-Mellaart 1965, s. 63.
[300] Abay 2012, s. 11.
[301] Son kazı mevsiminden itibaren yaklaşık elli yıl aradan sonra 1988 yılında yeniden başlayan üçüncü

safhası)[302] sonu Troia V ve Troia VI'nın başını kapsamaktadır [303]. Korfmann IV. Troia ile birlikte farklı bir kültürel yapının var olduğunu düşünmekte, Troia I-III'ü Denizsel Troia Kültürü olarak tanımlamakta, IV. Troia'dan itibaren daha çok Anadolu'ya ait özelliklerin ön plana çıktığını vurgulamaktadır[304]. Troia IV beş alt evreye ayrılmıştır[305]. Süreç içerisinde yerleşim 18.000 m^2'lik alana yayılmıştır. Bu dönemde savunma sistemi üzerine yeni eklemeler yapılmamış ve yeni bir savunma sistemi oluşturulmamıştır. Ancak yerleşimler Troia II surunun dışında da devam etmiştir[306]. Konutlar belli bir sistem dahilinde, megaron planlı olarak, sokaklarla birbirinden ayrılmış gruplar halindedir (Levha 57b)[307]. Yan yana inşa edilen konutlarda ortak duvar kullanılmış, tek çatı ile örtülmüşlerdir. IV. Troia'daki mimari oluşum Demircihöyük çalışmaları ile tanımlanmış olan Anadolu yerleşim şeması özelliğini yansıtmaktadır[308]. Konutlar kendi içinde bölümlenmiştir. Troia IV'te dikkat çeken yenilik kubbeli fırındır ve tüm evrelerde gözlemlenmektedir[309]. Troia IV ile V arasında bir kesinti olmamıştır. Kültürel açıdan da devamlılık söz konusudur. Troia V erken, orta ve geç olmak üzere üçe ayrılmıştır[310]. Bir önceki dönem mimarisine oranla daha düzgün bir işçiliğin varlığı görülmektedir. Konutlar

dönem Troia kazıları için Bkz. Korfmann 1990; Korfmann 1992; Korfmann 1995; Korfmann 1996; Korfmann 1998; Korfmann 1999; Korfmann 2000; Korfmann 2001a; Korfmann 2001b; Korfmann 2002a; Korfmann 2003; Korfmann 2004; Korfmann 2006; Jablonka-Pernicka 2007; Jablonka-Pernicka 2009.

[302] Troia IV, Blegen tarafından Erken Tunç Çağı içerisine tarihlenmiştir. Ancak son dönem çalışmaları ile Troia IV.ün sonu Orta Tunç Çağı'nın başına çekilmiştir.

[303] Blegen 1963, s. 174; Korfmann 2001a, s. 348; Sazcı 2007, s. 17.

[304] Korfmann 1997, s. 214 vd. ; Korfmann 1998, s. 427 vd.

[305] Blegen vd. 1951, s. 102 vd.

[306] Blegen vd. 1951, s. 102.; Sazcı 2007, s. 83.

[307] Korfmann 1995, s. 240.

[308] Korfmann 1996, s. 287.

[309] Blegen vd. 1951, s. 155, part 2, fig. 116; Korfmann 1995, s. 331, Res. 13; Sazcı 2007, s. 83.

[310] Blegen vd. 1951, s. 224-226.

taş temel - kerpiç duvar şeklinde yapılmış ve geleneksel mimari yapı devam etmiştir (Levha 57c). Konutlarda sıva tespit edilmiştir[311]. Yaklaşık 18.000 m^2'lik bir alana yayılan[312] Troia V'te de erken dönem savunma sistemine yapılmış olan yeni bir ek ya da yeni bir savunma sistemi tespit edilememiştir. Bir önceki evreye göre belirgin bir gelişim gösteren mimari; konutların hemen hepsinde ocaklar, kubbeli fırınlar ve sekilerle ortaya konmuştur[313]. Troia IV ve V, bir sonraki Troia VI ile karşılaştırıldığında oldukça sönük kalmaktadırlar. VI. Troia her yönüyle önceki yerleşimlerden ayrılmaktadır. Sekiz mimari tabakayla temsil edilen Troia VI[314] yer yer 2 m genişliğinde ve 10 m'yi aşan yüksekliğe sahip sur duvarları ile güçlü bir kent görünümündedir. Belli oranda teraslar üzerinde yükselen evlerin öncelikli mimari tipi megarondur. Sur duvarları ile korunaklı hale gelen kale dışında oldukça geniş alana yayılmış olan bir aşağı şehir bulunmaktadır[315]. Yaklaşık 270,000 m^2'lik alanı kaplayan yerleşim ilk andan itibaren tamamen belli bir plan dahilinde gelişim göstermekte[316] ve özellikle M.Ö. 2. binin ortalarından itibaren bir yönetim merkezi olarak tanımlanmaktadır[317].

Bölgedeki klasik dönem kentlerinin yerleşim tarihlerinin erkene gittiği seksenli yıllar sonrasında artan çalışmalarla saptanmıştır. Klasik dönem kentlerinin ihtişamı erken döneme yönelik çalışmaları hem gölgelemiş hem de bu kentler erken dönem yerleşim katlarını bütünüyle kapatmıştır. Bundan dolayıdır ki belirli

[311] Korfmann 1998, s. 429.
[312] Blegen vd. 1951, s. 222.
[313] Sazcı 2007, s. 83.
[314] Blegen vd. 1950, s. 22
[315] Kale surlarının haricinde aşağı şehir de belli bir savunma sistemi ile korunaklı hale getirilmiştir. Bkz. Korfmann 1999, s. 359 vd.
[316] Korfmann 1996.
[317] Korfmann 2001, s. 397; Korfmann 1995, s. 335.

merkezler dışında erken döneme ait yerleşim tabakaları hem çok dar alanlarda hem de bütünlükten uzak mimari örneklerle tanımlanmıştır.

Batı Anadolu'nun önemli klasik dönem kentlerinden biri olan Milet'te ilk yerleşimin Kalkolitik Döneme kadar indiği ortaya konabilmiştir[318]. Orta Tunç Çağı'nı Milette, III. ve IV. Mimari tabakalar temsil etmektedir. Milet III Orta Tunç Çağı'nın başı ve ortasını kapsarken, Milet IV Orta Tunç Çağı sonu ve Geç Tunç Çağı başına tarihlendirilmektedir[319]. Milet'in özellikle Girit Adası ile olan yoğun ilişkisinin Orta Tunç Çağı başlarında önemli düzeyde olduğu belirtilmektedir[320]. Athena Tapınağının çevresinde yürütülen çalışmalarla tespit edilen protohisorik dönemler daha çok küçük buluntular aracılığıyla tanımlanmaktadır. Küçük buluntular hem dönemin varlığını hem de ilişkileri ortaya koyar iken bu dönemin mimari anlayışı ve yerleşim algısının belirlenmesi mevcut kalıntılarla imkansızdır. Birbirinden kopuk, plan vermeyen taş temele sahip duvar parçaları dönemin mimarisini temsil etmektedir. Bütünlükten uzak duvar parçası kalıntılarının yanı sıra[321] üç ocak ve bir seramik fırını[322] dönemi temsil eden diğer mimari unsurlardır[323]. Niemeier, Milet III. tabakanın Girit eski saraylar dönemiyle eş zamanlı olarak son bulduğunu belirtmektedir[324].

[318] Voigtlaender 1982, s. 30; Parzinger 1989, s. 415; Von Graeve 1999, s. 585; Von Graeve-Niemeier 2002, s. 75.
[319] Von Graeve-Niemeier 2002, s. 76.
[320] Von Graeve-Niemeier 2002, s. 77.
[321] Niemeier 2009, s. 142, Fig. 1(Site plan of Miletus).
[322] Raymond 2006, s. 612; Raymond 2009, s. 143 vd.
[323] Von Graeve-Niemeier 2002, s. 77, Resim 2.
[324] Von Graeve-Niemeier 2002, s. 77.

Milet IV. tabakanın erken evresi Orta Tunç Çağı'nın sonunu temsil etmektedir. Bu dönemin en önemli mimari kalıntısı ise IVe'ye kadar varlığını devam ettiren kutsal alandır. Avlu görünümüne sahip alanda belli bir sıraya göre dizilmiş dört adet kerpiç altar ve farklı mimari tabanlar üzerinde tespit edilmiş taş ve seramikten üretilmiş, parçalar halinde onüç adet kurban sehpası alanın kullanım özelliğini ortaya koymaktadır[325]. Batı Anadolu'da klasik dönem kalıntıları ile öne çıkan kentlerin çoğunda olduğu gibi Milet'te de Orta Tunç Çağı dar alanlarda tespit edilmiş ve daha çok küçük buluntularla tanımlanmıştır.

Orta Tunç Çağı'nın temsil edildiği bir diğer merkez Aydın Kuşadası'ndaki Kadıkalesi'dir. Tepe, hafiri tarafından Kadıkalesi / Anaia olarak adlandırılmaktadır[326]. Çevresi için önemli bir liman kenti olarak görülen höyük yaklaşık 23 m yükseklikte ve 250 m çapındadır. Adını üzerindeki Bizans kalesinden alan höyük doğu-batı doğrultusunda denize doğru uzanmaktadır[327]. Bizans kalesi höyüğün zirve kısmı tesviye edildikten sonra kurulmuştur. Tesviye edilen toprağın bir kısmı höyüğün eteklerine yayılmıştır. Eteklerdeki bu kayma, tabakaların tespitini güçleştirmektedir. İnşa edilen kale M.Ö. 1. bin tabakalarını tahrip ederken erken dönem tabakalarını ise tamamen kapatmıştır. Bundan ötürü erken dönem buluntuları daha çok eteklerde ya da oldukça dar alanlarda tespit edilebilmiştir. Bugüne kadar yürütülen çalışmalarda Kalkolitik Çağdan başlayarak Bizans dönemine kadar uzanan buluntu grupları açığa çıkarılmıştır. Bizans döneminde güçlü bir yerleşim olarak adlandırılan kalenin özellikle güneybatı eteğinde yürütülen çalışmalarda tarih öncesi

[325] Von Graeve-Niemeier 2002, s. 77, Resim 5; Von Graeve 2007, s. 629.
[326] Mercangöz 2008, s. 450.
[327] Akdeniz 2011, s. 1.

dönemlere ait kalıntılar tespit edilmiştir. Hafiri tarafından altı mimari tabakanın var olduğu belirtilen Kadıkalesi'nin dördüncü mimari tabakası Orta Tunç Çağına tarihlenmektedir[328]. Erken döneme ait seramik buluntular herhangi bir mimari tabakaya bağlı olarak ele geçmemiştir. Kalenin güneybatısında 4 ve 3 numaralı kapıların önünde höyüğün stratigrafisini anlamak amacıyla yapılan çalışmalar esnasında özellikle Orta Tunç Çağı II'den itibaren yoğunluk kazanan gri Minyas seramiği ve "Gold Washing Ware" türü seramik örnekler ortaya çıkmıştır[329]. Ayrıca Kadıkalesi'nde tabakaya bağlı olmadan açığa çıkarılmış olan Hitit heykelciği, yerleşimin önemini ortaya koyan şu an için en önemli buluntulardan biridir[330].

2001 yılında Aydın ve çevresinde başlayan yüzey araştırmalarında bölgede protohistorik dönemlere tarihlenen birçok yerleşim tespit edilmiştir[331]. Bu yerleşimler içerisinde en önemlilerinden biri olan Çine-Tepecik Höyüğü'nde çalışmalar 2004 yılında başlamıştır. Aydın ili Çine ilçesinde yer alan Tepecik höyüğü Çine çayına çok yakın mesafede, tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yürütüldüğü ovalık alandadır. Günümüzde oval bir görünüm arz eden höyüğün özgün formu, üzerinde ve çevresinde yoğun şekilde yürütülen tarımsal faaliyetler nedeniyle kaybolmuştur[332]. Bu güne kadar yürütülen çalışmalar sonucunda Geç Neolitik Çağ'dan başlayarak Klasik dönemlere kadar uzanan bir yerleşim dokusunun varlığı tespit edilmiştir[333]. Çine-Tepecik'te yürütülen çalışmalar çok yeni olmasına rağmen, önemli sonuçlar elde edilmiştir. Höyükte özellikle iki bölgede yoğun olarak

[328] Akdeniz 2011, s. 2.
[329] Mercangöz 2003, s. 128; Akdeniz 2004, s. 25.
[330] Akdeniz 2004, s. 25 vd.
[331] Günel 2003; Günel 2004a; Günel 2004b.
[332] Günel 2006, s. 20.
[333] Günel 2006, s. 21-23.

yürütülen çalışmalarla savunma sistemine dayalı olarak gelişim gösteren bir mimari anlayışın var olduğu belirtilmektedir[334]. Höyüğün topografik yapısına uygun olarak gelişim gösteren M.Ö. 2. binin ikinci yarısında kullanım görmüş olan sur duvarı yerleşimi batı yönde koruma altına almaktadır[335]. 41 m uzunluğundaki kısmı açığa çıkarılan duvar ortalama 2,20 m kalınlığa sahiptir ve iki ucunda kare plana sahip destek kuleleri bulunmaktadır. Bu sur duvarının Orta Tunç Çağı'nda da kullanım görmüş olduğunu gösteren zayıf da olsa buluntular mevcuttur. Orta Tunç Çağı'na ait ancak mimari bütünlükten tamamen uzak kalıntılar daha çok surun dışında tespit edilmiştir[336]. Diğer merkezlerde olduğu gibi Çine-Tepecik Höyükte de Orta Tunç Çağı şu an için daha çok küçük buluntu ve seramik örneklerle tanımlanmaktadır.

Klasik dönem kentlerle bağlantılı olarak incelenmiş olan ve protohisorik dönemlerin var olduğunu gösteren bir diğer yerleşim Tavşan Adası'dır (Levha 58a). Didyma antik kentine 6 km mesafede bulunan Tavşan Adası'nda 2006 yılında sondaj şeklinde çalışmalara başlanmıştır[337]. Küçük bir kara parçası özelliğinde olan ada muhtemelen yer hareketleri nedeniyle yaşanan bir çökme sonucunda oluşmuştur. Anakaraya yaklaşık 200 m mesafededir[338]. Yaklaşık 550 m^2'lik alanda yürütülen çalışmalar sonucunda yedi farklı mimari tabakanın varlığı ortaya konmuştur (Levha 58b)[339]. Adada Kalkolitik Dönemden başlayarak Osmanlı Dönemine kadar devam eden buluntular tespit edilmiştir. Genel olarak TA 3 ve TA 4 Orta Tunç Çağı'na

[334] Günel 2007, s. 233; Günel 2008a, s. 76.
[335] Sur sisteminin daha önceki dönemlerde de kullanım görmüş olduğunu gösteren tespitler bulunmaktadır.
[336] Çine Tepecik Höyük çalışmaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Günel 2008b; Günel 2011.
[337] Furtwaengler 2008, s. 476.
[338] Furtwaengler 2008, s. 476.
[339] Furtwaengler 2010, s.153; Furtwaengler 2011, s.33**,** Res. 9-12.

tarihlenir. Mimari kalıntılar yerleşim algısını ortaya koyacak boyutlarda olmasa da, özellikle TA4 tabakasında açığa çıkarılan mimari kalıntı dikkat çekicidir. Yaklaşık olarak 15 x 15 m ölçülerinde kare plana sahip yapıda iç bölmelerle farklı mekanlar elde edilmiştir. Burada tespit edilen mekanlar hafiri tarafından iki katlı depo odaları olarak tanımlanmaktadır (Levha 58c)[340]. Orta boy toplama taşlarla örülen duvarlarda aynı zamanda kerpiç kullanılmış olduğu da belirtilmiştir. Ancak var olan mimari kalıntılar doğrultusunda adanın yerleşim olgusu hakkında yorum yapmak imkan dahilinde değildir.

Aydın il sınırları içerisinde bulunan önemli antik kentlerden biri olan Aphrodisias'ın protohistorik dönemleri de incelenmiştir. Protohistorik tabakalar Pekmez Tepesi ve Akropol Tepesi olarak anılan iki ayrı alanda araştırılmıştır[341]. Aphrodisias'ın tabakalanması bu iki kazı alanından alınan örneklerin analiz sonuçlarına, seramik-küçük buluntulara ve bölgedeki diğer yerleşimlerin kronolojik dizinine göre yapılmıştır[342]. Yerleşimde Geç Neolitik Dönemden başlayarak Klasik Döneme kadar uzanan mimari tabakalar mevcuttur[343]. Orta Tunç Çağı akropol tepesindeki 5 ve 7 numaralı sondajlarda tespit edilmiştir ve IVd-b tabakaları bu döneme tarihlenmektedir[344]. Kazılar dar alanlarda ve daha çok sondaj çukurları şeklinde yapıldığı için açığa çıkarılan kalıntılar mimari bütünlükten tamamen uzaktır[345]. Duvarlarda taşın yanı sıra yoğun olarak kerpiç kullanılmıştır.

[340] Furtwaengler 2011, s.34, Res. 12.
[341] Joukowsky 1986, s. 46 vd.; Aphrodisias'ın 1961-1976 yılları arasındaki yıllık raporları American Journal of Archaeology, Türk Arkeoloji Dergisi, Anatolian Studies ve Anatolica'da yayınlanmıştır.
[342] Kadish 1971, s.123; Joukowosky 1986, s. 163 vd.
[343] Joukowsky 1986, s. 160
[344] Joukowsky 1986, s. 79.
[345] Joukowsky 1986, s. 173 vd.

Korunmuşluk oranı görece daha iyi durumda olan mimari tabakalar 5-7 No'lu sondajların C tabakasındadır. Kuzeybatı – güneydoğu doğrultusunda uzanan bir yapının yarısı açığa çıkarılmıştır. Taş temel üzerine kerpiç duvar şeklinde bir duvar örgüsüne sahiptir. Kapı açıklığı batı yöndeki kısa yan duvardadır. İlginç olan mimari buluntu mil taşıdır. Kullanım gördüğü yerde tespit edilmiştir.[346] Ocak tabanları ve parçalar halindeki taban döşemeleri dönemi temsil eden diğer mimari özelliklerdir. Daha geniş alanlarda araştırma yapılamamış olması yerleşim anlayışı hakkında bilgi edinmemize engel olmaktadır.

Mimari açıdan önemli katkılar sağlamasa da, seramik repertuarı ve küçük buluntuları ile Orta Tunç Çağı'nın temsil edildiği bir diğer merkez Kusura'dır. Afyon ve çevresinde bu güne kadar kazı yapılan yerleşimler arasında yalnızca Kusura'da Orta Tunç Çağı tespit edilmiştir. Bölgede son yıllarda yeniden başlayan çalışmalarla Orta Tunç Çağı malzemesinin de var olduğu yerleşimler saptanmıştır[347]. Kusura'da 1935-37 yılları arasında W. Lamb tarafından yürütülen kazılarda üç genel tabaka tespit edilmiştir. A, B ve C olarak adlandırılan tabakalardan C Orta Tunç Çağı'nı temsil etmektedir[348]. Genel plan veren bütünlükten uzak şekilde tanımlanabilen mimari kalıntılar dikdörtgen plan dahilinde gelişmişlerdir. Bloklar halinde inşa edilmiş olan evler taş ve kerpiç malzeme kullanılarak inşa edilmişlerdir.

Kütahya il sınırları içerisinde yer alan Seyitömer Höyüğünde diğer yerleşimlere oranla daha iyi korunmuş Orta Tunç Çağı'na tarihlenen mimari tabakalar açığa çıkarılmıştır (Levha 59a). Kütahya'nın kuzeybatısında kömür rezerv

[346] Joukowsky 1986, s. 126-139, 173.
[347] Oy 2011.
[348] Lamb 1937, s. 71 ; Lamb 1938, Plan, Period C.

sahası içinde yer alan höyük yaklaşık 150 x 140 m ölçülerinde bir alanı kaplamaktadır. Rezerv alanının kullanılması amacıyla 1989 yılında Eskişehir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğünce başlanan çalışmalara, 1990-1995 yılları arasında Kütahya Arkeoloji Müzesi devam etmiştir[349]. 2006 yılında yeniden başlanan kazılarda Erken Tunç Çağı'ndan Roma Dönemine kadar uzanan altı mimari tabaka tespit edilmiştir[350]. IV. Mimari tabaka Orta Tunç Çağı'nı temsil etmektedir (Levha 59b-c). Mimari tabaka kendi içinde üç alt evreye ayrılmıştır[351]. Orta Tunç Çağı'ndaki mimari anlayış bir önceki döneme oranla daha özensiz ve basit olarak tanımlanmıştır [352].

Yerleşimdeki Orta Tunç Çağı mimarisi, birbirinden farklılık göstermeyen anlayış içinde tek ya da birden çok odaya sahip olan dikdörtgen planlı evlerle tanımlanmaktadır. Bağımsız ya da kompleks bir şekilde inşa edilmiş olan yapıların duvarlarında sıklıkla yassı taşlar kullanılmıştır. Yoğun olarak taş duvarın yanı sıra taş temel kerpiç duvar örgüsünden de söz etmek mümkündür. Tespit edilmiş olan ahşap dikme yerleri çatıyı taşımanın yanı sıra duvarların da destekleyicisi olarak yorumlanmıştır[353]. Mekanların iç döşemlerinde sıklıkla seki yerlerinin yanı sıra ocak ya da fırın, depolama alanları ve işlik olarak kullanım gören alanlar bulunmaktadır. Ayrıca varlığını Liman Tepe ve Kocabaş Tepe'den bildiğimiz ağırlıklı olarak ortak kullanıma açık olan silo düzenlemesi Seyitömer'de de karşımıza çıkmaktadır.

[349] Seyitömer Höyüğündeki ilk dönem kazı çalışmaları Müze Kurtarma Seminerlerinde sunulmuştur. Detaylı bilgi için bkz: Aydın 1991; Topbaş 1992; Topbaş 1993; Topbaş 1994; İlaslı 1996.
[350] Bilgen 2008, s. 325, Plan 1; Bilgen 2011b, s. 368.
[351] Bilgen 2011b, Plan 1.
[352] Bilgen 2011b, s.371.
[353] Bilgen 2011a, s.59.

Yuvarlak plana sahip örneklerin yanı sıra dikdörtgen olarak tasarlanmış silolar da bulunmaktadır[354].

Konutların birer kompleks şeklinde yapıldığını göstermesinin yanı sıra, yaşamın son bulduğu anla ilgili bilgi vermesi açısından önem taşıyan bir mimari kalıntı höyüğün güneybatısında açığa çıkarılmıştır. Burası kazı dokümantasyonunda 13 No'lu mekan olarak adlandırılmıştır. Yaşanılan deprem ve sonrasında meydana gelen yangın anını ortaya koyan buluntular A odasında açığa çıkarılmıştır. Enkaz altında kalan altı bireye ait iskelet, günlük yaşam ve onun son bulma anı açısından oldukça önemlidir. Tespit edilen iskeletlerin ikisinin kafatası içerisinde beyinlerinin kömürleşmiş şekilde bulunmuş olması oldukça ilginçtir.

Seyitömer'de yürütülen çalışmalarda açığa çıkarılan mimari kalıntılar Orta Tunç Çağı'nda mimari anlayışın yorumlanabilmesi imkânını vermektedir. Bağımsız ya da birbiriyle ilişkili şekilde inşa edilmiş olan yapılar, birden çok mekana ve mekan içlerinde ise farklı faaliyetlere yönelik düzenlemelere sahiptir. İçlerinde günlük yaşama yönelik aktivitelerin devam ettirildiğini gösterir düzenlemelerin varlığı yapıların işlevlerinin belirleyicisidir. Günlük yaşamların yürütüldüğü alanlarda bu aktivitelere paralel olarak üretime yönelik faaliyetlerin de yürütüldüğü görülmektedir. İlginç buluntuları ve mimari oluşumu ile Seyitömer bölge için önemli bir veri kaynağı olmuştur.

İç Batı Anadolu'daki önemli yerleşimlerden bir diğeri ise Demircihöyüktür Eskişehir-Bilecik illeri arasında yer alan yerleşimin Erken Tunç Çağı mimari

[354] Bilgen 2011b, s. 369.

tabakaları Anadolu'nun standart mimari anlayışını ortaya koyan önemli örneklerdendir. Orta Tunç Çağı mimari tabakaları ise tarımsal faaliyetle ve erozyon yüzünden yoğun şekilde tahrip olmuştur[355]. Demircihöyük'te de teraslama görülmektedir. Orta Tunç Çağı'na tarihlenen en önemli mimari kalıntı örneği apsidal olarak tanımlanmış olan iki evreye sahip ev kalıntısıdır [356].

Batı Anadolu'da bu dönem mimari özelliklerini tam anlamıyla yansıtan yerleşim sayısı oldukça azdır. Bunların birçoğu ise yoğun tahribat nedeniyle bütünlükten tamamen uzaktır. Mevcut örneklerden hareketle Batı Anadolu'da protohistorik olarak tanımlanan bu dönem için[357] sahil şeridinde en iyi bilgi kaynağı olarak, Orta Tunç Çağı'nın erken dönemleri için Liman Tepe, Panaztepe ve geç dönemleri için ise Çeşme-Bağlararası öne çıkmaktadır[358]. Son dönemlerde yürütülen çalışmalarla açığa çıkmaya başlayan Kütahya / Seyitömer dikkat çekmektedir. Yerleşim de sura bağlı olarak gelişim gösteren yerleşim anlayışı, yerleşim içerisindeki plansal dizilişleri ve özellikli olarak tanımlanabilecek konutları ve buluntuları ile önemli sonuçlar vermeye başlamıştır. Çalışmaların devam etmesi ile birlikte elde edilecek olan yeni sonuçlar İç Batı Anadolu ve Batı Anadolu sahil şeridi için önemli bilgi kaynağı olacaklardır.

[355] Kull 1988, s. 9.
[356] Kull 1988, s. 10, Lev. 9.
[357] Orta Anadolu Asur Ticaret Kolonileri ile birlikte M.Ö. 2. binin başından itibaren yazıyla tanışmış ve özellikle bölgelerarası ticarete bağlı olarak güçlü yerel beyliklerin var olduğunu gösteren şehirleşme olgusu belirginleşmiştir.
[358] Tez kapsamında yalnızca yayınlar üzerinden araştırılan Panaztepe, güçlü mimari anlayışı ve Doğu Akdeniz'den Kıta Yunanistan'a kadar uzanan kültürel ilişki zenginliği ile bölge için önemli bir yerleşimdir.

Aynı dönemde Orta Anadolu'ya bakıldığında; iyi organize olmuş uzak mesafe ticari faaliyetler içerisinde yer alan, yazılı kayıt tutabilen güçlü şehir beyliklerinin varlığı görülmektedir.

IV. ORTA ANADOLU'DA ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİ

Bu dönem, Orta Anadolu'da daha farklı bir görünüm arz etmektedir[359]. Asurlu tüccarlarla birlikte tarihsel sürecin yaşandığı bölgede bu dönem, Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak adlandırılmakta ve yaklaşık 250 yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır[360]. Parçalı bir siyasi görünüm içerisinde olan Orta Anadolu, bu dönemde planlı bir gelişim gösteren büyük şehirlerle tanımlanmaktadır[361].

Orta Anadolu'daki en önemli yerleşimlerden olan Kültepe ya da eski adıyla Kanis / Nesa Erciyes dağının eteğinde yer almaktadır. Anadolu'nun bugün için bilinen en büyük höyüklerinden olan Kültepe / Nesa'nın[362] keşfi "Kapadokya Tabletleri" olarak adlandırılan buluntuların ortaya çıkmasıyla başlar[363]. 1893 yılında başlayan ve daha çok tablet bulmaya yönelik olan kazılar belirli aralıklarla 1925 yılına kadar devam eder. 1948 yılında Tahsin Özgüç'ün başkanlığında başlayan bilimsel kazılar aralıksız olarak sürdürülmüş ve günümüzde de devam etmektedir[364]. Kültepe, Anadolu'da Asurlular tarafından kurulmuş olan karumların başkenti / idari

[359] Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı I-III olarak isimlendirilen ve yaklaşık 400 yılı kapsayan bu dönem Orta Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Eski Hititin erken evrelerini kapsamaktadır. Dönemin mimarisi hakkında açık örnekler veren ve öne çıkmış belirli yerleşimler ele alınmıştır. Mimarinin karşılaştırılmasından çok Orta Tunç Çağı'nda mimari görünümün nasıl olduğu üzerinde durulmuştur.

[360] Özgüç T. 2005, s. 51

[361] Bu tip özellikler bölgedeki tüm merkezlerde görülmez. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda bölgenin idari merkezi olan Kültepe, bu merkeze bağlı olarak gelişim göstermiş Acemhöyük, Kültepe ile benzerlik gösteren Alişar ve Hititlerin başkenti olan Boğazköy bu tanımlamayı taşıyan yerleşimlerdir. Bundan ötürü çalışmada bu merkezler belirgin özellikleri vurgulanarak ele alınmışlardır.

[362] Kültepe / Nesa'da yürütülen çalışmalar Belleten'de yıllık kazı raporları halinde yayınlanmışır. Ayrıca kaynak yayın şekilinde yapılan yayınların detayları için bkz. Özgüç T. 1950; Özgüç-Özgüç 1953; Özgüç T. 1959; Özgüç T. 1986; Özgüç T. 1999; Özgüç T. 2005; Kulakoğlu 2009; Kulakoğlu 2011.

[363] Emre 2009, s. 17.

[364] Kültepe kazıları 2006 yılından itibaren Fikri Kulakoğlu'nun bilimsel, Kutlu Emre'nin onursal başkanlığında devam etmektedir.

merkezi konumundadır[365]. Önemli kervan yollarının üzerinde yer alan, tepe ve aşağı şehir olmak üzere iki bölümden oluşan Kültepe'nin, tepelik kısmı yaklaşık 550 m çapında ve bulunduğu ovadan 20 m yüksekliktedir. Erken Tunç Çağı'nın erken döneminden başyarak Geç Roma Dönemi'ne kadar devam eden süreçte 18 yapı katı tespit edilmiştir (Levha 60a)[366]. Asur Ticaret Kolonileri Çağı (Orta Tunç Çağı I-II) 6-10. mimari tabakalar aracılığıyla temsil edilmektedir[367]. Özellikle bu dönemde açığa çıkarılan saraylar ve dini içeriği olan özellikli yapılar Kültepe'nin Anadolu'daki temsil gücünü göstermesi açısından önemlidir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na (8. tabaka) tarihlenen iki saray, eski saray ve güney teras sarayı olarak isimlendirilmektedir. Eski saray, geç saray ya da diğer adıyla Warşama sarayı ile sur sisteminin arasında yer almaktadır[368]. Warşama sarayına oranla daha küçük olan eski saray tek bir binadan değil üç ayrı yapının birbirine eklenmesi ile oluşmuş bir kompleks olarak inşa edilmiştir. Aslında aşağı şehirden bilinen mimari planların benzeri şekilde ancak onlara oranla daha büyük ve fonksiyonel olara gelişmiş bir plan tipine sahiptir[369]. Sarayı oluşturan yapılar orta kısımlarında olması gereken avlu ya da açıklığın konumu ve bulunulan alanın özelliğine bağlı olarak gelişim göstermiştir[370]. Bu sarayda yürütülen yaşamsal - idari faaliyetler çağdaşı diğer mimari unsurlar gibi büyük yangınla son bulmuştur. Eski sarayla aynı döneme tarihlenen ikinci saray güney terasındaki saraydır. Bu saray Kaniş'teki Asur Ticaret

[365] Özgüç T. 2005, s. 6; Kulakoğlu 2009, s. 21.
[366] Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Dönemine ait kalıntılar mevcut değildir.
[367] Kulakoğlu 2011, s. 41.
[368] Özgüç T. 1999, s. 23.
[369] Özgüç T. 1999, s. 24.
[370] Özgüç T. 1999, s. 66.

Kolonileri Çağı'na ait en eski idare binası olarak tanımlanmaktadır[371]. Bu yapı diğer iki saraydan farklı bir plan göstermektedir[372]. Saray, tabanı taş döşeli bir koridorun iki yanına sıralanmış iki katlı odalardan oluşmuştur[373]. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresine tarihlenen yapı kompleksi ise Warşama sarayı olarak bilinmektedir (Levha 60b)[374]. Geç dönem sur duvarı ile birlikte planlanan saray dik açılı dikdörtgen plana sahiptir. Sarayın dış duvarları herhangi bir girinti yapmadan düz bir hat üzerindedir. Saray Anadolu'daki ilk örnek olan, bir avlu etrafında belli bir plan dahilinde inşa edilmiş odalardan oluşmaktadır. Kalın kerpiç duvarlar, çok sayıdaki ahşap dikme ve merdiven boşlukları sarayın iki katlı olduğunu göstermektedir [375]. Saraya giriş karşılıklı iki taş kule ve oda tarafından kontrol edilmektedir. Bu girişin altında açığa çıkarılan potern Anadolu'daki en erken örnektir[376]. Saray yaşamsal faaliyetlerin yanı sıra idari ve ticari faaliyetlerin yürütüldüğü, yabancı tüccarların mallarını günlük şekilde depoladıkları yönetimsel merkez olarak yorumlanmaktadır. Burada açığa çıkarılan ve Warşama Sarayı ile çağdaş olan iki yapı mabet olarak tanımlanmaktadır[377]. Birbirlerine yaklaşık 40 m mesafede inşa edilen yapılar 27 x 21 m ölçülerinde dikdörtgen plana sahiptirler. Yapıların köşelerinde kule benzeri çıkıntılar bulunmaktadır. Orta alanları büyük

[371] Kulakoğlu 2011, s. 43.
[372] Özgüç T. 1999, s. 67.
[373] Özgüç T. 1999, s. 67; Kulakoğlu 2011, s. 43.
[374] Kaniş Kralı Warşama'ya yazılan mektubun burada bulunmasından ötürü bu isimle anılmaktadır.
[375] Kulakoğlu 2011, s. 43.
[376] Kulakoğlu 2011, s. 43.
[377] Özgüç T. 1993, s. 167 vd.

dikdörtgen birer mekan olarak düzenlenen yapılar ilginç mimari formları göz önünde tutularak Anitta'nın belirtmiş olduğu mabetler olarak yorumlanmıştır[378].

Aşağı şehir ise tepeyi yarım ay şeklinde kuzey, doğu ve güney yönde çevreliyor olmalıdır. 2 km'lik bir alanı kaplayan aşağı şehir'de dört yapı katı tespit edilmiştir. Doğrudan ana toprak üzerine kurulmuş olan IV. Kat ve onu takip eden üçüncü kat M.Ö. 3. binin sonu ile Karum II. Katın kuruluşu arasındaki döneme tarihlendirilmektedir[379]. Bu iki dönemde yazılı belge ele geçmemiştir. II, Ia-b Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nı temsil eder ve yaklaşık 250 yıllık bir süreci kapsar. Anadolu'nun yazıyla tanıştığı bu dönem sosyal yapı, toplumsal ihtiyaç ve siyasi güce bağlı olarak Orta Anadolu'da güçlü şehir devletlerinin var olduğu dönemdir. Kültepe ise şehir devletleri içerindeki en önemlilerindendir. Yaklaşık 2 km'lik bir alana yayılan şehir oldukça planlı bir gelişim göstermektedir. Yerleşim, bir arabanın rahatlıkla geçebileceği genişlikte sokaklar ve sokakların kesişim noktasını oluşturan meydanlar üzerinden planlanmıştır (Levha 60c)[380]. Tabanları yassı taşlarla kaplanmış olan sokakların her iki yan sınırı bordür düzeninde taşlarla sınırlandırılmıştır. Atık su sistemlerinin sokaklarla birlikte planlanmış olması yerleşim anlayışının gücünü göstermektedir. Sokaklar genelde yerleşim sahasının belirleyicisi konumundayken bazen de mevcut evlerin durumuna göre yönlendirilmiştir. Sokaklarla şekillenmiş alanlarda birbirine komşu bloklar halinde yapılan evler taş temele sahiptirler. Olabildiğince düzgün forma sahip taşların kullanıldığı temeller taban üzerine kadar yükselmektedir. Evlerin duvarlarında yatay ve dikey eksende kullanılmış olan ahşap

[378] Özgüç T. 1999, s. 47 vd.
[379] Özgüç T. 2005, s. 9.
[380] Özgüç T. 1959, s. 41; Özgüç T. 2005, s. 75

direkler, duvarın destekleyicisi olmanın yanı sıra üst katın taşıyıcısı özelliğindedirler[381]. Kerpiç duvarlara sahip iki katlı evler dikdörtgen planlıdırlar. Bazen ihtiyaca göre evlerin ana planına mekanlar eklendiği için düzensiz görünüm alabilmektedirler[382]. 2 ile 8 arasında değişen sayıda odaya sahip olan evler hem günlük yaşamın hem de ticari yaşamın bir arada yürütüldüğü ev-ofis şeklinde kullanım görmüşlerdir. Özellikle iç donanımları ile günlük yaşamın her evresini en açık şekliyle ortaya koymaktadırlar[383]. Kültepe yazılı belgeleri, planlı kent yapısı, Anadolu'ya özgü ev tipi ve yapım tekniği, saray ve mabetleri ile bir şehir devleti görünümündedir. M.Ö. 3. binin sonu ve Asur Ticaret Kolonileri Çağı boyunca Anadolu-Mezopotamya-Suriye arasındaki uluslararası ticarete yön veren önemli bir merkez görünümündedir[384].

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda güçlü merkezlerden biri ise Acemhöyük'tür. 1962 yılında Nimet Özgüç başkanlığında başlayan bilimsel çalışmalar 1989 yılından itibaren Aliye Öztan başkanlığında günümüze kadar aralıksız devam etmiştir[385]. Anadolu'daki en büyük höyüklerden biri olan Acemhöyük 700 x 600 m ölçülerindeki tepe ve aşağı şehirden oluşur. Aşağı şehrin tamamı özel mülkiyette kaldığı için burada sadece birkaç sondaj yapılabilmiştir[386]. Ovadan yüksekliği 20 m olan höyük'te Erken Tunç Çağı'ndan başlayıp Asur Ticaret kolonileri Çağı sonuna kadar

[381] Özgüç T. 1959, s. 17; Özgüç T. 1986, s. 2 vd.
[382] Kültepe de Çeşme-Bağlararası gibi dar alan kullanımına sahip olduğu için konutlar birbirlerine yaslanmış haldedirler ve evler mevcuttaki boş alanlara göre planlanmakta ya da bu alanlara göre şekillenmektedir. Bundan ötürüdür ki ev planları bazen düzensiz bir hal almaktadır.
[383] Özgüç T. 2005, s. 53 vd.
[384] Özgüç T. 2005, s. 8.
[385] Özgüç N. 1968, Öztan 1991; Acemhöyük ile ilgli olan çalışmalar Belleten, Türk Arkeoloji Dergisi ve Kazı Sonuçları Toplantısı dergilerinde yayınlanmıştır.
[386] Öztan 2007, s. 609.

devam eden 12 mimari tabaka tespit edilmiştir[387]. Pruşattum'la[388] eşleştirilen Acemhöyüğün V-I. mimari katları Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nı temsil etmektedir. I-III. katlar Asur Ticaret Kolonilerinin geç dönemine denk gelmektedir. Acemhöyük'ün yerleşim anlayışını ve dönemi içerisindeki kentsel olgusunu ortaya koyan özel konutlar ve yerleşimdeki kamusal olguyu ortaya koyan saray yapıları ve onlarla bağlantılı yapı kompleksleri bu döneme tarihlenmektedir[389].

Dönemin önemli kamu yapılarından olan Hatipler Sarayı höyüğün kuzeyinde yer almaktadır. Diğer saray örneklerinde olduğu gibi iki katlı olan sarayın bugüne kadar yürütülen çalışmalarda 72 odası açığa çıkarılmıştır[390]. Orta Anadolu'nun diğer kamu yapılarında olduğu gibi bu saray yapısı da güçlü mimari örgüye sahiptir. Yoğun olarak taş kullanılarak inşa edilmiş masif duvarlar ahşap hatıllarla desteklenmektedir. Duvarların ölçüleri ve güçlü ahşap dikmeler ikinci katın belirleyicisidirler. Hatipler sarayını diğer kamu yapılarından ayıran en büyük özellik ise avlunun bulunmamasıdır. Aynı dönem içerisinde inşa edilen Sarıkaya sarayı özgün mimari yapısının yanı sıra buluntuları ile Acemhöyüğün güçlü bir yönetim merkezi olduğunu kanıtlar niteliktedir. Belli bir plan dahilinde inşa edilen saray orta kısmında yer alan avluya bağlı olarak gelişim göstermiştir. Elli odası açığa çıkarılan sarayın duvar yükseklikleri bazen 2 m'ye kadar çıkabilmektedir[391]. Kalın taş temeller ve ahşap hatıllar sarayda ikinci katın varlığını göstermektedir[392]. Özellikle sarayın faklı odalarında ele geçmiş olan mühür baskıları Acemhöyük'ün sosyo-ekonomik ve

[387] Özgüç N. 1968, s. ; Öztan 1993; s. 281; Öztan 2003, s. 39 vd.
[388] Özgüç T. 1999, s. 68; Kawakami 2006, s. 95; Forlanini 2008, s.65.
[389] Özgüç N. 1968,
[390] Özgüç N. 1968, s. 3; Özgüç T. 2005, s. 45; Öztan 2007, s. 609.
[391] Özgüç N. 1977, s. 357 vd.
[392] Özgüç N. 1977, s. 357.

sosyo-kültürel yapısını ve bölgelerarası ilişkilerini en iyi şekilde ortaya koymaktadır. Kamusal yapıların dışında özel evler ve toplumsal ihtiyacı karşılamaya ya da direkt olarak kamusal yapılara hizmet amaçlı inşa edilmiş düzenlemeler dönemin sosyal yaşamının anlaşılmasını kolaylaştırıcı etkenlerdendir. İki ve daha fazla odaya sahip olarak inşa edilmiş özel evler dikdörtgen ya da yamuk plana sahiptirler ve sırt sırta inşa edilmişlerdir (Levha 61a). Çeşme-Bağlararası'ndan bildiğimiz bitişik düzende yapılan evlerdeki ikiz duvar tekniği burada da karşımıza çıkmaktadır. Evlerin temellerinde ahşap hatıllar sıkça kullanılmıştır. Bazı evlerin temelleri oluşturulurken zeminin kot farklılığını ortadan kaldırmak için büyhük boyutlu taşlar ahşap hatıllarla birlikte kullanılmıştır[393]. Yan duvarlarda olduğu gibi üst örtüde de ahşap hatılların kullanıldığı tespit edilmiştir[394]. Evler genelde mutfak, kiler ve özellikle iyi korunmuş dikdörtgen plana sahip ocakları ile dikkat çekmektedir. Açığa çıkarılmış olan mutfakların iç donanımları günlük yaşamın yoğunluğunu göstermesi açısından önemlidir. Zeminden yükseltilmiş çalışma platformları, boynuz ve atnalı biçimli ocaklar, ocaklarla bağlantılı olarak yorumlanan zemine gömülmüş büyük küpler tespit edilmiş olan iç donanımlardır. Acemhöyük'teki mimari planlama Kültepe ve Alişar ile büyük benzerlikler göstermektedir. Bu da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda belirgin bir mimari anlayışın varlığını ortaya koymaktadır[395]. Özel evlerin birinde açığa çıkarılmış olan bir kap içerisindeki gümüş hazine, dönemin ticari yaşamının tanımlayıcısıdır. Bu gümüş hazine arasında yer alan gümüş halkalar, Liman Tepe,

[393] Öztan 1993, s. 282; Öztan 1995, s. 190.
[394] Öztan 1993, s. 282, Res. 1.
[395] Özgüç N. 1968, s. 9.

Çeşme-Bağlararası ve Kocabaş Tepe'deki kurşundan imal örneklerle kullanım açısından benzerlik içerisindedir[396].

Sarıkaya ve Hatipler sarayları arasındaki alanda açığa çıkarılmış olan bir yapı kompleksi dönemin mimari uygulamalarını tüm yönleri ile ortaya koymaktadır[397]. Yapı bir avlu etrafında planlanmıştır. Bu güne kadar yürütülen çalışmalarda 28 odası açığa çıkarılan yapı hafiri tarafından ikametten çok saraylarla bağlantılı olarak görülmüş ve Hizmet Binası olarak adlandırılmıştır (Levha 61b)[398]. Güçlü temel örgüsüne sahip yapının ilginç olan bir özelliği ise temelin bazı kısımlarında taş yerine ahşap kalasların kullanılmış olmasıdır. İki katlı olan yapının alt kat duvarları 0,90 m'ye kadar genişliğe sahiptir. Duvarlarda taş, kerpiç ve ahşap yoğun olarak kullanılmıştır. Oda tabanlarında tespit edilen ahşap hatıl ve benzeri malzemeler tavan ve üst örtü hakkında oldukça önemli bilgiler vermektedir[399]. Alt katta bulunan mekânlarda geçiş için açıklıkların olmayışı ve merdiven yerleri bu mekânların depo olarak kullanıldığını ve üst kattan girildiğini göstermektedir. Yapının taban ve duvarları tamamen sıvalıdır. Mimari detaylar açısından yapıyı önemli kılan önemli yönleri ile hizmet binası, saraylardan sonra Acemhöyük'te tespit edilmiş en büyük yapı grubudur. Acemhöyük, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda önemli bir idari ve ticari merkez olarak Anadolu arkeolojisinde önemli yere sahiptir.

Hizmet binası gibi saray ve idari sınıfa hizmet veren bir diğer alan ise Hatipler sarayının kuzey-kuzeydoğusunda açığa çıkarılmıştır. Bu alanda tespit edilen

[396] Gümüş Hazine hakkında detaylı bilgi için bkz. Öztan 1997.
[397] Öztan 1995; Öztan 1996; Öztan 1997; Öztan 2001.
[398] Öztan 2007, s. 609; Öztan 2008, s. 519; Öztan 2012, s. 400.
[399] Öztan 2007, s.610.

12 adet fırın, fırınlarla bağlantılı donanımlar ve kapalı mekânlar birlikte düşünülerek yerleşimdeki bu kısım mutfak alanı olarak adlandırılmıştır[400].

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın önemli merkezlerinden bir diğeri ise Alişar Höyük'tür. Yozgat il sınırları içerisinde yer alan höyükte ilk kazılar 1927-32 tarihleri arasında yapılmıştır[401]. Doksanlı yıllarda Gorny tarafından belli süre yürütülen kazılarla Alişar Höyük'te Kalkolitik Çağ'dan – Frig Dönemi sonuna kadar uzanan mimari tabakalar ortaya konmuştur[402]. Kültepe ve Acemhöyük gibi büyük sayılabilecek ölçülere sahip olan yerleşim tepe ve aşağı şehirden oluşmaktadır. Yaklaşık 550 x 350 m ölçülere sahip olan höyük ovadan 30 m yüksekliktedir[403]. Orta Tunç Çağı'nı ya da bir diğer adıyla Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nı 11T ve 10T tabakaları temsil etmektedir (Levha 62a-c)[404]. Bu dönemde yerleşim güçlü bir savunma sistemi ile çevrelenmiştir. Orta Anadolu'daki diğer yerleşimlerden bildiğimiz mimari algı burada da devam etmektedir. Evler düzgün olmayan dar sokaklarla sınırlandırılmış alanlar üzerinde de şekillenmişlerdir[405]. Evler sur duvarı ile birleşmeden, arada bir yol ile sur duvarından ayrılmaktadırlar[406]. Birden çok odaya sahip özel evler diğer örneklerde olduğu gibi dikdörtgene yakın plandadır. Genel plan içerisinde ihtiyaca göre bölünmeler ya da eklemeler yapılarak ev mimarisi oluşturulmuştur (Levha 62b)[407]. Başlıca inşaat malzemesi olarak taş, kerpiç ve ahşap kullanılmıştır. Kültepe ve özellikle Acemhöyük'ten bildiğimiz ahşabın

[400] Öztan 1995, s. 189; Öztan 1996, s. 211.
[401] Von der Osten 1937; Gorny 1995; Schachner 1999.
[402] Schachner 1999, s. 99 vd.; Von der Osten 1937, s. 11 vd.
[403] Gorny 1995, s. 160.
[404] Von der Osten 1937, s. 11 vd.
[405] Von der Osten 1937, s. 15-16; Schachner 1999, 101.
[406] Naumann 1998, s. 236.
[407] Schachner 1999, s. 102, Abb 28-31.

baskın şekilde kullanımı burada daha azdır. 10T mimari tabaksının geç dönemlerine tarihlenen yapı kompleksi güçlü temel yapısı ile dikkat çekicidir. Özellikle dik yerleştirilmiş olan ve yükseklikleri yer yer 1 m üzerinde olan taşlar ortostat özeliği göstermektedir. Ancak buradaki işçilik Boğazköy'e oranla daha düşük kalmaktadır[408]. Kültepe ve Acemhöyük'ten bilinen yerleşim algısı burada da izlenebilmektedir. Sokaklar ve sokaklar etrafında ona göre şekillenmiş evler yereşimin genel karakterini oluşturmaktadır.

Krali başkent Boğazköy'ün keşif süreci 19. yy. ortalarına kadar gitmektedir. Texier ile başlayan serüven günümüzde Schachner ile devam etmektedir. Boğazköy'de ilk olarak K. Humann ve O. Puchstein'la başlayan kazılar sırasıyla Ernst Chantre, Th. Macridy ve H. Winkler, Kurt Bittel, Peter Neve, J. Seeher ve A. Schachner ile devam etmektedir[409]. Başkent olmadan önce de bölgesinde önemli bir yerleşim birimi olan Boğazköy'deki yerleşim düzeni diğer merkezler gibi[410] bölgesel bir mimari anlayış içerisinde Erken Tunç Çağı'ndan itibaren gelen düzende bir gelişim göstermektedir[411]. Üç farklı alanda Orta Tunç Çağı'na tarihlenen mimari unsurlar açığa çıkarılmıştır. Alanlardaki mimari tabakalanmalar farklı isimlerle adlandırılmaktadır. Büyük Kale'de V-IV. mimari tabaka[412], Kuzeybatı yamacında 9-8. tabakalar ile Aşağı Şehirde 5-4. tabakalar bu dönemi temsil etmektedir[413]. Aşağı şehir daha geniş alanlarda araştırılabilmiştir[414]. Özelikle aşağı şehrin 4. mimari

[408] Naumann 2007, s. 79.
[409] Seeher 2001, s. 98-102.
[410] Kültepe, Alişar ve Acemhöyük gibi büyük merkezlerden biridir.
[411] Bittel 1970, fig. 3, 6, 9-10; Neve 1982, s. 5-19; Schachner 1999, s. 114, Abb 45,46.
[412] Bittel-Naumann1952; Neve 1982; Neve 2001.
[413] Schachner 1999, s. 114.
[414] Bittel 1970, s. 41, fig. 10; Schachner 1999, s. 116, Abb. 48.

tabakası Kültepe 1b ve Alişar 11T ve 10T ile aynı dönem içerisine tarihlenmektedir[415]. Kütepe, Acemhöyük ve Alişar'da görmüş olduğumuz planlı gelişim gösteren yerleşim yapısı, Boğazköy'de aşağı şehrin kuzeyinde açılan geniş alanlarda kendini göstermektedir (Levha 63a). Belirli bir hat üzerinde uzanan ana caddeye bağlanan ara sokaklardan oluşan sistem içerisinde evler yerleştirilmiştir. Aşağı şehirde açığa çıkarılmış olan evlerden üç örnek tamamen bağımsız durmaktadır[416]. Bu evler Orta Anadolu'nun belirgin bir mimari özelliği olarak görülebilecek olan, merkezi bir oda ve onun etrafında ihtiyaca göre sıralanan mekanlardan oluşmaktadır (Levha 63b-c)[417]. Odalar işlevlerine göre farklı döşemlere sahiptirler. Bölgedeki tüm merkezlerde olduğu gibi yapı malzemesi olarak taş, kerpiç ve ahşap kullanılmıştır. Diğer üç merkezde olduğu gibi Boğazköy' de Orta Tunç Çağı'nda tam anlamıyla bir şehir devleti görünümündedir.

M.Ö. 3. bin yılın sonu - M.Ö. 2. bin yılın başında Orta Anadolu parçalı bir siyasi yapıya sahip olmakla birlikte etki alanı geniş şehir devletleri görülmektedir. Kültepe ile öne çıkan şehir devlet olgusu birbirinin aynısı özelliklerde Boğazköy, Alişar ve Acemhöyük ile kendini göstermektedir. Bu yerleşimler savunma sistemi içerisinde gelişen, özel mülkiyetin yanı sıra kamu yapıları ile donatılmış aşağı ve yukarı şehirden oluşan organize merkezlerdir. Bölgenin yerleşim anlayışında belirleyici olarak görülebilecek mimari özellikler mevcuttur. Evlerin çekirdek planı dikdörtgen planlı ve iki odalıdır. Yaşamsal ihtiyaçlara göre eklenen yeni mekanlarla

[415] Bittel vd. 1957, s. 9; Schachner 1999, s. 116.
[416] Bittel 1970, s. 41, Fig. 10; Schachner 1999, s. 116, Abb 48.
[417] Bu şekildeki mimari gelişim olgusunu Kültepe / Karum II. ve I. kat örneklerinde görebilmekteyiz.

evlerin gelişmiş mimari planı ortaya çıkmaktadır[418]. Evlerde ortak duvar kullanımı olduğu gibi ağırlıklı olarak birbirine yaslanmış şekilde her evin kendi duvarı bulunmaktadır. Mimaride taş ve kerpicin yanı sıra özellikle ahşabın, temeller başta olmak üzere yoğun ve özenli kullanımı hem dikkat çekicidir hem de dönemin belirleyici unsurlarındandır[419]. Duvarlara yerleştirilen yatay ve dikey ahşaplar duvarlara destek olmakla birlikte üst katın taşıyıcısı niteliğindedir[420]. Duvarlar taş temel üzerinde yükselmektedir. Temelde ahşap hatılların kullanıldığı örnekler de mevcuttur[421]. Evlerin tüme yakını iki katlıdır. Alt kat duvarları yer yer 0,90 m kalınlığa kadar çıkarken üst kat duvarları daha incedir. Evlerin iç donanımları mekânların kullanım özelliklerine göre değişmektedir. Evler yerleşimlerde boş alan bırakmaksızın oldukça sık olarak inşa edilmişleridir. Cadde ve sokaklarla birbirinden ayrılan evler gruplar halinde mahalleler oluşturacak şekildedir. Yer yer iki metrenin üzerinde genişliğe sahip olabilen sokakların tabanları sıkıştırılmış toprak şeklinde olabileceği gibi taş döşeli tabanlar şeklinde de görülebilmektedir[422]. Sokaklarda kaldırımların yanı sıra atık su hatlarının da yapılmış olması şehircilik anlayışının ne kadar gelişmiş olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Özel mülkiyete ait evlerin yanı sıra idari aktivitelerin sürdürüldüğü kamu yapıları önemlidir. Kültepe ve Acemhöyük'teki saraylar güçlü idari-ticari yapının belirleyicisidir.

[418] Özgüç T. 2002, s. 402; Naumann 1998, s. 213 vd.
[419] Özgüç T. 2002, s. 402.
[420] Kültepe ve Acemhöyük'te bu örgünün en iyi örnekleri izlenebilmektedir.
[421] Acemhöyük'te evlerin temellerinde ahşap hatılların kullanılmış olduğu bilinmektedir.
[422] Kültepe'de 2 m'nin üzerinde genişliğe sahip sokaklar mevcuttur.

V. EGE ADALARI VE KITA YUNANİSTAN'DA ORTA TUNÇ ÇAĞI MİMARİSİ

Anadolu'da şehir devletlerinin görülmeye başladığı ve ticaret ağlarının geliştiği bu dönemde Ege dünyası da benzer gelişimler içerisindedir. Özellikle Girit'te ortaya çıkan saraylar ekonomik ve kültürel anlamda güçlü bir yapının var olduğu ortaya koymaktadır[423]. Anakara / Kıta Yunanistan'da özellikle Erken Tunç Çağı III'te ve Erken Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı'na geçişte kültürel anlamda bir geriye gidiş söz konusudur. Özellikle yerleşim sayısında belli oranda azalma ve yerleşimlerde küçülme görülmektedir[424]. Küçük ölçekteki yerleşimler neredeyse tamamen terk edilmiştir. Orta Tunç Çağı'nın başlarında özellikle Kıta Yunanistan parçalı bir yapı sergilemektedir[425]. Dönemin ortaları ve sonlarına doğru yeniden yerleşim sayısında artış görülmektedir. Kıta Yunanistan'da bu döneme tarihlenen yerleşimler tüm yönleriyle ortaya konamamıştır.

Sivil ya da bir diğer deyişle sıradan halkın kullanmış olduğu mimarinin yanı sıra Ege Dünyası'nda Orta Tunç Çağı'nın en önemli gelişimi saray mimarisinin ortaya çıkmasıdır. Girit'te bu dönem erken ya da eski saraylar dönemi olarak adlandırılmaktadır ve Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir[426]. Yerleşim sayısında büyük oranda azalma görülen bu dönemde sivil mimari plan çeşitlilik göstermektedir. Dikdörtgen ve apsidal mimari planın yanı sıra sık olmasa da oval plana sahip mimari örnekler mevcuttur. Liman Tepe'de belirleyici mimari plan

[423] Voutsaki 2010, s. 99.
[424] Voutsaki 2010, s. 102.
[425] Sinos 1971, s. 75.
[426] Warren 1975, s. 67 vd.; Manning 2010, Tab. 2.1. ; Schoep 2010, s. 113.

örneği olan oval planın Kıta Yunanistan'daki erken örnekleri Rini'de ve Rahmani'de[427] karşımıza çıkmaktadır[428].

Dikdörtgen olarak adlandırılan mimari plan aslında megaron yapı ve ona bağlı olarak gelişen ev mimarisidir. Kıta Yunanistan'da bu dönem için önemli sayılabilecek kadar mimari plan veren merkezlerden biri Boetia bölgesinde yer alan Eutresis'dir (Levha 64a)[429]. Evler ön ve ana odadan oluşabildikleri gibi Anadolu'dan örneklerini bildiğimiz eklemelerle genişleyen ev tipleri karşımıza çıkmaktadır[430]. Bu dönemde Anadolu'da görülen örnekler kadar planlı bir yerleşim görülemese de Eutresis'te de belli bir düzende yapılmış cadde ve sokaklar görülebilmektedir. Evler bağımsız durabildikleri gibi yan yana sıralanmış olarak ta inşa edilmişlerdir. Evlerde ana inşa malzemesi yoğun olarak taştır ve kerpicin de kullanılmış olduğu bilinmektedir. Özellikle eklemelerle genişletilmiş olan ev tiplerinde iç düzenleme daha rahat olarak tanımlanabilmektedir. Depolama amaçlı kullanılmış olan büyük küplerin yanı sıra özellikle ana mekânda fırın, ocak ve ona bağlı olarak gelişen küçük sekiler bulunmaktadır. Arka arkaya sıralanmış odalardan oluşan uzun evlerde mekân içleri kerpiç duvarlarla bölümlendirilmiştir[431]. Ev tabanları sıkıştırılmış toprak olabildiği gibi taş döşeli olarak da karşımıza çıkmaktadır. Duvarlarda kullanılmış olan taşlar daha çok toplama niteliktedir. Yoğun olmasa da duvarların iç yüzlerinde

[427] Televantou 2008, s. 45; Sinos 1971, s. 21, Abb. 57.
[428] Sinos, Rini'de açığa çıkarılımış olan Oval Ev planını çift apsisli yapı olarak adlandırmaktadır. Kıta Yunanistan ve Adalarda yoğun olarak açığa çıkarılmış olan bu mimari planlar tam olarak oval ev formu vermiş olsa da bazı yayınlarda apsidal ev olarak tanımlanmıştır. Diğer merkezlerde açığa çıkan örnekler bu çalışmanın Liman Tepe başlığı altında incelenmiştir. Bkz. Aravantinos 2004; Weiberg 2007.
[429] Detaylı bilgi için bkz. Goldmann 1931.
[430] Goldman 1931, s. 40, fig. 45; Sinos 1971, s. 75, Abb. 166-170.
[431] Goldman 1931, s. 53, fig. 55.

sıva örnekleri mevcuttur. Eutresis'de bulunan önemli mimari örneklerden biri ise apsidal ev planıdır[432]. House C olarak adlandırılan ev genel plan verir şekilde açığa çıkarılmıştır. Megaron planlı bir evin arkasına apsis bir kısım eklenerek oluşturulan C evi ön giriş ve ana mekandan oluşmaktadır. Mekânlar arası geçiş yaklaşık 1 m genişliğe sahip kapı açıklıklarından sağlanmaktadır. Ana mekan içerisindeki ocak ve depo kapları günlük yaşama yönelik kullanıma işaret etmektedir.[433] Ön girişte tespit edilen oldukça büyük bir küp su depolama amaçlı olarak kullanım görmüş olarak yorumlanmıştır. Eutresis'te korunmuşluk oranları oldukça kötü olan mimari kalıntıların birçoğu sadece tek taş sırası yüksekliğindedir. Taş ve kerpicin birlikte kullanıldığı yerleşimde ahşap kullanımı oldukça sınırlıdır.

Aynı mimari mantık kullanılarak inşa edilmiş evlere sahip yerleşimlerden biri de Krisa'dır. Burada da temel mimari plan megaron'dur. Megaron plan haricinde ihtiyaca göre yapılan eklemelerle genişletilmiş mimari örnekler mevcuttur (Levha 64b)[434]. Kıta Yunanistan ve Ege adalarının birçoğunda karşımıza çıkan apsidal mimari burada da görülmektedir. Ev D olarak adlandırılan yapı apsis plana sahiptir. Burada apsis kısmı daha çok depolama alanı gibi kullanılmış olmalıdır. Mimaride kullanılan malzeme genel olarak bölgenin tümünde tanımlanan taş ve kerpiçtir.

Kıta Yunanistan'daki yerleşimler içerisinde belli özelliklerin izlenebildiği merkezlerden biri Kirrha'dır (Levha 64c). Kirrha'da Orta Tunç Çağı'na tarihlenen yerleşim belirgin bir plan doğrultusunda inşa edilmiştir. Sokak ve cadde organizasyonunun varlığı tespit edilebilmiştir. Evler caddenin her iki tarafında

[432] Goldman 1931, s. 34, fig. 37-40.
[433] Goldman 1931, s. 34; Caskey-Caskey 1960, 135; Sinos 1971, s. 81, Abb. 189.
[434] Sinos 1971, s. 76.

sıralanmaktadırlar. Dikdörtgen plana sahip evlerde ihtiyaca göre iç bölünmeye gidilmiş ve yine ihtiyaca göre yapılan eklemelerle evlerin kullanım özellikleri artırılmıştır [435]. Mimaride malzeme olarak alışılagelmiş olduğu gibi taş ve kerpiç yoğun kullanım göstermektedir. Kıta Yunanistan'da Anadolu ve Doğu Ege adalarının aksine ahşabın kullanım oranı oldukça düşüktür.

Orta Tunç Çağı başının mimari özellikleri Mora yarımadası'ında / Peleponnes'te yürütülen çalışmalarla elde edilen sonuçlar doğrultusunda tanımlanabilmektedir. Kıta Yunanistan'da diğer yerleşimlerin birçoğunda olduğu gibi Asea'da açığa çıkarılan mimari formlar da yerleşim olgusunu belirlenmesine olanak vermemektedir[436]. Asea'da açığa çıkarılan mimari Kirrha ile benzerlik içerisindedir. Genel plan dikdörgendir. Evler ihtiyaca göre bölümlenmiş ve yan yana sıralanmışlardır. Evlerden biri arka arkaya sıralanmış dört odadan oluşmaktadır. Bu haliyle Kirrha'da açığa çıkarılan mimari örnekle büyük benzerlik içerisindedir. Döneme ait mimarinin açığa çıkarıldığı bir diğer merkez Asine'dir. Genel mimari özelliklerin tümü izlenebilmektedir. Bağımsız duran dikdörtgen planlı evler farklı bir görünüm içerisindedir. Sokakla paralel uzanan ev, ön ve ana odadan oluşmaktadır. Megaron benzeri ev modelinin ana plan olduğu bu yerleşimde özellikle sırt sırta paralel uzanan iki ev genel mimari plan vermektedir. Kirrha ve Asea'da örneği bilinen ardarda uzanan küçük odalara dik olarak bağlanan ana mekân ve ön giriş şeklinde plana sahiptir[437].

[435] Sinos 1971, s. 77, Abb. 173.
[436] Sinos 1971, s. 77.
[437] Sinos 1971, s. 79 vd., Abb. 97, 178-179.

Messina bölgesinde yer alan Malthi Orta Tunç Çağı için önemli yerleşimlerdendir. Bir savunma sistemi ile çevrili olan yerleşimin tüme yakını açığa çıkarılmıştır[438]. İlk olarak Valmin tarafından kazılmış olan yerleşimde, bölgede önemli çalışmaları olan McDonald, Orta Tunç Çağı'ndaki güçlü yerleşime dikkat çekmiştir[439]. 180 x 140 m'lik bir alanı kapsayan sur duvarları üzerinde yerleşimin içine geçişi sağlayan ana girişler bulunmaktadır. Evler sur duvarına yaslandırılarak inşa edilmişlerdir. Sur duvarı boyunca sıralı olarak inşa edilmiş olan evler genelde ön giriş ve ana mekan olarak iki odalıdırlar. Bu planın yanı sıra, ardarda sıralanmış odalardan oluşan evler ve dikdörtgen plan içerisinde bölünmelerle oluşturulmuş tipler söz konusudur. Dar sokaklara sahip yerleşimin ortasında dış çemberde bulunan evlere oranla daha itinalı inşa edilmiş bir yapı kompleksi bulunmaktadır[440].

Malthi gibi benzer savunma duvarı ile çevrili alanda gelişim gösteren yerleşimlerden biri ise Aegina'dır. Sur duvarına yaslandırılmış olan evler genelde iki odalı ve birbirlerine bitişik olarak inşa edilmişlerdir. Taş ve kerpicin yoğun kullanımı hem sur duvarında hem de evlerin inşaatında izlenebilmektedir[441]. Evlerin genel mimarisi Kıta Yunanistan'nın tümünde izlendiği gibi megarondur[442].

Messina bölgesinde yer alan bir diğer yerleşim yeri ise Nichoria'dır[443]. Ağrılıklı olarak Geç Tunç Çağı ve M.Ö. 1. bin içerisindeki mimari açığa çıkarılabilmiştir. Belirgin mimari planlara ulaşılmasa da Orta Tunç Çağı'nda

[438] Sinos 1971, s. 78; Van Royen-Isaac 1978, s. 49
[439] Vermeule 1964, s. 74 vd. ; McDonald 1975, 73 vd.
[440] Sinos 1971, Abb. 181-184.
[441] Sinos 1971, s. 80; Walter-Felten 1981, s. 43.
[442] Walter-Felten 1981, s. 81.
[443] McDonald 1975, s. 72 vd.

megaron benzeri plan dahilinde inşa edilmiş mimari üslubun varlığından bahsedilmektedir[444].

Kıta Yunanistan'da evler genelde bağımsız durmaktadır ve basit bir mimari plana sahiptirler. Yerleşimlerde üç mimari plan ortaklaşa kullanılmıştır. Ağırlıklı olarak megarondan gelişen dikdörtgen mimari plan ve apsidal plan kullanımı öne çıkmaktadır. Apsidal plan Lerna'da[445], Asea'da, Korakou'da[446], Olympia'da[447] ve Tiryns'te[448] dikdörtgen mimari ile birlikte yoğun olarak kullanım görmüştür[449]. Oval ev planı ise yalnızca Tiryns'ta tespit edilmiştir. Bu üç plan tipi aynı yerleşim yerinde herhangi bir ayrıma gidilmeksizin bir arada kullanılmışlardır.

Megaron plan tipinden gelişen dikdörtgen planlar genelde ön ve ana mekan şeklinde olmak üzere iki odalıdırlar[450]. Ana mekanlar genelde kerpiç duvarlarla bölümlendirilerek hareketlendirilmişlerdir. Ayrıca ana mekanlarda ocak ya da fırınlar günlük yaşamın devamlılığını gösteren mimari unsurlardandır. Fırın ya da ocaklar kapalı mekanlarda olabildiği gibi açık alanlarda genel kullanıma açık olarak da inşa edilmişlerdir. Sıvı ya da katı malzemenin depolanmasına yönelik büyük küpler de mimarinin bir parçası olarak kullanılmıştır[451]. Dikdörtgen plandaki konutların arka odaları bazen de apsis şeklinde ana plana eklenerek apsidal planlı evler oluşturulmuştur. Bölgesel özelliklere bağlı olarak evler taş ve kerpiçten inşa

[444] McDonald 1975, s. 89 vd.
[445] Caskey 1958, s. 126 vd.; Leiner 2011, s. 209
[446] Blegen 1921, s. 76 vd.
[447] Hermann 1987, s. 427.
[448] Weiberg 2007, s. 125-126.
[449] Apsidal ev kullanımı Neolitik Döneme kadar inmektedir. Burada belirtilen merkezler Kıta Yunanistan'da ve Orta Tunç Çağı'nda bu mimari planın görüldüğü yerleşimlerdir.
[450] Voutsaki 2010, s. 103.
[451] Goldman 1931, s. 32, Fig.35; Voutsaki 2010, s. 103.

edilmişlerdir. Ahşap kullanımı yok denecek kadar azdır[452]. Özellikle kapı açıklıklarını desteklemek amacıyla ahşap kullanılmış olarak yorumlanmaktadır. Üst örtü ise farklılık gösterebilmektedir. Yan yana inşa edilmiş olan evlerin üzerleri genelde düz dam şeklinde olmalıdır. Ancak apsidal plan da dahi olmak üzere tercih edilen örtü sistemi kırma çatı şeklinde görülmektedir[453].

Kıta Yunanistan dışında özellikle Kikladlarda daha kompleks bir mimari oluşum söz konusuyken Girit'te ise güçlü siyasi yapıyla birlikte gelişim gösteren saray mimarisi öne çıkmaktadır[454]. Doğu Ege Adalarında durum Kıta Yunanistan'la benzerlik içerisindedir. Merkezler hem küçülmüş hem de sayıca daha azalmıştır.

Kronolojik dizinde Orta Minos olarak adlandırılan bu dönem Girit'te Eski Saraylar Döneminin tümünü ve Yeni Saraylar Dönemi'nin başını kapsamaktadır[455]. Bu dönemde Girit özellikle saray mimarisi ile öne çıkmaktadır. Adanın Kıta Yunanistan'ın aksine dışarıdan büyük göçlere çok maruz kalmaması ayrıca coğrafi konum olarak da Ege Denizinde stratejik bir öneme sahip olması Girit kültürünün süreklilik arz etmesini sağlamıştır.

Özellikle ekonomik anlamdaki güç kendini mimari ile de göstermektedir. Knosos, Mallia ve Phaistos'da oldukça büyük alanlarda araştırılmış olan kamu binaları saray olarak tanımlanırken, Kommos ve Monastiraki gibi yerleşimlerde açığa çıkarılan kompleks yapılar saray olarak tanımlanmamıştır[456]. Bu kamusal

[452] Sinos 1971, s. 84.
[453] Sinos 1971, s. 84.
[454] Schoep 2010, s. 113.
[455] Cadogan 1997, s.33;
[456] Schoep 2010, s. 115.

yapılar politik, dini ve ekonomik yönden toplumsal tabakalanmayı ve hiyerarşik dizilişi göstermesi açısından önemlidir[457]. Orta Tunç Çağı'nın başıyla birlikte özgün formlarını kazanmaya başlayan sarayların erken dönem örnekleri ikinci dönem örneklerine göre daha ihtişamlıdırlar[458].

Bu kamusal mimarinin yanı sıra daha basit görünümlü ama kompleks plana sahip ev örnekleri mevcuttur. Erken Minos'un mimari özelliği olarak taş temel üzerine kerpiç duvar şeklinde örülmüş küçük odaların bir araya gelmesiyle oluşan evlerin üst örtüleri düz dam şeklindedir. Tek katlı olanların yanı sıra iki katlı örnekler de mevcuttur. Mimaride ahşap kullanımı Kıta Yunanistan'a göre belli bir artış göstermektedir. Orta Minos (Orta Tunç Çağı) döneminde de benzer mimari örnekler Phaistos, Apesokari ve Monastraki'de[459] görülebilmektedir. İşlevlerine göre şekillenmiş evlerin iki katlı olan örnekleri de mevcuttur[460]. Vasiliki'de açığa çıkarılan yapı kompleksi Girit'teki saray mimarisinin öncüsü olarak tanımlanmaktadır. İki katlı olarak düzenlenen yapının alt katının büyük bir kısmı kiler olarak kullanılmıştır. Kerpiç örgü küçük taş parçaları ile desteklenmiştir. Ayrıca ahşap mimari de sıkça kullanılmaktadır. Yapı kompleksinde çatı ile ilgili buluntuların ele geçmiş olması önemlidir. Çatının en azından belli bir kısmı düzenli olmayan kubbe şeklinde yapıya sahiptir[461]. Girit'teki önemli yerleşimlerden biri olan Mallia'da saray kompleksinin yanı sıra villa olarak adlandırılan yapılar bulunmaktadır. Vasiliki örneğinde olduğu gibi iki katlı olarak inşa edilmiş olan bu

[457] Sinos 1971, s. 43
[458] Schoep 2006, s. 37; Hitchcock 2010, s. 191.
[459] Kirsten-Grundmann 1951, s. 19 vd.; Watrous 1994, s. 742 vd.
[460] Sinos 1971, s. 44.
[461] Sinos 1971, s. 44.

yapı kompleksleri mimarideki gelişimi göstermesi açısından önemlidir. Alt kat, merkeze yerleştirilmiş mekan ya da mekanlar çevresinde gelişmiştir. Taş, kerpiç ve ahşap mimarinin değişmez unsuru haline gelmiştir [462]. Villa ya da çiftlik evi olarak tanımlanan bu yapı komplekslerinin yanı sıra Girit'in ana karakteri olarak saray mimarisi öne çıkmaktadır. Orta Tunç Çağı'nın başlangıcı ile birlikte Mallia, Phaistos ve Knossos'taki büyük saray yapıları dönemi karakterize etmektedir. Bu dönem Anadolu'da özellikle Orta Anadolu'da aynı toplumsal özelliklerle tanımlanabilmektedir[463].

Orta Tunç Çağı'na tarihlenen yerleşimlerden biri Kiklad takım adalarından olan Melos Adasında bulunmaktadır. Melos Adasındaki Phylakopi'de sur sistemine bağlı olarak gelişim gösteren mimari anlayış söz konusudur[464]. Kısıtlı alanlarda da olsa Orta Tunç Çağı tespit edilebilmiştir. Dar alanlarda açığa çıkarıldığı için dönemin yerleşim anlayışı açık olarak ortaya konamamış olsa da Kıta Yunanistan ve Girit'ten bilinen mimari anlayış burada da hakimdir. Peş peşe sıralanan odalardan oluşan ev tipinin yanı sıra dikdörtgen plan temelinde ihtiyaca göre eklenen mekanlarla genişleyen mimari plan tipi tanımlanabilmiştir[465]. Bir başka plan tipi ise birbirine yaslanarak uzanan çift megaron plan tipidir. İkiz duvar şeklinde birbirlerinden ayrılan megaron plandaki ana mekânın etrafına ihtiyaç doğrultusunda eklenen mekânlarla şekillenmiş bir plan tipi bulunmaktadır[466]. Tüm Ege dünyasında ve Kıta

[462] Sinos 1971, s. 45, Abb. 106-108.
[463] Orta Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak isimlendirilen bu dönemde, yönetici sınıfla birlikte mesleklere göre toplumsal tabakalanmanın mimari unsurlarla da takip edilebildiği şehir devletleri olarak tanımlanan merkezler bulunmaktadır.
[464] Atkinson-Bosanquet 1904, s. 41, Plate 1.
[465] Atkinson-Bosanquet 1904, s. 43-47, fig. 31, 34, 37; Sinos 1971, s. 182-185.
[466] Atkinson-Bosanquet 1904, s. 41, fig. 49.

Yunanistan'da olduğu gibi ana inşa malzemesi taştır. Sur sistemine bağlı olarak gelişim gösteren yerleşim, dikdörtgen planlı evlerin belli bir plan dahilinde yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur[467]. Girit, Kıta Yunanistan ve Kiklad örnekleri bu yönleri ile benzerlik içindedirler.

Bu dönem yerleşimlerde Malthi dışındakiler güçlü savunma sistemine sahip değillerdir[468]. Malthi yerleşim alanın ortasında yer alan çok yönlü fonksiyona sahip yapı ve etrafında sur sistemine bağlı olarak gelişen yerleşimi dikkat çekicidir.

Genel anlamda Ege dünyasında Orta Tunç Çağı'nda yerleşimleri oluşturan evler küçük ölçülerdedirler ve genel planları dikdörtgendir. Barınmaya yönelik olarak kullanım görmüş olan evler bölmelerle küçük mekânlara ayrılmışlardır. Dikdörtgen planın yanı sıra bölge ve dönem için iyi bilinen mimari planlar olan oval ve apsidal planlı evler bu dönemde de yerleşimlerde görülmektedir. Evlerin ana düzen şekli bir giriş, ön oda ardından ana salon ya da ana yaşam alanı; apsisli evlerde ise apsis kısmı, bir depo mekânı ya da farklı özelliklerde kullanım görmüş olan ana mekândan ayrılan bir kısım olarak görülmektedir. Mekân içi donanımları dairesel ocaklar, sekiler, küçük depo alanları ve banklardan oluşmaktadır. Ana inşaat malzemesi özellikle adalarda taştır. Temeller özensiz, kaba taşlarla oluşturulmakta duvar örgüsünün devamında kerpiç de kullanılmaktadır. Ahşap kullanımı ise Anadolu ile karşılaştırılamayacak kadar azdır. Aynı dönemde Orta Anadolu'dan bildiğimiz merkezi yönetime ait idari yapıların benzerleri ile toplumsal yapıda belli

[467] Atkinson-Bosanquet 1904, plate 1.
[468] Caskey 1982, s. 18 vd.

güce sahip kişilere ait özel evler özellikle Girt Adasında karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem Girit'te Saraylar Dönemi olarak adlandırılmaktadır.

VI. SONUÇ

"İzmir İli Orta Tunç Çağı Mimarisi" ismi altında şekillenen bu çalışma, İzmir il sınırları içerisinde yer alan merkezlerin Orta Tunç Çağı'ndaki mimari özelliklerini bir arada değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu amaca ulaşabilmek için Liman Tepe, Çeşme-Bağlararası ve Kocabaş Tepe tüm kazı dokümantasyonları üzerinden, Panaztepe ile birlikte, daha çok seramik grupları ile bu döneme tarihlenen Efes-Ayasuluk, Bademgediği, Larisa/Buruncuk, Bayraklı ve Ulucak ise mevcut yayınlar üzerinden tanımlanmaya çalışılmıştır.

İzmir körfezinin batı sahilinde bulunan Liman Tepe, Geç Kalkolitik Çağ'ın erken dönemlerinden başlayarak günümüze kadar kesintisiz iskân gören önemli kıyı yerleşimlerindendir. Sekiz mimari tabakanın açığa çıkarılmış olduğu yerleşimin stratigrafisinde LMT III / 1-4 Orta Tunç Çağı'nı temsil edilmektedir. Dönemin yerleşim ve mimari özellikleri, korunmuşluk oranı daha yüksek olan, M.Ö. 2. Binin ilk çeyreği içerisine tarihlenen 4. ve 3. mimari tabakalardan elde edilen sonuçlar üzerinden ortaya konmuştur.

Bu dönemde Liman Tepe'de iki ayrı mimari planın varlığı belirlenmiştir. Bunlardan ilki oval plandır. Ege Denizi kültür bölgesinde ve benzer coğrafi ve iklimsel şartlara sahip olan Doğu Akdeniz sahil şeridinde örnekleri olan oval planın Anadolu'daki en erken örneği Liman Tepe'de açığa çıkarılmıştır. Benzer plan örneği Liman Tepe dışında Foça ve Bayraklı'da karşımıza çıkmaktadır[469]. Liman Tepe'de bulunan oval ev örnekleri diğer iki merkez ve bölge için tanımlayıcı konumdadır.

[469] Oval planın gelişim süreci bu çalışmanın II. bölümünde Liman Tepe konu başlığı altında ele alınmıştır.

Üretim ya da üretilmiş olan malzemenin ekonomik hale getirilmesine yönelik olan çalışmalar, oval plana sahip yapılar ve onların bağlantıda olduğu açık alanlarda yapılmışlardır. Bu yapıların içleri geniş donanıma sahip değildir. İçlerinde belli oranda bir iş gücü sağlayacak ocaklar bulunmaktadır. Ancak muhtemeldir ki asıl aktivite kendileri ile bağlantılı olabilecek açık alanlarda yürütülmüştür. Bu plana sahip evler güçlü mimari yapıdan uzaktır. Belirgin temel yapısına sahip olan örneklerin dışında genel olarak temel yapıları üst yapıyı taşımaktan çok desteklemek şeklinde bir araya getirilmiş taşlardan oluşmaktadır. Üst örtüleri ise bu temel bağlamında hafif malzemeden olup, kerpicin yanı sıra dal örgü-çamur harç şeklinde düzenlenmişlerdir. Kıta Yunanistan'da ve Adalarda açığa çıkarılan örnekler de benzer niteliklere sahiptirler[470]. Liman Tepe'de açığa çıkarılan oval plana sahip yapıların ölçüleri ise belli bir standart göstermektedir. Tam plan veren örneklerden yola çıkarak geneli yaklaşık 10-12 m uzunluğa ve 4-6 m arasında genişliğe sahiptir. Üretim aktivitelerinin yanı sıra günlük yaşamın bir bölümünün de burada geçiriliyor olmasından dolayı bu yapılar atölye evler olarak tanımlanmışlardır.

Oval plan bölgenin belirgin mimari tipidir. Liman Tepe dışında Foça ve Bayraklı'da açığa çıkarılan örnekler bu görüşü destekler niteliktedir[471]. Protogeometrik Dönemin erken ve geçine tarihlenen sırasıyla Foça, Liman Tepe[472] ve Bayraklı örnekleri de yine benzer özelliklerde kullanım görmüş olmalıdırlar. Oval planlı yapılar açığa çıkarıldıkları yerleşimlerde genelllikle bağımsız durmaktadır.

[470] Caskey 1982, s. 19.

[471] Foça'da açığa çıkarılan örnkler Geç Tun Çağı ve Protogeometrik Dönem'e tarihlenmektedir. Bayraklı ve Liman Tepe güney kazı alanında açığa çıkarılan örnekler ise Protogeometrik Döneme tarihlenmektedir.

[472] Liman Tepe'de Orta Tunç Çağı örneklerinin dışında güney kazı alanında Protogemetrik Döneme tarihlenen örnek mevcuttur.

Yan yana inşa edilmiş olsalar bile kendi duvarlarına sahiptirler. Bağımsız duran örnekler çevrelerindeki boş alanları aktiviteleri kapsamında kullanmışlardır.

Dikdörtgen mimari plan tüm yerleşimlerin ortak özelliğidir. Bu plana sahip ev tipleri yerleşimlerin tümünde görülmektedir. Diğer plan tiplerine göre daha güçlü örgü tekniğinde inşa edilmiş olan evler birbirlerinden sahip oldukları mekan sayıları ve mekan içi donanımlarıyla ayrılmaktadırlar. Liman Tepe'de açığa çıkarılan dikdörtgen planlı yapıların en azından belli kısımlarının iki katlı oldukları güçlü duvar örgüleri ve çeşitli mimari detayları ile öngörülebilmektedir. Panaz Tepe'de akropol alanında açığa çıkarılan dikdörgen plana sahip yapı mekan sayısı bakımından yerleşimde özel konuma sahiptir. Şu an için dokuz mekanı temel seviyesinde açığa çıkarılan yapı güçlü mimari örgüsü ve mekan sayısına bağlı olarak günlük yaşamın yanı sıra idari aktivitelerin de sürdürüldüğü merkezi bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Panaztepe'deki bu örneğin yanı sıra Liman Tepe'de kuzey kazı alanının en yüksek noktasında açığa çıkarılan, yoğun tahribat nedeniyle yaklaşık 5 m'lik kısmı korunmuş olan güçlü temel yapısı bu yerleşimlerde de sivil mimarinin yanı sıra kamuya ait mimari oluşumların da var olabileceğini düşündürmektedir.

Çeşme-Bağlararası, daha önce de belirtilmiş olduğu gibi aynı kültür bölgesi içerisinde olmasına rağmen yerleşim algısı ve mimari anlayış yönünden Liman Tepe, Panaztepe ve Kocabaş Tepe'den belli oranda ayrılmaktadır. Şu anda beş kültür tabakası ile tanımlanan stratigrafide ÇB 2b ve 2a Orta Tunç Çağı'nı temsil etmekte ve dönemin geçine tarihlenmektedir. Yerleşimdeki genel ev plan tipi dikdörtgendir. Kullanılabilir boş alana bağlı olarak bazen bu plan tipi formunu kaybetmektedir. Genelde tek mekandan oluşan evler adalar halinde, cadde ve sokak

bölümlenmelerine göre konumlandırılmışlardır. Dikdörtgen planlı, 10 m'nin üzerinde uzunluğa sahip evler tek mekanlı olabileceği gibi ihtiyaca göre mekan içi bölümlenmeye de gidilmiştir. Tek mekandan oluşan evlerde mekan içi donanımlar standarttır[473]. Kapı açıklığını karşılayacak şekilde konumlandırılmış kubbeli fırın, fırınla bağlantı içerisinde olan platform, işlik, kil sıvalı ya da taş kaplı hazneler ve zemin içine belli oranda gömülmüş olan küpler, bütün şekilde mekan içi yaşamsal sistemi oluşturmaktadırlar. Çeşme-Bağlararası yerleşiminin yayılım alanı Liman Tepe ve Panaztepe kadar geniş olmamalıdır[474]. Savunma sistemine bağlı olarak gelişim göstermesi bunun en büyük etkenlerinden biri olarak düşünülmelidir.

İzmir il sınırları içerisinde Orta Tunç Çağı'nın tabakalar halinde tespit edildiği bir diğer yerleşim Kocabaş Tepe'dir. Cumaovasına hakim bir tepe üzerinde yaklaşık 1000 m'lik bir düzlüğe yayılmış durumdadır. Tepe üstü yerleşimi olan Kocabaş Tepe tarımsal faaliyetler ve doğa olayları nedeniyle yoğun şekilde tahribata uğramıştır. Üç mimari tabaka tespit edilmiş olan Kocabaş Tepe'de planlı bir yerleşimden bahsetmek mümkün değildir. Mimari ve buna bağlı olarak yerleşim algısı ihtiyaç doğrultusunda şekillenmiş gibi gözükmektedir. Kocabaş Tepe'de bütünlük içerisinde olmasa da dikdörtgen mimari planın yanı sıra apsidal forma sahip yapı kalıntıları açığa çıkarılmıştır. Apsidal planın da gelişim süreci ve yoğunluk bölgeleri oval ev plan örneği ile benzerlik içerisindedir. Cumaovası'nda Kocabaş Tepe'ye 2 km mesafede bulunan Bakla Tepe'de Geç Kalkolitik Döneme tarihlenen yerleşim yoğun şekilde apsidal plan örneği içermektedir. Kocabaş Tepe'de açığa

[473] Şarap Evi ile mutfak olarak tanımlanan M20-M31 iç donanımları işlevsel özelliklerine göre şekillenmiştir.

[474] Bu tanımlama, yerleşimlerde bu güne kadar yürütülen çalışmalardan elde edilen veriler doğrultusunda yapılmaktadır.

çıkarılan mimari kalıntılar geniş ölçekte tanımlanamadığı için yalnızca plansal bazda bir ayrım yapılabilmektedir.

Yerleşimlerin tümünde ana inşaat malzemesi taştır. Aynı yoğunlukta olmasa da kerpiç te önemli bir yer tutmaktadır. Ahşap kullanımı ise yok denecek kadar az gözükmektedir. Yapıların üst örtüleri plansal formlarına bağlı olarak değişiklik göstermiş olmalıdır. Dikdörtgen plana sahip olan evlerin üst örtüleri düz dam şeklinde gelişmiş olmalıdır. Oval ve apsidal evlerde ise plansal dezavantajdan ötürü üst örtü kırma çatı şeklinde yapılmış olmalıdır. Korunmuşluk oranı daha iyi olan Çeşme-Bağlararası'nda üst örtü ile ile ilgili önemli kalıntılar açığa çıkarılmıştır. 2a evresine tarihlenen M-23a evinde çatı enkazı yığın halinde in-situ durumdadır. Çamur harç parçaları üzerinde izlenen yoğun negatif izleri örtü şekli hakkında da bilgi vermektedir. Taş temel üzerine yükselen kerpiç duvarların üstü ahşap ve üzerinin çamur harçla sıvanmasıyla kapatılarak çatı oluşturuluyor olmalıdır. M-20-M-31 evinin çatısının bir kısmı ise ahşap hatılların arası düz taşlar yerleştirilerek kapatılmış olmalıdır.

Evlerde sıva kullanımı da önemli mimari uygulamalardandır. Özellikle Çeşme-Bağlararası'nda açığa çıkarılan evlerin çoğunluğu sıvalı duvarlara sahiptir. Bazı örneklerde ise duvar içten ve dıştan sıvanmıştır. Bu uygulama, inşaat malzemesi olarak kullanılan taşın ömrünü uzatmak amacıyla yapılmış olmaldır. Mekan içlerinde sıkıştırılmış, taş döşeli ya da sıvalı taban örnekleri de bulunmaktadır.

Temel seviyesinde tespit edilebilmiş olan örneklerde pencere ya da o amaca yönelik olarak bırakılmış açıklıkları tespit etmek imkansızdır. Ancak belli örneklerde kapı açıklıkları görülebilmektedir. Liman Tepe'nin belirgin mimari planı olan oval

evlerde kapı açıklıkları üç örnekte oval duvar üzerinde tespit edilmiştir. Bir örnekte ise oval duvar bitiminde uzun duvarın başlangıç noktasında açığa çıkarılmıştır. LMT III/3. Mimari tabakaya tarihlenen Yapı 3'te ise kapı girişi belli bir düzenlemeye sahiptir. Yapının ana duvarı ile paralel oluşuracak şekilde inşa edilmiş yarım duvar bir koridor oluşturmuştur. Bu düzenleme merdiven boşluğu olarak tanımlanmıştır (Levha 26). Çeşme Bağlararası'ında ise kapı açıklıkları kısa duvar üzerinde ve fırınla aynı doğrultuda yer almışlardır.

Aynı kültür bölgesi içerisinde olmalarına rağmen başta bölgenin etkin gücü olan Liman Tepe ve Panaztepe'de açık bir yerleşim algısının var olduğu ve yerleşim içerisinde yaşam ve üretim alanlarının belli oranda birbirlerinden ayrıldığı söylenebilmektedir. Bulundukları alanın arızalı yapısını ortadan kaldırmak için yerleşimler belirli oranda teraslar üzerinde konumlandırılmışlardır. Çeşme-Bağlararası ise cadde ve sokaklarla birbirinden ayrılan ev bloklarının bir araya gelmesi ile oluşturulmuş planlı bir kıyı yerleşimi tipidir. Kocabaş Tepe ise basit mimari örgüsü ve mimari anlayışı ile tamamen farklı bir karektere sahiptir. Yerleşim tarımsal faaliyetlerin ön planda tutulduğu büyük bir köy görünümündedir.

İzmir il sınırları içerisinde yeralan merkezler üzerinden Orta Tunç Çağı mimari algının tanımlanabilmesi dört yerleşim üzerinden mümkün olmaktadır. Bunlardan üçü üzerinde geniş inceleme yapılabilmiş, biri ise mevcut yayınları üzerinden takip edilebilmiştir. Aynı kültür bölgesi içerisinde olmalarına rağmen yerleşimlerde birbirinden farklı yerleşim ve mimari özellikler görülmektedir. Bu farklılığı yerleşimlerin gelişmişliği ve içinde oldukları ilişki yoğunluğunun yanı sıra bulundukları bölgenin coğrafi sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapı yaratmaktadır.

Bundan ötürü mimari anlayışta etkileşim ve benzerliklerin yanı sıra farklılıkları ve ayrışan yönleri ortaya koymak önem arz etmektedir.

VII. KATALOG

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
1	L-21	Ev 19 fırınkuzeyi	7073/2	191	X/i	0,50	Ağırşak	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
2	L-21	Ev 19 içi	7073/4	191	X/i	0,51	İğne ?	Kemik	2003	CB / 2b
3	L-21	Ev 19 içi	7074/2	217	X/k	0,37	İğne	Bronz ?	2003	ÇB / 2b
4	L-21	Ev 19 içi	7074/1	217	X/k	0,39	Ağırlık	Taş	2003	ÇB / 2b
5	L-21	Ev 19 içi	7074	217	X/i-k	0,52	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
6	L-21	Ev 19 içi kuzeybatı köşe	7060/2	166	X/i	0,83	Tütsü kabı kapağı	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
7	L-21	Ev 19 içi	7073/6	191	X/i	0,59	Ağırlık	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
8	L-21	Ev 19 içi	7075	217	X/i-k	0,37	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2B
9	L-21	Ev 19 içi	3151	166	I-II/h-k	0,85	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
10	L-22	Ev 19 içi	3134/1	166	III/k	0,88	Çömlek parçsı	P.Toprak	2003	ÇB / 2b
11	L-22	Ev 19 içi	3134	166	I-VI/h-k	0,85	Seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
12	L-22	Ev 19 içi	3152	179	III-IV/i-k	0,74	Tümlenebilir seramik	P. Toğrak	2003	ÇB / 2b
13	L-22	Ev 19 içi	3150/1	166	III/k	0,68	Ağırşak	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
14	L-22	Ev 19 içi fırın çevresi	3137	168	I-II/h-i	1,05	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
15	L-22	Ev 19 fırın önü	3150/1	166	III/k	0,68	Ağırşak	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
16	L-22	Ev 19 içi fırın yanı	3173/1	179	X/k	0,65	Kapaklı vazo	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
17	L-22	Ev 19 içi fırın çevresi	3137	168	I-II/h-i	1,05	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
18	L-23	Şarap Evi M-24 kuzeybatı	2123/3	233	V/e	0,30	Silindir boyunlu testi	P.Toprak	2003	ÇB /2b
19	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2076	206	VI-VIII/g-i	0,90	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
20	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2072/3	208	VI/i	0,94	Tümlenebilir çömlek	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
21	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2072	208	VI-VIII/i-k	0,94	Seramik grup	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
22	L-23	M-23b içi	2256	305	X/f	0,39	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
23	L-23	M-23b içi	2250/1	305	IX/g	0,06	Çanak	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
24	L-23	M-23b içi	2250	305	VII-X/e-h	0,06	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2004	ÇB / 2b

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
25	L-23	M-23b içi	2249	305	VII-X/e-h	0,14	Tümlenebilir seramik ana kasa Pithos	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
26	L-23	Şarap Evi M-24 kuzeybatı	2122/1	231	V/h	0,11	Deniz kabuğu		2003	ÇB / 2b
27	L-23	Şarap Evi M-24 kuzeybatı	2123	233	IV-VII/e-g	0,34	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
28	L-23	Şarap Evi M-24 kuzeybatı	2123/1	233	V/e	0,33	Gaga ağızlı testi	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
29	L-23	M-23a içi taban üzeri fırın çevresi	2220	273	VIII/X/e-g	0,97	Tümlenebilir seramik ana kasa taban üzeri	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
30	L-23	Şarap Evi M-24 içi	2125/2	231	V-VI/f-h	0,11	Zeytin çekirdekleri		2003	ÇB / 2b
31	L-23	Şarap Evi M-24 kuzeybatı	2123/2	233	V/e	0,33	İnsan yüzlü kap parçalar halinde	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
32	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2077	208	VI-VIII/h-k	0,78	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
33	L-23	Şarap Evi M-24 kuzeybatı	2123/4	233	V/e	0,30	Yonca ağızlı testi	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
34	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2123/5	233	VII/g	0,20	Pise parçaları	Çamur harç	2003	ÇB / 2b
35	L-23	M-23b içi	2245	300	VII-X/e-h	0,40	Tümlenebilir serami ana kasa	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
36	L-23	M-23b içi	2232	300	VII-X/e-h	0,76	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
37	L-23	M-23a içi taban üzeri fırın çevresi	2225	273	VIII/g	0,94	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
38	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2123/6	233	VII/g	0,21	Boyunlu testi ithal	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
39	L-23	Şarap Evi M-24	2123/7	233	VI/f	0,20	Pise parçaları	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
40	L-23	Şarap Evi M-24 güneybatı	2123/8	233	V/e	0,29	Yonca ağızlı testi	P. Toprak	2003	ÇB/ 2b
41	L-23	Şarap Evi M- 24 güneybatı	2123/9	233	VI/f	0,18	Gaga ağızlı testi	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
42	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2124	230	VI-VIII/g-i	0,11	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
43	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2124/2	230	VII/h	0,02	Ağırşak	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
44	L-23	Şarap Evi M-24 kuzeybatı	2122	231	V-VIII/f-h	0,23	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
45	L-23	M-23b içi	2246	300	VII-X/e-h	0,30	Tümlenebilir seramik ana kasa Pithos	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
46	L-23	Şarap Evi M-22 içi güney	2088	206	VI-VIII/g-i	0,55	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
47	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2119	208	VII-VIII/h-k	0,15	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
48	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2116/1	214	V/h	0,51	Öğütme taşı	Taş	2003	ÇB / 2b
49	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2116	214	IV-VI/f-h	0,57	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
50	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2115/2	208	VII/i	0,05	Sığ çanak	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
51	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2115/1	208	VII/i	0,10	Kulplu kapak	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
52	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2115	208	VII-VIII/i-k	0,15	Seramik kemik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
53	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2096/2	208	VII-VIII/i-k	0,18	Pise parçaları negatif izli	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
54	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2096/1	208	VII/k	0,18	Yonca ağızlı testi	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
55	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2096	208	VII-VIII/i-k	0,33	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
56	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2094/6	208	VI-VIII/i-k	0,37	Sığ çanak tam	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
57	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2092/2	208	VI-VIII/i	0,47	Pise parçaları	Çamur harç	2003	ÇB / 2b
58	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2094	208	VI-VIII/i-k	0,37	Tümlenebilir seramik in-situ grup	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
59	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2076/1-2073/1	206	VI-VIII/g-i	0,73	Fincan tam	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
60	L-23	Şarap Evi M-22 içi güney	2088/1	206	VII/g	0,45	Gaga ağızlı testi parçalar halinde	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
61	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2076/3	206	VI/i	0,80	Halka	Kurşun	2003	ÇB / 2b
62	L-23	Şarap Evi M-22 içi kuzey	2087	206	V-VI/f-h	0,55	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
63	L-23	Şarap Evi m-21 içi kuzey doğu köşe	2084/2	208	VI-VIII/h-k	0,63	Zeytin çekirdekleri		2003	ÇB / 2b
64	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2084	208	VI-VIII/h-k	0,63	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
65	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2082	206	V/g	0,55	Deniz kabuğu		2003	ÇB / 2b
66	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2082/1	206	V/g	0,73	Boynuz		2003	ÇB / 2b
67	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2082	206	VI-VIII/d-h	0,73	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
68	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2076/6	206	VI-VIII/g-i	0,90	Fincan parça	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
69	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2076/5	206	VI-VIII/g-i	0,90	Fincan parça	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
70	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2076/4	206	VI/f	0,75	Pota parçası	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
71	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2077/5	2008	VI-VIII/h-k	0,78	Tek kulplu çömlek	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
72	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2077/4	208	VI-VIII/h-k	0,78	Pise parçaları	Çamur - harç	2003	ÇB / 2b
73	L-23	Şarap Evi M-24 içi	2125/3	231	V/g	0,07	Halka	Kurşun	2003	ÇB / 2b
74	L-23	Şarap Evi M-21 içi güney köşe	2092	208	V-VIII/i	0,47	Tümlenebilir seramik in-situ buluntu grubu	P.Toprak	2003	ÇB / 2b
75	L-23	M-23a Çatı enkazı altı taban üzeri	2205	286	VIII/d-e	0,98	Tümlenebilir seramik ana kasa taban üzeri	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
76	L-23	Şarap Evi M-24 içi	2125	231	V-VI/f-h	0,11	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
77	L-23	M-23a içi F2 çevresi	2180	273	IX-X/g-h	1,22	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
78	L-23	M-23a içi F2 çevresi	2190	273	X/g-h	1,09	Tümlenebilir seramik ana ksa yonca ağız testi	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
79	L-23	M-23a içi F2 çevresi	2192	273	X/g	1,09	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
80	L-23	M-23a içi F2 çevresi	2190	273	X/g	1,08	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
81	L-23	M-23a çatı enkazı	2199	284	VII-IX/d-f	1,27	Çatı enkazı pise parçaları	Çamur harç	2004	ÇB / 2a
82	L-23	M-23a çatı enkazı	2199/1	284	VII-IX/d-f	1,27	Çatı enkazı negatif izleri	Çamur harç	2004	ÇB / 2a

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
83	L-23	M-23a çatı enkazı	2199/3	284	VII-IX/d-f	1,27	Çatı enkazı negatif izleri	Çamur harç	2004	ÇB / 2a
84	L-23	M-23a çatı enkazı altı	2199/5	284	IX/e	1,16	Boyunlu testi parçalar halinde in-situ	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
85	L-23	M-23 çatı enkazı	2199/6	284	VII-IX/d-f	1,16	Sıva parçaları yoğun	Çamur harç	2004	ÇB / 2a
86	L-23	M-23a F19 çevresi	2201	285	IX/g	1,08	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
87	L-23	M-23a mekan içi fırın karşısı	2204	265	IX-X/e-f	1,15	Tümlenebilir seramik ana kasa taban üzeri	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
88	L-23	M-23a içi	2174/1	271	X/e	1,30	Ağırşak	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
89	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2091	214	VI-VIII/g-i	0,43	Tümlenebilir seramik ana kasa	P.Toprak	2003	ÇB / 2b
90	L-23	M-23a çatı enkazı	2173/2	264	VII-IX/e-g	1,28	Pise parçaları yoğun negati izli	Çamur harç	2004	ÇB / 2a
91	L-23	M-23a içi fırın çervresi	2206	273	VIII-IX/e-g	0,98	Tümlenebilir seramik ana kasa taban üzeri	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
92	L-23	M-23a içi fırın çevresi	2206/1	273	VIII/g	0,98	Çanak parçalar halinde	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
92	M-23	M-31 içi	1180/15	352	IX/c	0,62	Mutfak çömleği büyük	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
93	L-23	M-23a içi fırın batısı	2205/1	286	VIII/d	0,98	Ağırlık	Taş	2004	ÇB / 2a
94	L-23	M-23a içi taban üzeri	2219	273	VIII-X/a-g	1,25	Tümlenebilir seramik ana kasa taban üzeri	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
95	L-23	M-23a içi taban üzeri	2219/1	273	X/g	1,07	Çanak	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
96	L-23	M-23a içi taban üzeri	2219/2	273	VIII/f	1,25	Yonca ağızlı testler	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
97	L-23	M-23a içi taban üzeri	2219/3	273	IX/f	1,05	Yuvarlak ağızlı testi	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
98	L-23	M-23a içi taban üzeri	2219/4	273	VIII/f	1,25	Silindir	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
99	L-23	M-23a içi taban üzeri	2219/5	273	VIII/e	1,07	Çanak	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
100	L-23	M-23a içi taban üzeri	2219/6	273	X/e	0,96	Öğütme taşı	Taş	2004	ÇB / 2a
101	L-23	M-23a içi taban üzeri	2219/7	273	X/e	1,02	Öğütme taşı	Taş	2004	ÇB / 2a
102	L-23	M-23a içi taban üzeri	2219/8	273	IX/f	1,10	Çanak	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
103	L-23	M-23a içi taban üzeri	2219/9	273	IX/f	1,10	Ağırlık	Taş	2004	ÇB / 2a
104	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2090	214	V-VI/f-h	0,41	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
105	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2089/2	208	VI-VIII/h-k	0,47	Pise parçaları	Çamur harç	2003	ÇB / 2b
106	L-23	Şarap Evi M-24 içi	2127/6	233	V/g	0,03	Sığ çanak tam	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
107	L-23	Şarap Evi M-24 içi	2127/8	233	VI/f	0,17	Pise parçaları	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
108	L-23	M-23a içi taban üzeri fırın çevresi	2220/4	273	IX/f	0,93	Öğütme taşı	Taş	2004	ÇB / 2a
109	L-23	M-23a içi taban üzeri	2220/2	273	X/e	0,90	Ağırlık	Taş	2004	ÇB / 2a
110	L-23	M-23a içi taban üzeri fırın çevresi	2220/1	273	X/e	1,08	Öğütme taşı	Taş	2004	ÇB / 2a
111	L-23	Şarap Evi M-24 içi taban üzeri	2129	231	IV-VII/f-h	0,14	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
112	L-23	Şarap Evi M-24 içi taban üzeri	2130	231	IV-VI/e-g	0,12	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
113	L-23	Şarap Evi M-22 içi güney	2088/2	206	VI/h	0,46	Ezgi taşı	Taş	2003	ÇB / 2b
114	L-23	M-23a içi	2179	272	IX-X/e-g	1,22	Tümlenebilir seramik ana toprak yonca ağız test	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
115	L-23	Şarap Evi M-24 içi	2127/4	233	VII/f	0,10	Kaideli kap	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
116	L-23	Şarap Evi M-24 içi	2127	233	V-VII/e-h	0,29	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
117	L-23	Şarap Evi M-24 içi	2127/5	233	V/f	0,04	Çömlek parçalar halinde boyalı	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
118	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2089/1	208	VI/i	0,37	Çanak tam kap	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
119	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2089	208	VI-VIII/h-k	0,47	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
120	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2089/3	208	VI-VIII/h-k	0,47	Karbonlaşmış zeytin çekirdekleri		2003	ÇB / 2b
121	L-23	Şarap Evi M-22 içi	2088/4	206	V/h	0,55	Kase parçalar halinde	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
122	L-23	Şarap Evi M-21 içi	2089/6	208	VI-VIII/h-k	0,47	Çift kulplu çömlek tam	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
123	L-23	M-31 önü	2259	352	IX/k	0,68	Söve taşı	Taş	2004	ÇB / 2b
124	L-23	M-23a içi taban üzeri	2220/5	273	VIII-X/e-g	0,70	Ağırlık	P. Toprak	2004	ÇB / 2a

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
125	L-23	Şarap Evi M-24 içi taban üzeri	2131	231	V-VI/f-h	0,22	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
126	L-23	Şarap Evi M-24 içi taban üzeri	2133	231	V-VI/g-h	0,24	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
127	L-23	M-23b içi	2256/2	305	X/f	0,39	Öğütme taşı	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
128	L-23	M-23a çatı enkazı	2164	259	VIII-X/d-e	1,45	Pise kalıntıları yoğun	Çamur harç	2004	ÇB / 2a
129	L-23	M-23a çatı enkazı	2173	264	VII-IX/e-g	1,36	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
130	L-23	Şarap Evi M-24 içi	2127/1	233	VII/f	0,09	Çömlek orta boy	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
131	L-24	M-23b içi	10026	305	I-II/e-g	0,15	Tümlenebilir seramik ana kasa Pithos	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
132	L-24	M-23b içi	10023	300	I-II/e-g	0,40	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
133	L-24	M-23b içi	10025	300	I-II/e-g	0,30	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
134	L-24	M-23a içi güney	10013/1	263	I/h-i	1,12	Makara parçalar halinde	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
135	L-24	M-23a içi güney	10013	263	I/h-i	1,12	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2004	ÇB / 2a
136	L-24	M-23b içi	10022	300	I-II/e-g	0,60	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
137	M-21	Ev 19 içi	8009	217	IX-X/a-b	0,50	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
138	M-22	Ev 19 içi güneydoğu köşe	4128	217	VII-VIII/e-f	0,78	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
139	M-22	Ev 19 içi	4102	179	V-VI/a-b	0,74	Tümlenebilir seramik	P.Toprak	2003	ÇB / 2b
140	M-22	Ev 19 içi	4090	176	II-IV/b-d	0,80	Tümlenebilir seramik	P.Toprak	2003	ÇB / 2b
141	M-22	Ev 19 çevresi	4094/2	178	X/g	0,63	Halka	Kurşun	2003	ÇB / 2b
142	M-22	Ev 19 güneybatı	4127/1	217	X/c	0,45	Sıva yapım malzemesi	Kireç ve katkılı	2003	ÇB / 2b
143	M-22	Ev 19	4094/1	179	VII/d	0,65	İğne	Bronz	2003	ÇB / 2b
144	M-22	Ev 19 içi	4127	217	V-X/a-d	0,55	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
145	M-22	Ev 19 güney kapı girişi	4125	237	IX-X/e-g	0,51	Tümlenebilr seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
146	M-22	Ev 19 içi	4122	217	I-VII/a-d	0,52	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
147	M-22	Ev 19 içi	4120	218	IV-VI/b-d	0,61	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
148	M-22	Ev 19 içi	4119	217	I-III/a-c	0,61	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
149	M-22	Ev 19 içi	4118	216	VI-VIII/d-e	0,68	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
150	M-22	Ev 19 içi	4058/1	153	V/f	0,87	Ağırşak	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
151	M-22	Ev 19 içi	4070	166	IV/a-d	0,85	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
152	M-22	Ev 19 içi	3170	179	I-IV/h-k	0,68	Tümlenebilir seamik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
153	M-22	Ev 19 içi	4075/2	147	VII/f	0,67	Halka	Kurşun	2003	ÇB / 2b
154	M-22	Ev 19 içi	4123/1	153	VI/f	1,17	Ağırşak	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
155	M-22	Ev 19 içi	4097	179	IV-VII/c-f	0,74	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
156	M-22	Ev 19 içi	4098	179	VI/e-f	0,72	Tümlenebiir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
157	M-22	Ev 19 içi	4101	179	VII-X/b-d	0,73	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
158	M-22	Ev 19 içi	4102	179	V-VI/a-b	0,74	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
159	M-22	Ev 19 içi	7073/5	191	X/i	0,51	Ağırşak	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
160	M-22	Ev 19 içi	4089	166	III-VI/a-i	0,86	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
161	M-23	M-31 içi	1180/5	352	X/a	0,59	Mutfak kabı çömlek	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
162	M-23	M-31 içi	1180/6	352	X/b	0,57	Kısa boyunlu çömlek	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
163	M-23	M-31 içi	1181/3	359	VIII/a	0,42	Yumru çakmaktaşı (kibrit)	Çakmaktaşı	2004	ÇB / 2b
164	M-23	M-31 içi	1181/2	359	VIII/a	0,33	Yarım küresel formlu çanak	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
165	M-23	M-31 içi	1180/7	352	IX/a	0,47	Yonca ağızlı testi	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
166	M-23	M-31 içi	1180/8	352	VIII/b	0,46	Yuvarlak işlenmiş taş	Taş	2004	ÇB / 2b
167	M-23	M-31 içi	1180/9	352	VIII/b	0,53	Doğal taş	Taş	2004	ÇB / 2b
168	M-23	Şarap Evi kuzey köşe sokak	1042/4	72	II/a	0,72	İthal seramik parçaları	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
169	M-23	Şarap Evi kuzey köşe sokak	1042/3	72	II/a	0,76	İnsan yüzlü çömlek parçaları	P. Toprak	2003	ÇB / 2b

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
170	M-23	Şarap Evi kuzey köşe sokak	1042/2	72	II/a	0,72	İnsan yüzlü çömlek parçaları	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
171	M-23	Şarap Evi kuzey köşe sokak	1042/1	72	II/a	0,72	İthal seramik parçaları dört kulplu yüksek kaideli	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
172	M-23	Şarap Evi kuzey köşe sokak	1042	72	II/a	0,72	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
173	M-23	Şarap Evi kuzey köşe sokak	1022/1	73	I/a	0,71	Fincan	P. Toprak	2002	ÇB / 2b
174	M-23	Şarap Evi kuzey köşe sokak	1021	72	I-II/a-e	0,88	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2002	ÇB / 2b
175	M-23	M-20 içi	1185	346	VIII/e	0,47	Yonca ağızlı testi	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
176	M-23	M-31 içi	1180/4	352	X/c	0,69	Kuluplu çanak	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
177	M-23	M-20 içi	1165/8	346	VII/d	0,57	Kapaklı vazo eksik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
178	M-23	Şarap Evi kuzey köşe sokak	1022	73	I/a	0,55	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2002	ÇB / 2b
179	M-23	M-31 içi	1181	359	VII-X/a-e	0,47	Mekan içi taban seramik grupları	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
180	M-23	M-20 içi	1153	346	V-VIII/d-g	0,77	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
181	M-23	M-20 içi	1154/4	346	V-VI/g-i	0,65	Yonca ağızlı testi	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
182	M-23	M-20 iç	1154	346	V-VI/g-i	0,65	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
183	M-23	M-20 içi	1155	346	IV-VII/e-g	0,56	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
184	M-23	M-20 içi	1156	346	IV-IX/d-f	0,72	Seramik grup	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
185	M-23	M-20 içi	1156/1	346	VII/e	0,54	Yonca ağızlı testi eksik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
186	M-23	M-20 içi	1154/3	346	VI/g-h	0,59	Kapaklı vazo parçalar halinde eksik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
187	M-23	M-20 içi	1165/19	346	VI-VIII/c-e	0,53	Tek kulplu fincan	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
188	M-23	M-20 içi	1165/10	346	VI/c	0,57	Küçük çanak	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
189	M-23	M-20 içi	1143	346	V-VI/e-g	0,77	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
190	M-23	M-31 içi	1180/13	352	VIII/c	0,51	Mutfak kabı	P. Toprak	2004	ÇB / 2b

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
191	M-23	M-31 içi	1180/11	352	VIII/b	0,53	Yumruk büyüklüğünde çakmaktaşı (kibrit)	Çakmaktaşı	2004	ÇB / 2b
193	M-23	M-20 içi fırın yanı	1165/14	346	VI/d		Çömlek tam, fırın yanı in-situ	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
194	M-23	M-20 içi	1165/16	346	VI/d		Ufak çanak fırın yanı sabit çömlek içi	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
195	M-23	M-20 içi	1165/18	346	VI-VIII/c-e	0,53	Gaga ağızlı testi parçalar halinde	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
196	M-23	M-31 içi	1180/12	352	VIII/c	0,54	Yumruk büyüklüğünde çakmaktaşı (Kibrit)	Çakmaktaşı	2004	ÇB / 2b
197	M-23	M-20 içi fırın önü (kibrit-çakmak)	1165/11	346	VI/c	0,53	Yumruk büyüklüğünde çakmak taşları	Çakmak taşı	2004	ÇB / 2b
198	M-23	M-20 içi	1066	201	VI-X/a-c	0,41	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2B
199	M-23	Şarap Evi kuzey köşe sokak	1068	72	I-II/a-b	0,68	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
200	M-23	Şarap Evi kuzey köşe sokak	1065	72	I-II/a-b	0,67	Tümlenebilir seramik ana kasa	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
201	M-23	Şarap Evi kuzey köşe sokak	1042/6	72	II/a	0,72	Pyxis parçalar halinde	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
204	M-23	M-20 Fırın içi	1060	199	III-IV/c-d	0,80	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
205	M-23	M-20 Fırın içi	1060/4	199	III-IV/c-d	0,80	Yanmış parçalar	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
206	M-23	M-20 içi	1152	346	V-VIII/d-g	0,93	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
207	M-23	M-20 içi	1059/5	201	VIII/b	0,59	Tümlenebilir kap parçaları	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
208	M-23	M-20 içi	1146	346	VI-VII/e-h	0,77	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
209	M-23	M-20 içi	1066/1	201	VI/c	0,49	Tümlenebilir kap parçası yonca ağızlı	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
210	M-23	M-20 içi	1066/2	201	VI/c	0,57	Tümlenebilir kap parçası yonca ağızlı	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
211	M-23	M-20 içi	1066/3	201	VI/c	0,53	Tümlenebilir kap parçası yonca ağızlı	P. Toprak	2003	ÇB / 2b

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
212	M-23	M-20 içi	1067	201	IV/e	0,49	Öğütme taşı	Taş	2003	ÇB / 2b
213	M-23	M-20 içi üst seviye	1139	345	V-VI/e-h	1,10	Seramik grup	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
214	M-23	M-20 içi	1140	345	V-VI/e-h	0,88	Tümlenebilri seramik ?	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
215	M-23	M-20 içi	1140/3	345	V-VI/e-h	0,88	Ağırlık	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
216	M-23	M-20 içi	1164/16	346	VI-VII/e-f		Yuvarlak ağızlı çömlek	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
217	M-23	M-20 çevre	1059/4	201	IV/c	0,59	Yonca ağızlı testi	P. Toprak	2003	ÇB / 2b
218	M-23	M-31 içi	1174	352	X/d-e	0,72	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
219	M-23	M-20 içi	1168	346	VII/c	1,24	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
220	M-23	M-20 içi	1166/1	346	VII/e	0,54	Ufak çömlek	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
221	M-23	M-20 içi	1166/2	346	VII/e	0,57	Orta büyüklükte dört kulplu çömlek	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
222	M-23	M-20 içi	1166/3	346	VII/e		Kapaklı vazo	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
223	M-23	M-20 içi	1166/42	346	VI/e		Kaba mutfak kabı	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
224	M-23	M-20 içi	1166/5	346	VI/e		Yonca ağızlı testi	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
225	M-23	M-20 içi	1163/3	346	VI/g		Kaba mutfak kabı	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
226	M-23	M-20 içi	1165/17	346	VI-VIII/c-e	0,53	ip delikli çömlek	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
227	M-23	M-31 içi	1170/2	352	IX/c	0,83	Kaba mutfak kabı	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
228	M-23	M-20 içi	1164	346	VI-VIII/d-f	0,53	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
229	M-23	M-20 içi	1176/3	346	V/e	0,48	Delici	Kemik	2004	ÇB / 2b
230	M-23	M-20 içi taban üstü	1176/6	346	V/f	0,51	Balık kalıntıları		2004	ÇB / 2b
231	M-23	M-31 içi	1177	352	VIII-X/b-d	0,65	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
232	M-23	M-31 içi	1177/2	352	X/b	0,63	Ağırşak	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
233	M-23	M-31 içi	1180	352	VIII-X/a-e	0,69	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
234	M-23	M-31 içi	1180/1	352	IX/c	0,62	Mutfak kabı çömlek	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
235	M-23	M-31 içi	1180/2	352	X/c	0,69	S profilli çanak	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
236	M-23	M-31 içi	1170	352	VIII-X/a-d	0,88	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
237	M-23	M-20 içi	1164/11	346	IX/e		Yüksek kaideli çömlek	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
238	M-23	M-20 içi	1155/3	346	V/f	0,77	Büyük çömlek	P. Toprak	2004	ÇB / 2b

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
239	M-23	M-20 içi	1155/6	346	V/f	0,59	Yatay kulplu çanak	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
240	M-23	M-20 içi	1164/2	346	VII/f		Kısa boyunlu çömlek	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
241	M-23	M-20 içi	1164/3	346	VII/f		Testi	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
242	M-23	M-20 içi	1164/5	346	VII/f		Gaga ağızlı testi	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
243	M-23	M-20 içi	1164/6	346	VII/f		Yuvarlak ağızlı testi	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
244	M-23	M-20 içi	1164/7	346	VII/f		Ağırşak	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
245	M-23	M-20 içi	1166	346	IV-V/e-g	0,53	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
246	M-23	M-20 içi	1164/10	346	VII/f		Çanak	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
247	M-23	M-20 içi	1165	346	VI-VIII/c-e	0,53	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
248	M-23	M-20 içi	1164/12	346	IX/e		Ağırşak	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
249	M-23	M-20 içi	1164/13	346	IX/e		Ağırşak	P.Toprak	2004	ÇB / 2b
250	M-23	M-20 içi	1165/1	346	VIII/e		Öğütme taşı	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
251	M-23	M-20 içi	1165/2	346	VIII/e	0,53	Ağırşak	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
252	M-23	M-20 içi	1165/4	346	VII/d	0,57	Testi	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
253	M-23	M-20 içi	1165/7	346	VII/d	0,57	Çömlek	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
254	M-23	M-20 içi	1163	346	V-VII/g-i	0,67	Tümlenebilir seramik	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
255	M-23	M-31 içi	1180/3	352	X/c	0,69	Küçük çanak	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
256	M-23	M-20 içi	1164/8	346	VII/f		Kapak	P. Toprak	2004	ÇB / 2b
257	U-5	Oval Ev 1-3 çevresi	5101		IX/k	3,30	İğne	Bakır ?	1994	LMT III/4
258	U-5	Oval Ev 1 çevresi	5097		X/h	3,40	Halka	Kurşun	1994	LMT III/4
259	U-5	Oval Ev 1-3 çevresi	5106		X/g	3,32	Halka parçası	kurşun	1994	LMT III/4
260	U-6	Oval Ev 3 içi apsis üstü	4111		IV/h	3,47	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/4
261	U-6	Oval Ev 10 çevresi	4064		I/f	3,98	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/3
262	U-6	Oval Ev 3 içi	4108		V/i	3,50	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/4
263	U-6	Oval Ev 3 içi	4077		III/k	3,50	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/4
264	U-6	Oval Ev 4 içi	4097		VIII/f	3,57	Halka	Kurşun	1993	LMT III/4
265	U-6	Oval Ev 3 içi	4110		VI/h	3,55	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/4

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
266	U-6	Oval Ev 3 içi	4100		VI/g	3,72	Halka	Kurşun	1993	LMT III/4 ?
267	U-6	Oval Ev 10 içi	4071		VI/h	3,81	Halka	Kurşun	1993	LMT III/3
268	U-6	Oval Ev 10 çevresi	4068		VIII/g	3,80	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/3
269	U-6	Oval Ev 3 içi	4105		IV/h	3,59	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/4
270	U-6	Oval Ev 10 içi	?		IV/k	3,88	Halka	Kurşun	1993	LMT III/3
271	U-6	Oval Ev 3 içi	4140		VI/i	3,40	Öğütme taşı	Taş	1998	LMT III/4
272	U-6	Oval Ev 10 içi	4094		IX/k	3,88	Halka	Kurşun	1993	LMT III/3
273	U-6	Oval Ev 10 içi	4064		VIII/h	3,88	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/3
274	U-6	Oval Ev 10 içi	4065		IX/g	3,87	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/3
275	U-6	Oval Ev 10 içi	4067		VIII/h	3,86	Ağırlık	Taş	1993	LMT III/3
276	U-6	Oval Ev 10 içi	4068		VIII/h	3,88	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/3
277	U-6	Oval Ev 3 içi	4139		V/h	3,35	Öğütme taşı	Taş	1998	LMT III/4
278	U-6	Oval Ev 10 çevresi	4039		V/g	4,34	Kalıp	Taş	1993	LMT III-II
279	U-6	Oval Ev 4 içi	4114		VII/f	3,46	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/4
280	U-6	Oval Ev 10 çevresi	4070		VIII/g	3,92	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/3
281	U-6	Oval Ev 3 içi apsis üzeri	4107		V/h	3,48	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/4
282	U-6	Oval Ev 2 çevresi	4213/3	2585	VI / f	2,85	İğne	Bakır	2007	LMT III/4 ERKEN
283	U-6	Oval Ev 3 içi	4053		IV / k	3,40	Delici (bız)	Kemik	1993	LMT III/4
284	U-6	Oval Ev 2 çevresi	4223/2	2556	X / h	2,70	İğne	Bakır	2007	LMT III/4 ERKEN
285	U-6	Oval Ev 2 çevresi	4184/2	2555	IV / g	2,65	Ağırlık	P. Toprak	2007	LMT III/4 ERKEN
286	U-6	Oval Ev 10 çevresi	4004		III/h	4,33	Kalıp	Taş	1993	LMT III-II
287	U-6	Oval Ev 3 çevresi	4125		IV / İ	3,43	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/4
288	U-6	Oval Ev 3 içi	4098		IV/g	3,59	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/4
289	U-6	Oval Ev 3 içi	4099		III/i	3,53	İğne (bız)	Kemik	1993	LMT III/4

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
290	U-6	Oval Ev 3 içi apsis	4119		V/h	3,50	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/4
291	V-4				X/h	4,44	Makara	P. Toprak	1995	LMT III/2
292	V-4	K-9 Kuyu batısı	14064		V/g	4,30	Makara	P. Toprak	1995	LMT III/2
293	V-5	Oval Ev 1 çevresi	6091		VI/c	3,24	Ağırşak	P. Toprak	1994	LMT III/4
294	V-5	Oval Ev 1 içi	6620		VI/f	3,45	Ağırşak	P. Toprak	1995	LMT III/4
295	V-5	Oval Ev 1 çevresi	6629		V/k	3,25	Ağırşak	P. Toprak	1995	LMT III/4
296	V-5	Oval Ev 1 kuzey	6081		III/b	3,30	İğne	Bakır ?	1994	LMT III/4
297	V-5	Oval Ev 1 çevresi	6077		II/d	3,50	Ağırşak	P. Toprak	1995	LMT III/4
298	V-5	Oval Ev 1 çevresi	6071		VI/b	3,24	Ağırşak	P. Toprak	1994	LMT III/4
299	V-5	Oval Ev 1 apsis içi	6590		IX/h	3,64	Ağırşak	P. Toprak	1995	LMT III/4
300	V-5	Oval Ev 1 çevresi	6090		V/d	3,24	Ağırşak	P.Toprak	1994	LMT III/4
301	V-5	Oval Ev 1 çevresi	6616		III/i	3,65	Ağırşak	P. Toprak	1995	LMT III/4
302	V-5	Oval Ev 1 çevresi	6052		X/a	3,64	Halka	Kurşun	1994	LMT III/4
303	V-5	Oval Ev 1 çevresi	6045		VIII/b	3,68	Ağırşak	P. Toprak	1994	LMT III/4
304	V-5	Oval Ev 1 çevresi	6047		III/b	3,72	Halka	Kurşun	1994	LMT III/4
305	V-5	Oval Ev 1 çevresi	6589		V/i	3,73	Ağırşak	P. Toprak	1995	LMT III/4
306	V-5	Oval Ev 1 çevresi	6064		VI/e	3,44	Ağırşak	P.Toprak	1994	LMT III/4
307	V-5	Oval Ev 1 kuzey	6127		III/d	3,23	Ağırşak	P. Toprak	1994	LMT III/4
308	V-5	Oval Ev 1 kuzey	6109		V/c	3,20	iğne	Bakır ?	1994	LMT III/4
309	V-5	Oval Ev 1 çevresi	6052		X/a	3,64	Halka	Kurşun	1994	LMT III/4
310	V-5	Oval Ev 1 çevresi	6047		III/b	3,72	Halka	Kurşun	1994	LMT III/4
311	V-5	Oval Ev 1 içi	6063		IX/i	3,46	Halka	Kurşun	1994	LMT III/4
312	V-5	Oval Ev 1 kuzey	6120		III/c	3,30	Ağırşak	P. Toprak	1994	LMT III/4
313	V-6	Oval Ev 3 içi	2017		VIII/e	3,46	Halka parçalar halinde	kurşun	1993	LMT III/4
314	V-6	Oval Ev 3 çevresi	2065		III/c	3,61	Halka	Kurşun	1993	LMT III/4
315	V-6	Oval Ev 3 çevresi	2067		III/c	3,60	Halka	Kurşun	1993	LMT III/4
316	V-6	Oval Ev 2 çevresi	2176/1	2528	VII / a	2,78	İğne	Bakır	2007	LMT III/4 ERKEN

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
317	V-6	Oval Ev 3 içi	2070		IV/b	3,49	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/4
318	V-6	Oval Ev 3 içi	2071		IV /b	3,49	Ağırlık	Taş	1993	LMT III/4
319	V-6	Oval Ev 2 çevresi	2176/2	2528	VII / a	2,78	Ağırşak	P. Toprak	2007	LMT III/4 ERKEN
320	V-6	Oval Ev 3 içi	2072		III/a	3,54	Halka	kurşun	1993	LMT III/4
321	V-6	Oval Ev 2 çevresi	2176/4	2528	VII / b	2,78	Ağırlık Parça	P. Toprak	2007	LMT III/4 ERKEN
322	V-6	Oval Ev 10 çevresi	3124		II/d	4,08	Halka	Kurşun	1993	LMT III/3
323	V-6	Oval Ev 2 çevresi	2178/5	2530	VI / c	2,84	İğne	Bakır	2007	LMT III/4 ERKEN
324	V-6	Oval Ev 2 çevresi	2191/3	2530	VI / a	2,73	Ağırlık	P. Toprak	2007	LMT III/4 ERKEN
325	V-6	Oval Ev 3 çevresi	2094		VII / e	3,40	Ağırşak	P. Toprak	1993	LMT III/4
326	Y-4	K-9 Kuyu yanı	9067		V/b	5,18	Ağırlık	P. Toprak	1995	LMT III/2
327	Y-4	K-9 Kuyu yanı	9028		III/a	4,90	Ağırşak	P. Toprak	1995	LMT III/2
328	Y-4	K-9 Kuyu yanı	9020		I/d	5,25	Makara	P.Toprak	1995	LMT III/2
329	Y-4	K-9 kuyu yanı	9036		VI/b	6,65	Ağırlık	P. Toprak	1995	LMT III/2
330	Y-4	K-9 kuyu yanı	9001		IV/d	6,53	Ağırşak	P. Toprak	1995	LMT III/2
331	Y-4	K-9 Kuyu yanı	9011		I/e	6,33	Ağırşak	P. Toprak	1995	LMT III/2
332	Y-4	K-9 Kuyu yanı	9070		V/e	5,72	Tarak ?	P. Toprak	1995	LMT III/2
333	Y-4	K-9 Kuyu yanı	9014		I-V/a-c	5,65	Makara	P. Toprak	1995	LMT III/2
334	Y-4	K-9 Kuyu yanı	9064		VI/c	5,40	Makara	P. Toprak	1995	LMT III/2
335	Y-5	K-9 Kuyu güneyi	16043		?	4,50	Makara	P. Toprak	1995	LMT III/2
336	Y-5	Oval Ev 1 doğusu kül çukuru	16132		IX/d	3,20	Mat boyalı seramik	P. Toprak	1995	LMT III/4
337	Y-5	Oval Ev 1 doğusu kül çukuru	16131		IX/c-d	3,20	Mat boyalı seramik	P. Toprak	1995	LMT III/4
338	Y-5	Oval Ev 1 doğusu kül çukuru	16130		IX/c-d	3,20	Mat boyalı seramik	P. Toprak	1995	LMT III/4

Katalog No	Alan	Ev No	Kasa No	Locus No	Buluntu Yeri	Derinlik	Cinsi	Maddesi	Buluntu Yılı	Evre
339	Y-5	Oval Ev 1 doğusu kül çukuru üst seviye	16106		X/d	3,65	Mat boyalı seramik	P. Toprak	1995	LMT III/4
340	Y-5	Oval Ev 1 doğu	16164		III/d	3,41	Halka	Kurşun	1995	LMT III/4
341	Y-5	Oval Ev 1 çevresi	16128		IV/d	3,67	Ağırşak	P. Toprak	1995	LMT III/4

VIII. KAYNAKÇA

Abay 2012	E. Abay, "Tarihöncesi Çağlarda Denizli Bölgesi ve Beycesultan Kazıları": F. Özdem (ed.), *Denizli-Tanrıların Kutsadığı Vadi*, Denizli Valiliği Yayını.
Akdeniz 2004	E. Akdeniz, "Kuşadası Kadıkalesi Kazısında Bulunan Bir Hitit Heykelciği", *OLBA* IX, s. 21-57.
2011	"Kuşadası Kadıkalesi Kazısı'nın İlk Tunç Çağı Buluntuları": A. Öztan-Ş. Dönmez (ed.), *Karadeniz'den Fırat'a Bilgi Üretimleri-Önder Bilgi'ye Armağan Yazılar*, s. 1-23.
Akurgal 1950	E. Akurgal, "Bayraklı Kazısı Ön Rapor", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 1-2, s. 1-51.
1997	*Eski İzmir I. Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı (3. Baskı)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları V. Dizi-Sa. 40, Ankara.
Aravantinos 2004	V. Aravantinos, "New Evidence about the EH II Period in Thebes: A New Architectural Complex and a Group Burial within the Kadmeia": E. Alram-Stern (ed.), *Die Aegaeische Frühzeit 2. Serie: Forschungsberichrt 1975-2002. 2.2 Die Frühbronzezet in Griechenland, mit Ausnahme von Kreta*, s.1255-1259.
Atkinson-Bosanquet 1904	T. D. Atkinson-R. C. Bosanquet, *Excavations at Phylakopi in Melos. The Society for the Promotion of Hellenic Studies*, Supplementary Report No: 4.
Aydın 1992	N. Aydın, "Seyitömer Höyük Kurtarma Kazısı 1989", *I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, s. 191-204.
Aykurt 2006	A. Aykurt, "Kocabaş Tepe Seramik Fırını": A. Erkanal-Öktü vd. (ed.), *Hayat Erkanal'a Armağan. Kültürlerin Yansıması / Studies in Honor of Hayat Erkanal. Cultural*

Reflections, s.113-120.

2010 "İzmir Bölgesi Orta Tunç Çağı Seramiği", *Belleten*, Cilt LXXIV, Sayı 269, s. 1-69.

Bakır-Anlağan 1981 G. Bakır-Ç. Anlağan, "1979 Yılı Klazomenai Kazısı", *II. Kazı Sonuçları Toplantısı*, s. 87-90.

Bakır vd. 2001 G. Bakır vd., "1999 Klazomenai Kazısı", *22. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, s. 27-39.

2002 "2000 Klazomenai Kazısı", *23. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, s. 41-55.

Barber 1983 R. L. N. Barber, "The Status of Phylakopi in Creto-Cycladic Relations": R. Haegg-N. Marinatos (ed.), *The Minoan Thalassocracy: Myth and Reality. Prooceedings of the Third International Symposium at the Swedish Institute in Athens, 31 May-5 June, 1982*, Göteborg, s. 179-182.

Bilgen 2011a N. Bilgen, *Seyitömer Höyüğü Kazısı Ön Raporu (2006-2010).*

2011b "Seyitömer Höyüğü 2009 Yılı Kazısı", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, s. 367-380.

Bilgen vd. 2012 N. Bilgen vd. ,"Seyitömer Höyük 2010 Yılı Kazısı", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt,* s. 233-256.

Bittel 1970 K. Bittel, *Hattusa, The Capital of the Hittites,* New York.

Bittel-Naumann 1952 K. Bittel-R. Naumann, *Boğazköy-Hattuşa. Ergebnisse der Ausgrabungen des Deutschen Archaeologischen Instituts und der Deutschen Orient-Gesellschaft in den Jahren 1931-1939*, Stuttgart.

Bittel vd. 1957 K. Bittel vd., *Boğazköy III: Funde aus den Grabungen 1952-1955*.

Blegen 1921 C. W. Blegen, *Korakou. A Prehistoric Settlement Near Corinth*. American School of Classical Studies at Athens.

1963 *Troy and the Trojans.*

Blegen vd. 1950 C. W. Blegen vd., *Troy I. General Introduction. The First and Second Settlements*. Princeton.

1951 *Troy II. The Third, forth and fifth Settlements*. Princeton.

Blum 2002 S. W. E. Blum, "Troia'da Biten Erken ve Başlayan Orta Tunç Çağı: Troia IV ve Troia V 'Anadolu Troia Kültürü'": E. Işın (ed.), *Troya. Efsane ile Gerçek Arası Bir Kente Yolculuk / Troy. Journey to a City Between Legend and Reality*, YKY, İstanbul, s. 74-83.

Boehlau-Schefold 1940 J. Boehlau-K. Schefold, *Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1902-1934. Band I, Die Bauten.* Berlin.

Burr 1933 D. Burr, "A Geometric House and a Proto-Attic Votive Deposit", *Hesperia*, Vol.2 No:4, s. 542-640.

Büyükkolancı 1999 M. Büyükkolancı, "Selçuk Ayasuluk Tepesi (Eski Ephesos) 1997 Yılı Kazı ve Araştırmaları", *9. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, s. 361-370.

2001 "Selçuk Ayasuluk Tepesi 1999 Yılı Kazıları", *11. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, s. 1-4.

2002 "St. Jean Anıtı ve Ayasuluk Tepesi 2000 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *12. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, s. 237-240.

2008 "Selçuk Ayasuluk Tepesi (Eski Efes) "Appasas" mı?": A. Erkanal-Öktü vd. (ed.), *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar*, Ankara, s. 37-53.

Cadogan 1992 G. Cadogan, "Ancient and Modern Crete": J. W. Myers vd. (ed.), *The Aerial Atlas of Ancient Crete*, s. 31-46.

1997 "The Role of the Pyrgos Country House in Minoan Society": R. Haegg (ed.), *The Function of the Minoan Villa: Prooceedings of the Eighth International Symposium at the Swedish Institute at Athens, 6-8 June 1992*, Stockholm, s. 99-103.

Caskey 1958 J. L. Caskey, "Excavations at Lerna 1957", *Hesperia*, Vol. 27, 125-144.

1982 *Greece and The Aegean Islands in the Middle Bronze Age. The Cambridge Ancient History, Revised Edition of Volumes I-II.*

Caskey-Caskey 1960 J. L. Caskey-E. G. Caskey, "The Earliest Settlements at Eutresis, Supplementary Excavations 1958", *Hesperia*, Vol 29, s. 126-167.

Cook 1959 J. M. Cook, " Archaeology in Western Asia Minor", *Archaeological Reports 1959-60*, s. 27-57.

Çilingiroğlu-Dedeoğlu 2007 A. Çilingiroğlu-F. Dedeoğlu, "Ulucak Höyük Kazıları 2005 Yıl Çalışmaları", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, s. 137-147.

Darkot-Tuncel 1978 B. Darkot-M. Tuncel, *Ege Bölgesi Coğrafyası.* İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2365.

Demakopoulou 1988 K. Demakopoulou, "Die Mykenische Kultur": K. Demakopoulou (ed.), *Das Mykenische Hellas-Heimat der Helden Homers*, s.

Derin vd. 2004 Z. Derin vd., "Ulucak Höyük Kazısı, 2002", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, s. 239-251.

Dörpfeld 1902 W. Dörpfeld, *Troja und Ilion. Ergebnisse der Ausgrabungen in den Vorhistorischen und Historischen*

Schichten von Ilion 1870-1894.

Emre 2009 K. Emre, "Kültepe'nin Keşfinin Hikayesi": G. Yıldız vd. (ed.), *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, Cilt 1*, s. 17-20.

Erdemgil-Büyükkolancı 1992 S. Erdemgil-M. Büyükkolancı, "1990 Yılı Efes-Ayasuluk Tepesi Prehistorik Kazısı", *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt-II*, s. 265-282.

Erkanal A. 1987 A. Erkanal, "Panaztepe Kazısının 1985 Yılı Sonuçları", *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt*, s. 253-263.

1989 "Panaztepe Kazısının 1987 Yılı Sonuçları", *X. Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt*, s.59-65.

1990 "1988 Yılı Panaztepe Kazısı Sonuçları", *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt*, s. 255-261.

1992 "1990 Yılı Panaztepe Kazısı Sonuçları", *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt*, s. 447-457.

1993 "1991 Yılı Panaztepe Kazısı Sonuçları", *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt*, s. 495-502.

1994 "1992 Yılı Panaztepe Kazısı Sonuçları", *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, s. 461-467.

1996 "1994 Yılı Panaztepe Kazıları Sonuçları", *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, s. 281-290.

1997 "1995 Yılı Panaztepe Kazıları Sonuçları", *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, s. 329-337.

1998 "1996 Yılı Panaztepe Kazıları Sonuçları", *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, s. 455-466.

2000 "1998 Yılı Panaztepe Kazı Sonuçları", *21. Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, s. 279-287.

2002 "2000 Yılı Panaztepe Kazısı Sonuçları", *23. Kazı*

Sonuçları Toplantısı, I. Cilt, s. 305-313.

Erkanal H. 1998 H. Erkanal, "1996 Liman Tepe Kazıları", *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı – Cilt I*, s. 379-398.

1999 "1997 Liman Tepe Kazıları", *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı – Cilt I*, s. 325-337.

2000 "1998 Yılı Liman Tepe kazıları", *21. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, s. 251-263.

2001 "1999 Liman Tepe Kazıları", *22. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, s. 259-269.

2008 "Geç Tunç Çağı'nda Liman Tepe": A. Erkanal-Öktü vd. (ed.), *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar*, Ankara, s. 91-101.

(baskıda) "Late Chalcolithic and the Early Bronze Age in the İzmir Region: Settlement Patterns and Chronology", Chr. G. Doumas-A. Giannikouri-O. Kouka (ed.), *The Aegean Early Bronze Age: New Evidence. International Conference*, Athens.

Erkanal-Artzy 2002 H. Erkanal-M. Artzy, "2000 Yılı Liman Tepe Kazı Çalışmaları", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, s. 375-389.

Erkanal-Aykurt 2008 H. Erkanal-A. Aykurt, "Liman Tepe 2006 Yılı Kazıları", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 3*, s 223-243.

Erkanal-Erkanal 1983 A. Erkanal-H. Erkanal, "Vorbericht über die Grabungen 1979 im Praehistorichen Klazomenai/Liman Tepe", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1/1, s. 163-183.

1986 "A New Archaeological Excavation in WesternAnatolia, Panaztepe", *Turkish Review Quarterly Digest*, Spring 1986, Vol. 1/3, s. 67-76.

Erkanal-Günel 1995 H. Erkanal-S. Günel, "1993 Yılı Liman Tepe Kazısı", *XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı – Cilt I*, s.263-281.

1996 "1994 Liman Tepe Kazıları", *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı – Cilt I*, s.305-329.

1997 "1995 Yılı Liman Tepe Kazıları", *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı – Cilt I*, s.231-261.

Erkanal-Hüryılmaz 1994 H. Erkanal-H. Hüryılmaz, "1992 Liman Tepe Kazıları", *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı – Cilt I*, s. 361-375,

Erkanal-Karaturgut 2004 H. Erkanal-E. Karaturgut, "Çeşme-Bağlararası 2002 Yılı Kazıları", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, s. 153-165.

Erkanal-Keskin 2009 H. Erkanal-L. Keskin, "Relations between the Urla Peninsula and the Minoan World", C. F. Macdonald-E. Hallager-W. D. Niemeier (ed.), *The Minoans in the Central, Eastern and Northern Aegean-New Evidence*. Monographs of the Institute at Athens, Volume 8, s.97-110.

Erkanal-Öktü 2006 A. Erkanal-Öktü, "Panaztepe'de Bulunan Kurşun Külçenin/Ağırlığın Madencilikteki Yeri ve Önemi", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı: 2, 1-20.

Erkanal-Öktü-Karaaslan-Çınardalı 2005 A. Erkanal-Öktü – N. Karaaslan-Çınardalı, "Panaztepe 2003 Yılı Kazıları", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı – 2. Cilt*, s. 25-37.

2007 "Panaztepe 2005 Yılı Kazıları", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı – 1. Cilt*, s. 391-412.

2008 "Panaztepe Kazıları 2006 Yılı Çalışmaları", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı – 2. Cilt*, s. 19-38.

2010 "Panaztepe 2008 Yılı Çalışmaları", *31. Kazı Sonuçları*

Toplantısı – 2. Cilt, s. 101-117.

2011 "Panaztepe 2009 Yılı Çalışmaları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı – 2. Cilt*, s. 14-28.

2012 "Panaztepe 2010 Yılı Kazı Çalışmaları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı – 1. Cilt*, s. 419-441.

Erkanal-Özkan 1998 H. Erkanal-T. Özkan, "1996 Bakla Tepe Kazıları", *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt I*, s. 399-427.

1999 "Kocabaştepe Kazıları (Kazı Çalışmaları)": T. Özkan-H. Erkanal (ed.), *Tahtalı Barajı Kurtarma Kazısı Projesi-Tahtalı Dam Area Salvage Project*, İzmir, s. 41-42.

Erkanal vd. 2004 H. Erkanal-M. Artzy-O. Kouka, "2002 Yılı Liman Tepe Kazıları", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, s. 165-179.

2009 H. Erkanal vd., "Liman Tepe 2007 Yılı Kazıları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, s. 299-322.

2011 H. Erkanal vd., "Liman Tepe 2009 Yılı Kazıları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 4*, s. 446-462.

Evren-İçten 1998 A. Evren-C. İçten, "Efes Çukuriçi ve Arvalya (Gül Hanım) Höyükleri", *VIII. Müze Kurtarma Semineri*, s. 111-135.

Fischer 1963 F. Fischer, *Die Hethitische Keramik von Boğazköy*.

Forlanini 2008 M. Forlanini, "The Historical Geography of Anatolia and the Transition from the Karum Period to the Early Hittite Empire": J. G. Dercksen (ed.), *Anatolia and the Jazira during the Old Assyrian Period*, s. 57-86.

French 1969 D. H. French, "Prehistoric Sites in Northwest Anatolia, II. The Balıkesir and Akhisar/Manisa Areas", *Anatolian Studies* XIX, s. 41-98.

Furtwaengler 2008 A. Furtwaengler, "Didyma 2006", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt*, s. 471-491.

2010 "Didyma 2008", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, s. 145-165.

2011 "Didyma 2009", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, s. 28-42.

Goldmann 1931 H. Goldmann, *Excavations at Eutresis in Boeotia*. Cambridge.

Gorny 1995 R. L. Gorny, "Alişar Höyük in the Late Second Millennium B.C.": O. Carruba vd. (ed.), *Atti del II Congresso internazionale di Hittitologia*, Studia Mediterranea 9, Pavia, s. 159-181.

Günel 1999a S. Günel, "Vorbericht über die Mittel – und Spaetbronzezeitliche Keramik von Liman Tepe" *İstanbuler Mitteilungen* 49, s. 41-82.

1999b *Panaztepe II. M.Ö. 2. Bine Tarihlendirilen Panaztepe Seramiğinin Batı Anadolu ve Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

2003 "Aydın Bölgesi Yüzey Araştırmaları Işığında Çatalkaya, Dedekuyusu ve Bahçetepe Yerleşimleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 20:1, s. 53-70.

2004a "Batı Anadolu Bölgesi Tarihöncesi Dönemlerine Yeni Katkılar", *Belleten* C.L. XVII, s. 719-738.

2004b "Aydın Bölgesi Yüzey Araştırmaları: Erken Dönem Yerleşimleri ve Buluntuları Işığında Kültürel Gelişimi", *Anadolu / Anatolia*, Ek Dizi-1 / Supplement Series No:1, s. 95-114.

2006 "Çine-Tepecik Höyüğü 2004 yılı Kazıları", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, s. 19-29.

2007 "Çine-Tepecik Höyüğü 2005 Yılı Kazıları", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, s. 231-247.

2008a "Çine Tepecik 2006 Yılı Kazıları", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, s. 73-91.

2008b "Çine-Tepecik Kazıları ve Bölge Arkeolojisine Katkıları, Excavations at Çine-Tepecik and its Contributions to the Regional Archaeology": A. Erkanal-Öktü vd. (ed.), *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar*, Ankara, s.114-123.

2009 "Çine-Tepecik 2007 Yılı Kazıları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, s. 227-240.

2011 "Çine-Tepecik 2009 Yılı Kazıları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, s. 81-101.

Hamilakis 1999 Y. Hamilakis, "Food Technologies/Technologies of the Body: The Social Context of Wine and Oil Production and Consumption in Bronze Age Crete", *World Archaeology* Vol:31 No:1, 37-54.

Hermann 1987 H.-V. Hermann, "Praehistorisches Olympia": H. G. Buchholz (ed.), *Aegaeische Bronzezeit*, Darmstadt, s. 426-436.

Hitchcock 2010 L. A. Hitchcock, "Minoan Architecture": E. H. Cline (ed.), *The Oxford Handbook of the Bronze Age Aegean*, s. 189-199.

İlaslı 1996 A. İlaslı, "Seyitömer Höyüğü 1993 Yılı Kurtarma Kazısı", *VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, s. 1-20.

Jablonka-Pernicka 2007 P. Jablonka-E. Pernicka, "Vorbericht zu den Arbeiten in Troia 2006 / Preliminary Report on Work at Troia 2006", *Studia Troica* 17, s. 3-24.

2009 "Vorbericht zu den Arbeiten in Troia 2007 und 2008 /

	Preliminary Report on Work at Troia 2007 and 2008", *Studia Troica* 18, s. 3-32.
Joukowsky 1986	M. S. Joukowsky, *Prehistoric Aphrodisias. An Account of the Excavations and Artefact Studies. Volume I-II.*
Kadish 1971	B. Kadish, "Excavations of Prehistoric Remains at Aphrodisias, 1968 and 1969", *American Journal of Archaeology*, Vol-75, No: 2, s. 121-140.
Kawakami 2006	N. Kawakami, "The Location of Prushanta", *Al-rafidan* 27, s. 59-99.
Kirsten-Grundmann 1951	E. Kirsten-K. Grundmann, "Die Ausgrabung der Charakeshöhe bei Monastraki I.II": F. Matz (ed.), *Forschungen auf Kreta 1942*, s. 27-71.
Koçman 1993	A. Koçman, *İnsan Faaliyetleri ve Çevre Üzerine Etkileri Açısından Ege Ovalarının İklimi*, Ege Üniversitesi Yayınları.
Korfmann 1990	M. Korfmann, "1988 Troia Çalışmaları", *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, s. 283-305.
1992	"Troia Çalışmaları 1989-1990", *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, s. 423-447.
1995	"1993 Yılı Troia Çalışmaları", *XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, s. 239-263.
1996	"Troia 1994 Kazı Sonuçları", *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, s. 283-305.
1997	"Troia – Ausgrabungen 1996", *Studia Troica 7*, s. 1-73.
1998	"1996 Troia Kazı Sonuçları", *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, s. 427-455.
1999	"1997 Troia Kazıları", *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, s. 357-371.

2000 "1998 Yılı Troia Kazı Sonuçları", *21. Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, s. 287-299.

2001a "Der praehistorische Siedlungshügel Hisarlık. Die "Zehn Staedte Troias" – von unten nach oben": *Troia: Traum und Wirklichkeit, Ausstellungskatalog*, Stuttgart, s. 347-354.

2001b "Troia 1999 Kazıları", *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, s. 357-371.

2002a "Die Arbeiten in Troia / Wilusa 2001-Work in Troia / Wilusa 2001", *Studia Troica* 12, s. 1-35.

2002b "Troia-Anadolu: Geleceği Olan Geçmiş": E. Işın (ed.), *Troya. Efsane ile Gerçek Arası Bir Kente Yolculuk / Troy. Journey to a City Between Legend and Reality*, YKY, İstanbul, s. 14-31.

2003 "Die Arbeiten in Troia/Wilusa 2002", *Studia Troica* 13, s.1-26.

2004 "Die Arbeiten in Troia/Wilusa 2003", *Studia Troica* 14, s.3-31.

2006 "2004 Yılı Troia Kazı Sonuçları", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, s. 161-174.

Kouka 2002 O. Kouka, *Siedlungsorganisation in der Nord- und Ostaegaeis waehrend der Frühbronzezeit (3. Jt. V. Chr.).*

Kulakoğlu 2009 F. Kulakoğlu, "Eski Anadolu'nun İlk Uluslar arası Ticaret Merkezi: Kültepe": G. Yıldız vd. (ed.), *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, Cilt 1*, s. 21-26.

2011 "Kültepe Kanesh-Karum: The Earliest International Trade Center in Anatolia": F. Kulakoğlu-S. Kangal (ed.), *Anatolia's Prologue. Kültepe Kanesh Karum*, s. 40-51.

Kull 1988 B. Kull, *Demircihüyük V: Die Mittelbronzezeitliche Siedlung.*

Lamb 1936 W. Lamb, *Excavations at Thermi in Lesbos*, Cambridge.

1937 "Excavations at Kusura near Afyon Karahisar", *Archaeologia* LXXXVI, s. 1-64.

1938 Excavations at Kusura near Afyon Karahisar", *Archaeologia* LXXXVII, s. 78-84.

Leiner 2011 D. Leiner, "Die frühbronzezeitliche Architektur in der Aegaeis. Studien zu Siedlungsformen, Urbanistik und Bauwesen": F. Blakolmer vd. (ed.), *Österreichische Forschungen zur Aegaeischen Bronzezeit 2009. Akten der Tagung am Fachbereich Altertumswissenschaften der Paris-Lodron-Universität Salzburg vom 6. Bis 7. März 2009*, Wien, s. 205-218.

Lloyd-Mellaart 1962 S. Lloyd-J. Mellaart, *Beycesultan I. The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, London.

1965 *Beycesultan II. Middle Bronze Age Architecture and Pottery*, London.

Manning 2010 S. W. Manning, "Chronology and Terminology", E. H. Cline (ed.), *The Oxford Handbook of The Bronze Age Aegean*, s. 113-126.

Marinatos 1972 S. Marinatos, *Excavations at Thera V (1971 Season)*, Athens.

Mater 1982 B. Mater, *Urla Yarımadasında Arazinin Sınıflandırılması ile Kullanılışı Arasındaki İlişkiler,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2863.

Mazarakis-Ainian 1989 A. Mazarakis-Ainian, "Late Bronze Age Apsidal and Oval Buildings in Greece and Adjacent Areas", *BSA* Vol. 84, s. 269-288.

McDonald 1975 W. A. McDonald, "Excavations at Nichoria in Messenia", *Hesperia* Vol. 44, s. 69-141.

Mellaart 1970 "The Second Millennium Chronology of Beycesultan", *Anatolian Studies* 20, s. 55-67.

Mercangöz 2003 Z. Mercangöz, "Kuşadası Kadı Kalesi 2001 Yılı Çalışmaları", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, s.125-139.

2008 "Kuşadası, Kadı Kalesi Kazısı 2006 Yılı Çalışmaları", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt*, s.449-471.

Meriç 1987 R. Meriç, "1985 Yılı İzmir ve Manisa İlleri Yüzey Araştırması", *IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, s. 301-310.

1989 "1987 Yılı İzmir ve Manisa İlleri Yüzey Araştırması", *VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, s. 385-392.

1990 "1988 Yılı İzmir ve Manisa İlleri Yüzey Araştırması", *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, s. 361-366.

2002 "Metropolis 2000 Yılı Kazı Raporu", *23. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, s.87-99.

2003 "Metropolis 2001 Yılı Raporu", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, s. 151-159.

Meriç-Mountjoy 2002 R. Meriç-P. A. Mountjoy, "Mycenaean Pottery from Bademgediği Tepe (Puranda) Ionia: A Preliminary Report", *İstanbuler Mittelungen* 52, s. 79-98.

Meriç-Öz 2004 R. Meriç-A. K. Öz, "Metropolis 2002 Yılı Kazıları", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, s. 293-303.

Meriç vd. 2007 R. Meriç vd., "2005 Yılı Metropolis Kazıları", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, s. 243-252.

Müller 1944 V. Müller, "Development of the Megaron in Prehistoric

Greece", *American Journal of Archaeology* Vol:48 No:4, s. 342-348.

Müller-Sulze 1976 K. Müller-H. Sulze, *Tiryns 3: Die Architektur der Burg und des Palastes.*

Naumann 1998 R. Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı* (Çev. B. Madra), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Neve 1982 P. Neve, *Büyükkale, Die Bauwarke. Grabungen1954-1966*. Boğazköy- Hattuşa XII.

2001 *Die Oberstadt von Hattuşa. Die Bauwarke II. Die Bastion des Sphinxtores und die Tempelviertel am Königs- und Löwentor*, Mainz.

Niemeier 2009 W. D. Niemeier, "Miletus: introduction. Abstract and bibliography": C. F. Macdonald-E. Hallager-W. D. Niemeier (ed.), *The Minoans in the Central, Eastern and Northern Aegean-New Evidence*. Monographs of the Institute at Athens, Volume 8, s.141-143.

Niemeier-Niemeier 1997 B. Niemeier-W. D. Niemeier, "Milet 1994-1995. Projekt Minoisch-mykenisches bis protogeometrisches Milet: Zielsetzung und Grabungen auf dem Stadionhügel und am Athenatempel", *Archaologischer Anzeiger* 1997, s. 189-248.

Oy 2011 H. Oy, "Afyon Karahisar'da Orta Tunç Çağı Yerleşimleri", *Belleten* Cilt LXXV, Sayı 273, s. 311-336.

Özgüç N. 1968 N. Özgüç, "Acemhöyük Kazıları", *Anadolu / Anatolia* X, s. 1-28.

1977 "Acemhöyük Saraylarında Bulunmuş Olan Mühür Baskıları", *Belleten* Cilt LXI Sa.162, s. 357-381.

Özgüç T. 1950 T. Özgüç, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1948 / Ausgrabungen über die im*

Auftrage Der Türkischen Historischen Gesellschaft 1948 Durchgeführten Ausgrabungen. Türk Tarih Kurumu Yayınları V. Seri-No: 10.

1959 *Kültepe – Kaniş. Asur Ticaret Kolonilerinin Merkezinde Yapılan Yeni Araştırmalar. New Researches at the Center of the Assyrian Trade Colonies*, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından – V. Seri, Sayı: 19.

1986 *Kültepe – Kaniş II. Eski Yakındoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar. New Researches at the Trading Center of the Ancient Near East*. Türk Tarih Kurumu Yayınları V. Dizi – Sa. 41.

1993 "Tempels of Kanish", *İstanbuler Mitteilungen* 43, s. 167-174.

1999 *Kültepe – Kanis / Nesa Sarayları ve Mabetleri. The Palaces and Temples of Kültepe – Kanis / Nesa*. Türk Tarih Kurumu Yayınları V. Dizi – Sa. 46.

2002 "Anadolu Şehir Devletleri, Eski Tunç Çağı'ndan Asur Ticaret Kolonilerine", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu-1000 Tanrılı Halk*, s. 402-404.

2005 *Kültepe. Kaniş / Nesa*, YKY, İstanbul.

Özgüç-Özgüç 1953 T. Özgüç-N. Özgüç, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1948 / Ausgrabungen über die im Auftrage Der Türkischen Historischen Gesellschaft 1949 Durchgeführten Ausgrabungen*. Türk Tarih Kurumu Yayınları V. Seri-No: 12.

Öztan 1991 A. Öztan, "1989 yılı Acemhöyük Kazıları", *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, s. 247-258.

1993 "1991 yılı Acemhöyük Kazıları", *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, s. 281-300.

1995 "1993 yılı Acemhöyük Kazıları", *XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, s. 189-192.

1996 "1994 Acemhöyük Kazıları", *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, s. 209-214.

1997 "Acemhöyük Gümüş Hazinesi", *Belleten* LXI-231, s. 233-271.

2001 "1998-1999 Acemhöyük Kazıları", *22. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, s. 119-128.

2002 "2000 yılı Acemhöyük Kazıları", *23. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, s. 327-334.

2003 "2001 yılı Acemhöyük Kazıları", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, s. 39-48.

2004 "2002 yılı Acemhöyük Kazıları", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, s. 231-238.

2007 "Acemhöyük'ten Ticaret Kolonileri Çağı'na Ait İki Ender Buluntu": M. Alparslan-Doğan vd. (ed.), *VITA-Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan*, İstanbul, s. 609-621.

2008 "2006 Acemhöyük Kazıları", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt*, s. 515-525.

2009 "2007 Acemhöyük Kazıları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt*, s. 329-342.

2012 "2010 Yılı Acemhöyük Kazıları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, s.393-413.

Özyiğit 2004 Ö. Özyiğit, "2002 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, s. 441-453.

2005 "2003 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, s. 43-50.

Parzinger 1989 H. Parzinger, "Zur frühesten Besiedlung Milets",

İstanbuler Mitteilungen 39, s. 415-431.

Pavuk 2007 P. Pavuk, "New Perspectives on Troy VI Chronology": M. Bietak-E. Czerny (ed.), *The Synchronisation of Civilisations in the Eastern Mediterranean in the Second Millennium B.C.* III: *Proceedings of the 2nd SCIEM 2000 Euroconference, Vienna 28 May – 1 June 2003*, Vienna, s. 473-478.

Popham vd. 1974 M. F. Popham-P. Warren-J. Younger, "Trial KV (1969), A Middle Minoan Building at Knossos", *BSA* 69, s. 181-194.

Raymond 2006 A. E. Raymond, "The Middle Bronze Age Hearths and Kiln at Miletus": A. Erkanal-Öktü vd. (ed.), *Hayat Erkanal'a Armağan. Kültürlerin Yansıması / Studies in honour of Hayat Erkanal. Cultural Reflections*, s. 612-617.

2009 "Miletus in the Middle Bronze Age: an overview of the characteristic features and ceramics": C. F. Macdonald-E. Hallager-W. D. Niemeier (ed.), *The Minoans in the Central, Eastern and Northern Aegean-New Evidence*. Monographs of the Institute at Athens, Volume 8, s.141-143.

Renfrew 1970 C. Renfrew, "The Burnt House at Sitagroi", *Antiquity* 44, s. 131-147.

Renfrew vd. 1986 C. Renfrew vd., *Excavations at Sitagroi. A Prehistoric Village in Northeast Greece, Volume 1*.

Rutter 1983 J. B. Rutter, "Some Observations on the Cyclades in the Later Third and Second Millennium B.C.", *American Journal of Archaeology* Vol:87, s. 69-76.

1993 "Review of Aegean Prehistory II: The Prepalatial Bronze Age of the Southern and Central Greek Mainland",

American Journal of Archaeology, Vol: 97, No: 4, s. 745-797.

Saidah 1979 R. Saidah, "Fouilles de Sidon-Dekerman: I'agglomeration Chalcolithique", *Berytus* 27, s. 29-55.

Sampson 2008 A. Sampson, "The Architectural Phases of the Neolithic Settlement of Ftelia on Mykonos": N. Brodie vd. (ed.), *Horizon. A colloquium on the prehistory of the Cyclades*, McDonald Institute Monographs, s. 29-36.

Sazcı 2007 G. Sazcı, *Troia Hazineleri*, İstanbul.

Schachermeyr 1964 F. Schachermeyr, *Die Minoische Kultur des Alten Kreta*, Stuttgart.

Schachner 1999 A. Schachner, *Von der Rundhütte zum Kaufmannshaus-Kulturhistorische Untersuchungen zur Entwicklung Praehistorischer Wohnhaeuser in Zentral-, Ost- und Südostanatolien*. BAR International Series 807.

Schmidt 1932 E. F. Schmidt, *The Alishar Höyük. Seasons of 1928-1929*.OIP 19, Chicago.

Schoep 2006 I. Schoep, "Looking beyond the First Palaces: Elites and the Agency of Power in EM III-MM II Crete", *American Journal of Archaeology*, Vol. 110, s. 37-64.

2010 "Crete": E. H. Cline (ed.), *The Oxford Handbook of the Bronze Age Agean*, s. 113-126.

Sebag 2005 D. Sebag, "The Early Bronze Age Dwellings in the Southern Levant", *Bulletin du Centre de Recherche Français a Jerusalem* 16, s. 222-235.

Seeher 2001 J. Seeher, "Boğazköy: Pteria? Tavium? Hattuşa! Hitit Başkentinin Keşfi / Boğazköy: Pteria? Tavium? Hattusha! The Discovery of the Hittite Capital": F. Canpolat (ed.), *Boğazköy'den Karatepe'ye. Hititbilim ve Hitit*

Dünyasının Keşfi / From Boğazköy to Karatepe. Hititology and the Discovery of the Hititte World, YKY, İstanbul, s. 98-115.

Sinos 1971 S. Sinos, *Die Vorklassischen Hausformen in der Aegaeis*. Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.

Stampolidis-Sotirakopoulou 2011 N. Chr. Stampolidis-P. Sotirakopoulou, "Early Cycladic Period: Introduction": V. Şahoğlu-P. Sotirakopoulou (ed.), *Across. The Cyclades and Western Anatolia during the 3rd Millennium BC*, İstanbul, s. 18-25.

Şahoğlu 2005 V. Şahoğlu, "The Anatolian Trade Network and the İzmir Region during the Early Bronze Age", *Oxford Journal of Archaeology* 24 (4), s. 339-361.

2007 "Çeşme-Bağlararası: A New Excavation in Western Anatolia": F. Felten-W. Gauss-R. Smetna (ed.), *Middle Helladic Pottery and Synchronisms. Proceedings of the International Workshop held at Salzburg*, s. 309-322.

Şahoğlu- Kouka (baskıda) V. Şahoğlu-O. Kouka, "New Data on the Aegean Early Bronze Age I-Early Bronze Age II (Early) Chronology From Liman Tepe, İzmir": Chr. G. Doumas-A. Giannikouri-O. Kouka (ed.), *The Aegean Early Bronze Age: New Evidence*, International Conference, Athens.

Şahoğlu vd. 2011 V. Şahoğlu vd., "2009 Yılı Çeşme-Bağlararası Kazıları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 4*, s. 463-476.

2012 "Çeşme – Bağlararası 2010 Yılı Kazıları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 4*, s. 489-508.

Televantou 2008 C. Televantou, "Strofilas: a Neolithic Settlement on Andros": N. Brodie vd. (ed.), *Horizon. A colloquium on the prehistory of the Cyclades*, McDonald Institute Monographs, s. 43-55.

Topbaş 1992 A. Topbaş, "Kütahya Seyitömer Höyüğü 1990 yılı Kurtarma Kazısı", *II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, s. 11-34.

1993 "Seyitömer Höyüğü 1991 Yılı Kurtarma Kazısı", *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, s. 1-30.

1994 "Seyitömer Höyüğü 1992 Yılı Kurtarma Kazısı", *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, s. 297-310.

Tuna 1986 N. Tuna, "İonya ve Datça Yarımadası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları", *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, s. 209-227.

Tuncel (baskıda) R. Tuncel, "The Late Chalcolithic Period in the İzmir Region", Chr. G. Doumas-A. Giannikouri-O. Kouka (ed.), *The Aegean Early Bronze Age: New Evidence*. International Conference, Athens.

Van Royen-Isaac 1978 R. A. Van Royen-B. H. Isaac, *The Arrival of The Greeks. The Evidence of the Settlements*, Amsterdam.

Veehnof 2000 K. R. Veenhof, "Old Asyrian Chronology", *Akkadica* 119-120, s. 137-150.

2003 *The Old Assyrian List of Year Eponyms from Karum Kanish and its Chronological Implications*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, VI. Seri, No 64.

2011 "Old Assyrian Chronology and Ancient Kanesh": F. Kulakoğlu-S. Kangal (ed.), *Anatolia's Prologue. Kültepe Kanesh Karum*, s.30-39.

Vermeule 1964 E. Vermeule, *Greece in the Bronze Age*, Chicago.

Voigtlaender 1982 W. Voigtlaender, "Milet 1981. Die Grabung westlich des Buleuterion in Milet", *İstanbuler Mitteilungen* 32, s. 17-25.

Von der Osten 1937	H. H. von der Osten, *The Alişar Hüyük. Seasons of 1930-1932*, Chicago.
Von Graeve 1999	V. von Graeve, "1996/1997 Milet Çalışmaları", *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1.Cilt*, s. 583-607.
2007	"2004-2005 Milet Çalışmaları", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, s. 625-649.
Von Graeve-Niemeier 2002	V. von Graeve-W. D. Niemeier, "1998-2000 Yılı Milet Çalışmaları", *23. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2.Cilt*, s.75-89.
Voutsaki 2010	S. Voutsaki, "Mainland Greece": E. H. Cline (ed.), *The Oxford Handbook of The Bronze Age Aegean*, s. 113-126.
Wace-Thompson 1912	A. J. B. Wace-M. S. Thompson, *Prehistoric Thessaly: Being Some Account of Recent Excavations and Explorations in North-Eastern Greece From Lake Kopais to the Borders of Macedonia*, Cambridge.
Walter-Felten 1981	H. Walter-F. Felten, *Alt-Ägina Band 3/1: Die vorgeschichtliche Stadt. Befestigungen, Häuser, Funde.*
Warner 1979	J. L. Warner, "The Megaron and Apsidal House in Early Bronze Age Anatolia, New Evidence from Karataş", *American Journal of Archaeology* Vol:83 No:2, s. 133-147.
Warren 1975	P. Warren, *The Making of the Past-The Aegean Civilizations.*
Watrous 1994	L. V. Watrous, "Review of Aegean Prehistory III: Crete, from Earliest Prehistory through the Protopalatial Period", *American Journal of Archaeology* Vol. 98, s. 695-753.
Weiberg 2007	E. Weiberg, *Thinking the Bronze Age – Life and Death in Early Helladic Greece*. BOREAS 29. Uppsala Studies in

Ancient Mediterranean and Near Eastern Civilizations. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala.

Willetts 1977 R. F. Willets, *The Civilization of Ancient Crete*, London.

IX. HARİTA ÇİZİM VE LEVHALAR LİSTESİ

HARİTA 1	Anadolu, Kıta Yunanistan ve Adalardaki Merkezler
PLAN 1	Liman Tepe III/4 genel mimari plan
PLAN 2	Liman Tepe III/3 genel mimari plan
PLAN 3	Çeşme-Bağlararası 2b-a genel mimari plan
LEVHA 1	Liman Tepe topografik plan
LEVHA 2	Oval Ev 1 mimari plan (İRERP arşivi)
LEVHA 3	A) Oval Ev 1 batı apsis batıdan görünüş (İRERP arşivi)
	B) Oval Ev 1 genel görünüm (İRERP arşivi)
	C) ETÇ sonu mimari kalıntıları (İREPR arşivi)
LEVHA 4	A) Depo alanı mimari çizimi (İRERP arşivi)
	B) Depo alanı genel görünümü (İRERP arşivi)
LEVHA 5	A) Oval Ev 2 mimari çizimi (İRERP arşivi)
	B) Oval Ev 2 genel görünümü (İRERP arşivi)
	C) Oval Ev 2 küçük buluntuları (İRERP arşivi)
LEVHA 6	A) Oval Ev 3 genel görünüm (İRERP arşivi)
	B) Oval Ev 3 apsis kısmı (İRERP arşivi)
	C) Oval Ev 3 ocak kalıntıları (İRERP arşivi)
LEVHA 7	A) Oval Ev 3 erken dönem mimari kalıntılar (İRERP arşivi)
	B) Oval Ev 3-4 genel görünüm (İRERP arşivi)
	C) Oval Ev 4 batı apsis kuzey yan duvar (İRERP arşivi)
LEVHA 8	A) Oval Ev 4 batı apsis içi ocak kalıntısı (İRERP arşivi)
	B) Oval Ev 4 ana mekan ocak kalıntıları (İRERP arşivi)
	C) Oval Ev 5 batı apsis kalıntısı (İRERP arşivi)
LEVHA 9	A) Oval Ev 5 mimari plan çizimi (İRERP arşivi)

B) Kuzey alan 1. Silo (İRERP arşivi)

C) 1. Silo iç örgü detayı (İRERP arşivi)

LEVHA 10 A) Oval Ev 6 mimari kalıntıları (İRERP arşivi)

B) Oval Ev 6 ile bağlantılı ocak kalıntısı (İRERP arşivi)

C) Apsis duvar kalıntısı (İRERP arşivi)

LEVHA 11 A) Taban içine gömülmüş kap (İRERP arşivi)

B) Kuzey alan doğusu silo grubu (İRERP arşivi)

C) Ova Ev 7 apsis kalıntısı (İRERP arşivi)

LEVHA 12 A) Oval Ev 8 apsis kalıntısı (İRERP arşivi)

B) Oval Ev 8 apsis üzerindeki kapı açıklığı (İRERP arşivi)

C) Oval Ev 8 ocak 1 (İRERP arşivi)

LEVHA 13 A) Oval Ev 8 ocak 2 (İRERP arşivi)

B) Oval Ev 8 ocak 3 (İRERP arşivi)

C) Oval Ev 3-8-9 mimari plan çizimi

LEVHA 14 Güney kazı alanı genel mimari plan çizimi

LEVHA 15 A – B) Depolu yapı genel ve detay görünümü (İRERP arşivi)

C) Yapı 1 (İRERP arşivi)

LEVHA 16 A) Yapı 1 doğu duvar

B) LMT III/3-1. Mimari kalıntıları (İRERP arşivi)

C) LMT III/3-1. Ocak ve tandır kalıntısı (İRERP arşivi)

LEVHA 17 A) LMT III/3. Mimari tabaka kalıntıları plan çizimi (İRERP arşivi)

LEVHA 18 A) LMT III/3-1. Mimari tabaka yapı kalıntısı (İRERP arşivi)

B) LMT III/3-1. Mimari tabaka yapı kalıntısı (İRERP arşivi)

LEVHA 19 LMT III/3-1. Mimari kalıntıları mimari çizimi

LEVHA 20 A) LMT III/3-2. Mimari tabaka apsis kalıntısı (İRERP arşivi)

B) LMT III/3-3. Mimari tabaka depolu yapı kalıntısı (İRERP arşivi)

C) Depolu yapı kuzey uzun duvarı (İRERP arşivi)

LEVHA 21 A) Depolu yapı batı duvarı (İRERP arşivi)

B) Depolu yapı depo kısmı duva kalıntıları (İRERP arşivi)

C) LMT III/3-3. Mimari evre duvar kalıntısı (İRERP arşivi)

LEVHA 22 A) LMT III/3-3. Mimari evre duvar kalıntısı (İRERP arşivi)

B) LMT III/3-3. Mimari yapı kalıntısı mimari çizimi (İRERP arşivi)

LEVHA 23 A) Oval Ev 10 genel görünüm (İRERP arşivi)

B) Oval Ev 10 mimari plan çizimi

LEVHA 24 U-6/V-6 plan karesi oval ev dizisi mimari plan çizimleri

LEVHA 25 A) LMT III/3. Mimari evre Yapı 1 (İRERP arşivi)

B) LMT III/3. Mimari evre Yapı 2 (İRERP arşivi)

C) LMT III/3. Mimari evre Yapı 3 (İRERP arşivi)

LEVHA 26 Güney kazı alanı LMT III/3 mimari evresi plan çizimi

LEVHA 27 A) LM T III/2. Mimari tabaka duvar kalıntısı (İRERP arşivi)

B) LMT III/2. Mimari tabaka döşeme kalıntısı (İRERP arşivi)

C) LMT III/2-1. Mimari tabaka kuyusu (İRERP arşivi)

LEVHA 28 A) LMT III/2-1. Mimari tabaka kuyusu kesit çizimi (İRERP arşivi)

B) LMT III/1. Mimari tabaka kalıntısı (İRERP arşivi)

LEVHA 29 A) LMT III/1. Mimari tabaka yapı kalıntısı mimari çizimi (İRERP arşivi)

B) LMT III. Kültür tabakası duvar örgü teknik örneği (İRERP arşivi)

C) LMT III. Kültür tabakası duvar örgü teknik örneği (İRERP arşivi)

LEVHA 30 A) LMT III. Kültür tabakası duvar örgü teknik örneği (İRERP arşivi)

B) LMT III. Kültür tabakası duvar örgü teknik örneği (İRERP arşivi)

C) LMT III. Kültür tabakası duvar örgü teknik örneği (İRERP arşivi)

LEVHA 31 A) LMT III. Kültür tabakası duvar örgü teknik örneği (İRERP arşivi)

B) LMT III. Kültür tabakası duvar örgü teknik örneği (İRERP arşivi)

C) LMT III. Kültür tabakası duvar örgü teknik örneği (İRERP arşivi)

LEVHA 32 Çeşme-Bağlararası Orta Tunç Çağı mimari tabakaları plan çizimi (İRERP arşivi)

LEVHA 33 A) Ev 19 Mimari plan çizimi (İRERP arşivi)

B) Ev 19 genel görünümü (İRERP arşivi)

C) Ev 19 kubbeli fırın (İRERP arşivi)

LEVHA 34 A) Ev 12-11-10 mimari plan çizimi (İRERP arşivi)

B) Ev 13-14 genel görünüm (İRERP arşivi)

C) Ev 13-14 mimari plan çizimi

LEVHA 35 Çeşme-Bağlararası genel mimari plan

LEVHA 36 A) Yerşeimi ikiye ayıran caddenin genel görünütüsü (İRERP arşivi)

B) caddenin detay görüntüsü (İRERP arşivi)

C) Cadde ve sokağın birleşim alanı (İRERP arşivi)

LEVHA 37 A) Sokağın detay görüntüsü (İRERP arşivi)

B) Şarap Evi genel görünüm (İRERP arşivi)

C) Şarap Evi hazneler (İRERP arşivi)

LEVHA 38 A) Şarap Evi depo mekanları (İRERP arşivi)

B) M 20 genel görünümü (İRERP arşivi)

C) M 31 ve kapı açıklıkları (İRERP arşivi)

LEVHA 39 A) M 20 kubbeli fırın ve çevre düzenlemesi (İRERP arşivi)

B) Ev 5 (İRERP arşivi)

C) Ev 5 kapı açıklığı (İRERP arşivi)

LEVHA 40 Çeşme-Bağlararası genel mimari plan (İRERP arşivi)

LEVHA 41 A) A Evi (İRERP arşivi)

B) A alanı genel görünümü (Ev 1, 3, A evi, Ev 25) (İRERP arşivi)

C) Ev 3 detay görünümü (İRERP arşivi)

LEVHA 42 Ev 1, Ev 3 mimari plan çizimi (İRERP arşivi)

LEVHA 43 A) 2a evresi Ev 13,14 (İRERP arşivi)

B) 2a evresi Ev 19 güneydoğu köşesi yeniden kullanım mimari plan çizimi (İRERP arşivi)

C) 2a evresi Ev 19 güneydoğu köşe genel görünümü (İRERP arşivi)

LEVHA 44 A) 2a evresi taş örgülü hazneler (İRERP arşivi)

B) 2a evresi Ev 27, Ev 34 mimari plan çizimi (İRERP arşivi)

C) Ev 27 (İRERP arşivi)

LEVHA 45 A) 2a evresi Ev 23a, Ev 28 ve ortak kullanım alanları mimari çizimi (İRERP arşivi)

B) 2a evresi işliği (İRERP aşrivi)

C) Çeşme-Bağlararası 1. Mimari tabaka ithal seramik örnekleri

LEVHA 46 A) M 20 (mutfak) içi detay görünümü (İRERP arşivi)

B) M 20 içi in-situ kapların restorasyon sonrası (İRERP arşivi)

C) Şarap Evi depo mekanlarında bulunan sıvı tüketimine ve taşınmasına yönelik yonca ağızlı testiler ve sığ çanaklar (İRERP arşivi)

LEVHA 47 A) Şarap Evi kuzey köşesi in-situ durumdaki kaplar (İRERP arşivi)

B) kapların restorasyon sonrası görünümleri (İRERP arşivi)

C) 2a evresi Ev 13,14 (İRERP arşivi)

LEVHA 48 A-B-D-E) Duvar örgü örnekleri (İRERP arşivi)

C) Evlerin kapı açıklıkları (İRERP arşivi)

LEVHA 49 A-E) İkiz duvar örnekleri (İRERP arşivi)

LEVHA 50 A) Ev içi fırın ve platformlar (İRERP arşivi)

B) Kocabaş Tepe topografik planı ve sondaj çukurları (İRERP arşivi)

LEVHA 51 A-B) 6-14 No'lu sondaj alanları mimari çizimi ve genel görünümü (İRERP arşivi)

C) 4 No'lu sondaj alanı (İRERP arşivi)

LEVHA 52 A-B) 7 No'lu sondaj alanı mimari plan çizimi ve genel görünümü (İRERP arşivi)

LEVHA 53 A) 5 Nol'lu sondaj (İRERP arşivi)

B) 15No'lu sondaj (İRERP arşivi)

C) Seramik fırını (İRERP arşivi)

LEVHA 54 A) Panaztepe topografik planı (Erkanal-Öktü vd. 2011, Plan 1)

B) Panaztepe Akropol alanı çok mekanlı yapı (İzmir İl Kültür Turizm Müdürlüğü İzmir kazıları.)

C) Panaztepe Orta Tunç Çağı mimari kalıntıları genel görünüm. (Erkanal vd. 2012, Resim. 2.)

LEVHA 55 A) Bedemgediği Tepesi genel görünüm (Meriç vd. 2007, Resim 2)

B) Efes – Ayasuluk Tepesi mimari mimari plan çizimi (Büyükkolancı 2008, Fig. 7)

C) Efes – Ayasuluk Tepesi Orta Tunç Çağı seramik buluntuları (Büyükkolancı 2008, Fig.9)

LEVHA 56 A) Beycesultan saray yapısı yeniden kurma denemesi (Lloyd-Mellaart 1965, Fig. A.13)

B) Beycesultan R alanı dini içerikli yapı kompleksi (Lloyd-Mellaart 1965, Plate XXIIIb)

C) Beycesultan mimari kalıntıları plan çizimi (Lloyd-Mellaart 1965, Fig. A22)

LEVHA 57 A) Troya yerleşimi genel görünümü (Korfmann 2002, s.16, fotoğraf 2)

B)Troya aşağı şehir genel görünüm / Troya V/IV. Mimari kalıntıları (Korfmann 2002, s.20, fotoğraf 5)

C) Troya V. Mimari kalıntıları (Blum 2002, s.76, fotoğraf 4)

LEVHA 58 A) Tavşanadası gneel görünüm (Furtwaengler 2010, Abb9)

B) Tavşanadası kazı alanları genel görünüm (Furtwaengler 2010, Abb11)

B) Tavşanadası mimari kalıntıları plan çizimi (Furtwaengler 2010, Abb14)

LEVHA 59 A) Seyitömer Höyüğü genel görünümü (Bilgen 2012, Resim 2)

B) Seyitömer Höyük IV. b mimari tabakası (Bilgen 2012, Plan 2)

C) Seyitömer Höyük IV. c mimari tabakası (Bilgen 2012, Plan 3)

LEVHA 60 A) Kültepe Höyük genel görünümü (Kulakoğlu 2011, Fig. 6)

B) Warshama sarayı (Kulakoğlu 2011, Fig. 5)

C) Karum yerleşim detayı (Kulaoğlu 2011, Fig. 7)

LEVAH 61 A) Acemhöyük sivil mimari kalıntı plan çizimleri (Öztan 2008, Plan 1)

B) Hizmet Binası mimari plan çizimi (Öztan 2009, Plan 1)

LEVHA 62 A) Alişar 10T mimari tabakası (Von der Osten 1937, Fig 36)

B) Alişar mimari kalıntıları (Von der Osten 1937, Fig 34)

C) Alişar 11T mimari tabakası (Von der Osten 1937, Fig 35)

LEVHA 63 A-C) Boğazköy aşağı şehir mimari kalıntıları plan çizimi (Fischer 1963 Abb.1)

LEVHA 64 A) Eutrasis mimari plan örnekleri (Sinos 1971, Tafel 76)

B) Krisa mimari plan örnekleri (Sinos 1971, Tafel 77)

C)Kirrha mimari plan örnekleri (Sinos 1971, Tafel 78)

LEVHA 65 A) Malthi genel yerleşim planı (Sinos 1971, Tafel 81)

B) Asea mimari plan örnekleri (Sinos 1971, Tafel 78)

X. HARİTA, PLAN VE LEVHALAR

KARADENİZ
İstanbul
Samsun
Çorum
Troia
Ankara
Boğazköy
Eskişehir
Demircihöyük
Seyitömer
Alişar
Sivas
Kütahya
Sakarya Nehri
Larisa
Panaztepe
Ulucak H.
Eutresis
Limantepe
Bayraklı
İzmir
Çeşme-Bağlararası
Kocaoluk Tepe
Ademgediği
Efes
Beycesultan
Acemhöyük
Kültepe
Kayseri
Keban Barajı
Malatya
Olympia
Lerna
Tiryns
Aya Irini (Kea)
Kadı Kalesi
Aydın
Çine-Tepecik
Afrodisias/Pekmez T.
Milet
Konya
Atatürk Barajı
Phylakopi (Melos)
Karataş- Semayük
Antalya
Adana
Gaziantep
Çoban
Ceyhan
Hatay
Fırat
Knossos
Malia
Kommos
Phaistos
AKDENİZ
0
50
100
150
200 km

HARİTA

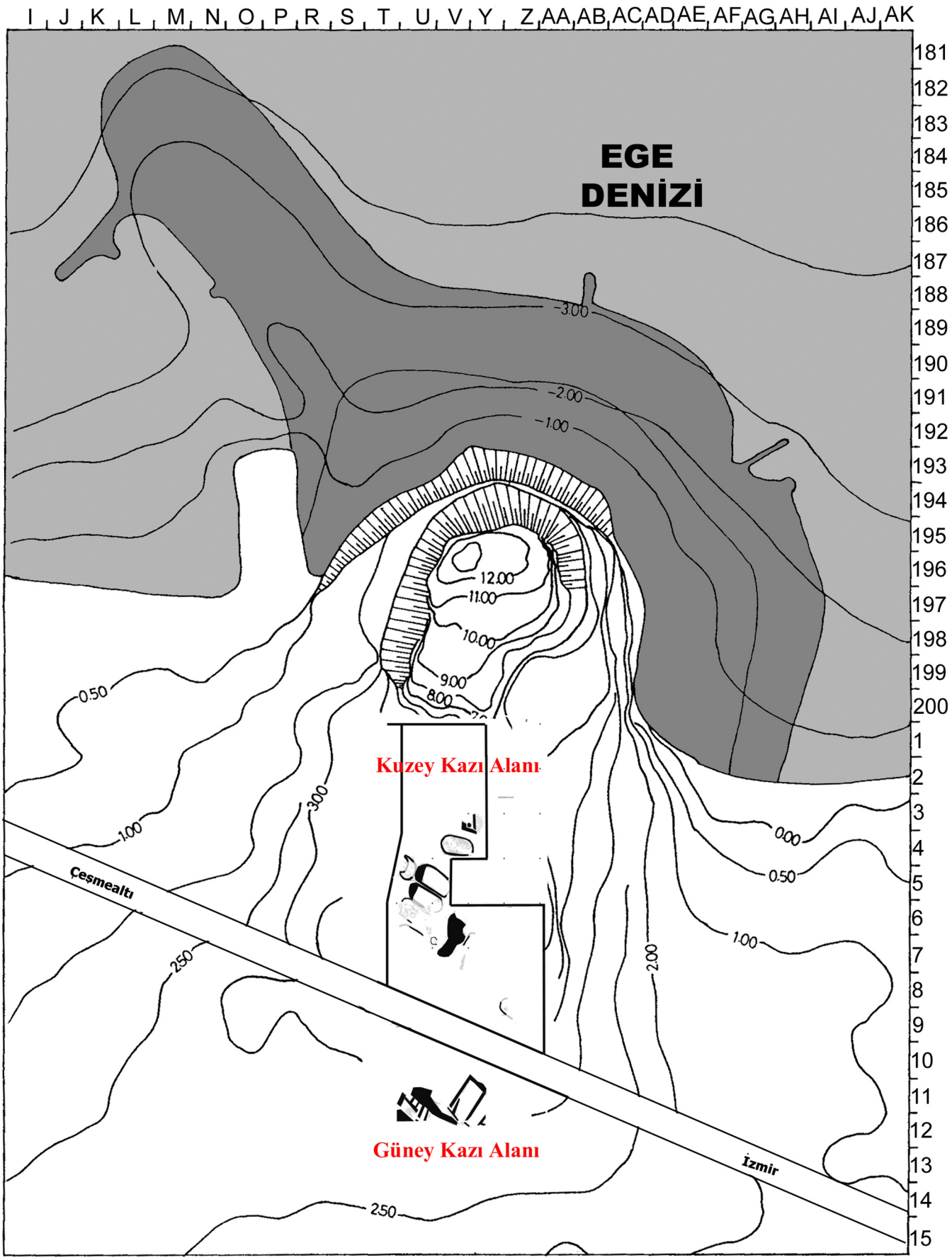

LİMAN TEPE

0 50M

LEVHA 2

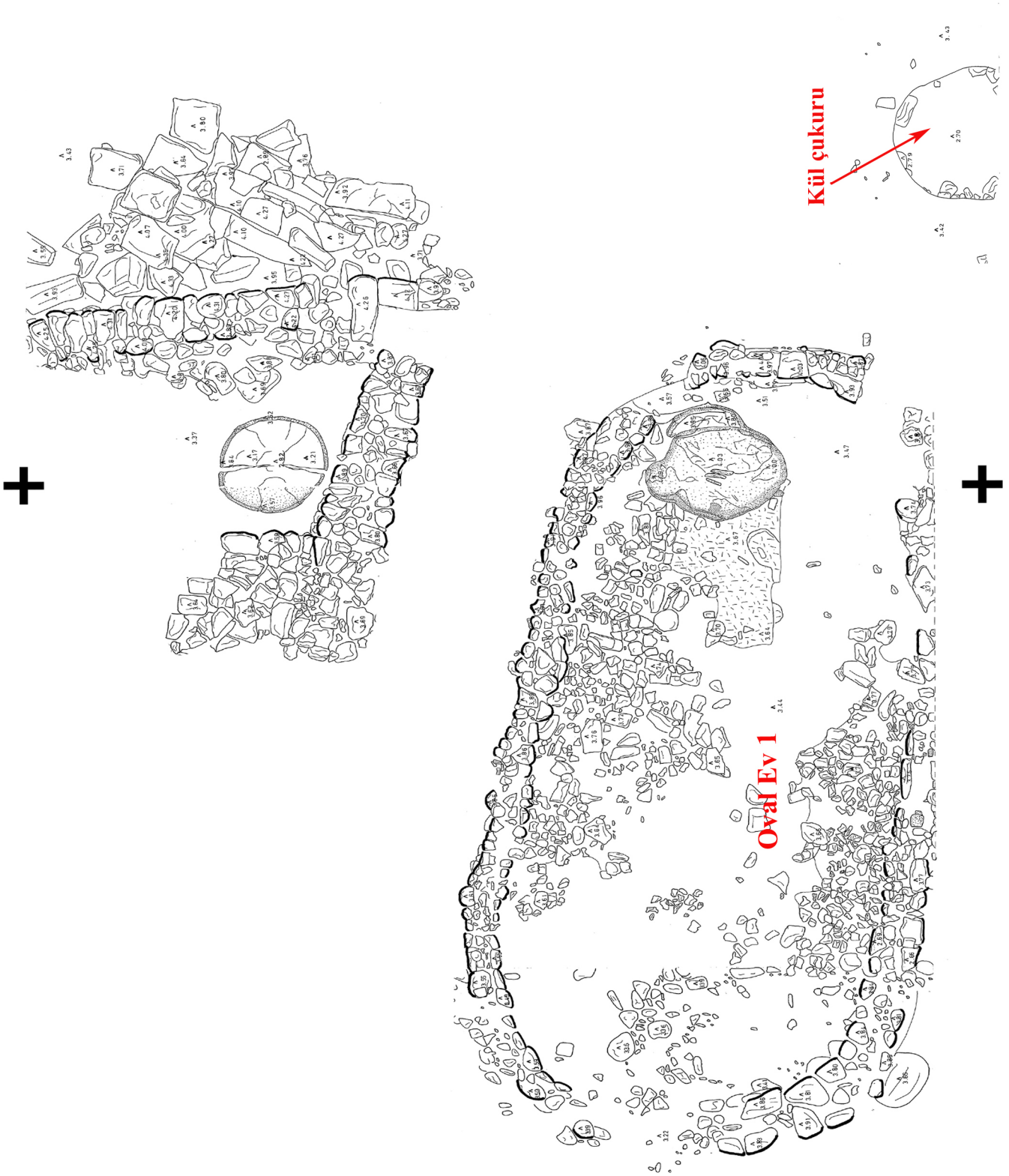

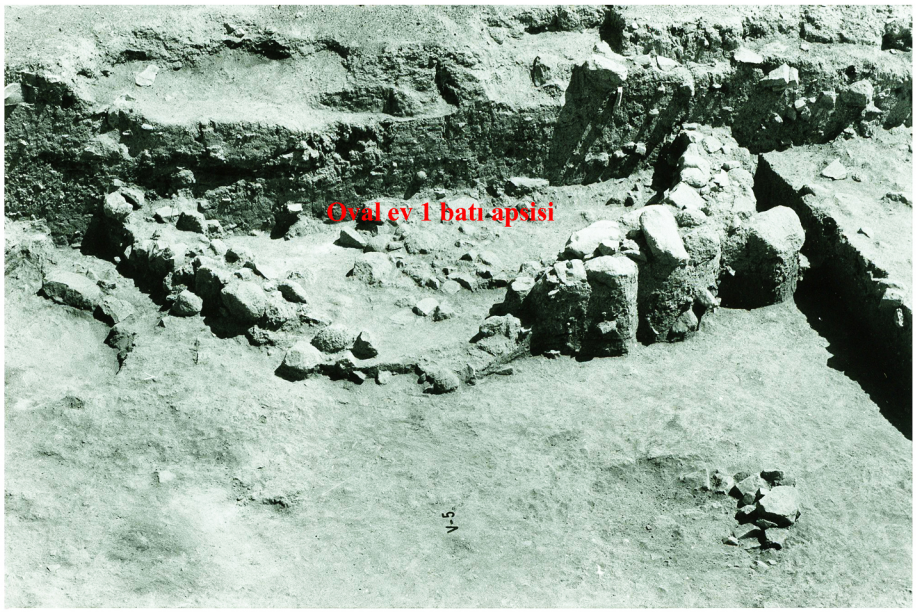
Oval ev 1 batı apsisi

a

b

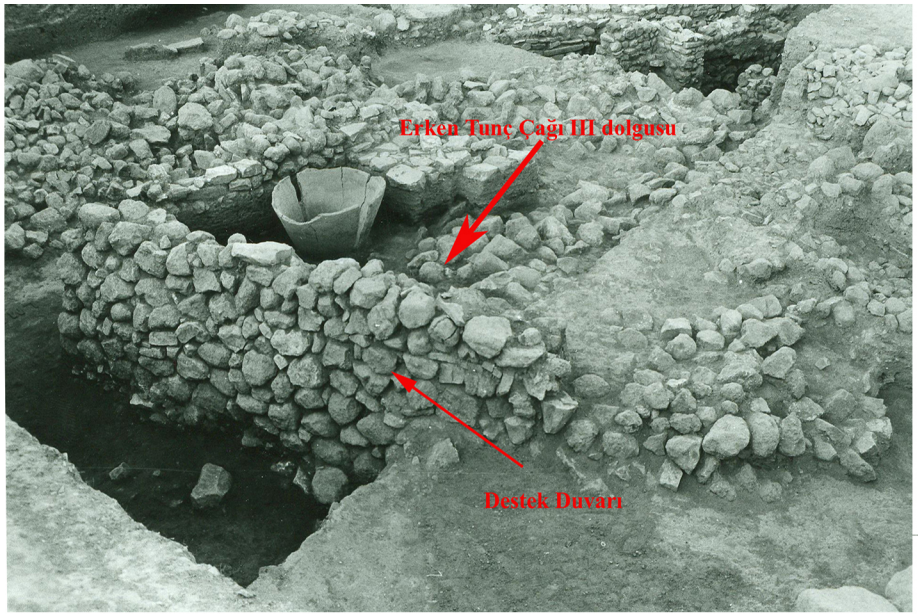
Erken Tunç Çağı III dolgusu
Destek Duvarı

c

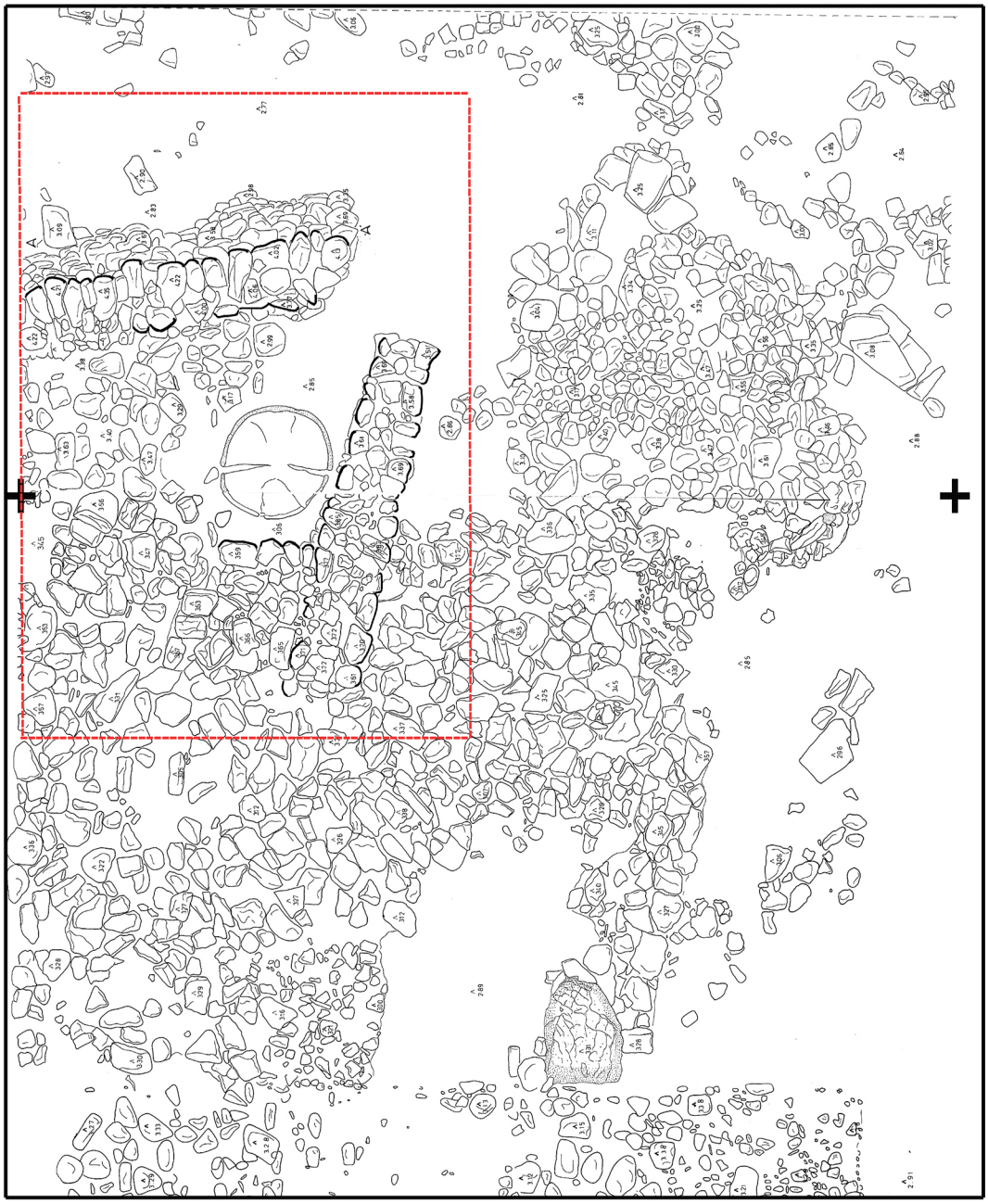

a

b

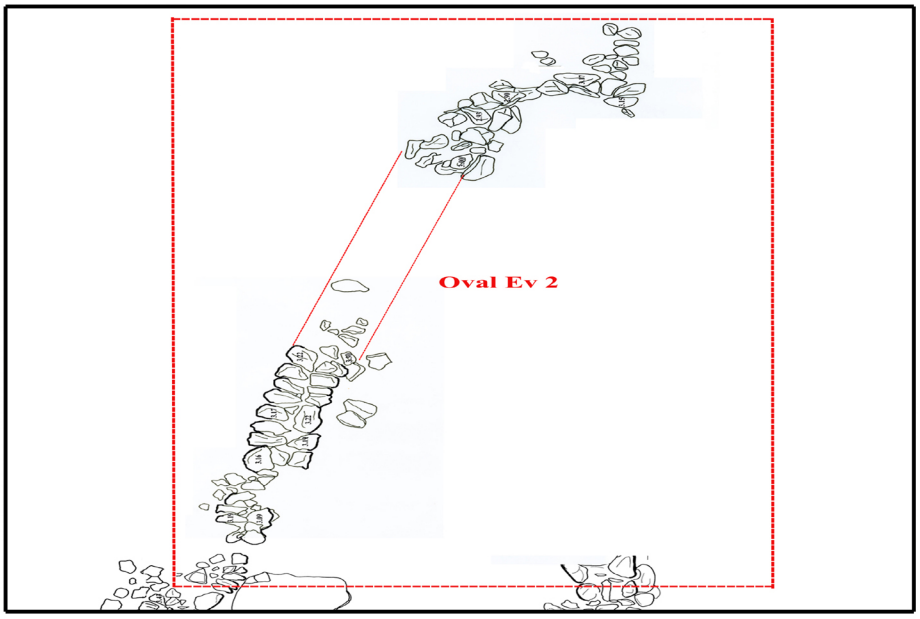

a

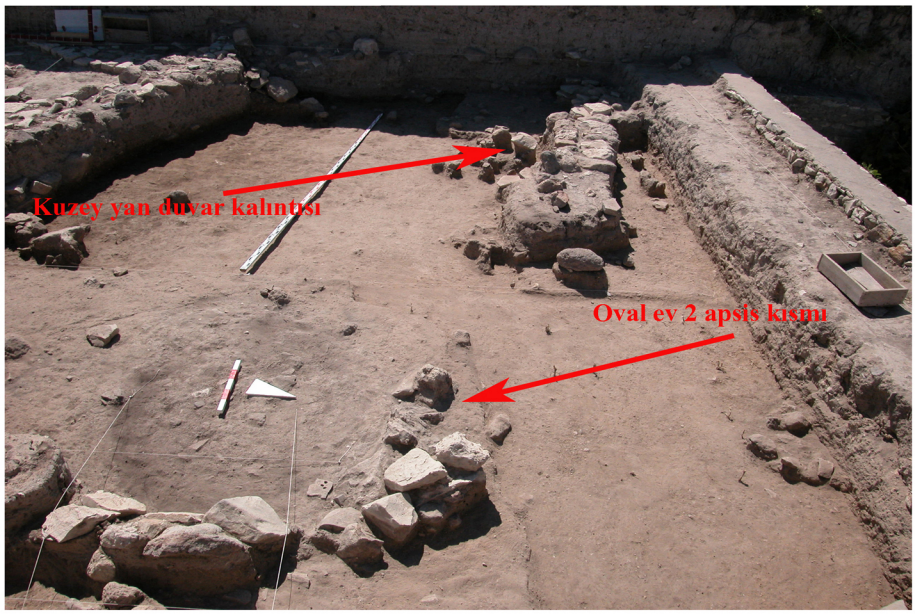

b

c

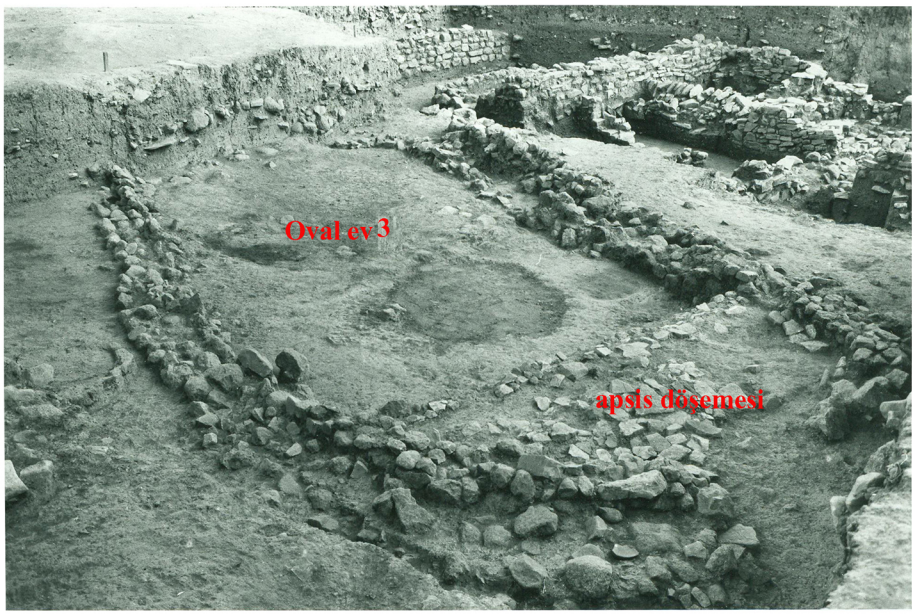

a

b

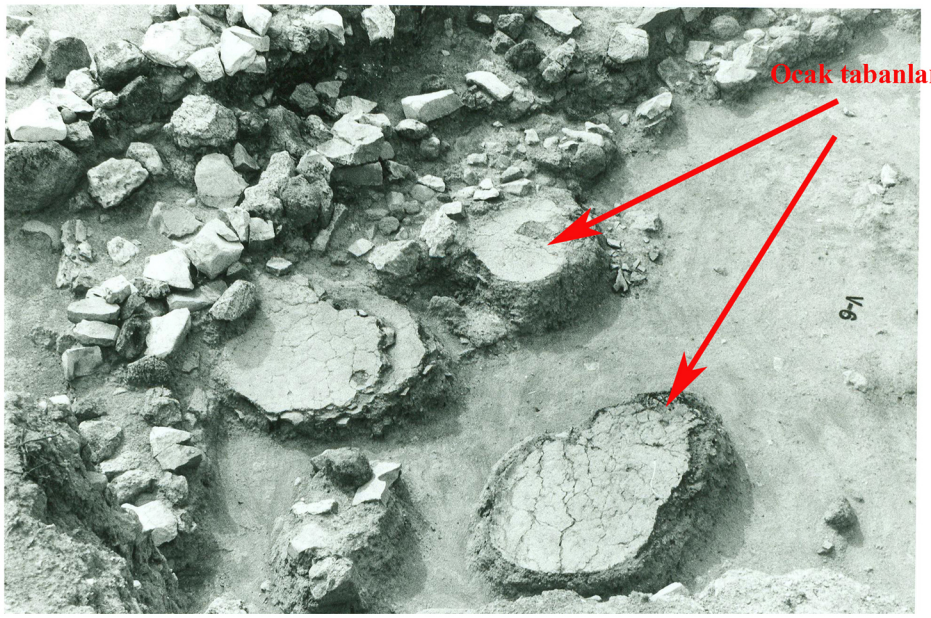

c

Oval ev 3 erken evre duvar kalıntısı

a

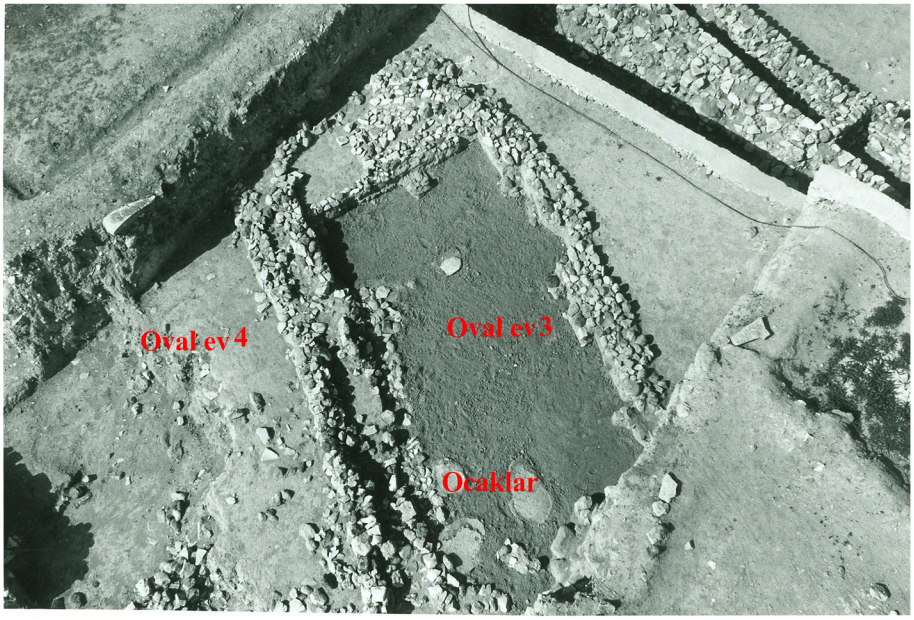
Oval ev 4
Oval ev 3
Ocaklar

b

Oval ev 4 batı apsisi

c

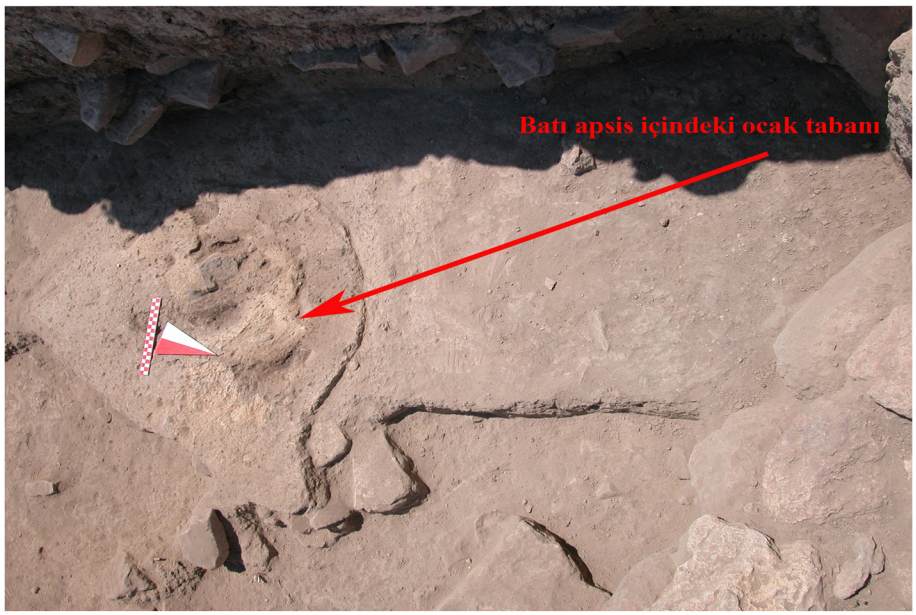
Batı apsis içindeki ocak tabanı

a

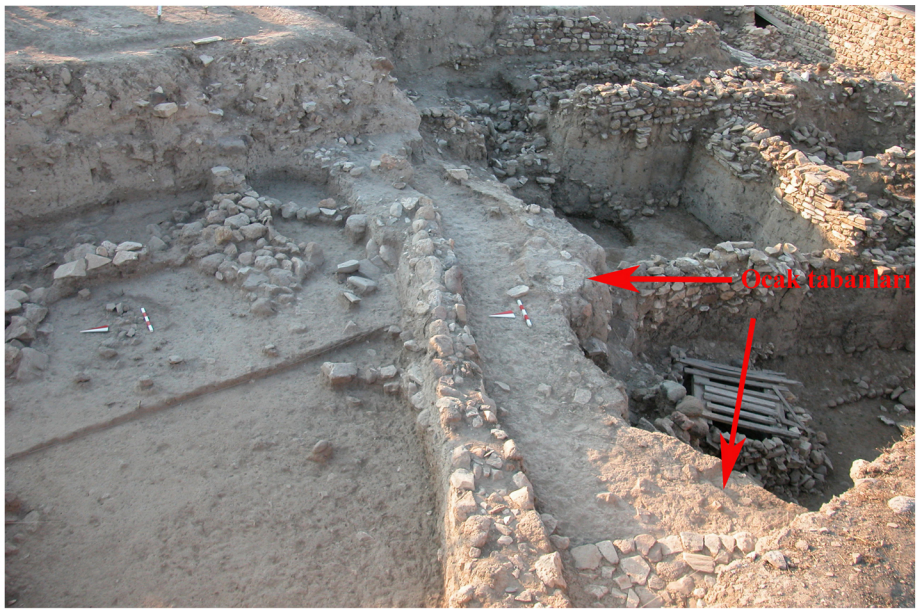
Ocak tabanları

b

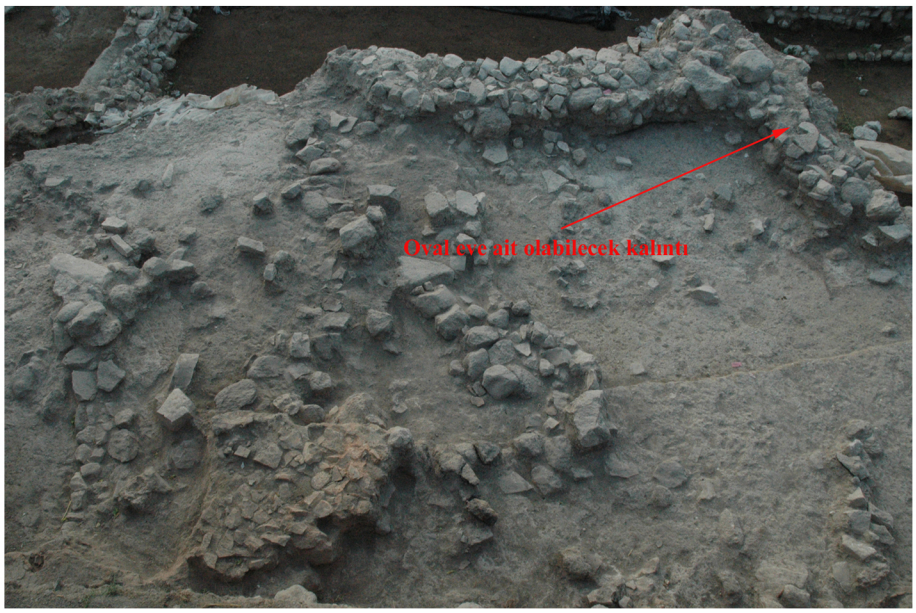
Oval eve ait olabilecek kalıntı

c

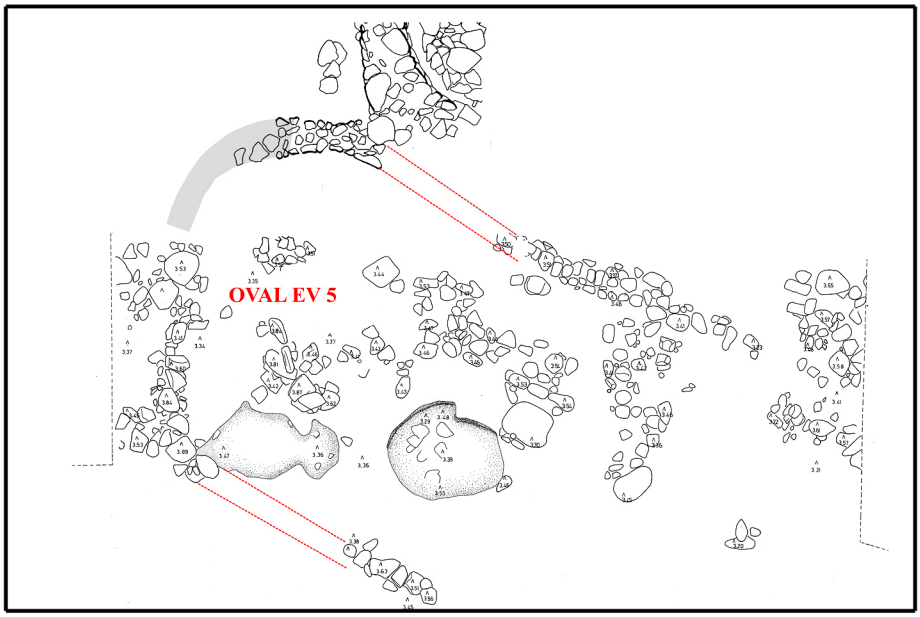

a

b

c

LEVHA 10

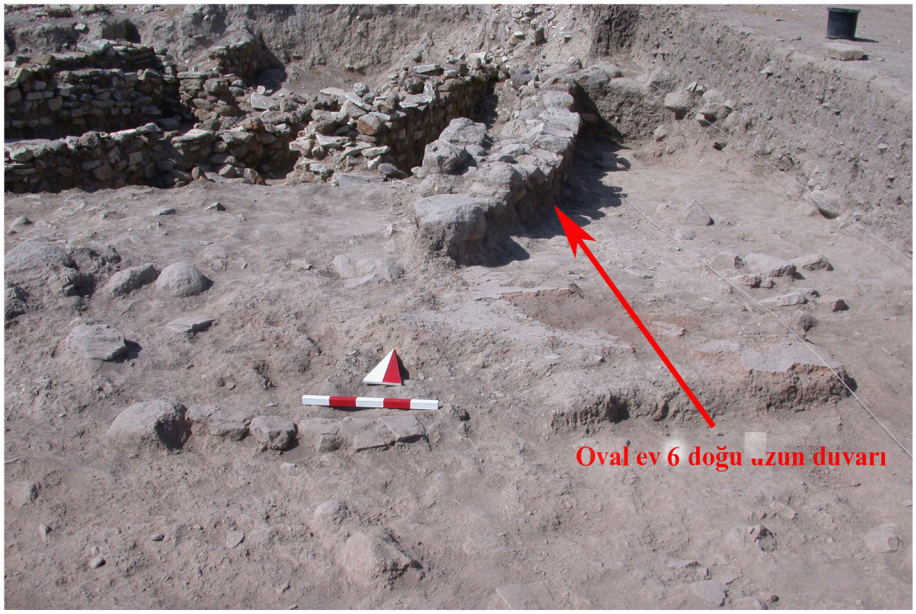

a

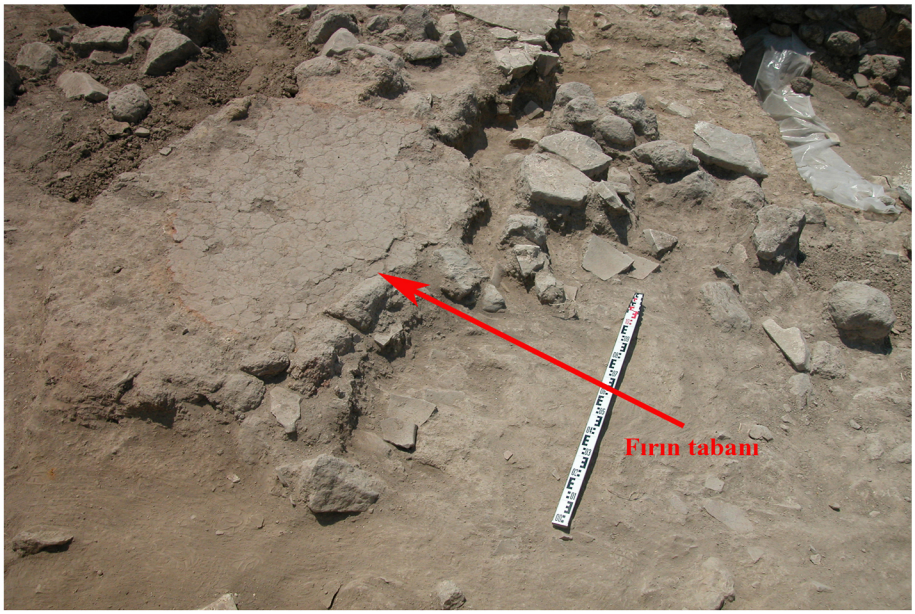

b

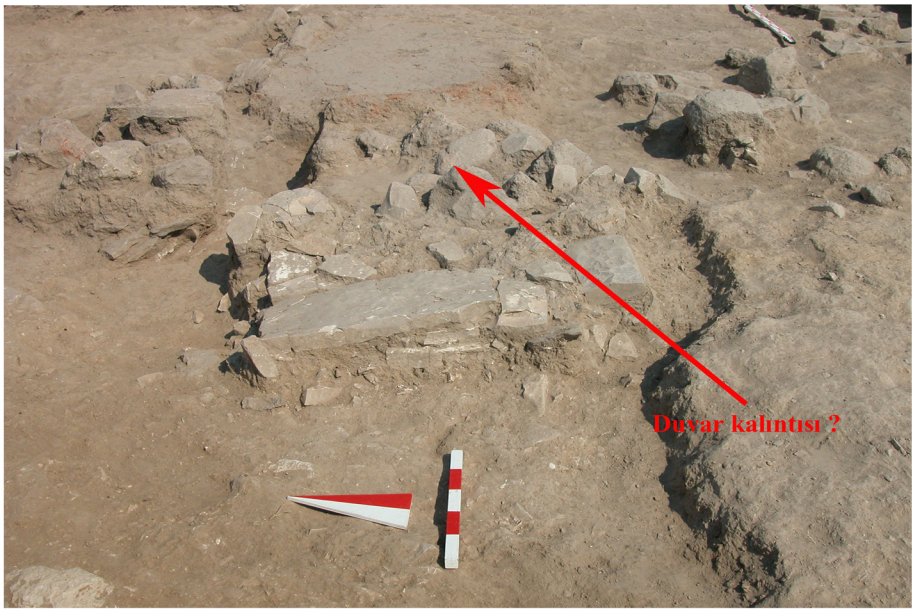

c

a

b

c

a

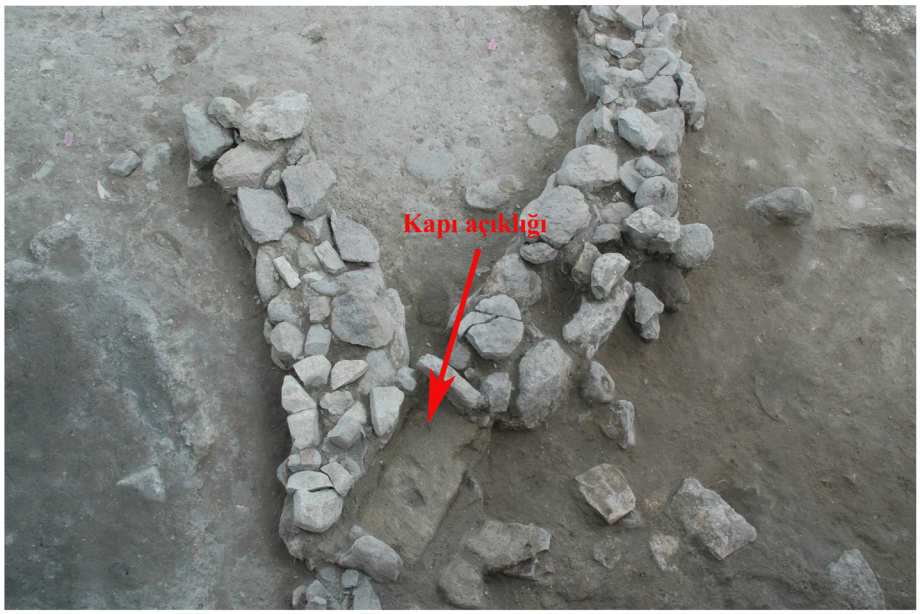

b

c

a

b

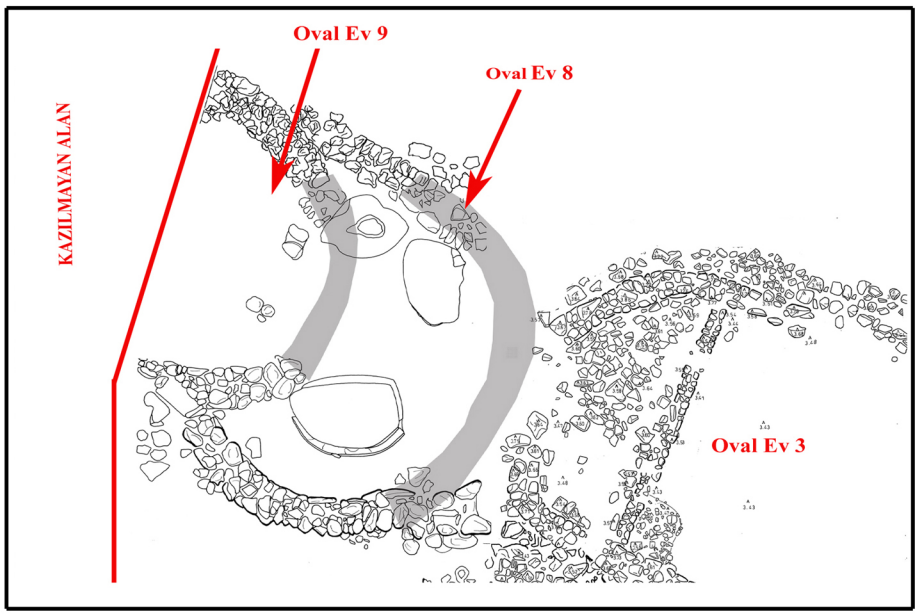

c

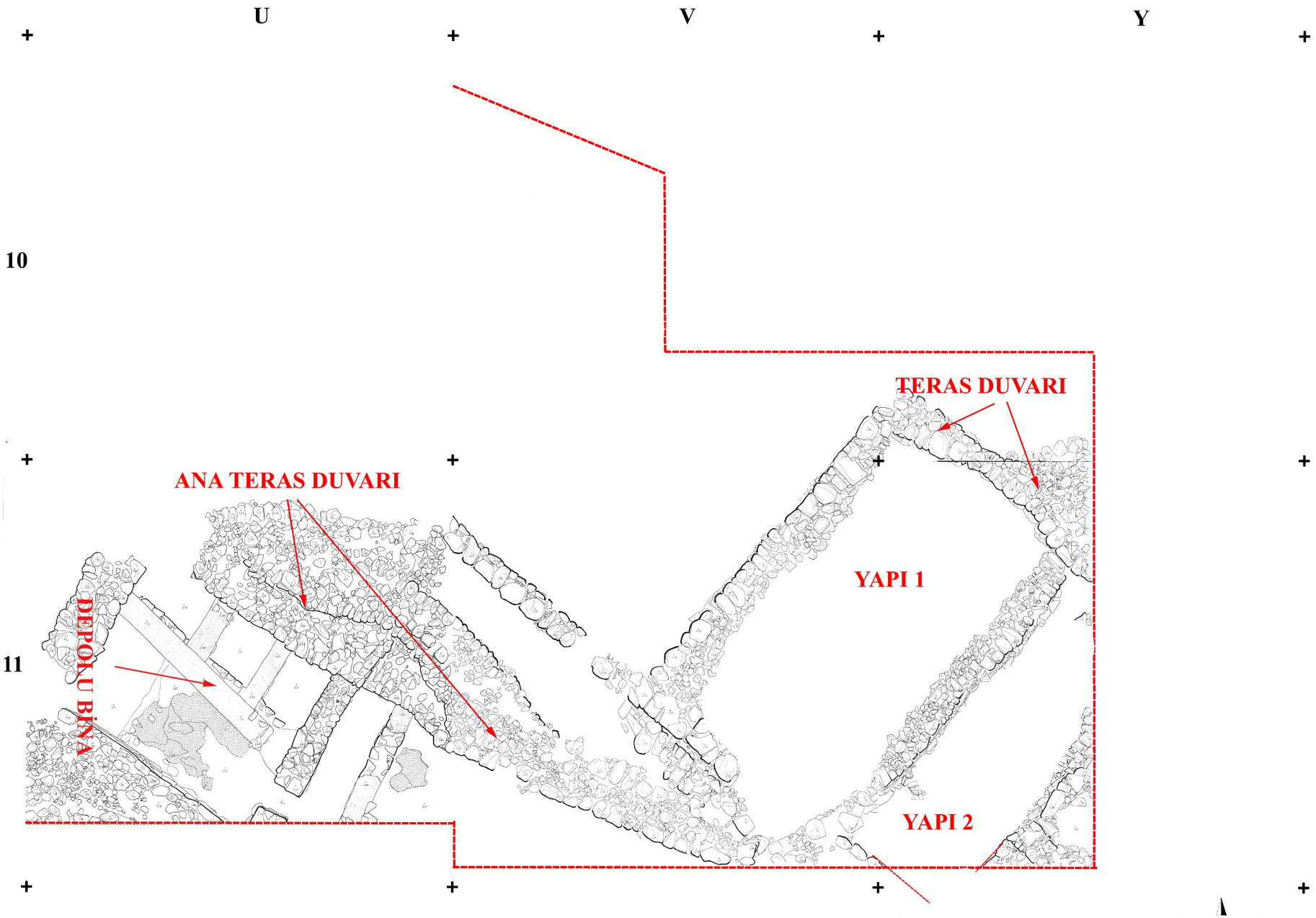
U
V
Y
10
11
TERAS DUVARI
ANA TERAS DUVARI
YAPI 1
YAPI 2
DEPOLU BİNA

LEVHA 14

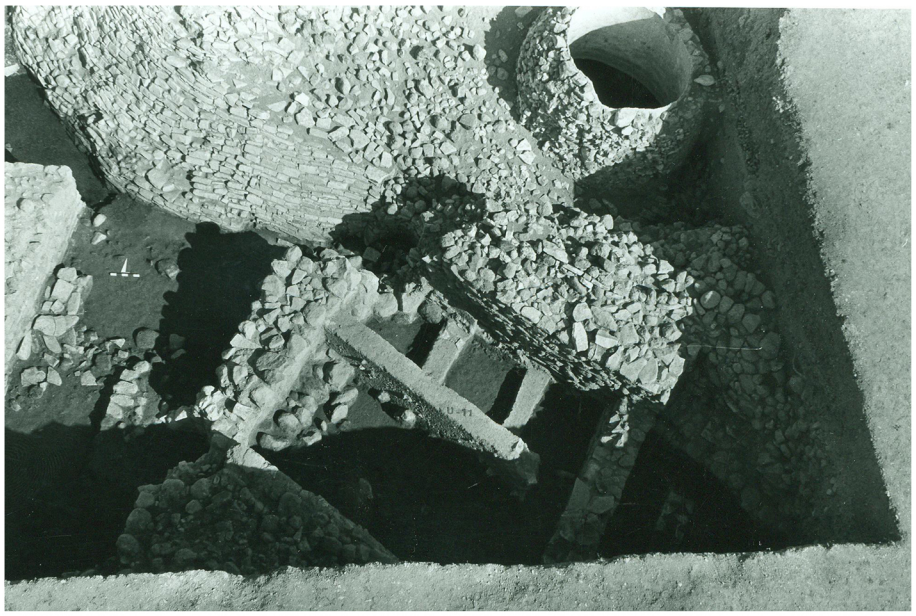

a

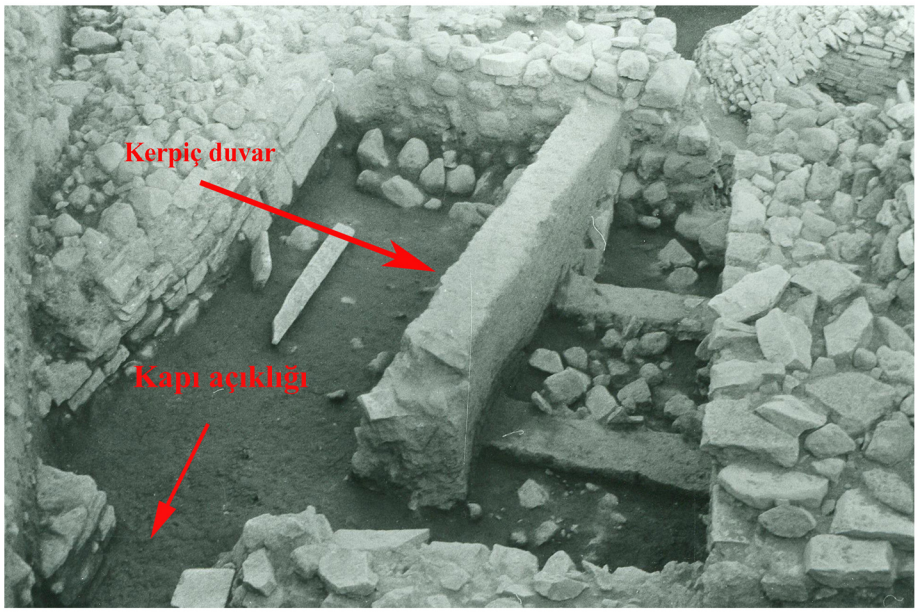

b

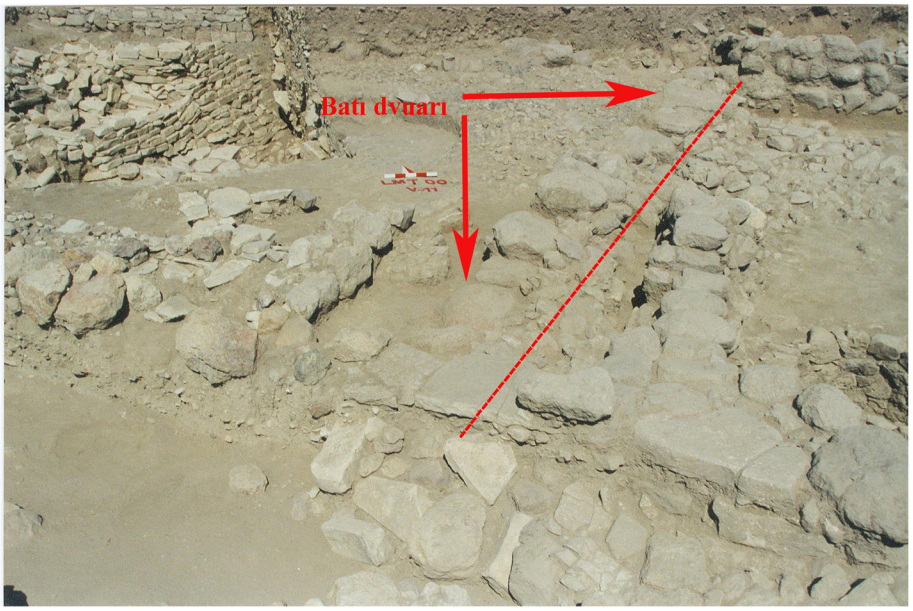

c

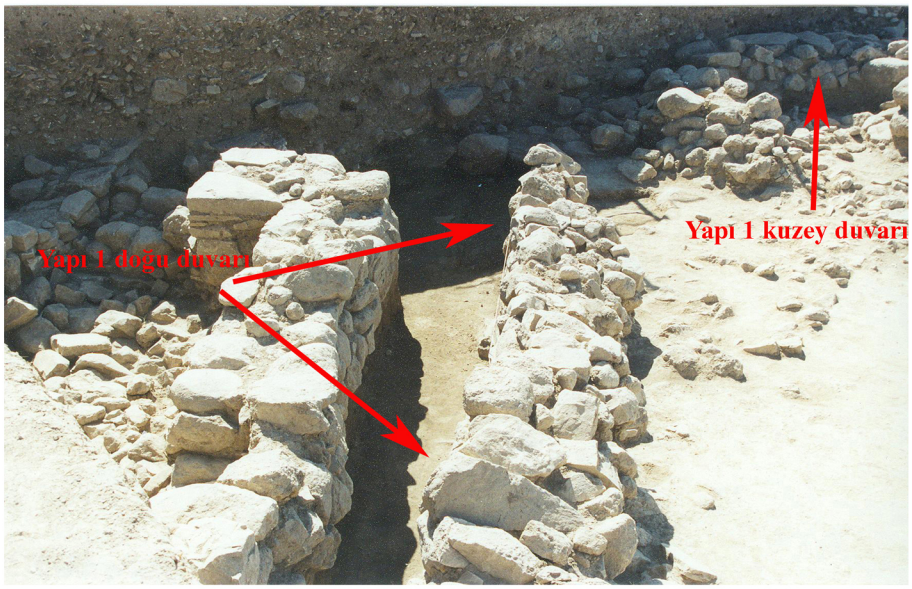
Yapı 1 doğu duvarı
Yapı 1 kuzey duvarı

a

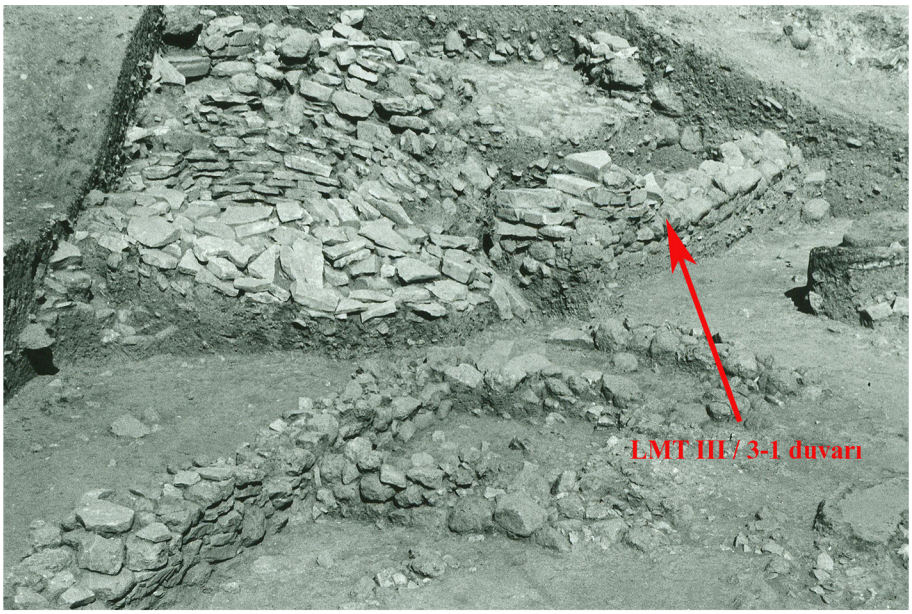
LMT III/ 3-1 duvarı

b

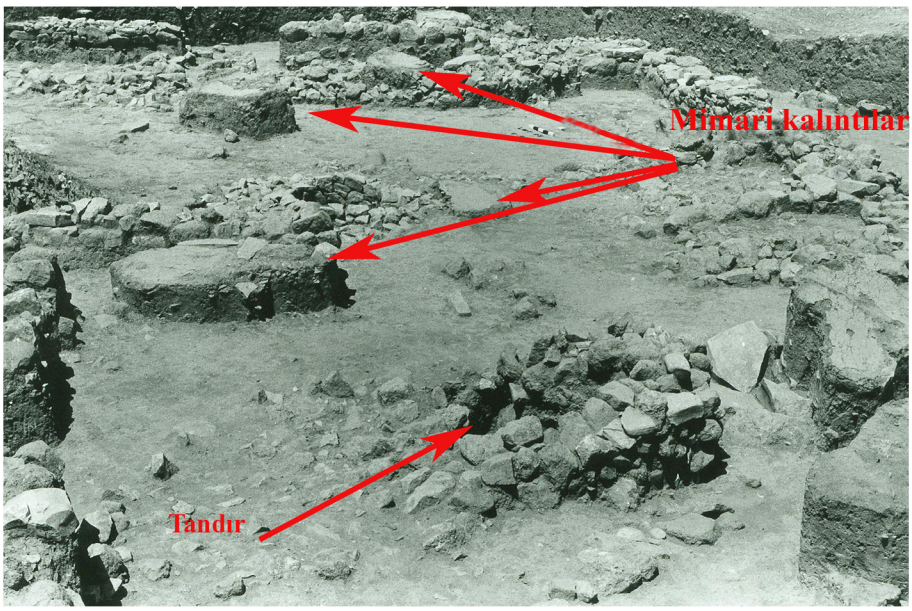
Mimari kalıntılar
Tandır

c

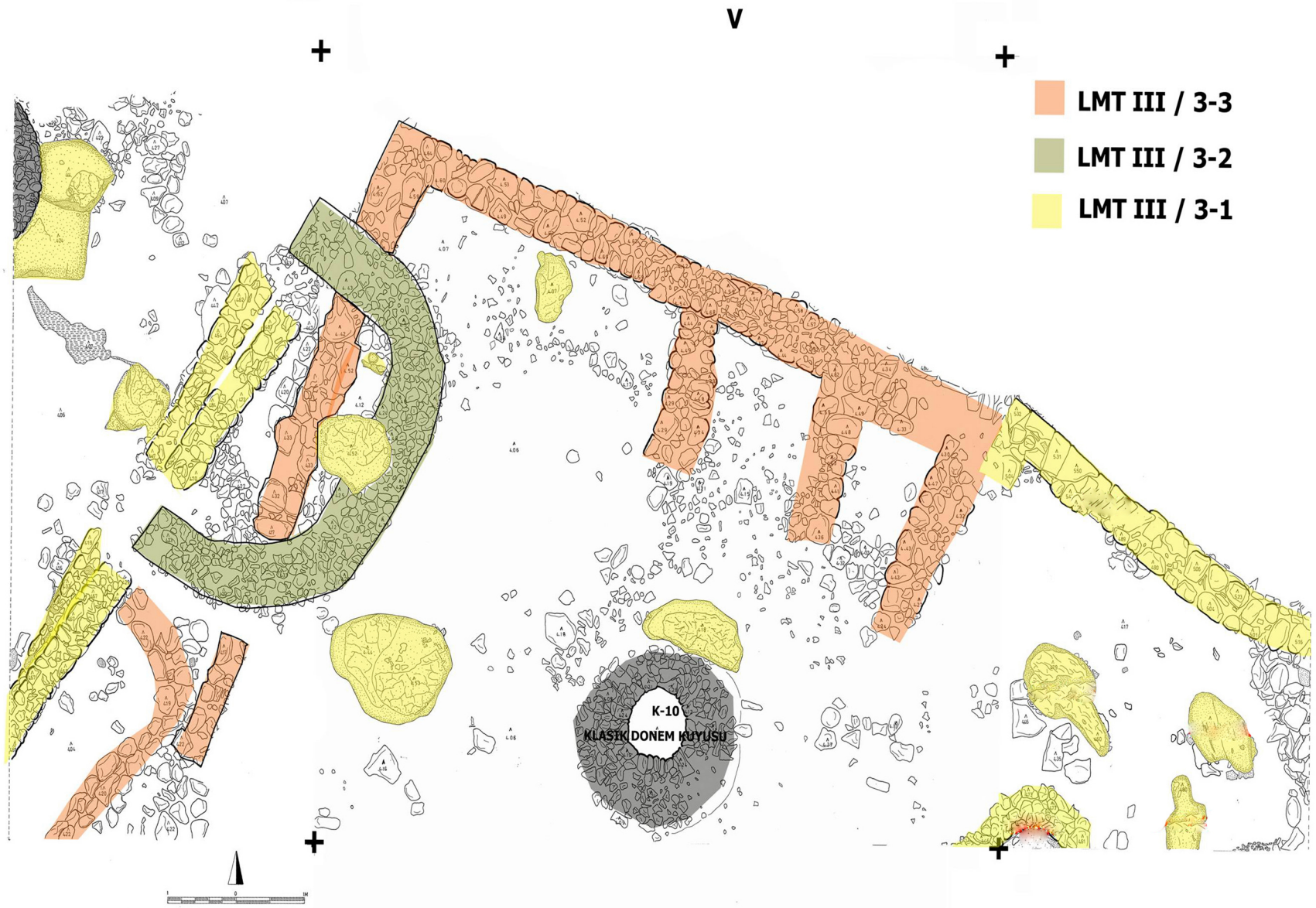

LEVHA 17

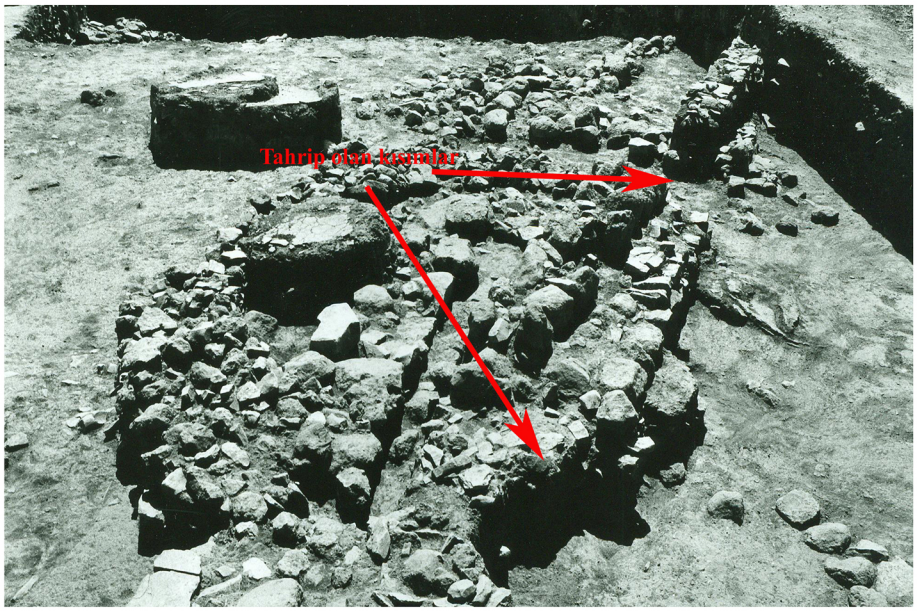
Tahrip olan kısımlar

a

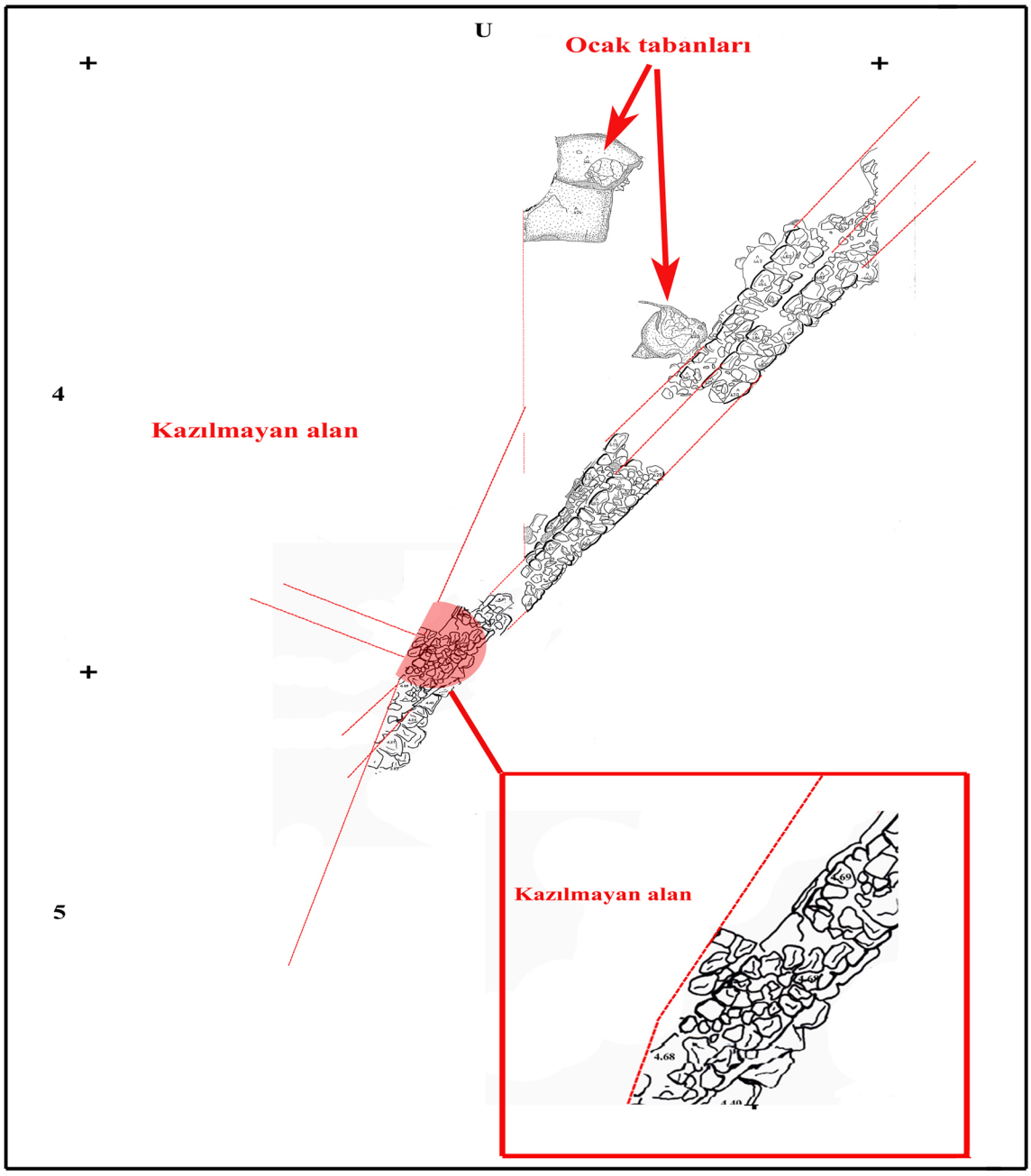
U
Ocak tabanları
4
Kazılmayan alan
5
Kazılmayan alan

b

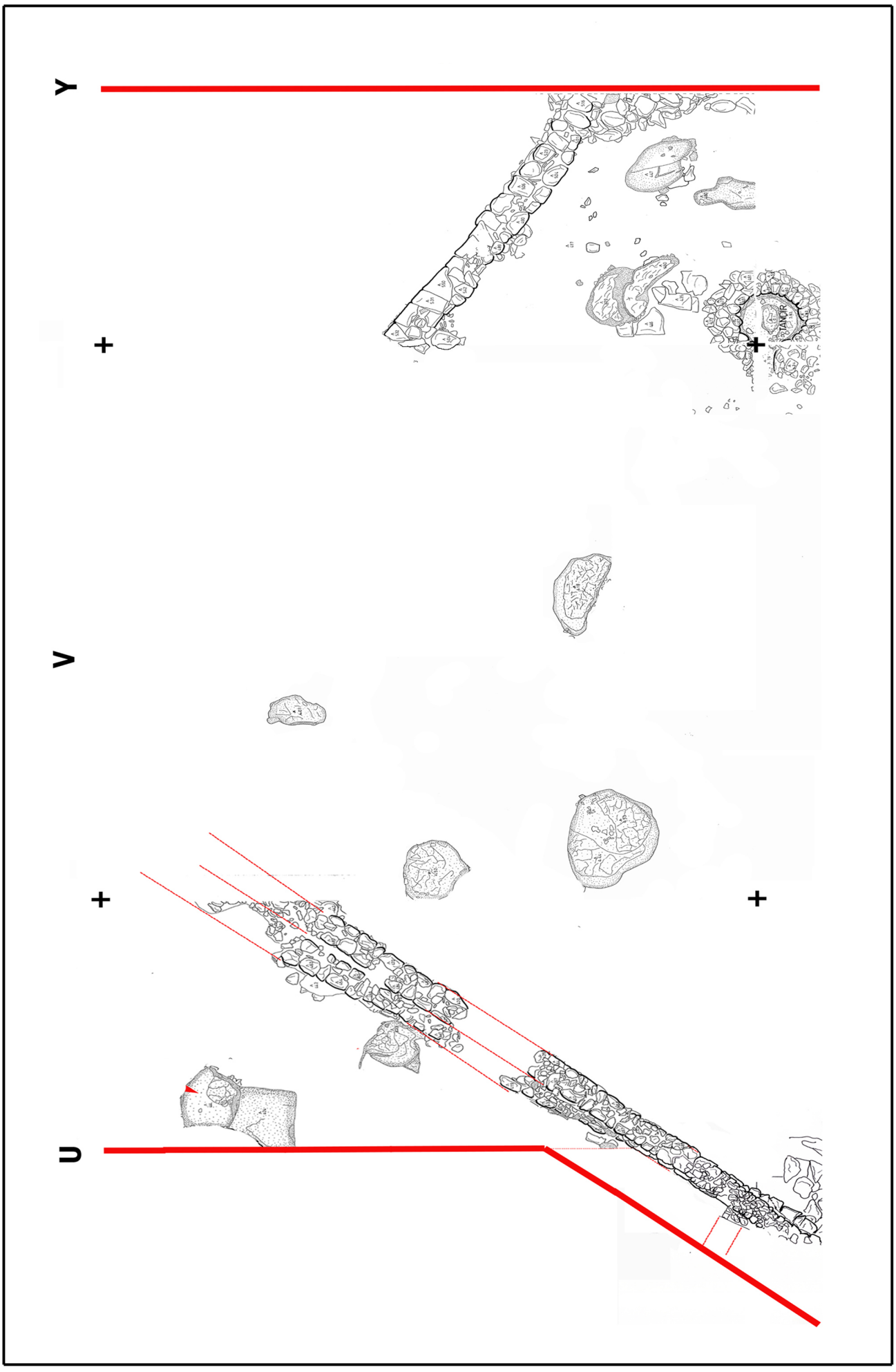
Y
+
+
V
+
+
U

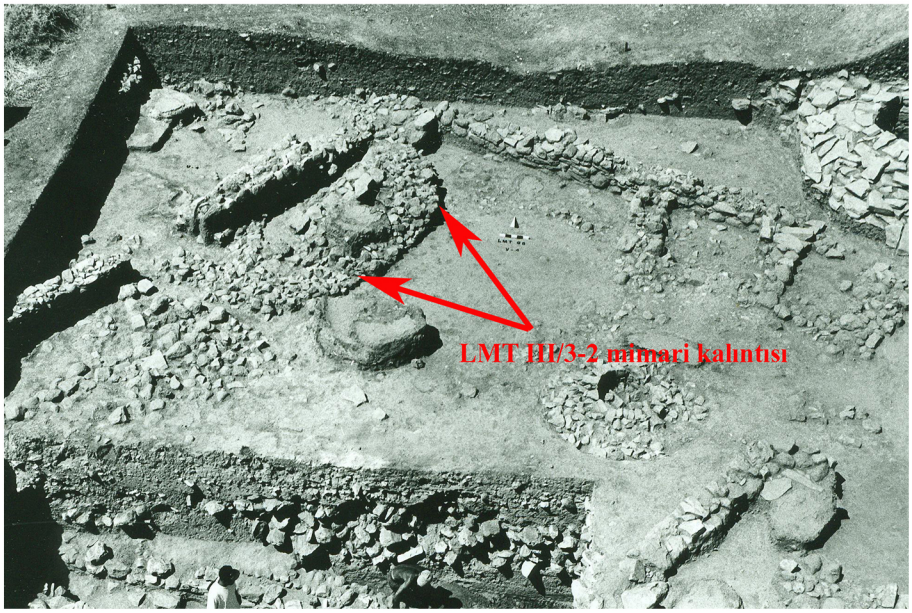

a

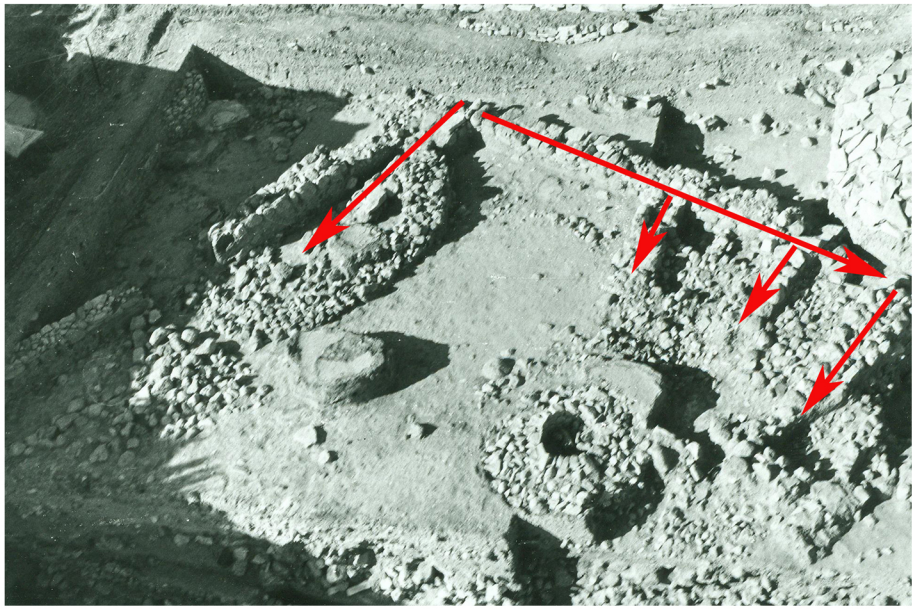

b

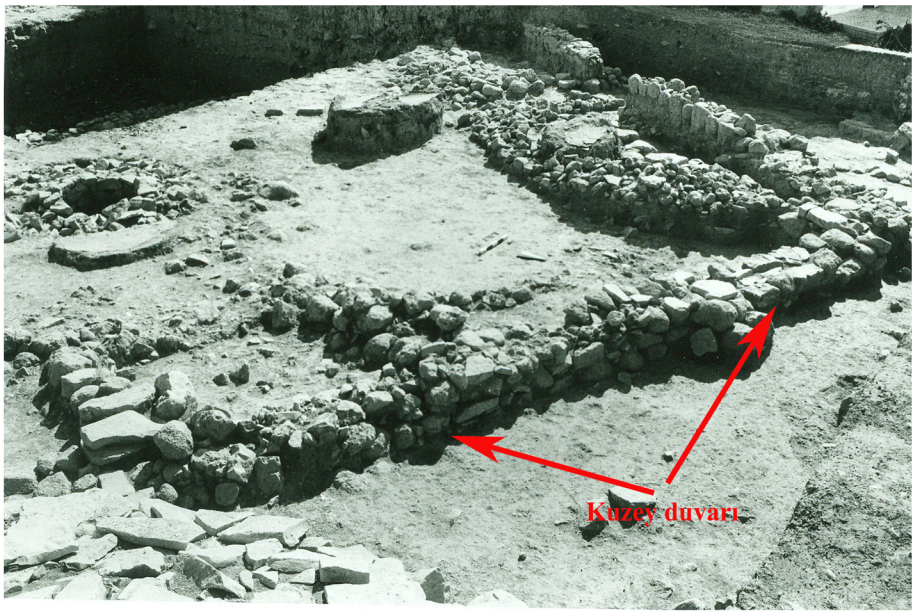

c

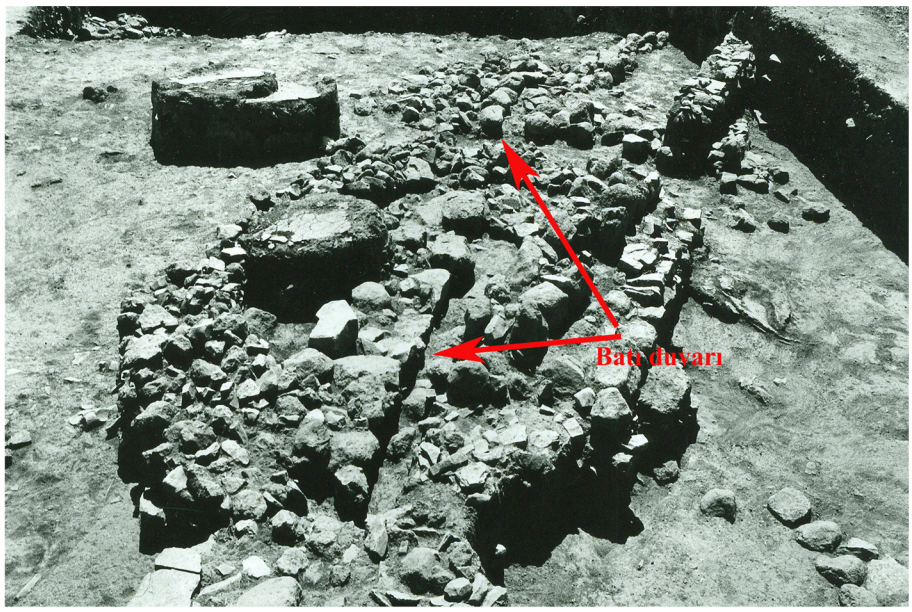
Batı duvarı

a

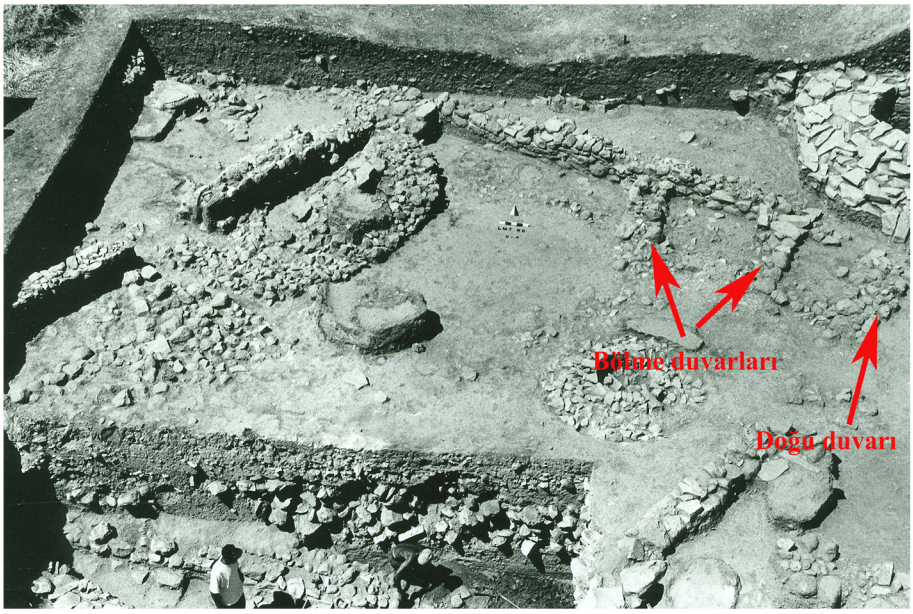
Bölme duvarları
Doğu duvarı

b

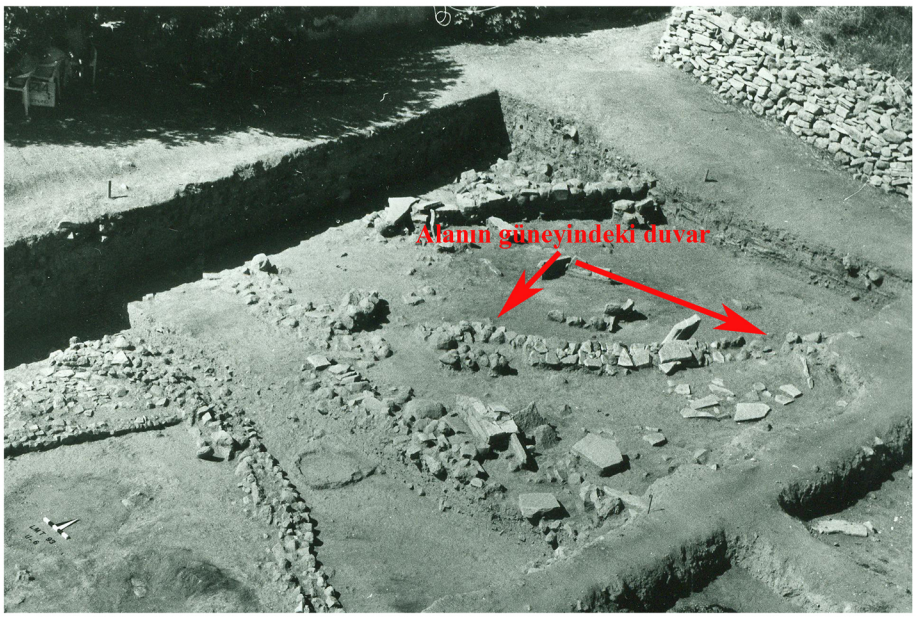
Alanın güneyindeki duvar

c

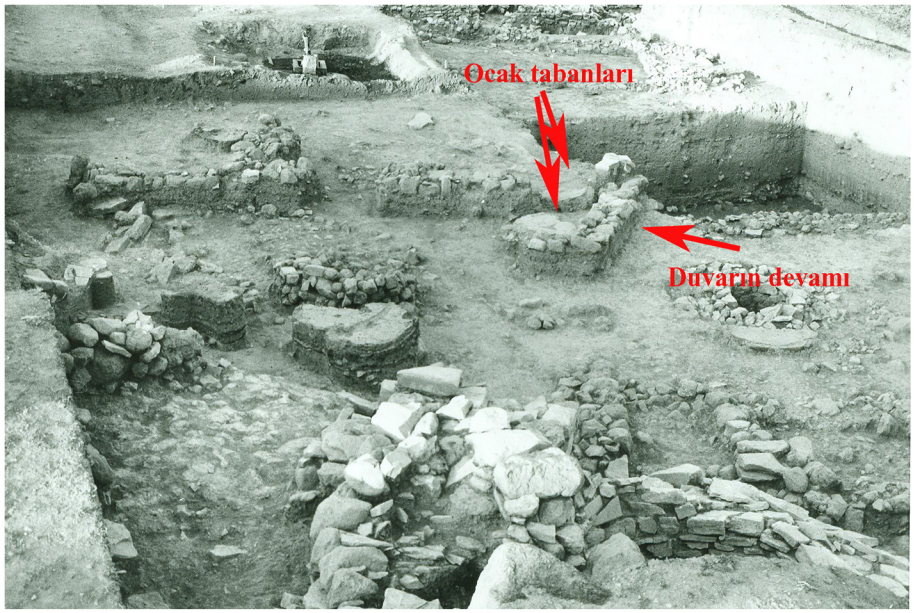

a

b

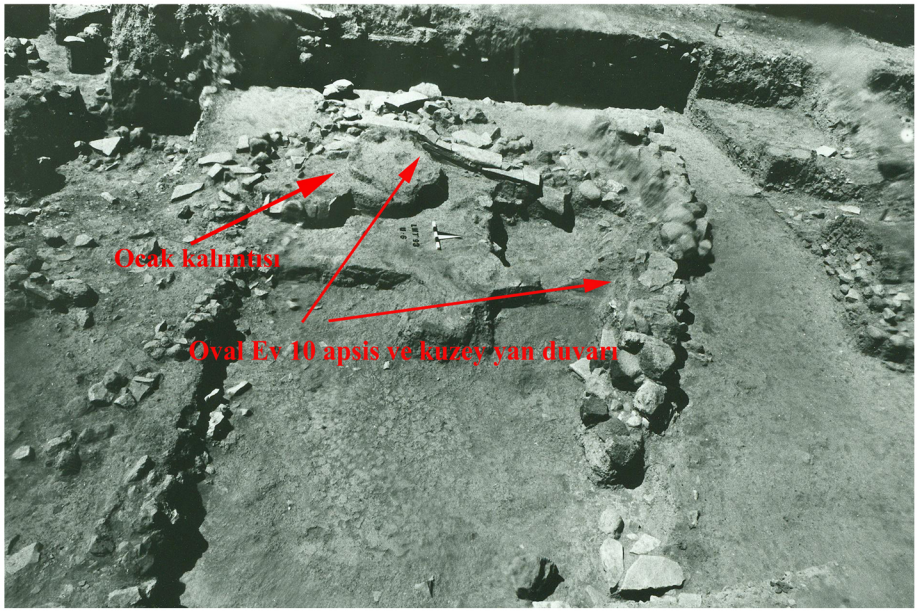
Ocak kalıntısı
Oval Ev 10 apsis ve kuzey yan duvarı

a

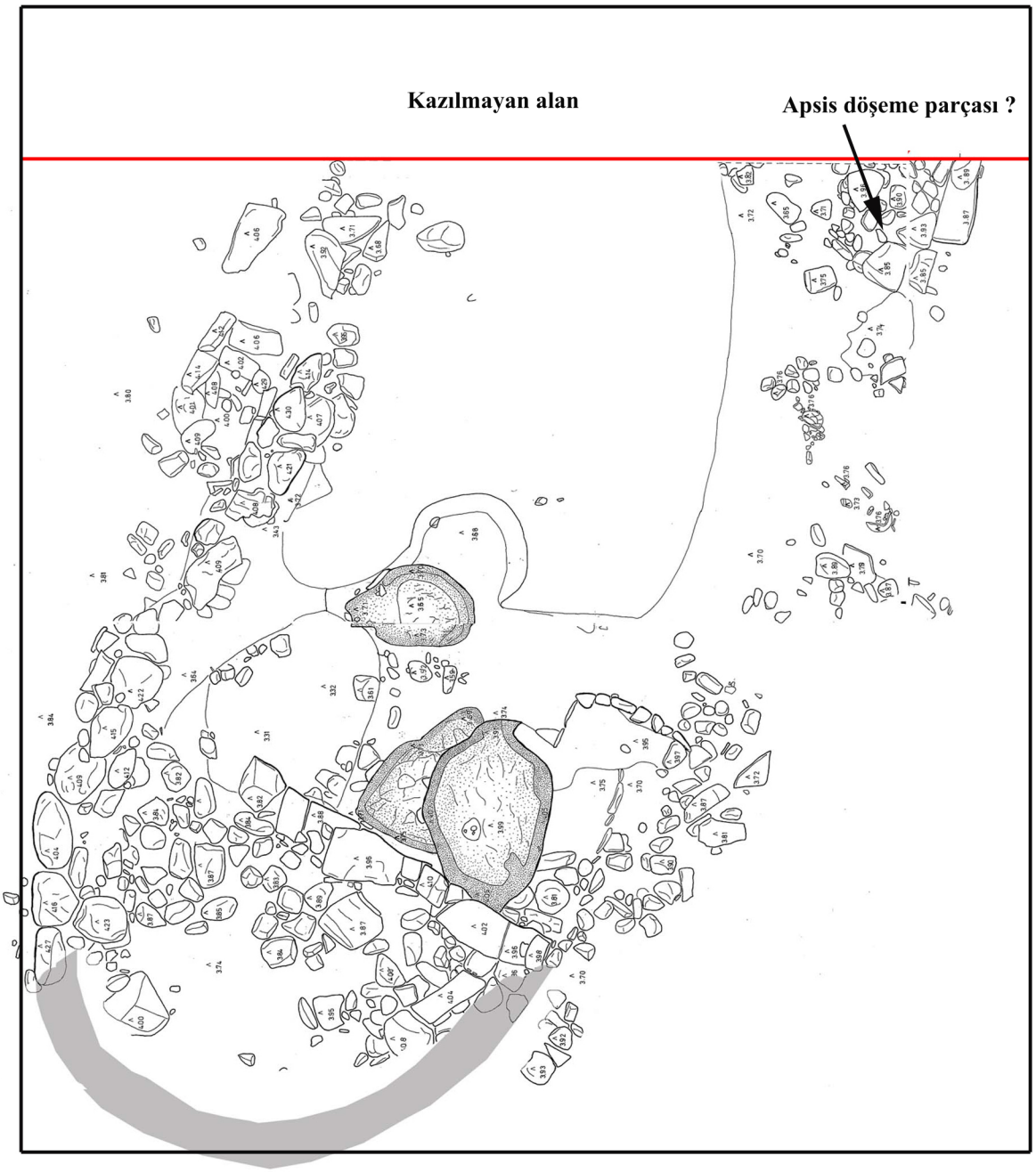
Kazılmayan alan
Apsis döşeme parçası ?

b

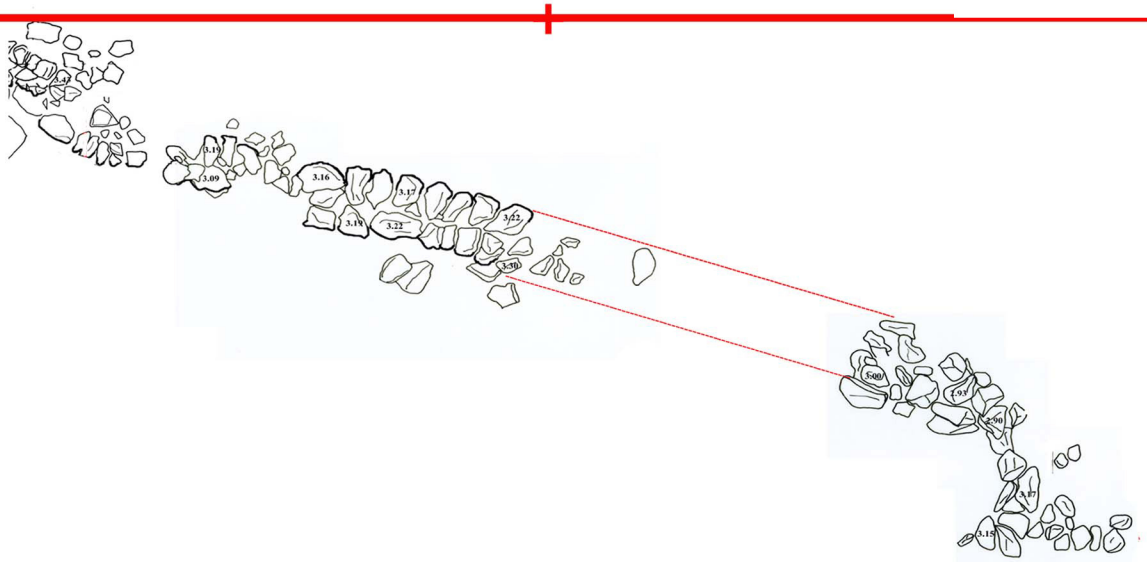

LMT III / 4

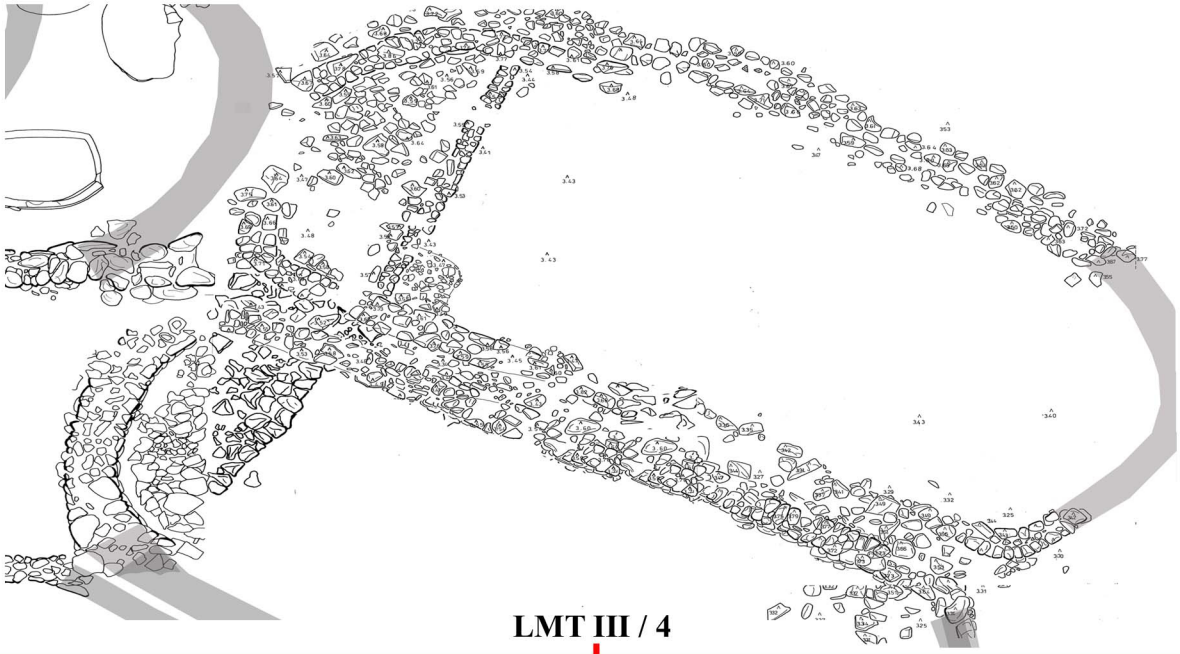

LMT III / 4

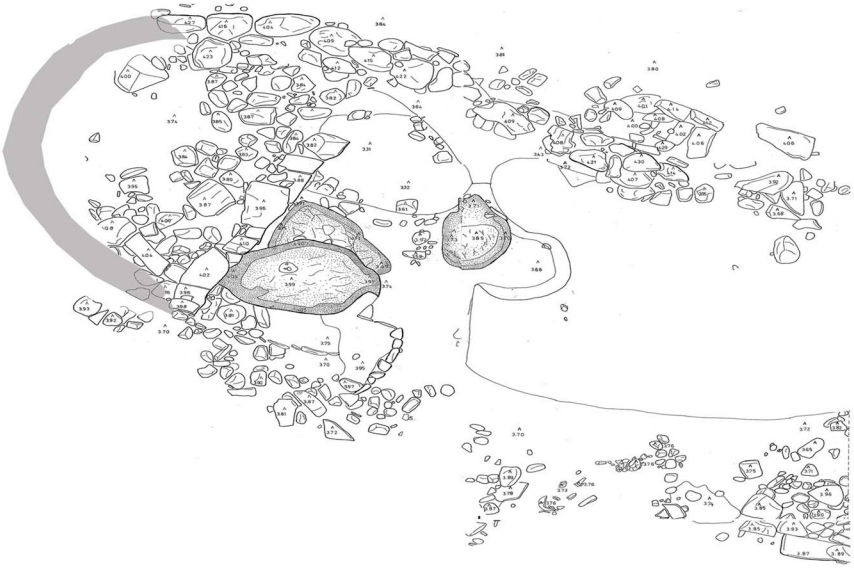

LMT III / 3

U-6/V-6 alanı oval evler dizisi

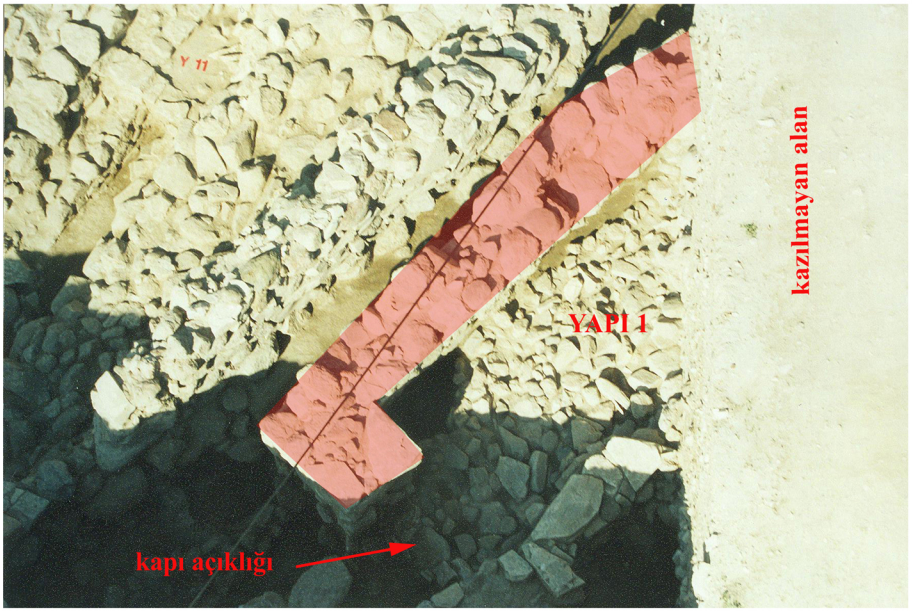

a

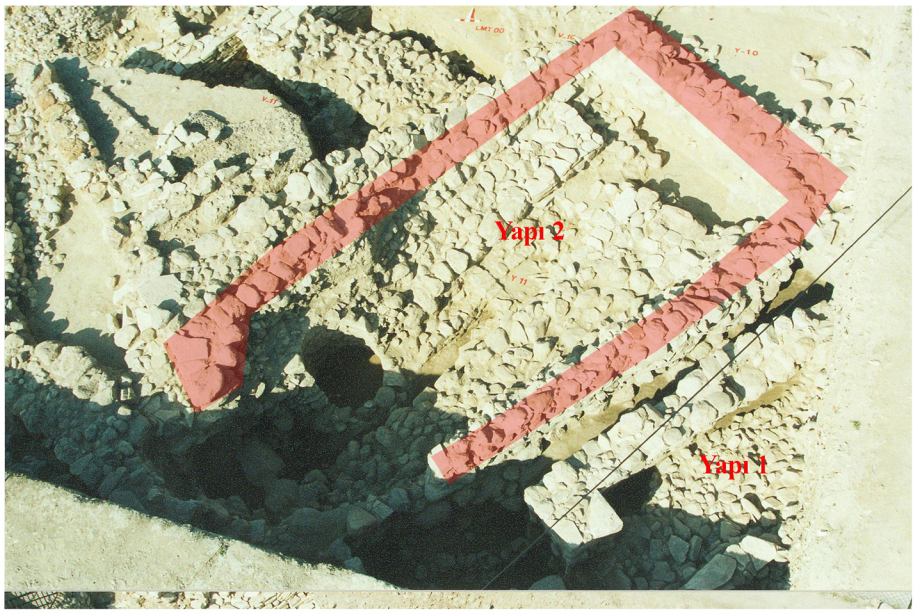

b

c

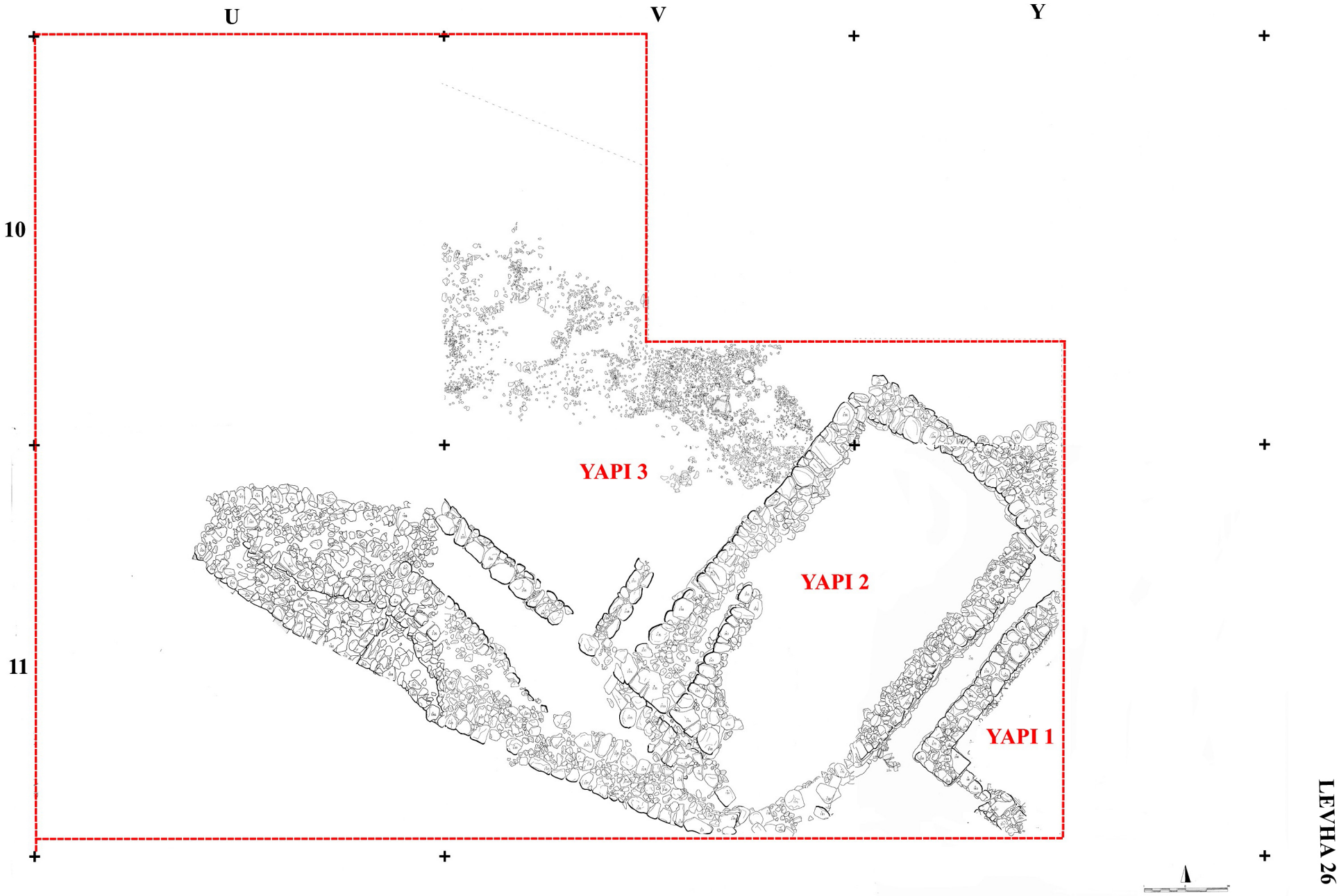
U
V
Y
10
11
YAPI 3
YAPI 2
YAPI 1
LEVHA 26

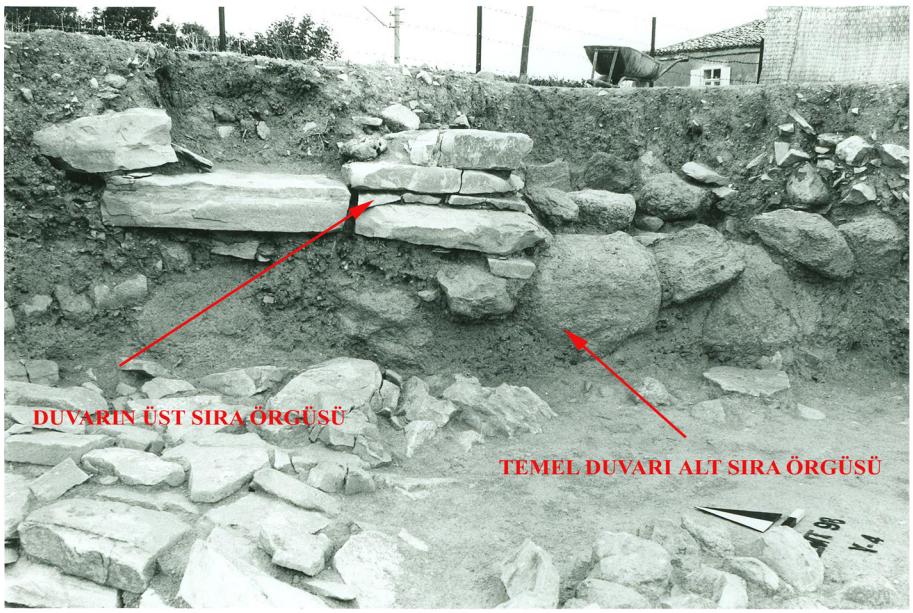
DUVARIN ÜST SIRA ÖRGÜSÜ
TEMEL DUVARI ALT SIRA ÖRGÜSÜ

a

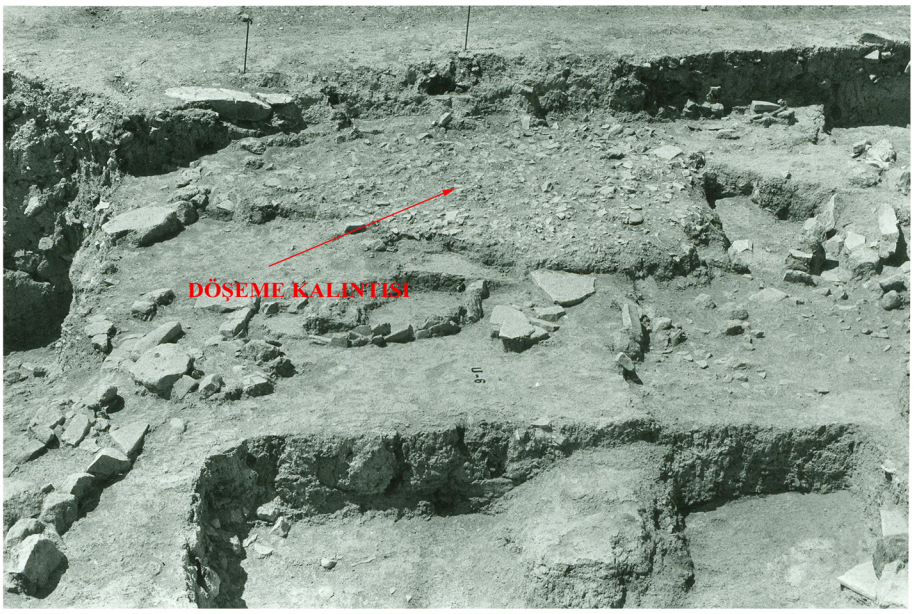
DÖŞEME KALINTISI

b

c

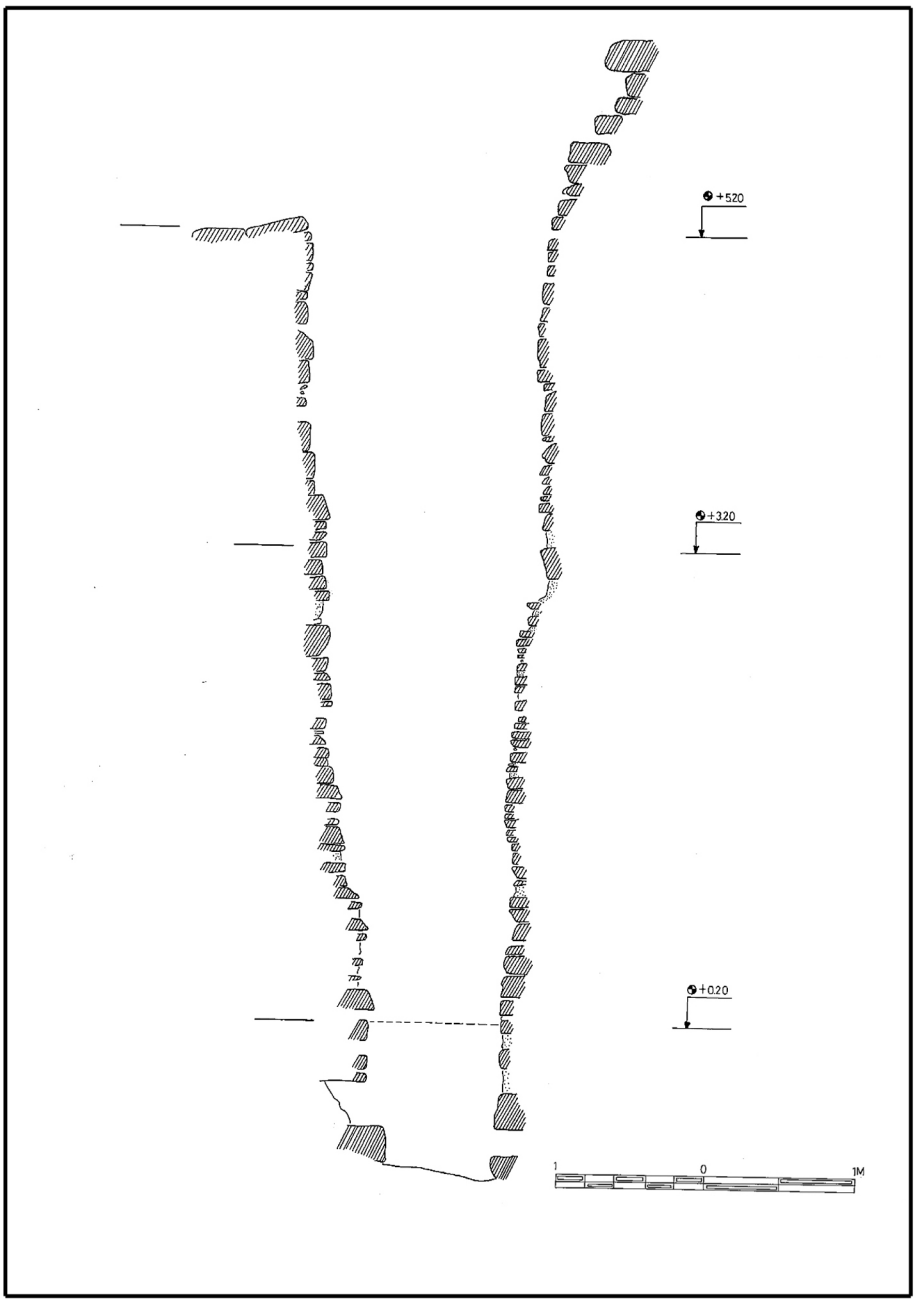

a

b

a

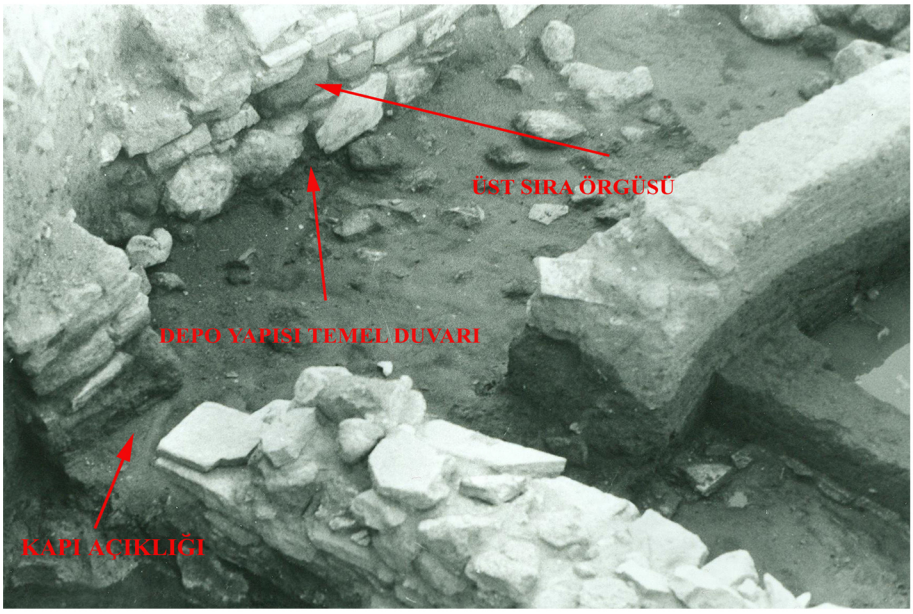
ÜST SIRA ÖRGÜSÜ
DEPO YAPISI TEMEL DUVARI
KAPI AÇIKLIĞI

b

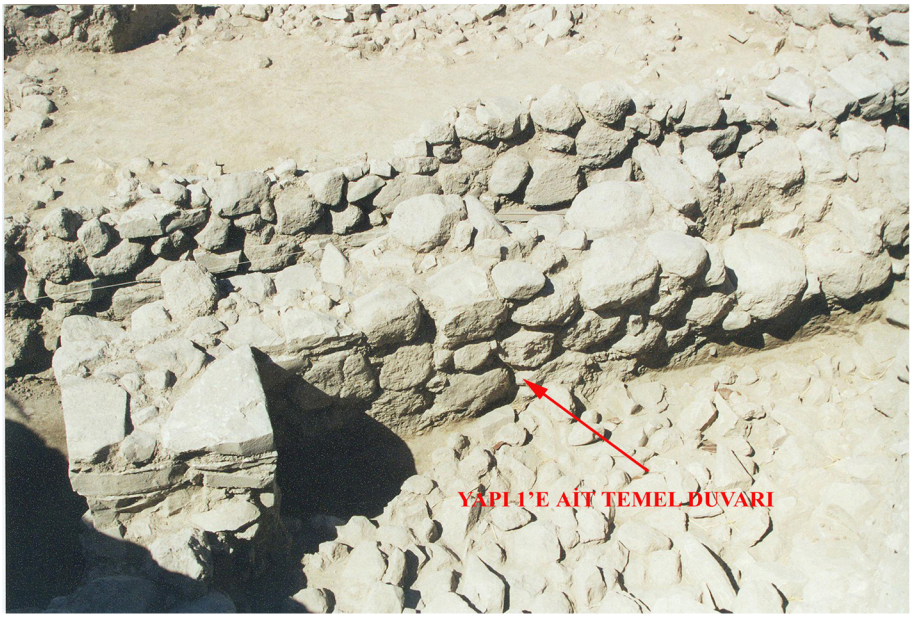
YAPI 1'E AİT TEMEL DUVARI

c

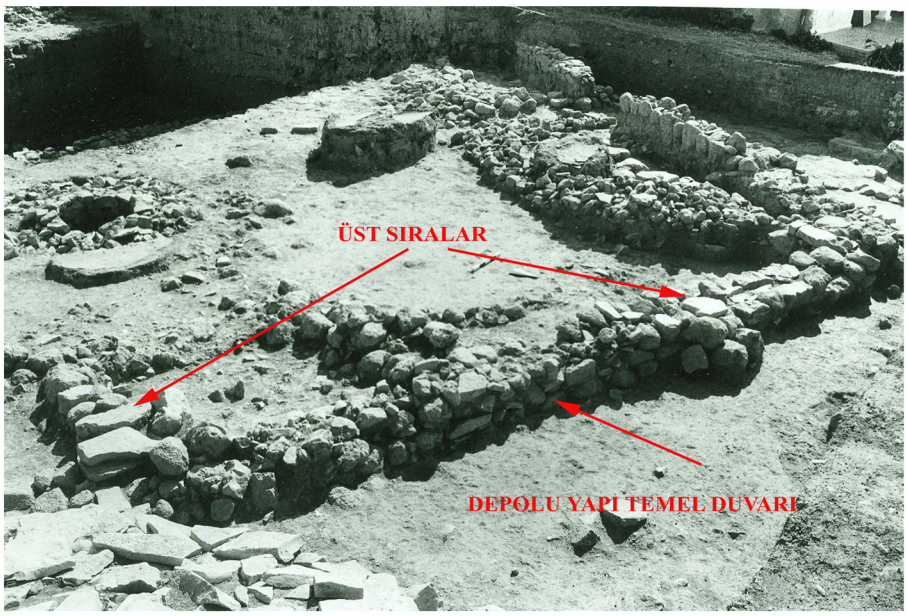
ÜST SIRALAR
DEPOLU YAPI TEMEL DUVARI

a

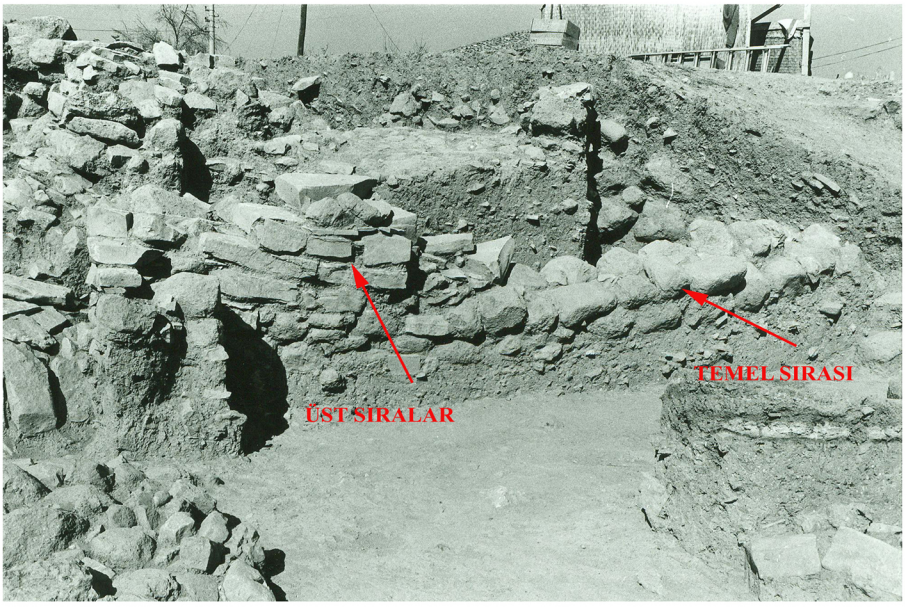
TEMEL SIRASI
ÜST SIRALAR

b

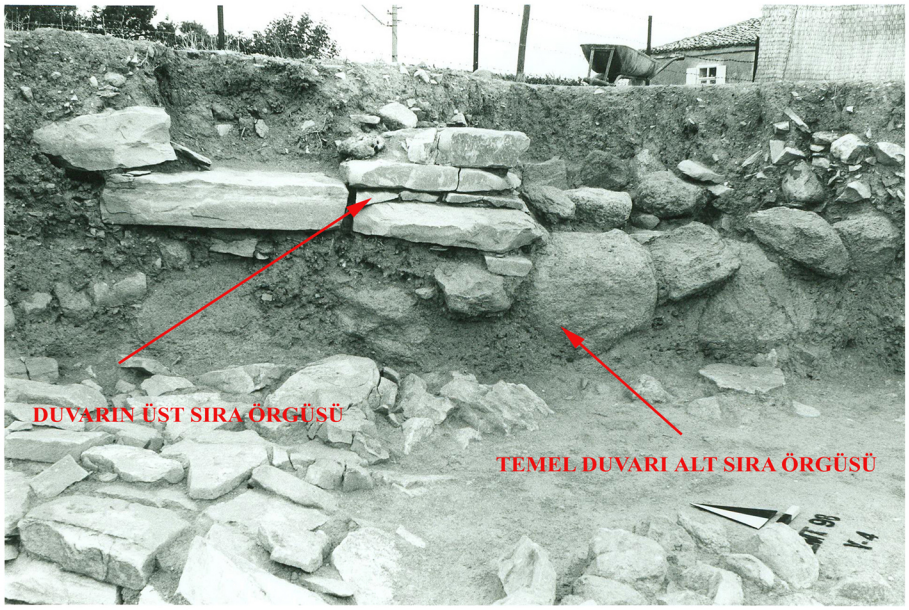
DUVARIN ÜST SIRA ÖRGÜSÜ
TEMEL DUVARI ALT SIRA ÖRGÜSÜ

c

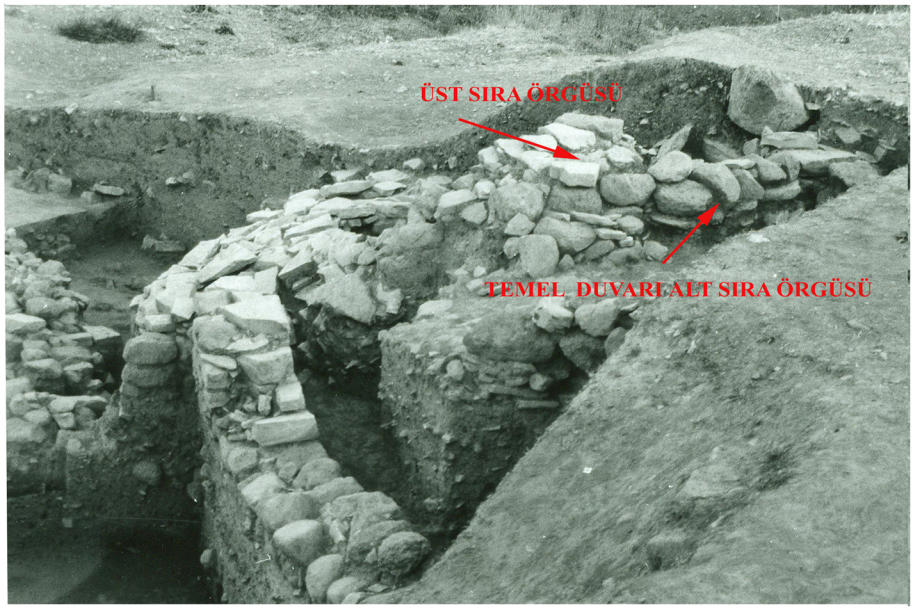
ÜST SIRA ÖRGÜSÜ
TEMEL DUVARI ALT SIRA ÖRGÜSÜ

a

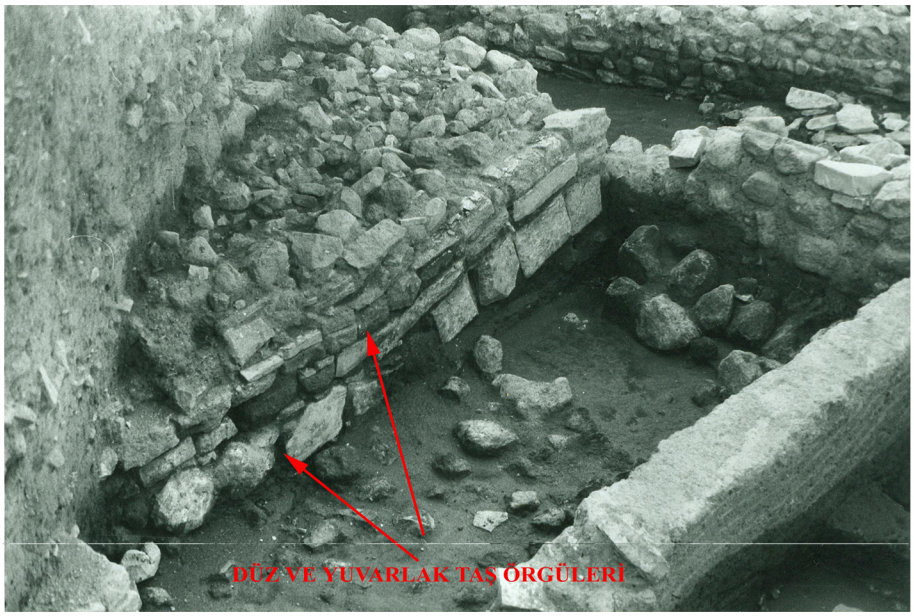
DÜZ VE YUVARLAK TAŞ ÖRGÜLERİ

b

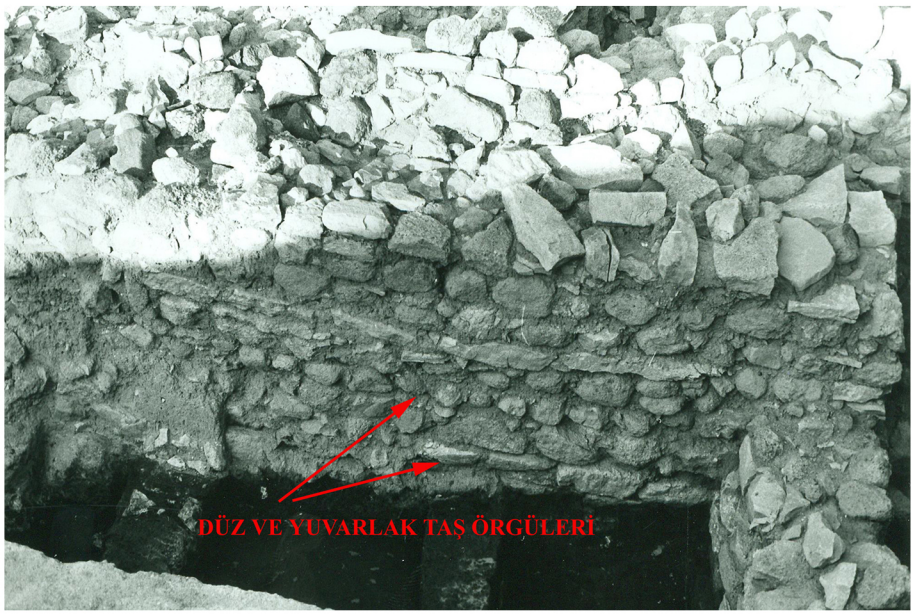
DÜZ VE YUVARLAK TAŞ ÖRGÜLERİ

c

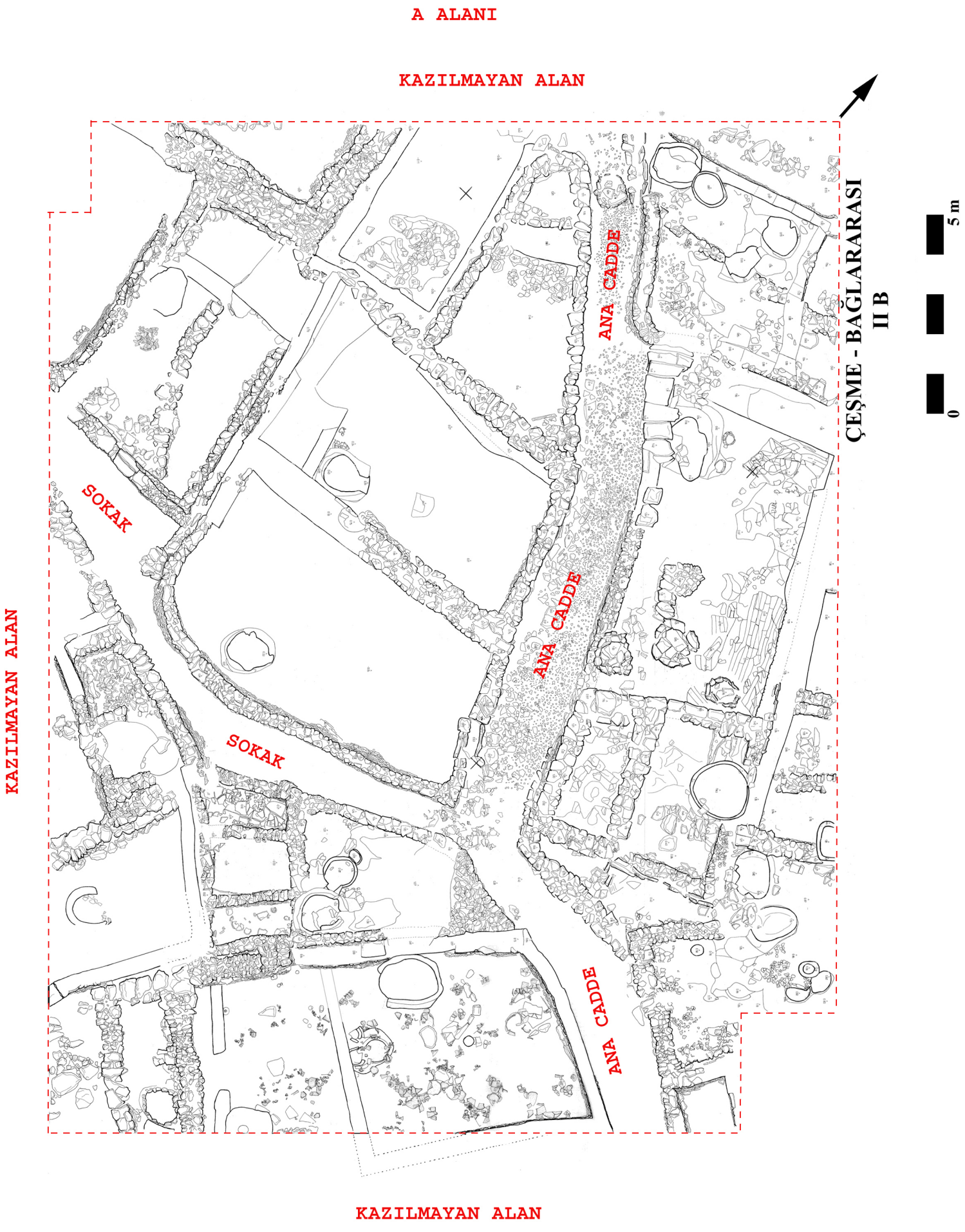
A ALANI
KAZILMAYAN ALAN
ÇEŞME - BAĞLARARASI
II B
5 m
0
ANA CADDE
ANA CADDE
ANA CADDE
SOKAK
SOKAK
KAZILMAYAN ALAN
KAZILMAYAN ALAN

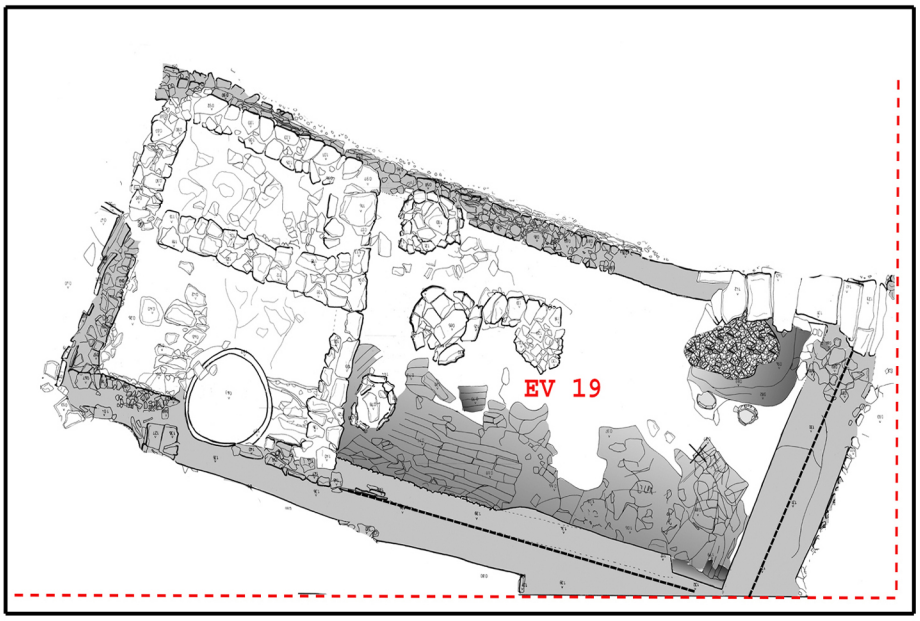

a

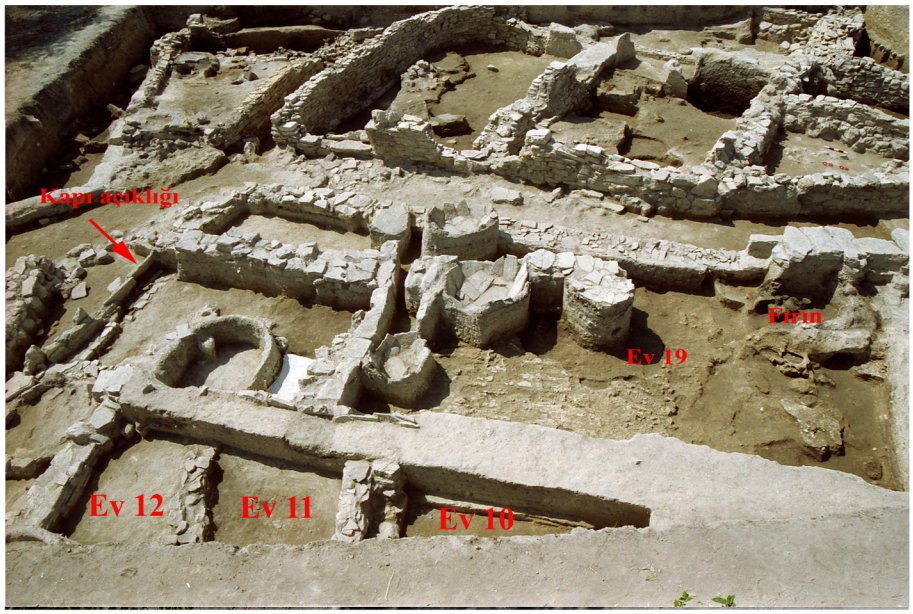

b

c

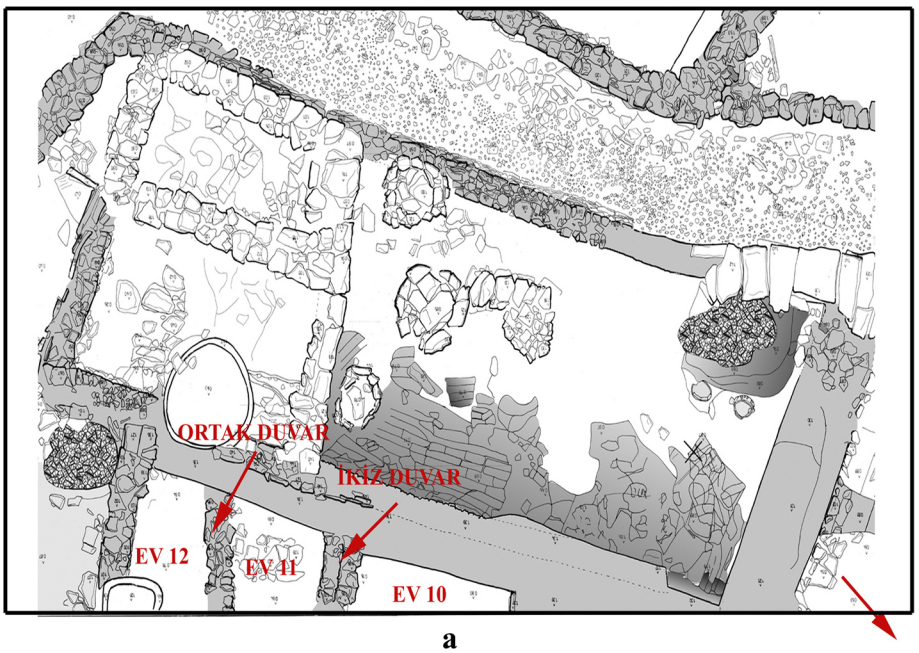
ORTAK DUVAR
İKİZ DUVAR
EV 12
EV 11
EV 10

a

EV 13
ANA CADDE

b

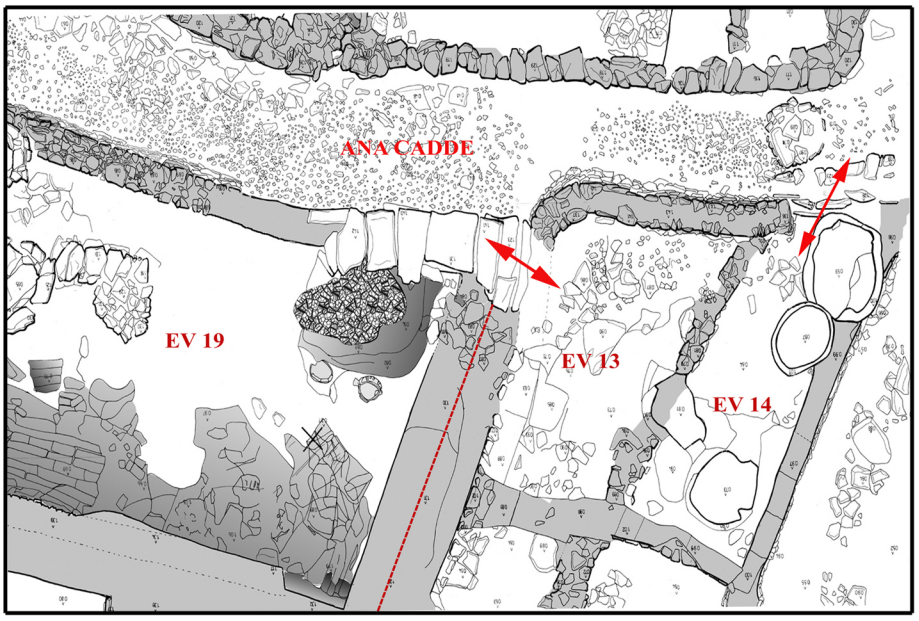
ANA CADDE
EV 19
EV 13
EV 14

c

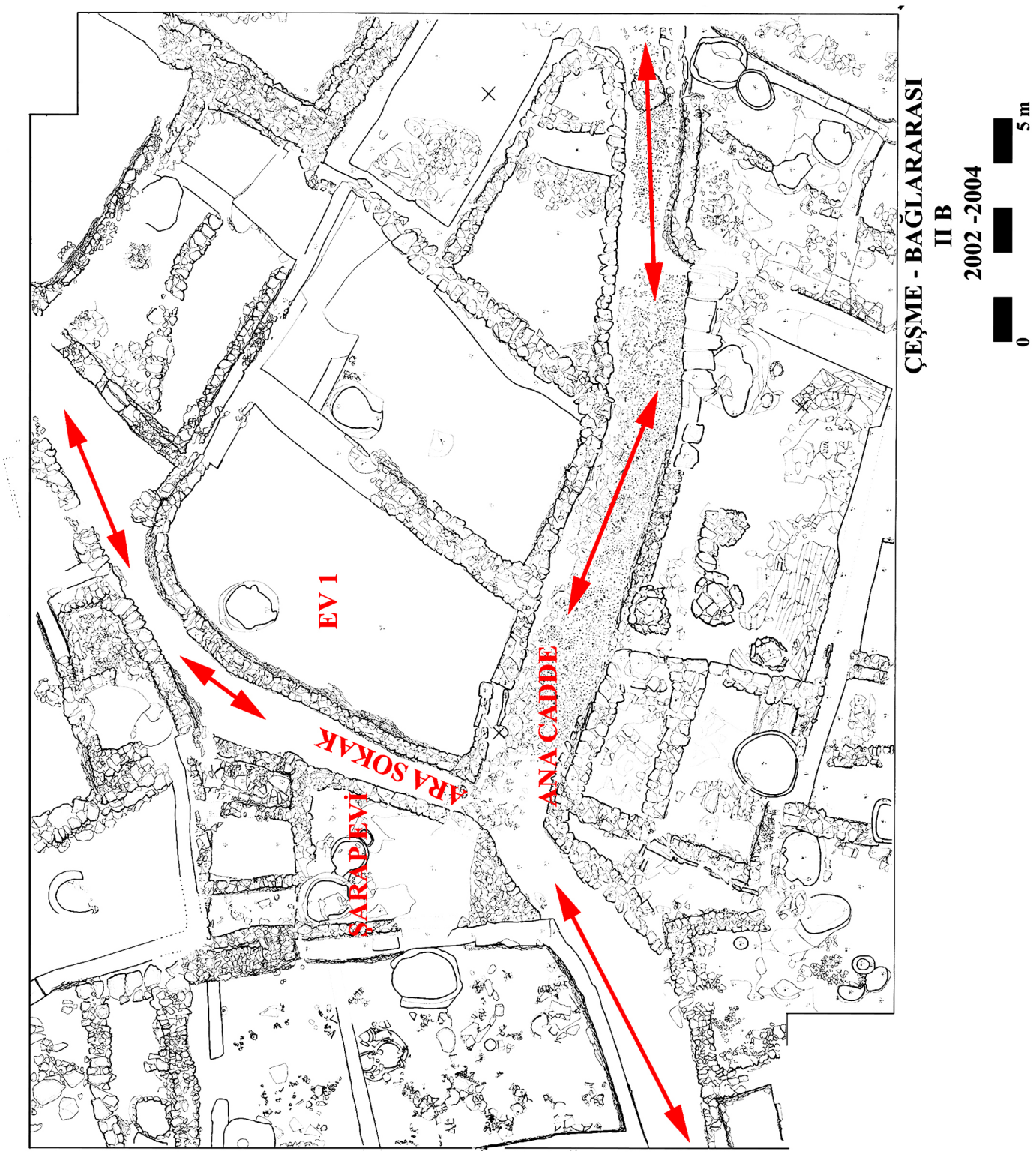

Çeşme - Bağlararası A alanı genel mimari plan çizimi

a

b

c

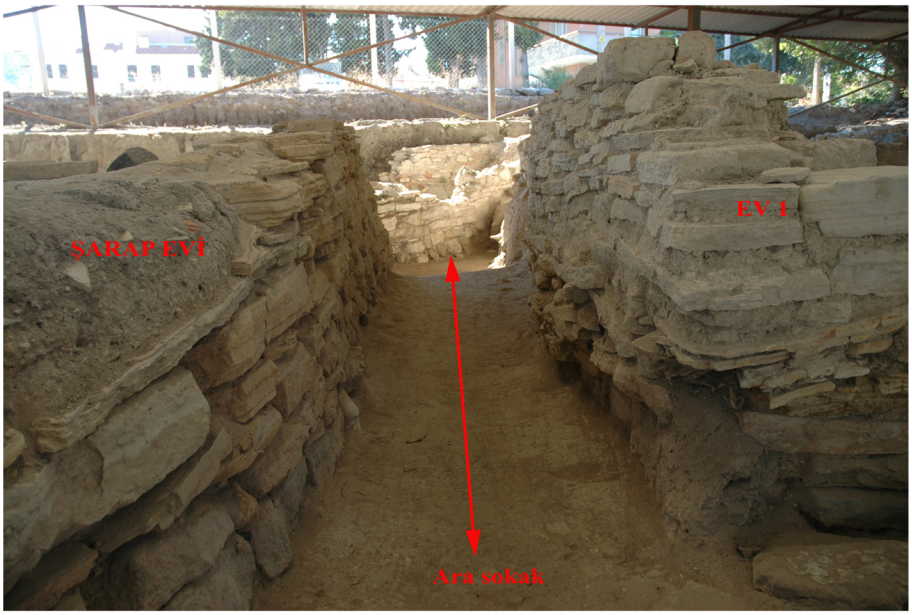

a

b

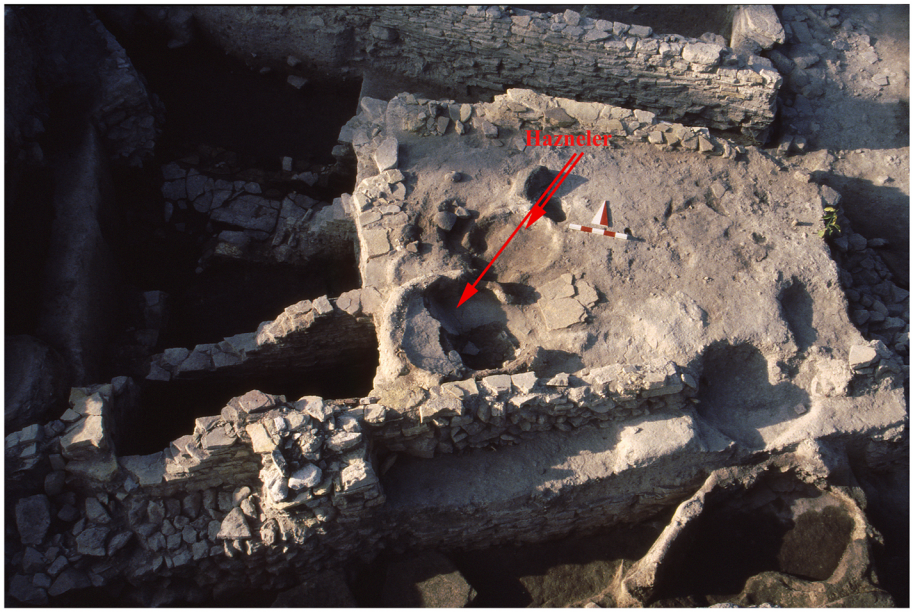

c

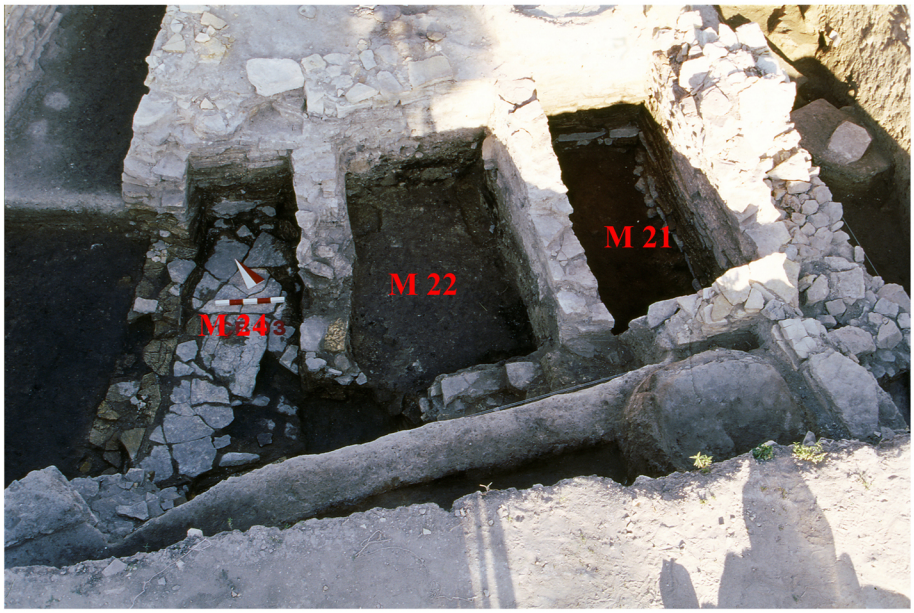
M 21
M 22
M 24

a

b

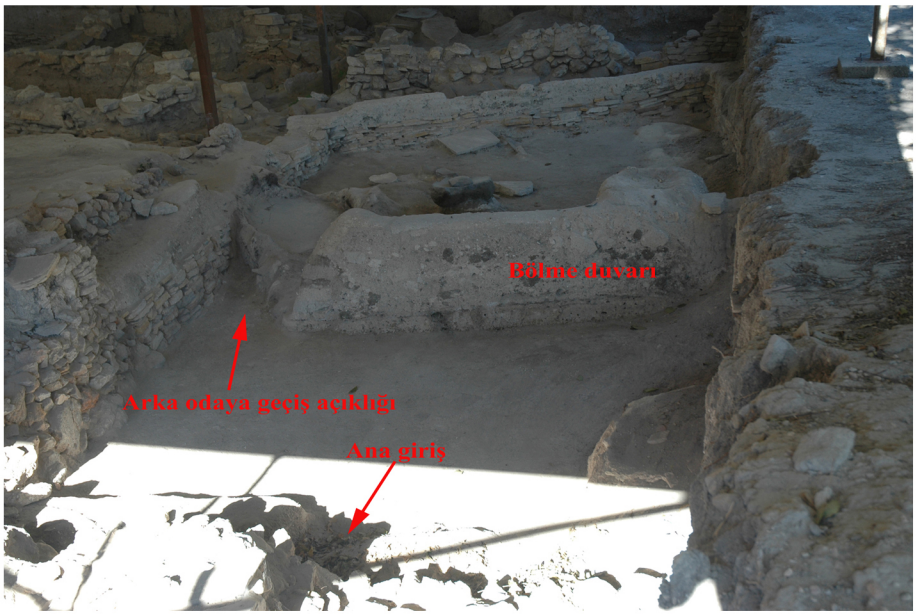
Bölme duvarı
Arka odaya geçiş açıklığı
Ana giriş

c

a

b

c

LEVHA 40

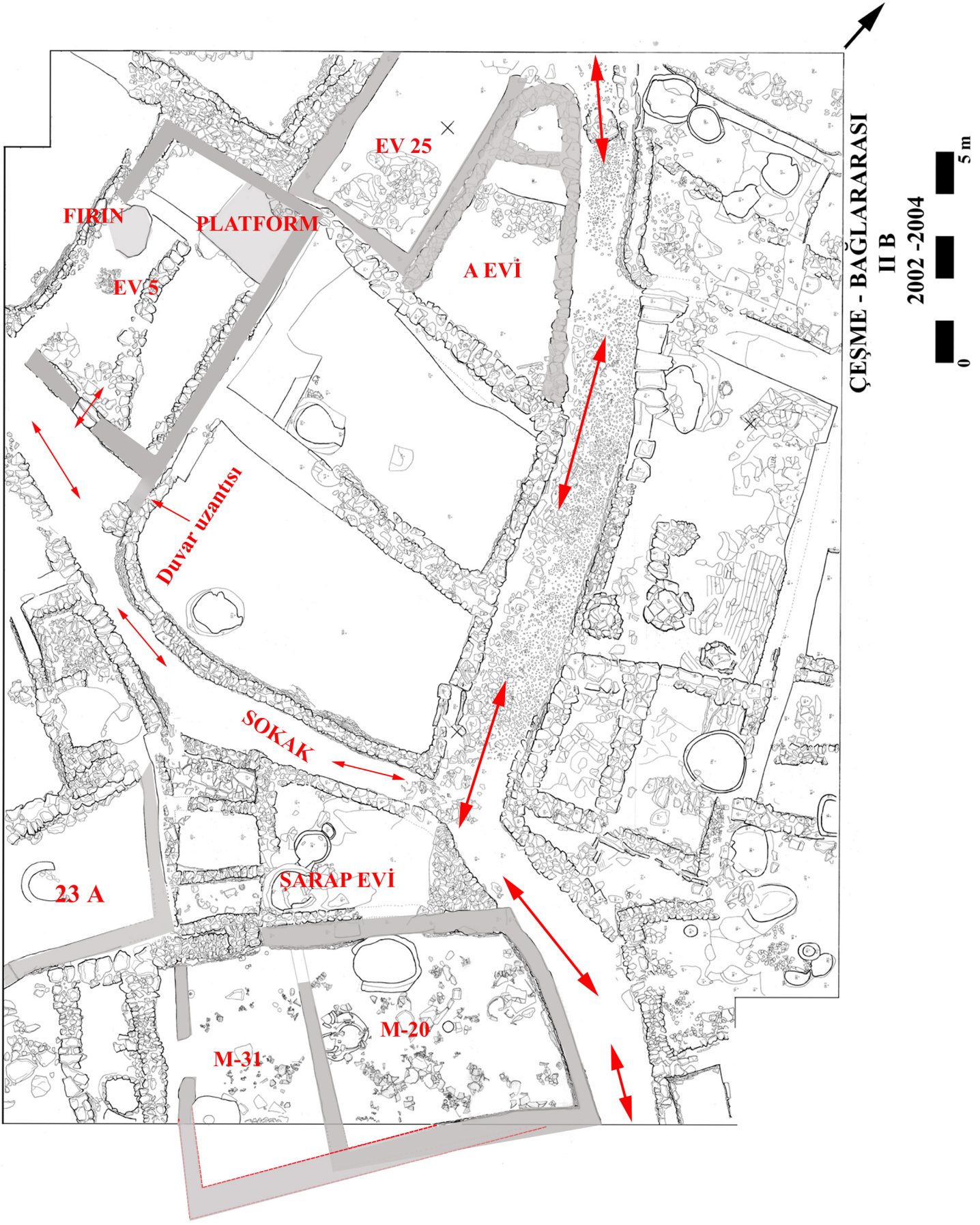
EV 25
FIRIN
PLATFORM
A EVİ
EV 5
Duvar uzantısı
SOKAK
ŞARAP EVİ
23 A
M-20
M-31
ÇEŞME - BAĞLARARASI
II B
2002 -2004
0
5 m

a

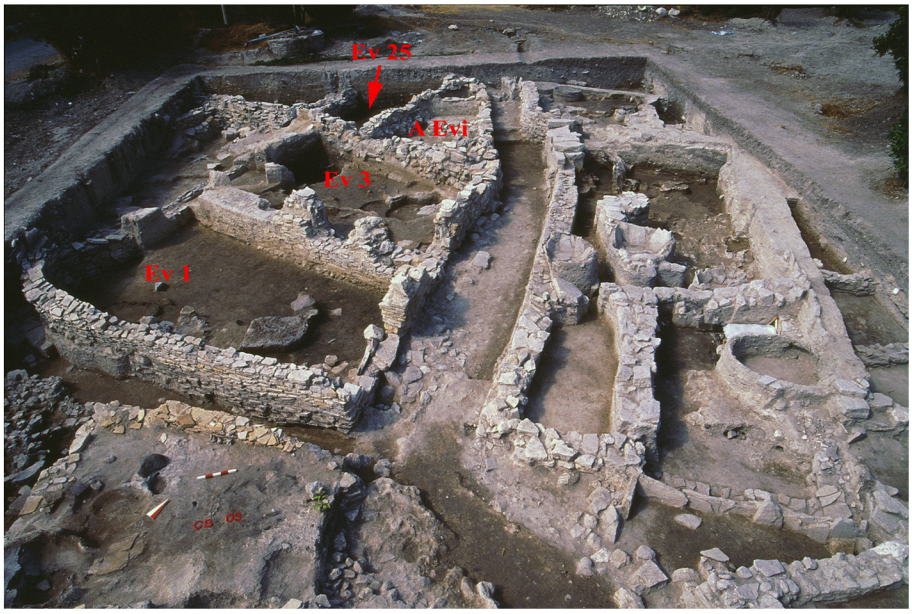

b

c

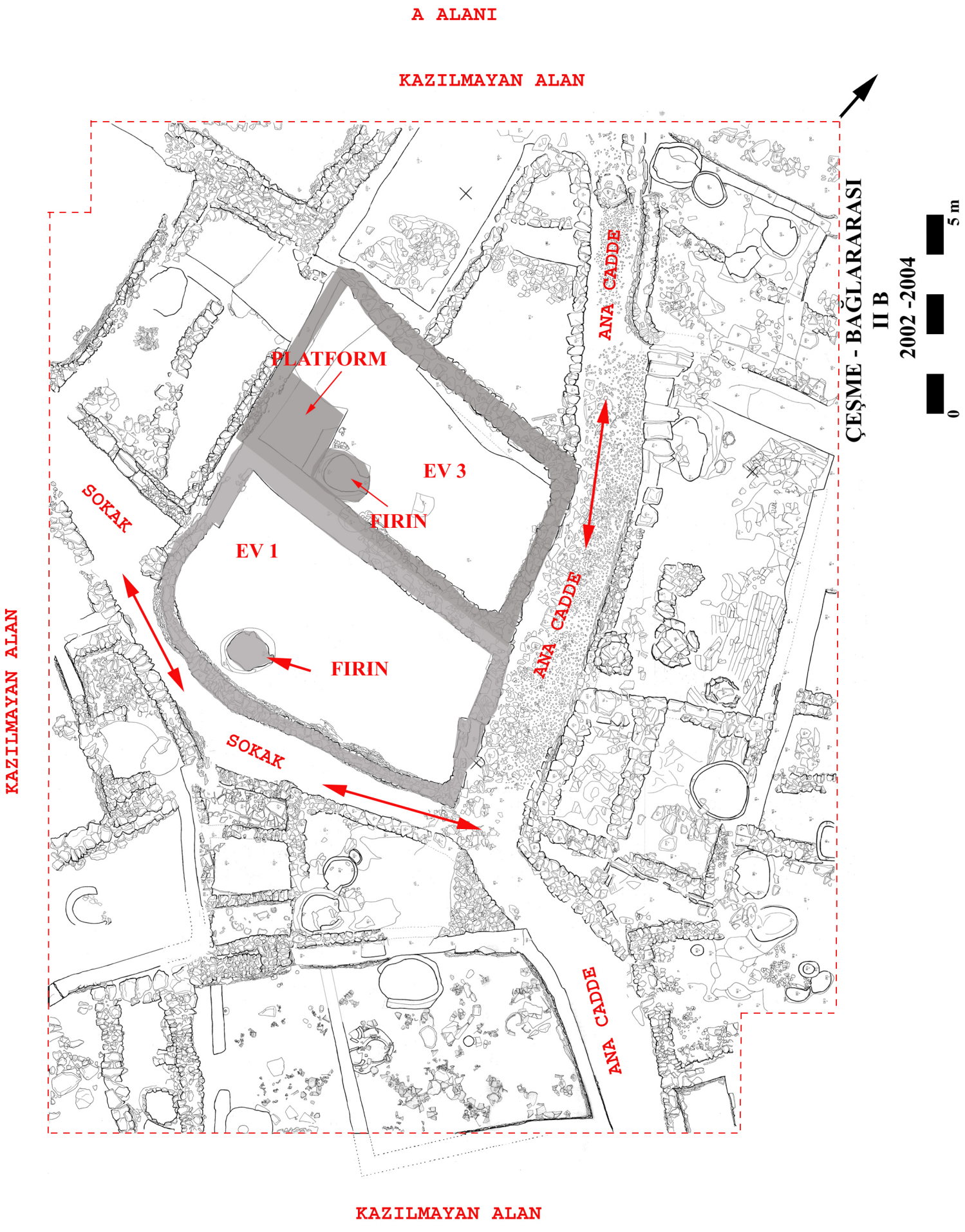
A ALANI
KAZILMAYAN ALAN
ÇEŞME - BAĞLARARASI
II B
2002 -2004
5 m
0
PLATFORM
EV 3
FIRIN
EV 1
FIRIN
SOKAK
SOKAK
ANA CADDE
ANA CADDE
ANA CADDE
KAZILMAYAN ALAN
KAZILMAYAN ALAN

a

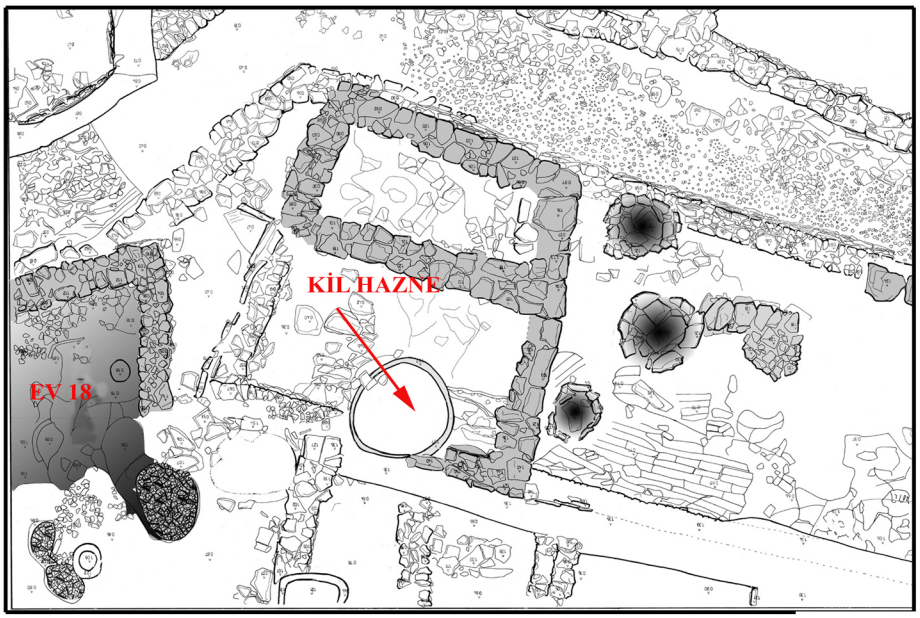

b

c

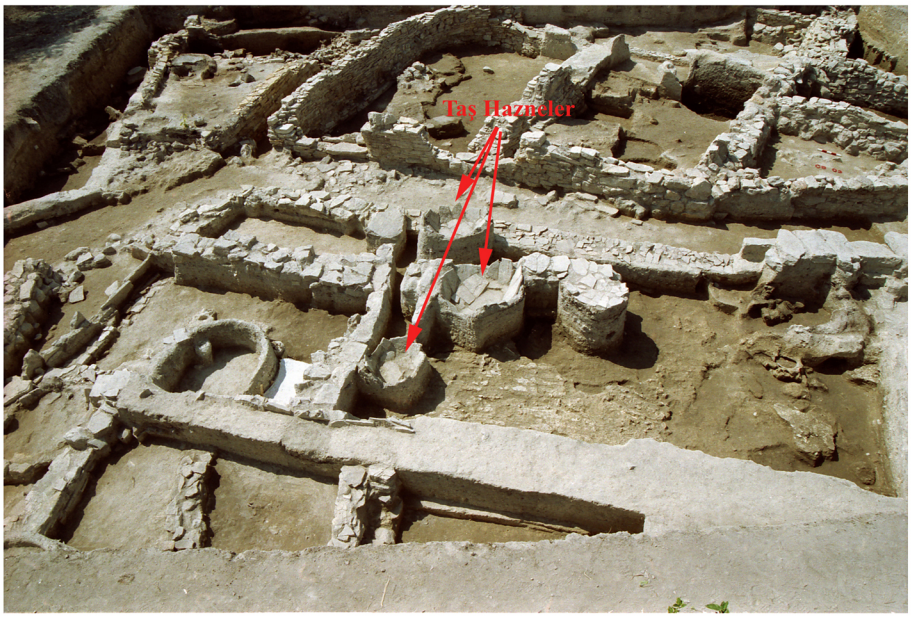

a

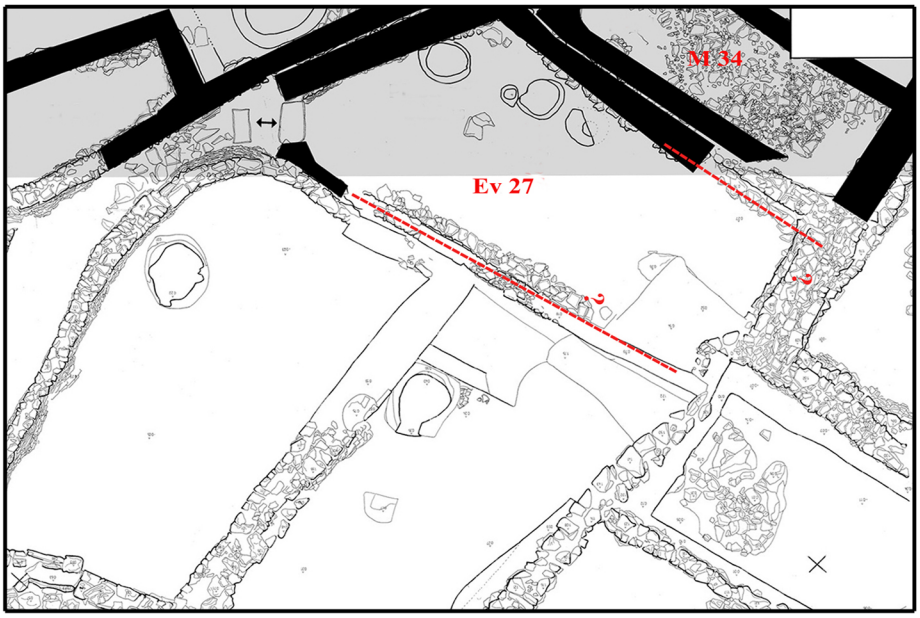

b

c

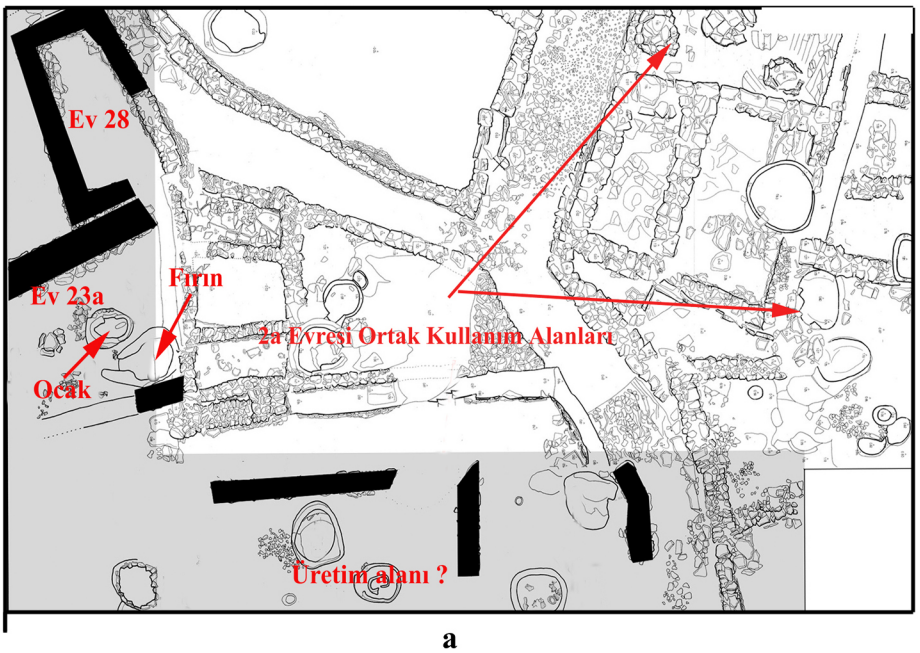
Ev 28
Ev 23a
Fırın
Ocak
2a Evresi Ortak Kullanım Alanları
Üretim alanı ?

a

b

c

a

b

c

a

b

c

a

b

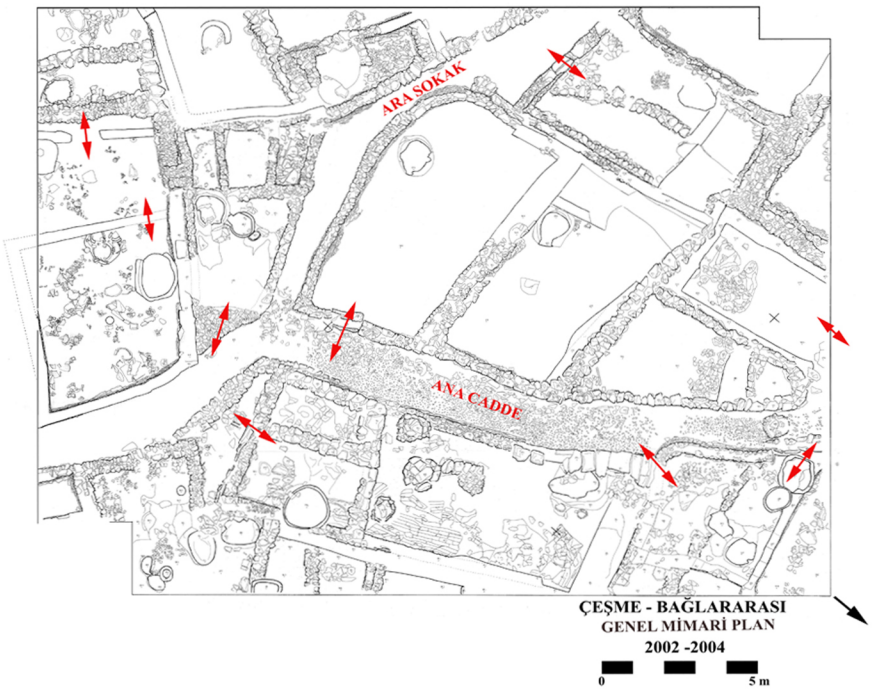
ARA SOKAK
ANA CADDE
ÇEŞME - BAĞLARARASI
GENEL MİMARİ PLAN
2002 -2004
0
5 m

c

d

e

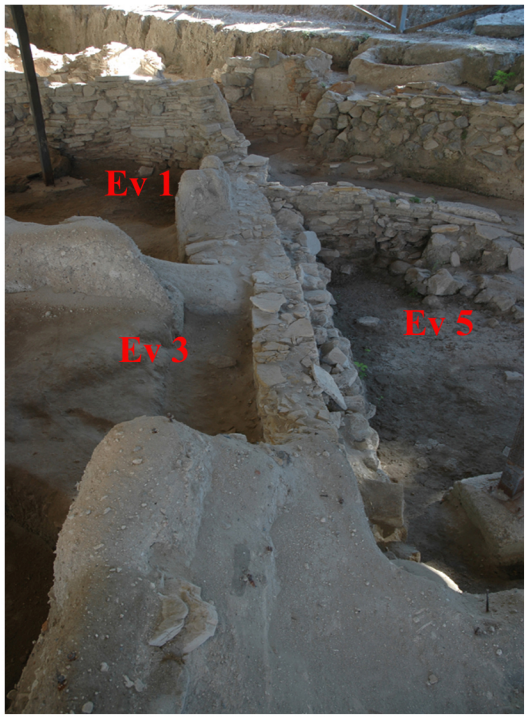

a

b

c

d

e

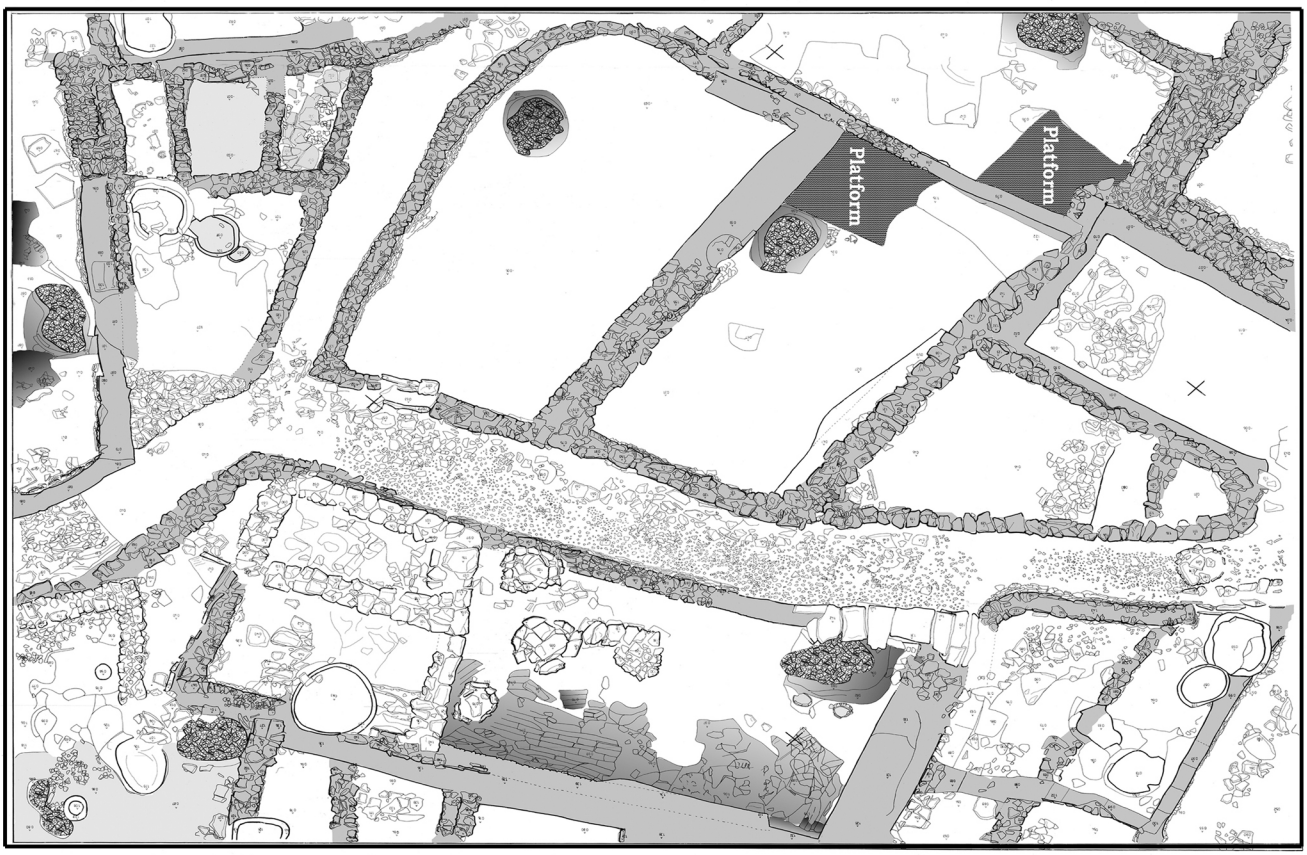
Platform
Platform

FIRIN

a

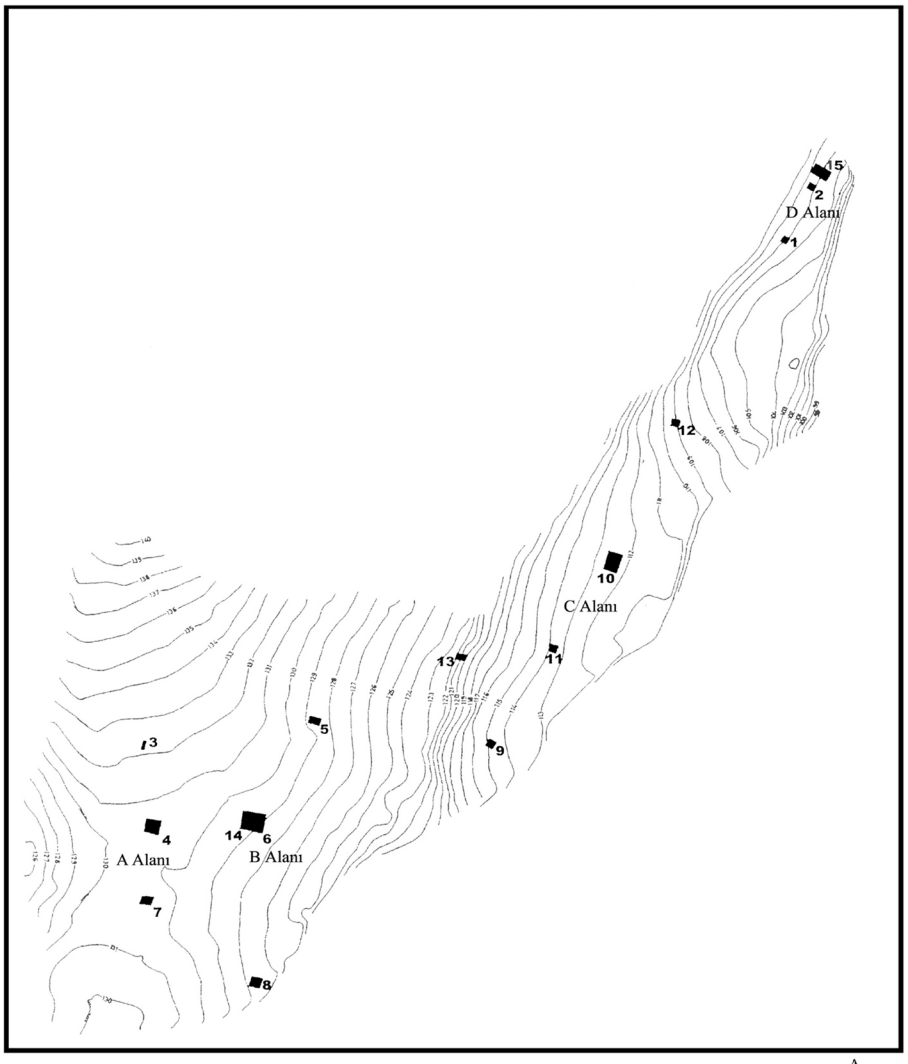
15
2
D Alanı
1
12
10
C Alanı
13
11
5
3
9
4
14
6
A Alanı
B Alanı
7
8
KOCABAŞ TEPE
0
100 m

b

LEVHA 51

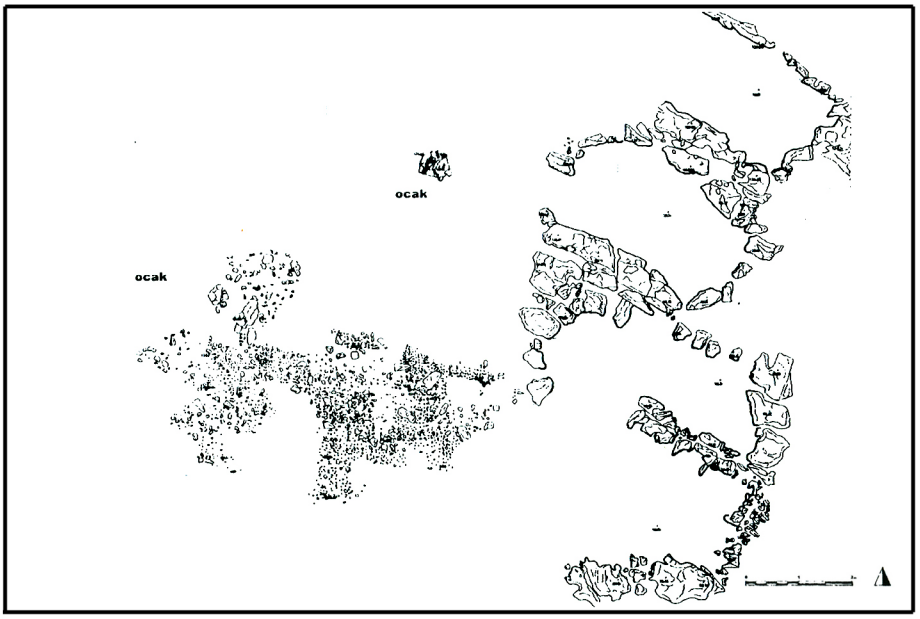

a

b

c

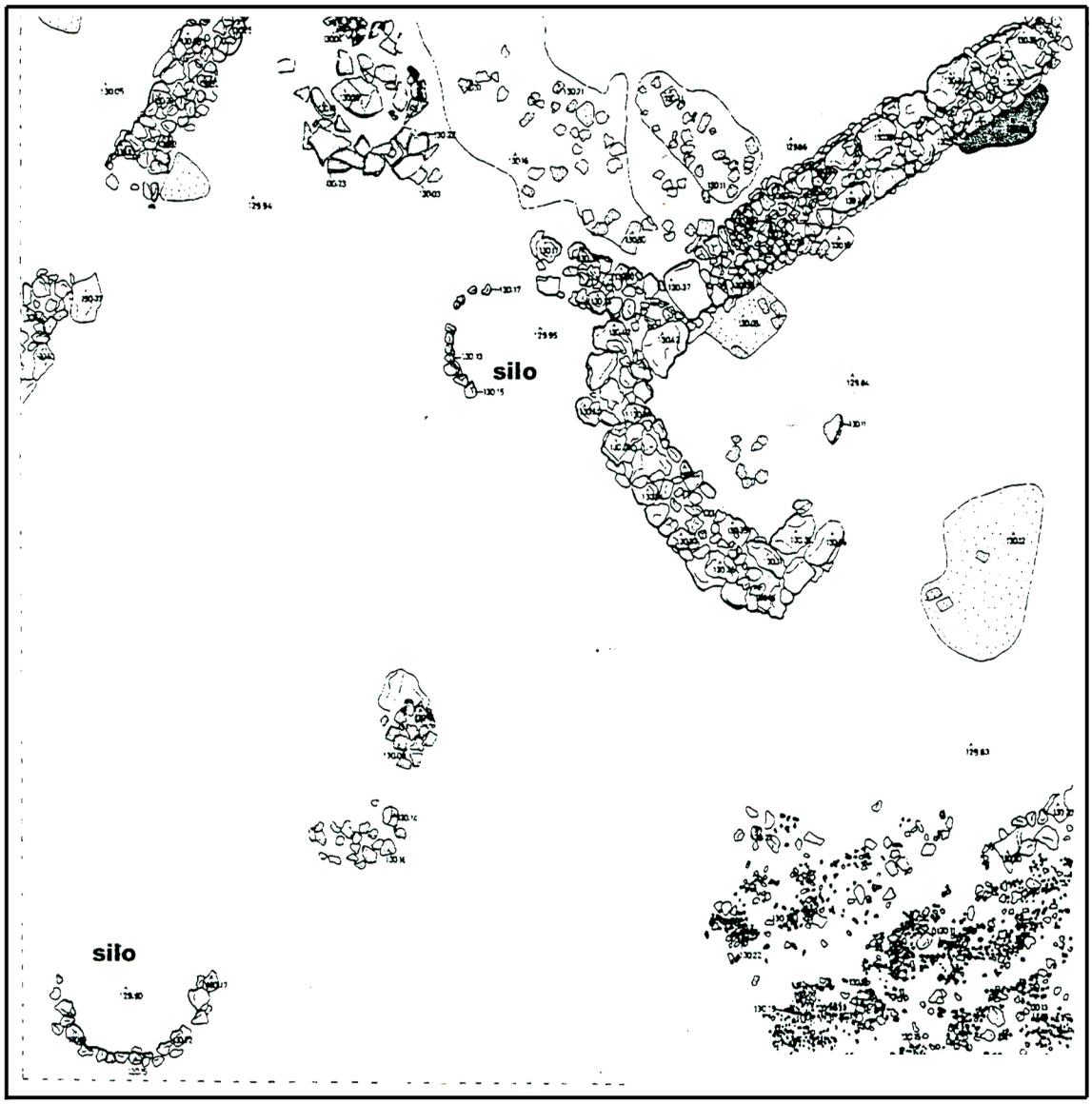

a

b

a

b

c

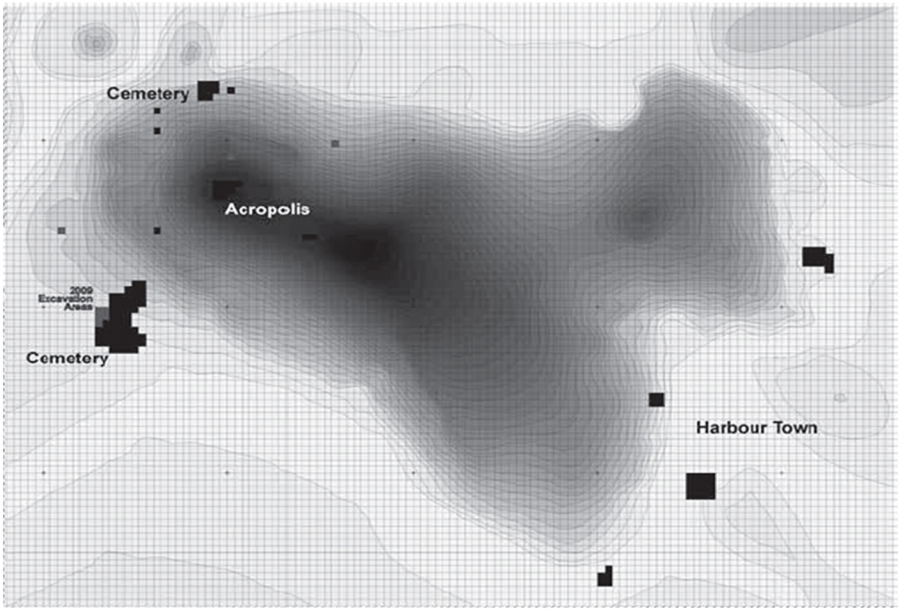
Cemetery
Acropolis
2009
Excavation
Areas
Cemetery
Harbour Town

a

b

c

a

b

c

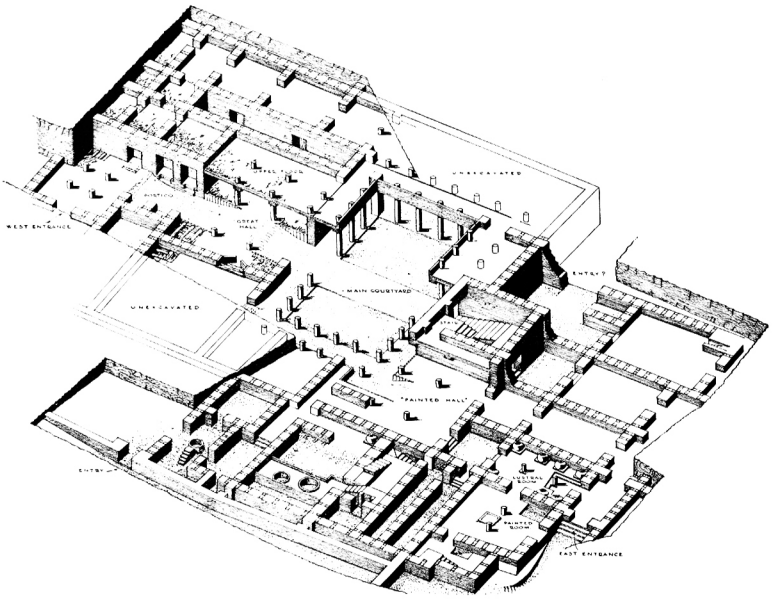
UNEXCAVATED
WEST ENTRANCE
GREAT HALL
MAIN COURTYARD
UNEXCAVATED
ENTRY
PAINTED HALL
ENTRY
PAINTED ROOM
EAST ENTRANCE

a

b

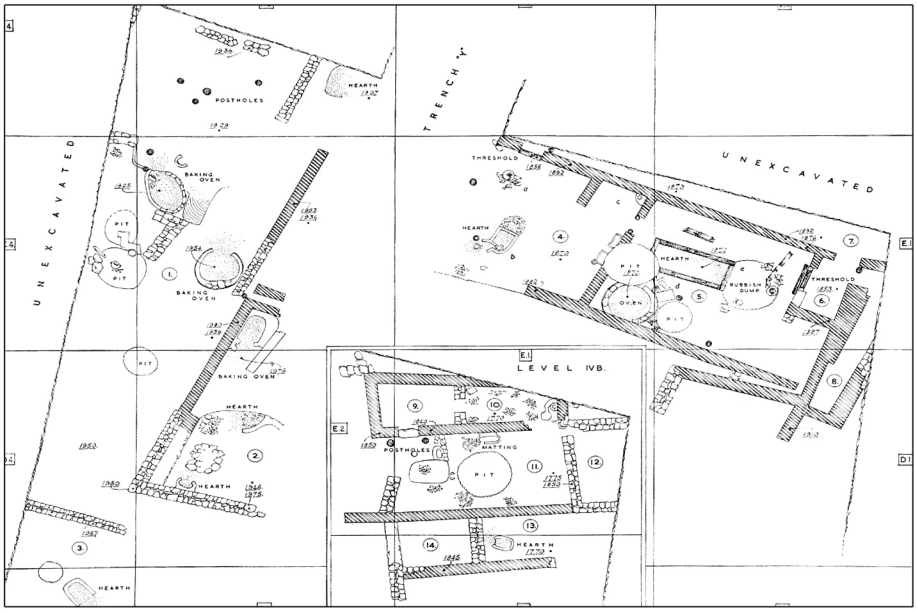
UNEXCAVATED
TRENCH V
UNEXCAVATED
POSTHOLES
HEARTH
BAKING OVEN
PIT
BAKING OVEN
PIT
BAKING OVEN
HEARTH
HEARTH
HEARTH
THRESHOLD
HEARTH
PIT
OVEN
PIT
RUBBISH DUMP
THRESHOLD
E1
LEVEL IVB.
E2
POSTHOLE
MATTING
PIT
HEARTH

c

a

b

c

a

b

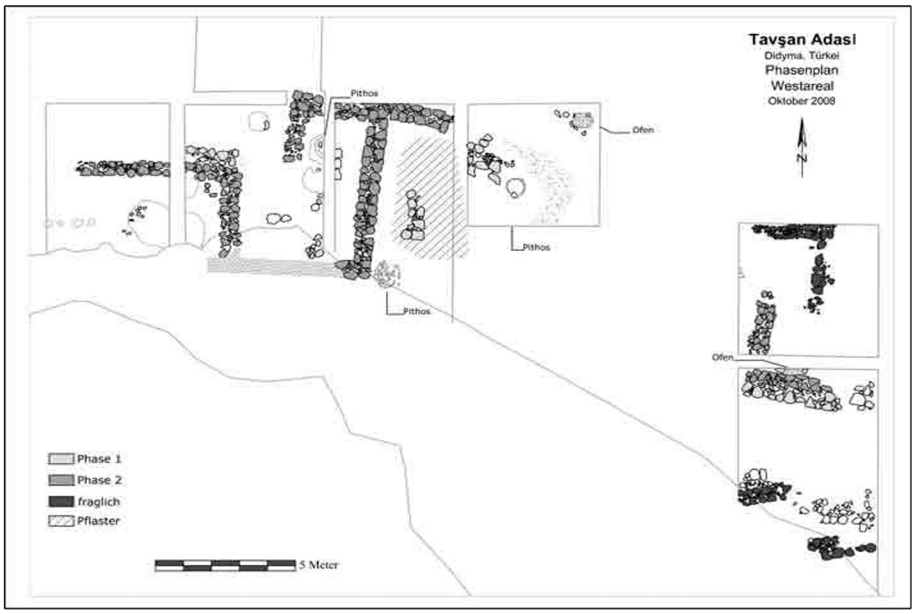
Tavşan Adası
Didyma, Türkei
Phasenplan
Westareal
Oktober 2008
N
Pithos
Ofen
Pithos
Pithos
Ofen
Phase 1
Phase 2
fraglich
Pflaster
5 Meter

c

a

b

c

a

b

c

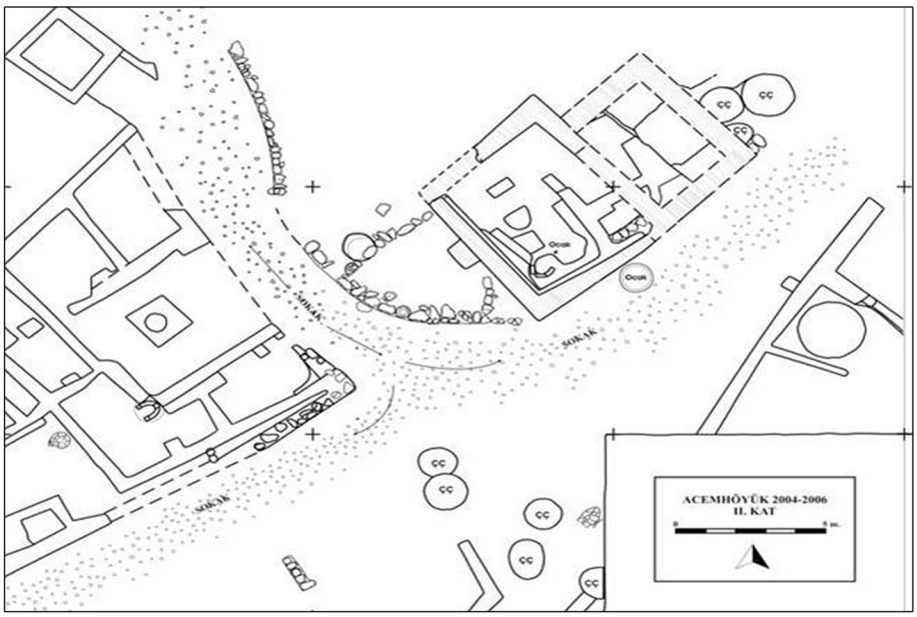
ACEMHÖYÜK 2004-2006
II. KAT
0
5 m.

a

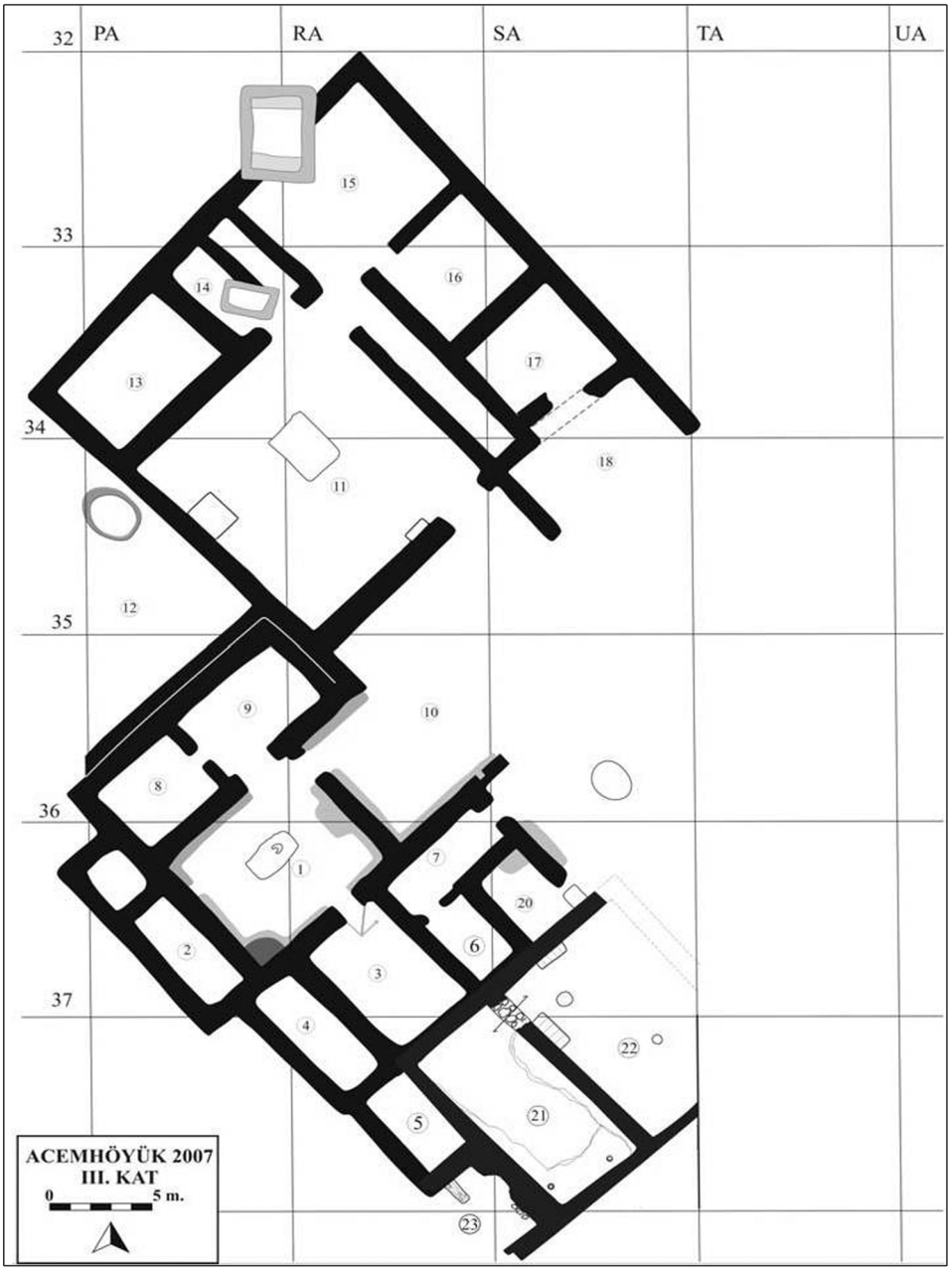
32
PA
RA
SA
TA
UA
33
34
35
36
37
ACEMHÖYÜK 2007
III. KAT
0
5 m.

b

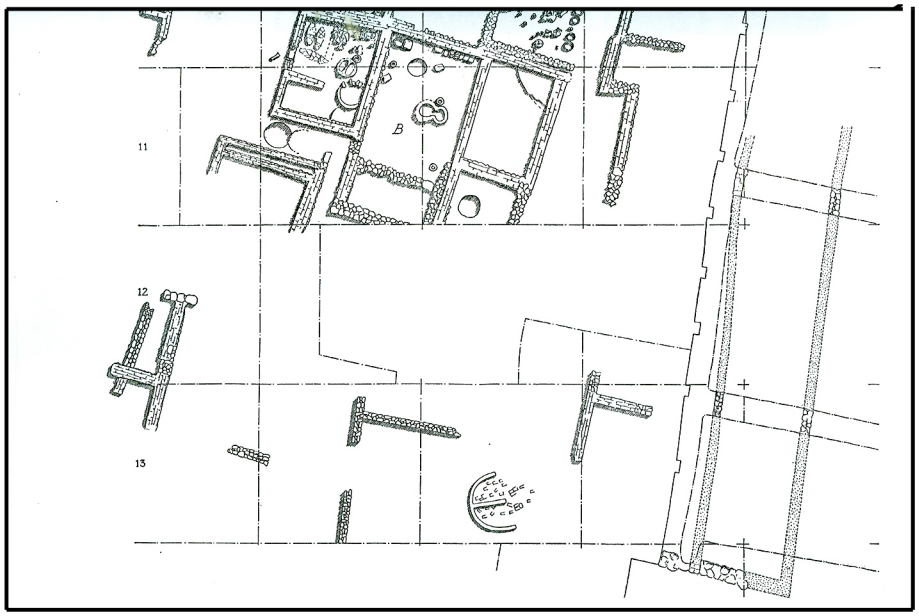

a

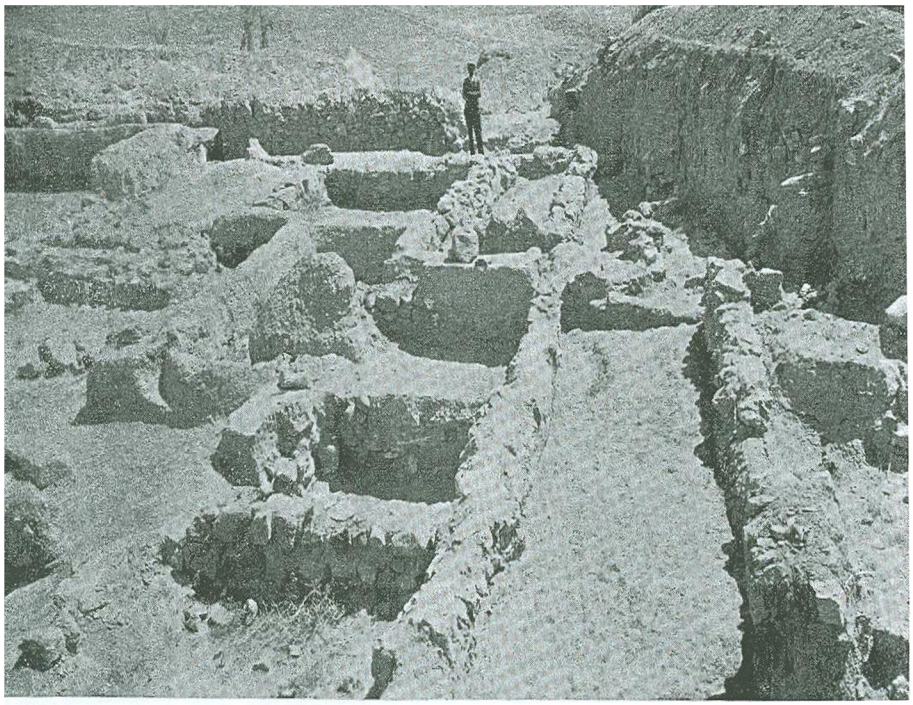

b

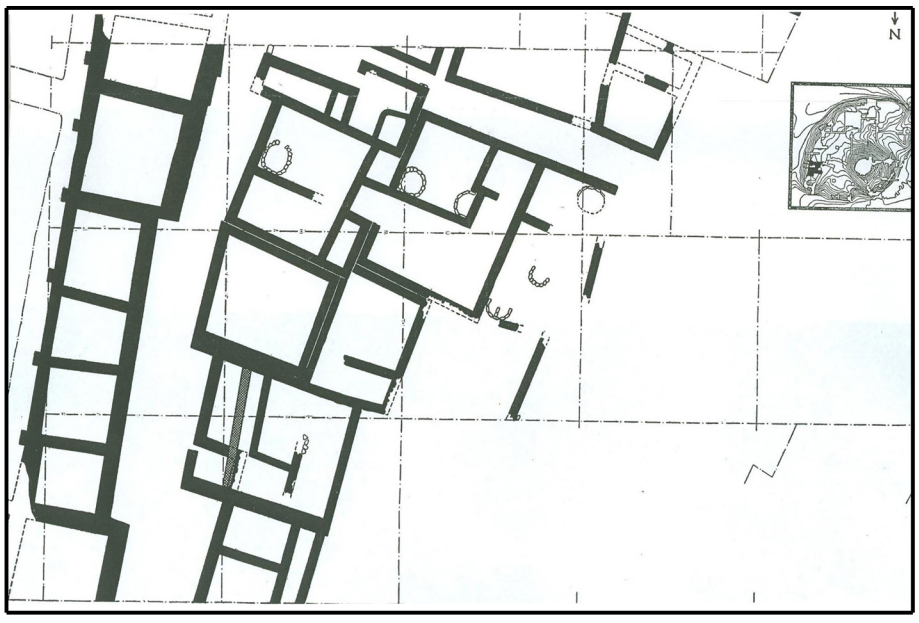

c

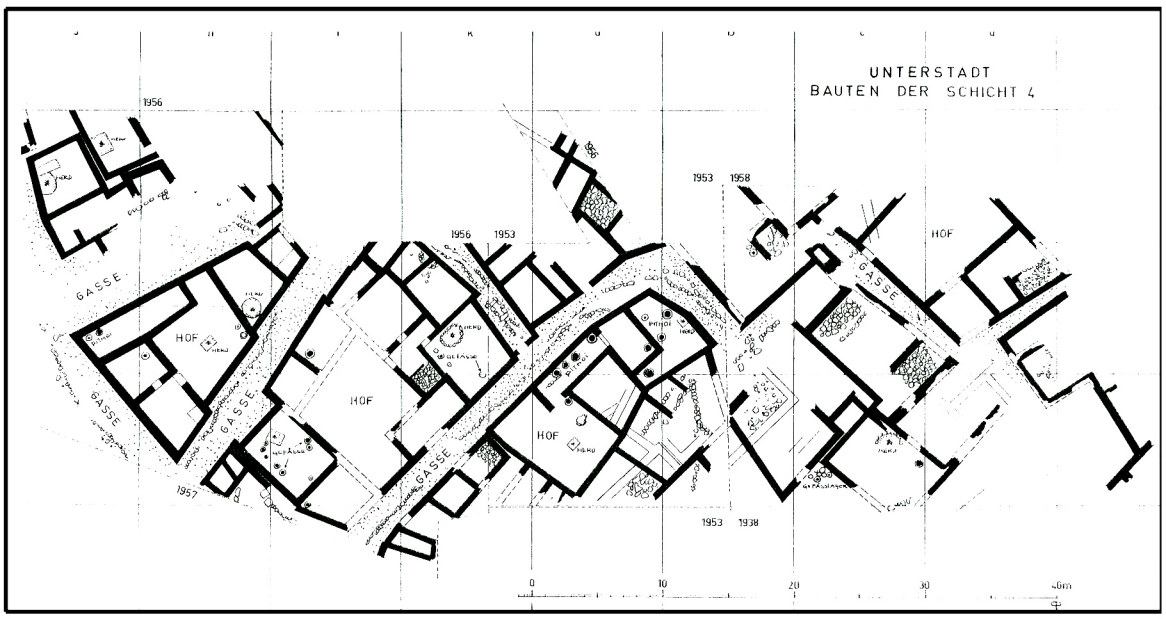
UNTERSTADT
BAUTEN DER SCHICHT 4
GASSE
HOF
1956
1953
1958
1957
1938
0
10
20
30
40m

a

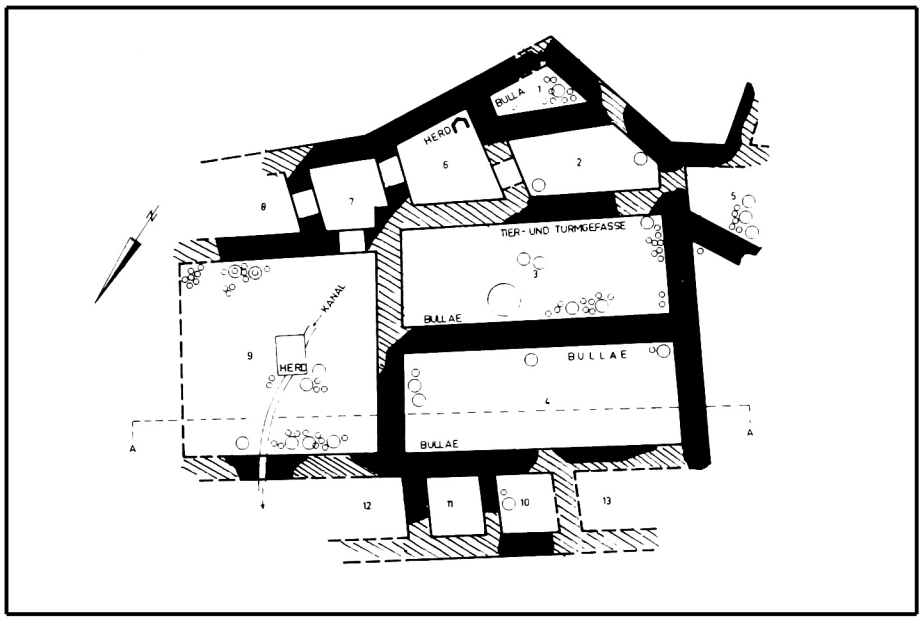
BULLA
HERD
TIER- UND TURMGEFÄSSE
KANAL
BULLAE
BULLAE
BULLAE
HERD
A
A

b

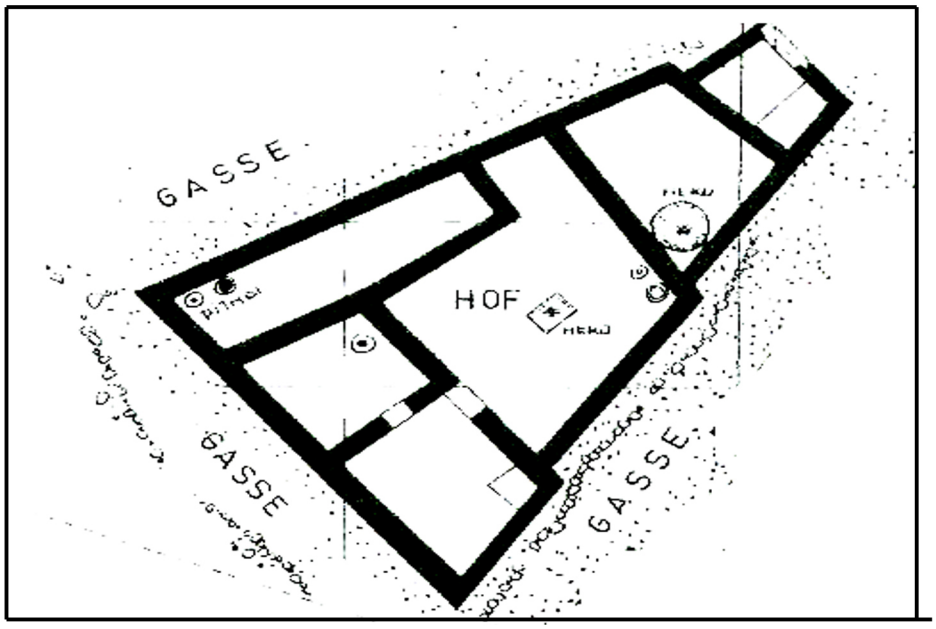
GASSE
HOF
HERD
GASSE
GASSE

c

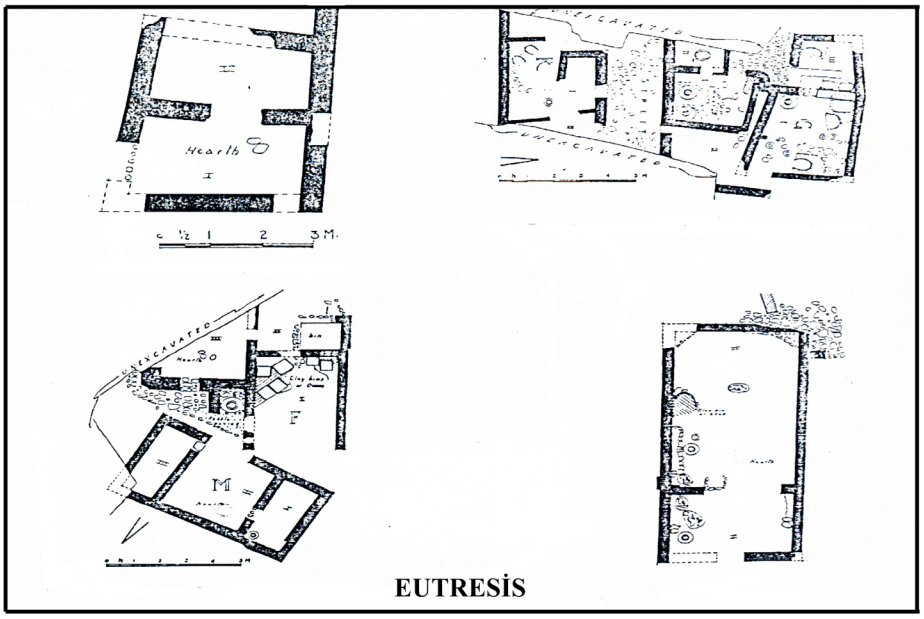
Hearth
EXCAVATED
EXCAVATED
EUTRESİS

a

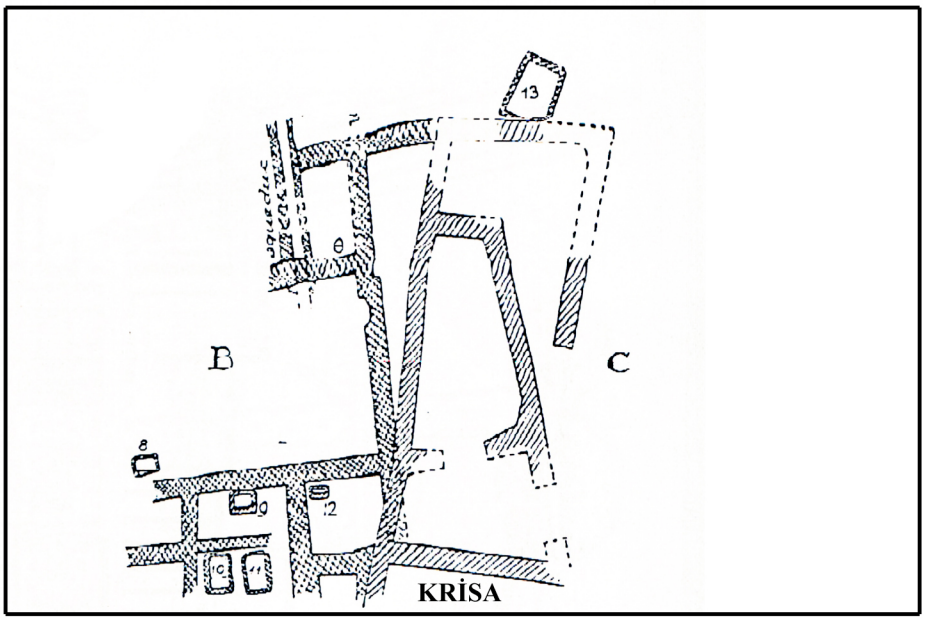
13
aqueduct
B
C
KRİSA

b

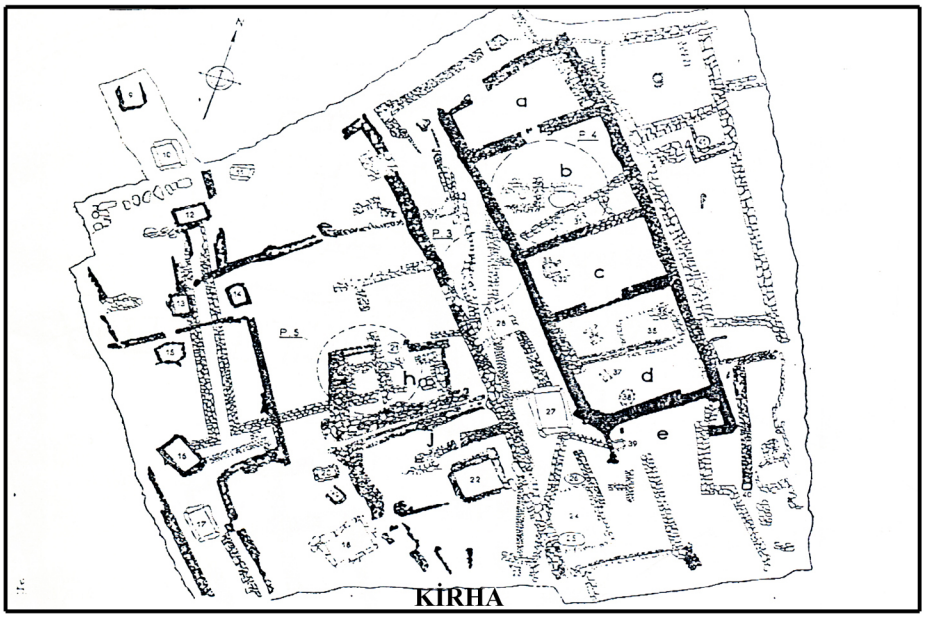
KİRHA

c

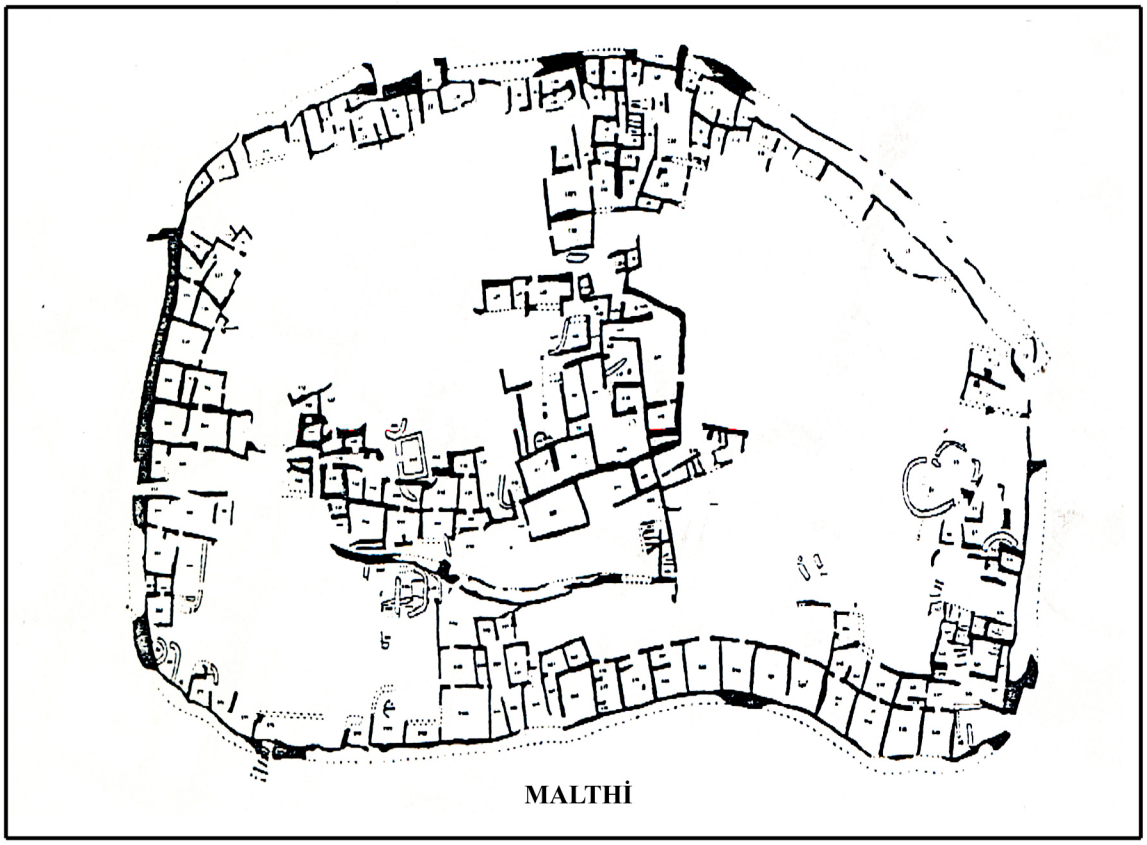

MALTHİ

a

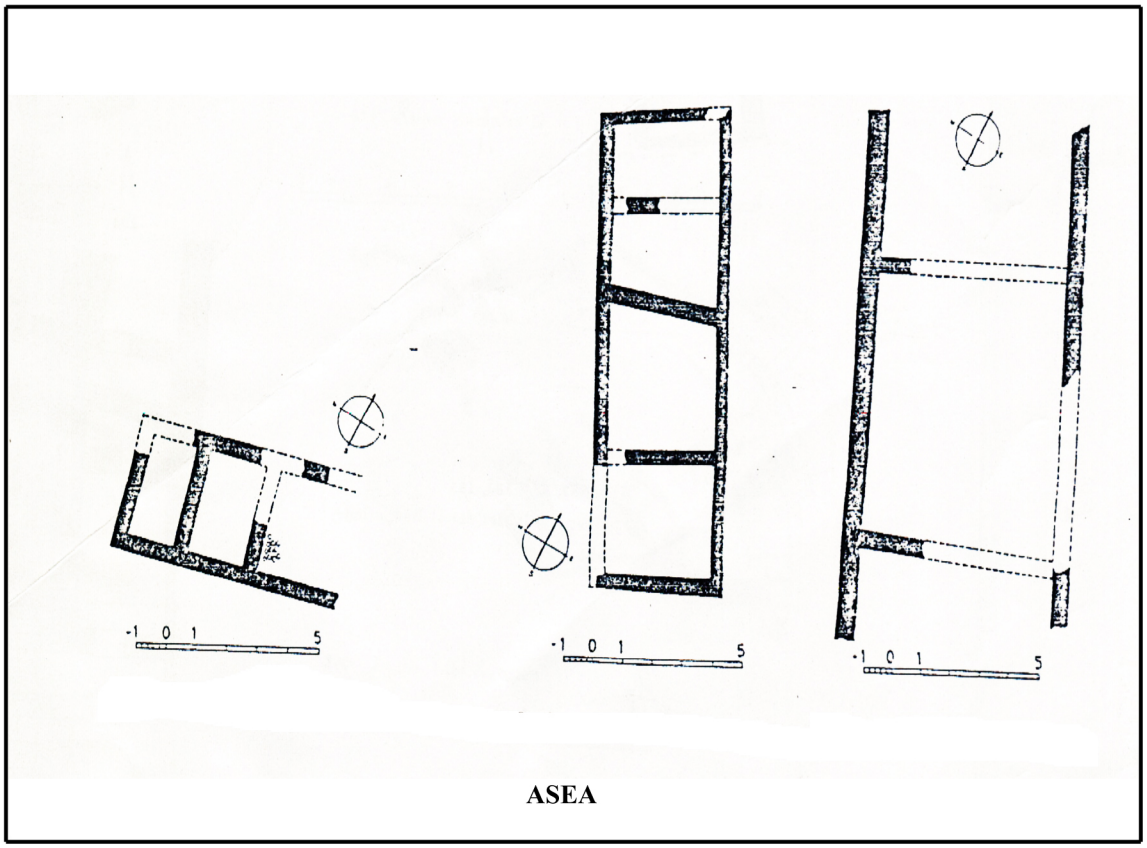

ASEA

b

XI. ÖZET

Tuğcu, İrfan, İzmir İli Orta Tunç Çağı Mimarisi, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Hayat Erkanal, 243 s., 2 Plan, 1 Harita ve 65 Levha.

İzmir İli Orta Tunç Çağı Mimarisi isimli bu çalışmada Liman Tepe, Çeşme Bağlararası ve Kocabaş Tepe yerleşimlerinin mimari özellikleri değerlendirilmiştir. Aynı kültür bölgesinde olmalarına rağmen her üç yerleşimde de farklı bir mimari anlayış görülmektedir. Kıyı yerleşimi olan Liman Tepe ve Çeşme-Bağlararası kullanabilecekleri alansal özelliklere bağlı olarak gelişmiş olup, Çeşme-Bağlararası'nda kapalı ve sık bir yerleşim söz konusuyken, Liman Tepe bunun aksine açık bir yerleşim anlayış sergilemektedir. Her iki merkez de planlı bir gelişim gösterirken Kocabaş Tepe daha çok ihtiyaca göre şekillenmiş ve basit bir mimari anlayışla tanımlanmıştır.

Erken Tunç Çağı ile birlikte savunma sistemine dayalı olarak gelişim gösteren güçlü bir mimari anlayışın var olduğu Liman Tepe'nin genel karakterini gösteren, Erken Tunç Çağı I döneminin erken safhasından itibaren kullanım gören uzun evler hem işlik hem de günlük yaşamın birlikte yürütüldüğü mekanlar şeklinde düzenlenmiştir. Orta Tunç Çağı'nın başıyla birlikte işlevine göre şekillenmiş oval plan yapılar oluşmuştur. Farklı mimari planların oluşmasıyla birlikte, günlük yaşamla üretime yönelik aktivitelerin yürütüldüğü mekanlar birbirinden ayrılmış gibi gözükmektedir.

Çeşme – Bağlararası'nda cadde ve sokaklarla sınırlandırılmış alanlarda boşluk bırakılmaksızın gelişen bir mimari yapı söz konusudur. Sırt sırta ya da yan yana inşa edilen yapılar birbirlerinden ikiz duvar olarak tanımlanan duvarlarla ayrılmışlardır. Çeşme- Bağlararası bilinen höyük tabakalaşmasından farklıdır. Yerleşim yatay düzlemde yer değiştirmiştir. Bu durum protohistorik ve antik dönem tahribatının daha az yaşanmasını sağlamıştır. Bu nedenle Çeşme-Bağlararası'ındaki mimari doku, Liman Tepe ve az sayıda da olsa bölgedeki diğer yerleşimlere oranla günümüze daha iyi korunarak gelmiştir. Bağlararası 2b evresi deprem ve ona bağlı olarak gelişen yangınlarla son bulmuştur. Böylece yapı içi envanterlerin bir çoğu günümüze kullanım gördükleri son anlarını gösterir şekilde ulaşmıştır. Bağlararası Anadolu'nun içlerinin yanı sıra Girit ve Kiklad Adaları ile daha yoğun ilişki içerisindedir.

Kocabaş Tepe bu iki yerleşimin aksine tepe üstü yerleşimidir. Yaklaşık 1 km genişliğinde bir alana yayılan yerleşim sondajlarla araştırılmıştır. Çoğu yerde ana kaya üzerine oturan mimari oluşum yoğun tahribata uğramıştır. Orta Tunç Çağı boyunca iskan gören Kocabaş Tepe planlı bir yerleşimden uzak ihtiyaca göre şekillenen köy karakterindedir.

XII. ABSTRACT

Tuğcu, İrfan, The Middle Bronze Age Architecture of İzmir Region, PhD Thesis, Advisor: Prof. Dr. Hayat Erkanal, 243 pp., 2 Plans, 1 Map and 65 Plates.

Within the context of this study the architectural features of Liman Tepe, Çeşme-Bağlararası and Kocabaş Tepe settlements have been analysed. Although they lie in the same cultural zone the architectural organization of these settlements represent different characters. Both being coastal settlements, Çeşme-Bağlararası represents a closed and dense settlement organization whereas Liman Tepe reflects an open settlement structure. However both settlements show a well-planned development. On the contrary, Kocabaş Tepe is developed more likely on the needs of the settlement and is characterized by a simple architectural concept.

At Liman Tepe there is a strong architectural concept based on the defensive structure with the beginning of the Early Bronze Age (EBA). The long houses which reflect this strong character from the EBA I onwards have been organized for both domestic and industrial activities. With the beginning of the Middle Bronze Age the oval houses start to appear which are formed according to their functions. With the appearance of different architectural plans it seems highly plausible that places for domestic and industrial purposes have been separated.

At Çeşme-Bağlararası the architectural plan consists of buildings within the limits of streets but no empty spaces. The contiguously constructed buildings share common twin- walls. Çeşme-Bağlararası reflects a different stratigraphy then the well-known Höyük accumulation. The settlement has shifted in a horizontal plane. As a result, the protohistoric and ancient destruction on the settlement occurred on a few scale. Thus, the architectural features at Çeşme-Bağlararası are well preserved compared to Liman Tepe and other few contemporary settlements in the region. The 2b level at Bağlararası ended up by an earthquake and associated fires. As a result, most of the building inventories arrived with their in situ positions. Bağlararası settlement shows close cultural contacts with Anatolian inland zones and especially with Crete and Cyclades.

On the contrary to Liman Tepe and Bağlararası, Kocabaş Tepe is a hilltop settlement. The overall settlement which extends to an 1 km wide area has been investigated by soundings. In most places the architectural remains which lie on the bedrock are heavily damaged. Kocabaş Tepe, which was occupied during the entire Middle Bronze Age, reflects a simple village character rather than a well-planned settlement.

PLAN 1

LİMAN TEPE III/4. MİMARİ TABAKA KALINTILARI

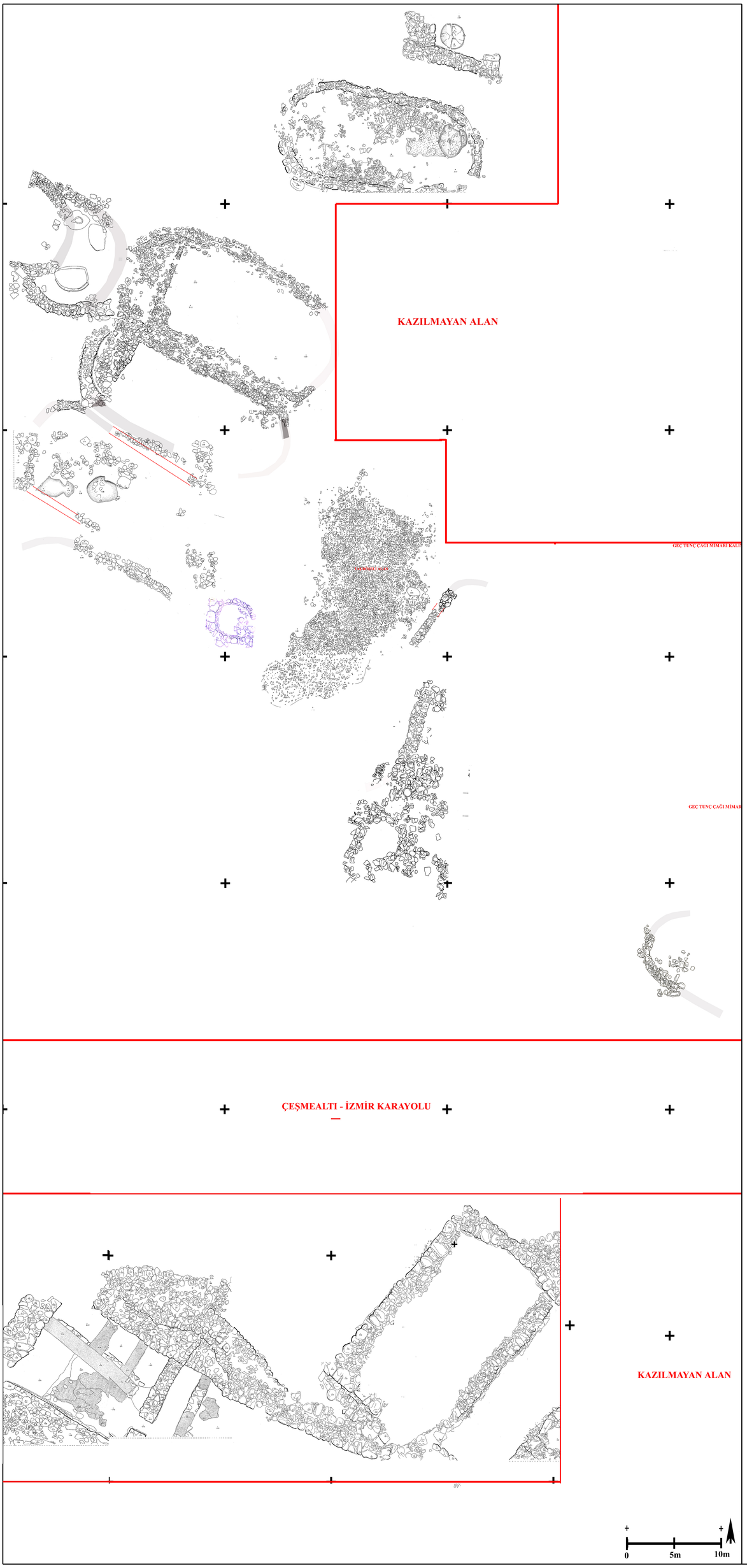

PLAN 2

LİMAN TEPE III/3. MİMARİ TABAKA KALINTILARI